

GERÉB LÁSZLÓ

**MUNKÁSÉLET ÉS MUNKÁSMOZGALOM
A MAGYAR IRODALOMBAN**

1867—1872

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
BUDAPEST, 1959

A borítólap képe: „A kovácsok strike-ja”. Pollák Zsigmond festménye (1873)

GERÉB LÁSZLÓ

MUNKÁSÉLET ÉS MUNKÁSMOZGALOM
A MAGYAR IRODALOMBAN

1867—1872

Bibliográfia és dokumentum gyűjtemény

BUDAPEST, 1959

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR

TANULMÁNYOK * ÚJ SOROZAT 6. (XXIX.)

Lektorálta:

ERÉNYI TIBOR

Képszerkesztő:

TISZAY ANDOR

A borítólap SÁRDY KÁROLY munkája

Felelős kiadó: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója

59/19418. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28. Felelős vezető: Vértés Ferenc

B E V E Z E T Ő

1.

A magyar történelembe szervesen beletartozik legkisebb kezdetétől a hazai munkásmozgalom története: ugyanígy a magyar irodalomtörténetben is legszerényebb nyomaikig visszamenően fel-tárandók azok az írásművek, amelyekben a modern munkásosztály, a proletáriátus ábrázolódik. Az első nyomokon kell kezdenünk szemlénket, hogy végigkísérhessük hosszú útján azt az egyre erősödő folyamatot, amely eljutott máig, amikor is tárgy és szemlélet dolgában a munkásosztály ügye vált uralkodóvá irodalmunkban is. Munkánk ezt a célt szolgálja. A történelmi szempont magában véve is indokolná a magyar munkásosztály és osztályharcos mozgalmi első időszaka irodalmának felkutatását, — szerencsére azonban már e korból is irodalmi értékeket mutathatunk be.

A szervezkedő magyar munkásmozgalom első, hősi korszakával egyidejű irodalom idevágó adatait hármas okból volt kötelességünk összeszedni. Először: hogy kezdetétől fogva szemlélhessük etárgyú irodalmunk folyamatát. Továbbá: hogy együtt legyen az anyag, amelyből az esztetikus irodalom-történész kiválogassa a művészileg értékes darabokat. Végül: hogy a munkásságról szóló írói megnyilvánulások általános képével mutassuk meg, milyen volt ebben az időben a munkásosztályról az egész társadalom szemlélete, mit tudtak és mit akartak tudni róla — milyen volt a közszellem (a munkás- és polgári osztályé egyaránt), amelyben a munkásmozgalom kibontakozott és e kérdéstről milyen volt a köztudat, mely háttére volt az egész egykorú irodalomnak. Nem közömbös tudnunk, hogyan volt „a levegőben” a munkásság léte és harca, amikor *Arany János, Jókai, Vajda János, Tolnai Lajos*, stb. újságot olvastak és műveiket írták.

Ez az itt következő munkánk: *„Munkásélet és munkásmozgalom ábrázolása a magyar irodalomban”* az 1867—1872 közti korszakot öleli fel. Ennek szerves része *„A Párisi Kommün az egykorú magyar irodalomban”* is, de az anyag különleges tárgya és mennyisége indokoltá tette külön kötetben történet kiadását¹, mindazonáltal jelen munkánktól elválaszthatatlan, annak kiegészítő része. Az alábbiakban nem ismétljük meg az ott már elmondottakat, csupán utalunk rá. Mindkét kötetünkben az anyag nagyrésze nem könyvekből, hanem az időszaki sajtóból származik. Mint már ott mondtuk, az irodalom és a napiérdekű hírlapírás közt nehéz volt határvonalat húzni. Válogattunk és a felveendők mértékéül a színvonal szolgált. Jelen kötetünkben azonban fokozott mértékben engedményt kellett tennünk a színvonalból a tartalom javára. Amikor gondolatok, eszmék először jelennek meg Magyarországon magyar írásban, magát a tény is már regisztrálnunk kell, hogy ezek a gondolatok, eszmék, problémák eljöttek közénk. Azután évről-évre, (illetve korszakról korszakra) szigoríthatjuk a mértéket, mely darabokat tartjuk regisztrálandóknak. Ugyanez áll a munkás-írók fellépésére. Irodalmi szemlélet terén e helyen és e tárgynál az esztétikai szempont mellett feltétlenül elsőbbségi helye van a történetinek. 1868-ban még örömmel jegyzünk fel jóakarátú, bár dőcögő formájú és naív tartalmú cikkeket a munkásügyről — 1871-ben már bizvást magasabb igényekkel válogathatunk a sokkal dúsabb és színvonalasabb anyagban.

*

A munkásügy irodalma már 1867 előtt kezdődött. A 19. század 30-as éveiben tette Magyarországon első próbálkozó lépéseit a kapitalizmus nagyipari igényű gyárak létesítésére. Ezzel egyidejűleg új embertípus jelent meg a kézművesek sorában: az ipari munkás. Hamarosan kiderült, hogy nem új típusról, hanem új társadalmi osztályról van szó, a kapitalista társadalom főtényezőjéről; a gyári munkásság mellé tömörülnek fokozatosan a kisipari dolgozók és a szegényparasztság: kialakul a modern magyar proletáriátus. Az új jelenségnek irodalmi visszhangja támadt.

Vas Gereben felfigyelt a munkakereső falusi proletárok Pesten éhező tömegeire. *Széchenyi István* élesen kelt ki a munkások jogai és az utópista szocializmus ellen. A kor neves politikai szónokai az ország-

¹ Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Tanulmányok 34. 1951. — E bevezető folyamán esetenként nem hivatkozunk a jelen bibliográfia tételeire, fejezeteire.

gyűlési bizottságokban beszéltek a dolgozók választójoga mellett és ellene. *Kossuth* a munkáskérdés megelőzésének illúzióját hirdette, *Blanc* és *Owen* elgondolása szerinti munkásszövetkezetekkel. *Lukács Móric* tanulmányt írt 1843-ban a „socialismusról”. Stb.²

1848-ban már a munkásság képviselői szólaltak meg az irodalomban. *Táncsics Mihály*, aki addig csak a parasztok felszabadításáért harcolt, ekkor vált a munkásság publicistájává is. Mellette a *Munkások Újsága* hasábjain mások, munkások is írtak. A forradalmi esztendőben mohó érdeklődés nyilvánult meg a polgári társadalom nálunk még újszerű kérdései iránt. A polgárság forradalmi szellemű ifjai — mint *Vajda János* írta — hónapok alatt túl voltak a köztársaság fogalmán és *Vasvári* már *Icaria* alapelveit magyarázta. Az utópista szocializmusnak magyar irodalmi terméke is született: *Birányi Ákos* röpirata. A polgári szónokok és publicisták is megnyilatkoztak róla, többnyire ellene. A „*communist*” szó, egykorú utópista értelmében, közhasználatú. *Dobsa Lajos*: Mártzius Tizenötödike c. egykorú vígjátékában már fel is léptette a *communist* népszónokot³. A hazai polgárság csak neszét vette a kapitalizmus által kiszákmányoltak mozgalmainak, de már is köszörülni kezdte ellene fegyverét.

A szabadságharc után ha lassan is, de feltarthatatlanul és állandóan fejlődött Magyarországon az ipari kapitalizmus⁴ s párhuzamosan az ipari munkásosztály. A fejlődés az ipari kapitalizmus felé fordította az olvasók figyelmét. A lapok, elsősorban a heti- nevezetesen a képes irodalmi lapok állandó tárgya *egy-egy gyár vagy bányabállalet ismertetése*: leírták alapítását, különböző műhelyeiben vagy szakaszain folyó munkát, a munkások számát, stb. Elsősorban a vállalatot ismertették, csak esetlegesen szóltak érdemlegesen a munkásokról. A tárcá cikkek e faja már az 50-es években feltűnt, a 60-as években állandósult, egyre erősödött a 70-es években. A hazai kapitalizmus mellett azonban a képeslapok tárcáiban olykor nagy külföldi, francia, angol iparművek leírása is helyet kapott. *A vándorló mesterlegények leveleit* három okból közölték: útleírást adtak s a külföldi magyarok életéről számoltak be az idegen környezetben, másfelől hirt hoztak a nyugati, fejlettebb kapitalizmus vívmányairól. A kisipar köréből kikerült iparos ifjaink csodálkozva álltak meg a külföldi gyárakban és lelkendezve számoltak be a látottakról.

A fejlett kapitalista országok ipara, a fény mellett az árnyat is tárgyalják — a proletariátus életét. Ez még tőlünk messze van, talán sohasem is fog eljutni hozzánk — írták — de ki tudja? Midőn e gondolatokkal kacérkodtak, érezzük, nagyon modernnek, nagyon polgáriak ezek a leírások, jobbra falun meg nemesi udvarházakban lakó előfizetőik meghökkentésére. Erős fűszer ez az idillikus szerelmi történeteket kereső olvasók számára. De el kell fogadniok, mert ez az új kor hangja. — Az idővel lépést kellett tartani s a lépést a példaképül szolgáló külföldi sajtó diktálta. — Nem állt módunkban megállapítani, mennyiben mintája és milyen mértékben forrása képeslapjainknak az egykorú német családi-lap irodalom. A cikkek forrásjelölése azonban gyakran utal e német lapokra, különben is valószínű, hogy amazok anyagát szerkesztőink állandóan figyelemmel kísérték. Egykorú tudósításból (1866) tudjuk, hogy a Vasárnapi Újság és a többi magyar magazin egyenként 7—4000-es példányszáma eltörpült a német képeslapok Magyarországon előfizetett példányszámai mellett. Magam emlékszem, hogy gyermekkoromban még egész könyvtárnyi anyagot láttam belőle családomban. Az utolsó negyven év alatt azonban hazánk városaiban a németül olvasó nemzedékek kihaltak s a régi folyóiratok súlyos és poros kötetei padlásokra, majd tűzbe kerültek. Közgyűjteményekben nem találhatók. Így most a magyar és német képeslapok tartalmának összehasonlítására belföldön módunk nincs. Bizonyos fokig azonban ez az összehasonlítás nem is fontos. Bárhonnan kerültek a magyar lapokba tárcák az angol munkásnegyedek nyomorúságáról, csapszékeiről, tömegszállításairól, szegényházairól, dolgozó és kolduló gyermekeiről, a női munkáról, stb. — e cikkek azt tanúsítják, hogy Európa periferiáján, már itt is érdeklődtek ama problémák iránt, amelyekkel akkor tele volt a világ.⁵ E problémák Angliában, a világ akkor legfejlettebb ipari kapitalista országában tárták fel legélesebben a kapitalizmus ellenmondásait s a magyar lapok etárgyú tárcáikkal egy időben Angliában dolgozott *Engels* és ott kellett megíródnia és éppen ez időben, 1867-ben kellett megjelennie annak a könyvnek, mely mind e problémákat összefoglalta és megadta rájuk a feleletet. Ez a könyv *Marx* műve volt, *A Tőke*.

A szabadságharc és a kiegyezés közti időszakban a munkásság szervezkedését az uralom lehetlenné tette. A munkások közül a legfejlettebbek, a nyomdászok tömörülnek először a művelődés jegyében e korszak végén, 1866-ban. A kézenfekvő gyakorlati célokat szolgáló szakmai egyesülés gon-

² Czóbel Ernő: Szocializmus és munkáskérdés Magyarországon 1848 előtt. Szocializmus, 1917: 1—2. sz. — Mérei Gyula: A magyar ipar fejlődése 1790—1848. 1951: 349—353. old. — Révész Imre: Az utópista szocialista gondolat magyarországi hatásaihoz. Századok, 1951: 1—2. sz. — Pándi Pál: Megjegyzések Petőfi „Felhők” ciklusához. Irodalomtörténet, 1953. I. 124—135. old. — Sőtér István: Eötvös József. M. Tud. Akad. Nyelv- és Irodalomtud. Oszt. Közl. 1953. IV. 235—240. old. — Komlós Aladár: Kemény Zsigmond és Engels. Irodalomtörténet 1949. 122—129. old. Andics Erzsébet: Kossuth Lajos. . . Századok 1951. 190—193. old.

³ Vajda János: Egy hónap naplójából. 1869. Összes Művei egykötetes kiadása 1460. old. — Dobsa Lajos: Mártzius tizenötödike c. vígjátékának kézírata az Orsz. Széchenyi Könyvtár színháztörténeti osztályán. — Bisztray Gyula: Kossuth, Táncsics és forradalmár-társaik halálos ítélete. Irodalomtörténet 1951: 486. old.

⁴ Lederer Emma: Az ipari kapitalizmus kezdetei Magyarországon. 1952. 121—184. old.

⁵ Lásd bibliográfiánk egyes fejezeteit. Továbbá Balázs Sándor londoni élményei, Magyarország és a Nagyvilág 1866: 691. old. Egyebek A Népbarát 1862: 22; 1863: 256—257. old. Vértesi Arnold Összes elbeszéléseinek gyűjteményében. Egyidejű Ábrányi Kornél, valamint Tóvölgyi Titusz regénye is — ezek azonban már a hazai munkásmozgalmat 1880 utáni fellendüléséhez kapcsolódtak.

dolatán kívül, a munkásmozgalomról addig csak utópista elképzelések közkeletűek. E korszak értékes munkás vonatkozású irodalmi megnyilatkozásaiban ezért találkozunk csak utópistákkal, illetve utópiákkal. *Jókai*: „Egy magyar nábob”-jában (1854) a párisi magyar iparoslegények, akik közül legrokonszenvesebb hősét választotta: anachronisztikusan — cabetisták. *Táncsics Mihály*: „Kik a szocialisták és kik a kommunisták?” c. röpiratára (1851) legnagyobb hatással Fourier volt s ezeket az ábrándokat *Táncsics* az ötvenes években szötte, a rendőrség elől bújkálva, egy gödörben lakva háza alatt, ahol gyertyafényénél írta le gondolatait a szegény dolgozók szövetkezéseiről, a kapitalista termelés kiküszöbölése érdekében.

Az *alap* fejlődésével nem fejlődik mechanikusan együtt a felépítmény. Az élet haladásával nem tart lépést annak irodalmi ábrázolása. A tudat a lét mögött következik s még később formálódik a tudat magasrendű megnyilatkozása, a művészi ábrázolás. Ebben a korszakban ezért teljesítette oly kevésbé társadalomábrázoló kötelességét az irodalom munkásosztályunk kialakulásának ábrázolásával. A munkásosztály még zsenge, de a róla szóló irodalom még zsengebb. Ez lényegében vonatkozik az 1867—1872 közti korszak irodalmára is. Ez az idő a hazai szocialista munkásmozgalom történetének első korszaka. A munkásosztály még nem állíthat ki a maga sorából írókat; publicistái is műkedvelők. A polgári írók közül akadnak, akik olykor magas színvonalon nyilatkoznak meg a munkásság mellett, pl. a Párisi Kommün és a hűtlenségi per idején, de még útítársul sem szegődnek rövidebb időre is. A polgárság irodalom terén is a maga harcát vívta a feudális maradványok ellen s ha e harc a „porosz út” adta korlátok közt folyt is, eléggé igénybevette demokrata íróinkat, semhogy a bár ellen-ségnek még kétes, de szövetségesnek már gyanús munkásosztály mellé álljanak.

2.

A szabadságharc után a nemzet központi élményévé lett a polgárivá válás, a hazai kapitalizmus fejlődése. E fejlődés lassú üteme csak 1867 után gyorsul meg. Irodalomtörténetírásunkra vár a feladat, hogy ennek a folyamatnak irodalmi tükröződését bemutassa, a Bach-korszak, a provizórium, a kiegyezés évtizedeiben. Ha olvassuk e kor regényeit, lapozgatjuk a Szépirodalmi Figyelő, Koszorú, Fővárosi Lapok vagy akár a Vasárnapi Újság, a Hölgyfutár kötetét, szembeötlő, hogy az izgalmasan újszerűnek szánt, „modernnek” érzett elbeszélések, melyeket a kor ma már feledett, akkor jönevű írói (*Vértesi Arnold, Balázs Sándor, Lauka Gusztáv, Toldy István, íjj. Ábrányi Kornél, Tölglyi Titusz, Deák Farkas*, stb., stb.) írtak, *polgári tárgyúak*. Két nemzedékkel előbb *Gvadányi* verses elbeszélésének hőse, a peleskei nótárius körülnézni ment fel a fővárosba és a letelepedés gondolatával foglalkozott, a rákövetkező reakciós évtizedekben *Kisfaludy Károly* Tollagi Jónása csak csetlett-botlott a városban, hogy aztán irtózva bújjék vissza falujába, a 40-es években *Kuthy Lajos, Beöthy László*, és *Nagy Ignác* rémtörténeteket rejtenek a város titokzatos falai közé, de utóbbi és *Gaál József* már a kispolgárság életéből is merítette színes rajzait, — a szabadságharc után a város véglegesen „polgárjogot nyert” irodalmunkban. Az új elbeszélő művek cselekményének színhelye a városok, túlnyomó részben Buda és Pest: a főváros — esetleg a polgár üdülésének, a természettel való találkozásának színhelye: a fürdő. Élt még egyidejűen a nemesi udvarházak világa is és természetesen élt az irodalomban is. De *Kisfaludy Károly* nyomán humorizálni vagy *Kovács Pál* féle idilleket írni idejét múlta, csak igénytelen limonádék termettek már e nemből. Komoly lap, irodalmi igénnyel akkor nyúlt e tárgy-körhöz, ha megróttá a falusi kényúr zsarnokságát, elmaradottságát vagy halála után, örökösében ábrázolta a régi világ bomlását. (Legjobb példák minderre *Vértesinél*, de *Vas Gereben* is érintette ezt.) A bomlás ábrázolója *Tolnai Lajos* is. Visszahatás a kapitalizmusra a historizmus. Idealizálva ábrázolta a feudális „régii jó idöket” a népszerű *Vas Gereben* is, ugyanö, aki az általa szerkesztett „nép”-lapokban agitált a 60-as években az úrbéri perek befejezése iránt s hogy a falvak egyezzenek ki a „derék, jóakaratu” földesurakkal elkülönözött — *kisajátított!* — legelőik s bizonyos úrbéri kárpótlások ügyében folyó tömeges perekben. Egy nemzedékkel korábban még a *nemzeti mozgalom*, a függetlenségért lobogó nacionalizmus eszköze volt a történelmi regény, *Jósika Miklós* feudális világ-ábrázolása is. Ennek hagyományával nehéz volt szakítani, különösen az abszolútizmus alatt, amikor a „régii dicsőség” felidézése még mindig eszmei fegyver az idegenuralom ellen. A régii az újjal tudatosan igyekezett egyensúlyba hozni *Vértesi Arnold*, aki már a folyóiratokban — nemcsak később kötetiben, — váltakozva adott egy-egy társadalmi elbeszélést, egy-egy történelmivel. *Vértesi*: kritikái realista társadalmi elbeszéléseiben, melyekben szigorú szemléi tartott a feudalizmus bomló maradványai, a régi urak felett. Az 1880-as évek legelején jutott csak el a munkásmozgalomhoz érdeklődése: elbeszélést írt egy munkáslap lelkes szerkesztőjéről, aki végül alulmaradt a nyomorúsággal való küzdelemben és eladta magát a kormánynak — de régi elvtársai kivették maguk közül.⁶

Bonyolultabb eset a korszak legnagyobb elbeszélője, *Jókai Mór*. Napjainkig él a köztudatban az a hamis *Jókai*-kép, amelyet „méltóságos” főrend korában és halála után rajzoltak az ország hivatalos legnagyobb írójáról, hogy alkalmassá tegyék arra a szerepre, amelyet a reakciós politika és ennek tudományos szerve, az Akadémia szánt alakjának. Ez az ábrándos kékszemű, a világ realitásától, távolélő „mesélő”, akinek anyagi ügyeit a családjabeli nők intézik, mert ö nem ért efféle dolgokhoz

⁶ *Vértesi Arnold* összes munkái. Debrecen 1888—1891.

egyszóval: ez az elefántesonttoronyba helyezett kép — nem a valóságos *Jókai* képe. Ő maga a 60-as évektől kezdve befolyásos pártember, minden választáson valahol képviselő lett, márpedig a régi Magyarországon érteni kellett a módját, hogy valaki mandátumot nyerjen, különösen, ha ellenzéki. Egyidejűleg három lapnak nemcsak szerkesztője, de *kiadótulajdonosa* is. A Hon első oldala a kiegyezés előtt valóságos tőzsdei és közgazdasági szaklap. *Jókai*, mint a *Tisza*-pártban a szélballal kapcsolatokat ápoló balszárny vezére, — amiért 1869-ben a kormányajtó demagógiával, földosztásra izgatással is megvádolta, — egy esztendőre még pártszakadást is robbantott ki s nem ő bukott bele, hanem a *Tisza*-párt szerezte vissza őt: *Jókai*: A *Hon*-ja fennmarad, az ellene alapított *Hazánk* c. napilap megszűnik (1868—1869). Pénzügyi vitákban képviselőházi élszónok. (Ld. A Hon 1869. nov. 9.-i számában.) A *Tisza*-párt kormányrajutása után *Jókai* több vállalatnál igazgatósági tag lett s ezt nem irodalmi, hanem pártpolitikai működésének tulajdoníthatjuk: a kormánynál befolyásos képviselő bizonyára megértette a vállalatok üzleti érdekeit, amelyeknek igazgatóságában helyet foglalt. Más kérdés, hogy nem tudott bánni a pénzzel és még többet költött, mint amennyit keresett. Ez volt az egyetlen jogcím, hogy a realitásoktól távolinak rajzolták. *Jókai* talpig polgári: „burzsoá”, abból a nemesi származású fajtából, amely a „porosz utas” Magyarországon a kapitalizmusban is meg akarta őrizni a vezetést a nemesség részére. *Jókai* a maga lapjaiban a kiegyezés után tömegesen írta a napiérdekű politikai vezércikkeket, melyek nem szerepelnek összes művei kiadásában. Talán névtelenül vagy szignóval is írt. (Talán az „r” jelzés mögött is ő rejlik bibliográfiánk anyagában?) Míg a vonal felett vezércikket írt, a vonal alatt, a tárcarovatban, folytatásokban adta híres regényeit. *Jókai* ezekben a regényeiben is tükrözte a politika egykorú harcait, pártját szolgálta, a birtokos nemesség pártját, mely a dzsentri érdemeit hirdette és át akarta menteni az új társadalomba is vezetőnek. A *Tisza*-párt politikáját támogatja nemesi-történeti s a már történeti közelmúlt táblabírói világát idealizáló regényeivel, amelynek hősei nemesek. A magyar kapitalizálódást propagálja 1869-71-ben a „*Fekete gyémántok*” és 1871—72-ben „*Az aranyember*”. A polgárságnak a Párizsi Kommün feletti riadalmát visszhangozta 1871-ben a „*Véres kenyér*” és egy év múlva „*A jövő század regénye*” előszava.

Ezt, az életben a realitás talaján álló, a maga korának gazdasági ügyeivel foglalkozó polgári dzsentri-politikust időnként mélyebben ragadta meg a korabeli társadalom alakulásának képe és foglalkoztatta a fölemelkedő munkásosztály jelentősége, ámbár fejlett társadalomtudományi képzettséggel nem rendelkezett és erre nem is törekedett. Jóhiszeműsége, becsületes lelkesedése kétségtelen. Élete végén is tanúságot tett arról (a Szilágyi szerkesztette Magyar Nemzet története 10. kötetének utóhangjában), hogy többet tudott, vagy sejtett ezekről a kérdésekről, mint amennyit megírt. — Mindez szerepet játszott, midőn 1868 elején elvbarátainak egy csoportja élén azzal állt elő, hogy maga szervezzen, patronáljon munkásegylest. Bécsi mintára, amannál két-három hónappal később *Vidacs János*, *Törs Kálmán*, *Liptay Pál* társaságában létrehozta a Budapesti Munkásegyletet, megalapították annak hetilapját, a *Munkások Újságát* s egyidejűleg a sajtóban cikkezni kezdtek a munkáskérdést megoldó csodaszerről: az *önsegélyről*. Micsoda ötlet! A fizetésükből megélni nem tudó munkások fogyasztási szövetkezetek útján s egyébként takarítsanak meg filléreket, hogy azokkal maguk alapítsanak közös munkahelyeket, műhelyeket, versenyezzenek a kapitalista vállalkozókkal s így tegyék magukat szabaddá a gyári munkától! Romantikus, reakciós közgazdasági légvár a kapitalista ipari fejlődéssel szemben,⁷ a kispolgár konzerválására. Mindazonáltal *Jókai* és polgári litterátor társait nem vádolhatjuk rosszhiszeműséggel. Liberális polgárok voltak s a kisemberekben kerestek szövetségeseket a reakciós feudalizmus és klerikalizmus elleni harchoz. Ideológiai tudásuk persze vajmi gyenge volt, hiszen a magyar írók még a 20. század első felében is többségükben messze maradtak a világ mögött. A magyar társadalom fejlődésével függött össze ez. És *A Tőke* megjelenése idején a munkásmozgalom még világszerte zavaros célokat hajszolt. *Jókai*ék a közeli Bécs példáját másolták, a munkásság „főlkarolását” filantrópikus tevékenységnek tekintették. A feudális szemléletű társadalomban érdem volt, hogy *Jókai* és mellette *Törs Kálmán*, *Liptay Pál* — „úriember létükre” — hangoztatták, nemcsak dologtalan gazdagnak vagy diplomásnak lenni becsület: de becsület a kézi munka is, az ipar, melynek művelőit, a munkásokat és kismestereket még együvé sorolták. — Más lapra tartozik, hogy — amint gyűjteményünkben alább látjuk — *Jókai*ék kezdeményezése után felhangzott a sajtóban a reakciós kakofónia, amely — a polgári pártfogás alatt létrejött munkásegylet örömeire — dühösen támadt a szociáldemokráciára, becsmérelte a sztrájk-jogot és hangoztatta, hogy nálunk a munkásnak olyan jó dolga van, se fizetésemelésre, se választójogra nincs szüksége. — *Jókai*ék tévedtek abban, hogy a munkásmozgalom kispolgári törekvésre korlátozható és hogy ezzel kispolgári tömegeket „emelhetnek fel” és nyerhetnek a 48-as pártnak. *Budapesti Munkásegylet*üket elhagyták a tagok, lapjuk, a *Munkások Újsága* elzüllött. A sajtó azonban — mint látjuk — még egyre propagálta az „önsegély” fantazmagóriáját. A „polgári litterátorok” nem egykönnyen tettek le a munkások megszervezésének ötletéről. A *Tisza*-párt hazahozta, bevezette a politika hazai porondjára a megbukott párisi munkásbank igazgatóját, az ál-szocialista *Horn Edét*. Ő lett a párt közgazdász tekintélye, ahol oly kevés ember értett a közgazdaságtanhoz. Ő is meg akarta nyergelni a munkásokat, megalapította 1869 nyarán a *Munkásképző Egyletet*. Ebből a munkásáruló programmal alapított

⁷ V. ö. Lenin Művei 2. k. 1951: 219—224. old.

egyletből nem szöktek már meg a tagok: a munkások diszelnökké buktatták *Horni* és az egykorú legképzettebb munkások (*Farkas Károly* és mások) vezetésével az egyletet az osztályharc tanulóhelyévé és szervezetévé tették.⁸ Ettől fogva a *Hon* esti lapja nem közölt többé híreket a munkásmozgalomról, a Tisza-párt lapjaitól a *Deák*-párt Pesti Naplójáig terjedő fronton elhallgattak a rokonszenvező tárcák, vezércikkek a *Schultze-Delitzsch* világmegváltó eszméjét hordozó kívánatos munkásmozgalomról; majd új, már ellenséges körus hangzott fel, a nemkívánatos munkásmozgalom ellen, a társadalmi rend ellenségéről, amely meg akarja dönteni: a tőkét!

3.

A hazai munkások első általános jellegű szervezkedése már 1867-ben kezdődött.⁹ Az egykorú sajtóban, irodalomban azonban hiába keressük ennek nyomát. Míg a *Budapesti Munkásegylet* és a *Munkásképző Egylet* a polgári sajtó és a polgári írók támogatását élvezte, addig a polgári pártfogás nélkül alakuló, valóságos munkásszervezkedést agyonhallgattak. Az *Általános Munkásegylet* itthon csak akkor kapott a nagyobb nyilvánosság felé hangot, amikor *Táncsics* Mihály országgyűlési képviselőként csatlakozott hozzá és rendelkezésére bocsátotta hetilapját, az *Arany Trombitát* (1869. tavaszán). *Liptay Pál*, polgári hírlapíró — aki résztvett a Budapesti Munkásegylet alapításában, tevékenyen közreműködött a párisi magyar egylet életében és érdekes tárcákban számolt be Páris munkásnegyedeinek forradalmi hangulatáról az 1870-i háborút megelőző időben, — 1870 júniusában egy cikkében megróttta az *Általános Munkásegyletet*, amiért egy berlini munkáslapban jelentek meg közleményei. Egy hét múlva *Kretovics*, első munkás-publicistánk egyike, már az *Arany Trombitában* feleltetett meg a szemrehányásra: a hazai munkásmozgalom külföldi sajtóra szorult, mert lapja nem volt és a polgári sajtó nem adott tért neki. — Elszigetelt egyes próbálkozások után, 1869 júniusával kezdődött magyar munkások rendszeres, állandó írói munkája, a magyar munkás publicisztika.

Iskolája a németnyelvű munkássajtó volt. E téren nem érvényesült kizárólagos osztrák befolyás, különböző országokból származó internacionalista lapokat olvastak. Bécsből a *Volkstimme*, majd ennek utóda, a *Volkswille* 2—300 példányban járt Magyarországra, *Liebknecht* lapja, a lipcsei *Volksstaat* 80 előfizetővel bírt a fővárosban, bizonyára vidéken is voltak olvasói. A genfi *Vorbote*-ből 1—200 példányt küldtek Magyarországra, a zürichi *Tagwacht*-ből kevesebbet.¹⁰ Kétségtől más internacionalista és sajnos, nem internacionalista lapok is hatottak a hazai munkásságra. A szakmunkások nagy része származott német földről s a hazaiak is elsősorban odajutottak vándoréveik folyamán. Ott tanulták a szervezkedést. Sajtójuk annál is inkább német befolyás alatt állott, mert hosszú ideig kétnyelvű volt. Az *Általános Munkás Újság*, a *Testvériség* és 1873-tól a *Munkás Heti Krónika* mellett azonos című, de német testvérpap jelent meg, azonos tárgyú cikkekkel; feltehető, hogy hangadó többé-kevésbé a német testvérpap volt. A munkások többsége, tehát a nem német származásúak is, jól értettek németül.¹¹ A 70-es évek végén a német testvérlapnak 2500 előfizetője volt, a magyaroknak jóval kevesebb¹². Midőn abban az időben — amely már tárgyunk körén kívül esik — a *Külföldi Viktor*-féle frakció pártszakadást idézett elő s megindította a *Népszavát*, ezt szintén német testvérlappal indította. 1880-ban a pártegység helyreállításának ára lett a testvérpaprendszer megszüntetése, mikor is a magyar *Népszava Külföldiek* kezében maradt, — ekkor szűnt meg végképpen a német szerkesztők és munkásírók irányítása a magyar munkássajtóban, noha ekkor az *Arbeiter Wochen Kronik* szerkesztője a hazai munkásmozgalom első nagy marxistája, *Frankel Leó*. *Frankel*, akinek publicisztikai képessége csak a legigényesebb mértékkel mérhető, 1876-ban lépett a hazai munkásirodalom szolgálatába, tehát alig egy évtizeddel az első kezdetek után.

Az első évtized első esztendeiben a munkásság mondanivalóit kétkézi munkásoknak kellett írásb foglalnok. Emlékezetes, tiszteletreméltó teljesítmény volt, hogy iskolázatlan, íráshoz nem szokott munkásokból került ki a magyar munkássajtó első újságíró gárdája és ők írták meg magyarul először az értéktöbblet elméletét, a kizsákmányolás fogalmát és az osztályharc ebből fakadó szükségét. *Kretovics József* nyomdász „A munkások kérdéséhez” címen elsőnek foglalta össze mind e kérdéseket. A körülmények figyelembevételével, nem róhatjuk fel, hogy szemlélete nem tiszta marxizmus, hanem annak egy eltorzított, kivonatos és megalkuvó hajtása, a lassalle-izmus. E német mozgalom volt a hazainak mintaképe és kezdetnek még mindig jobb volt, mintha *Schultze-Delitzsch* vert volna mélyebb gyökereket, vagy a franciák közt akkor még mindig hatalmas saint-simonizmus vagy proudhonizmus terjed el. — Míg *Kretovics* írásai alig nevezhetőek irodalmiak és nevét csupán úttörő volta teszi emlékezetessé, addig *Politzer Zsigmond* agitációs írásaiban már hivatott író áll előttünk. A harc kezdeti szakaszában elsősorban a célt kellett ismertetni, s a cél elérésének módját. *Politzer* cikkei is elsősorban erre irányultak. Különösen jó az a tárcája, amelyben a munkás és a „gyárnok” párbeszédben tárgyalják meg a munkásmozgalom, nevezetesen az *Általános Munkásegylet* céljait. Nem csak a stílus, a folyamatos előadásmód

⁸ Nemes Dezső: Az általános munkásegylet története. 1952: 38—45, 78—84. old.

⁹ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. I. 1951: 45. és köv. old.

¹⁰ Nemes Dezső id. m. 125—126. old.

¹¹ Szalády Antal: A magyar hírlapirodalom statisztikája 1780—1880. 1884. — Aranyossi Magda. Frankel Leó. 1952: 106. old.

¹² Aranyossi i. m. 107. old.

folytán emelkedik ki az egykorú azonostárgyú irások közül, hanem az által is, hogy a párbeszéd nem csupán forma. A beszélgetők egyéniségek, sőt: típusok. A munkás öntudatos, nyugodt, bár tudatában van főnökével szemben alárendelt, kiszolgáltatott helyzetének. A gyáros fölényeskedő jóindulattal kezdi a beszélgetést, de mikor látja, hogy a vitában emberére akadt, idegeskedni kezd. Végül alulmaradva az érvelésben, már gorombáskodik és hatalmi szóval akarja elintézni a vitát: elbocsátással fenyegeti a munkást, ha hirdetni meri az üzemből ezeket az eszméket. A munkás azonban tudtára adja, hogy efféle erőszakkal nem lehet a kérdést elintézni. A párbeszédes tárca tanulsága nemcsak a munkásmozgalom céljának kifejtése, hanem — és ez merőben irodalmi eszközökkel — az is, hogy nincsen „jó tőkés”, a tőkés nem ilyen vagy amolyan egyéniség, hanem meghatározott osztály tagja s ellene osztályharcot kell folytatni.¹³

A kalandor *Külföldi Viktor* szervezkedésre buzdító cikkei szürkék. *Ihrlinger Antal* szorgalmas, lelkes cikkíró; röpirata, amelyben a magyarországi munkásmozgalom programját kifejtette, a magyar munkásirodalom első önállóan megjelent terméke, — mindazonáltal írója az úttörő műkedvelők közé tartozik. *Farkas Károly*, *Szabolcsy Nándor* csak alkalmilag szerepeltek kisebb igényű cikkekkal az itt tárgyalt időszakban.

A munkássajtó kezdeti korszakának polgári útítársai több kárt jelentettek, mint hasznot. A hűtlenségi perben gyáváskodó s aztán a mozgalmat cserbenhagyó *Szaboda Lajos* egyetemi hallgató cikkei zavarkeltők. Még az Általános Munkás Újságban is *Schultze-Delitzsch* dicsérte, a társulást ajánlotta és élesen ellenezte a munkások sztrájk-jogát. *Gonda László* országgyűlési képviselő jelentéktelenül szerepelt. A polgári radikális *Sassy Árpád*, az Arany Trombita felelős szerkesztője, az első munkás-népgyűlések szónoka, saját főszerkesztőjével, *Táncsics Mihállyal* szállt szembe és tiltakozott a társadalmi osztályok fogalma és az osztályharc ellen! Az egykorú *Ludas Matyi* c. élclap torzképe nem hiába ábrázolta *Sassyt* kisfiúnak, aki gyenge ahhoz, hogy fújja az „arany trombitát”. Gyenge képességű író, gyenge képzettségű publicista volt, szerencsétlensége *Táncsics* jobb sorsra érdemes lapjának. Nem mint munkás, hanem mint függetlenségi újságíró kapta azt a fogházbüntetést, amelynek következtében letűnt a munkásmozgalomban. — Különös alakja ennek a kornak *Bakay Nándor* szegedi kötél-„gyáros”. E módos céhbéli iparos a mester és legény közti hagyományos, patriarchális kapcsolat híve; szomorúan tapasztalta, hogy a viszonyok változtak, a legények is mások: nem leendő mestereknek, hanem reménytelen jövőjű bérmunkásoknak tekintik magukat. Jóakarátú, de zavaros cikkei először a Munkások Újságában jelentek meg. Nem csodálatos, hogy csatlakozott a Budapesti Munkásegylet pártfogó polgáraihoz s hogy írásait nyomtatásban látva, Szegeden maga alapított rövidéletű „gazdasági” hetilapot, hanem az, hogy e két lap megszűnése után az Általános Munkás-Újságban folytathatta cikkezését. A politikus középiparos elmékedései nem mindig érdektelenek, említésreméltó, amit a munkaidő és a munkanorma kapcsolásáról kidolgozott. *Bakayt* évtized múlva a *Függetlenség* hasábjain látjuk, könnyűtollú tudósítónak fejlődött.

Liptay Pált már említettük. A Munkások Újságában való rövid közreműködésétől eltekintve, a polgári lapokba írta tárcáit, melyekben érdeklődött hazai üzemeink munkásainak sorsa felől vagy érdekes képeket rajzolt Páris forradalmi munkásságáról. — *Irányi Dániel* szélbali politikus neve többször bukkan fel a munkásügygel kapcsolatban. Interpellált a képviselőházban a lefogott munkások ügyében, cikkeket írt a munkások lakáskérdéséről. E tárggyal Párisban, a világtárlat alkalmával ismerkedett meg s azóta nagyon vonzotta a munkástelepek építésének gondolata. Munkáspolitikáról azonban nem akart hallani, ez csak benyolítaná a függetlenségi párt amúgy is nehéz kérdéseit. Jellegetesen polgári politikus, aki szövetséges tömegeket keres a munkásoknál, nem maga kíván a munkásügy szövetségese lenni. — A polgári lapok írói közt nevezetes számunkra *György Aladár*, *Marxnak* és a marxizmusnak első hazai ismertetője. Bár tagja az Internacionálnak is, polgári útítárs volt s végül is elmaradt a munkásmozgalom mellől.¹⁴

Fivére, *György Endre*, szintén rokonszeggel irogatott a munkások ügyéről.

Külön kell foglalkoznunk *Táncsics Mihállyal*. A 40-es években kifejtett közirói működésében radikális polgári demokrata volt, de a nemesi demokratáktól különállt. Nem a kapitalizmust, a polgári berendezkedést kívánó birtokos nemesek, gyarapodó polgárok szemszögéből tárgyalta a feudalizmus megdöntésének szükségét, hanem a jobbágy-parasztok szószólója, akiket a kiváltságos osztályokkal egyenlőrangú, szabad emberekké kívánt tenni. *Táncsics* a dolgozó parasztság első publicistája. Maga kiküzdötte magát a jobbágysorból, iparoslegény lett — utóbb tanult ember. 1848-ban azonnal látta a jobbágyszabadság befejezetlenségét s harcot indított az egész parasztságért, tehát a szegény-parasztságért is felszabadításáért, a szerződésesekért, a földesúri kiváltságok maradványainak eltörléséért. Ugyanakkor tette magáévá a pesti munkások, iparoslegények mozgalmait s ezeknek hangot adott lapjában is. Nem csoda, ha 1869-ben olyan gyűlölt ember, hogy megválasztott képviselőként is a pestvárosi bíróság egyhavi fogházra ítélte az *Arany Trombita* megindításakor, mert nem teljes összegben tette le a kauciót. Lapját néhány hónap múlva a munkásmozgalom, az Általános Munkásegylet rendelkezésére bocsátotta. A munkásmozgalommal való kapcsolatának, a szerencsétlen államsegélyüggyel való bukásának története közismert.

¹³ Érdekes egybevetnünk József Attila „Párbeszéd” c. versével.

¹⁴ Nemes D. i. m. 192—193. old. — Komlós Aladár: Marx elfeledett magyar híve. Irodalmi Újság 1951. aug. 30. Szinyey: Magyar írók élete és művei 1896. IV. 86—91. old.

Már 1868-ban cikket írt a Munkások Újságába, *Jókaihoz* hasonlóan, a munkásember méltóságát fejtegette benne. A következő évben, a maga lapjában, az Arany Trombitában viszonylag keveset írt a munkások ügyéről. Alkalmazta a munkásokra régi gondolatait: Budapest fűrdőváros legyen s ez jó lesz az üdülést kereső munkásoknak is. Az antiklerikalizmus diadalát a munkások politikája fogja valaha megvalósítani. A magyar függetlenséget is a lakosság többségét tevő munkások fogják valóra váltani. Követeli az általános választójogot és az államsegélyt, bár utal az önsegély lehetőségére is. Az államsegély ügyében szerkesztett memoranduma világosan mutatja, hogy az író romantikus antikapitalista, távol állt a nagyipari munkásság, az ipari proletariátus megértésétől. A jobbjágy *Táncsics* eljutott a kisipari munkás szemléletéig, tovább nem. Ez akkori hazai viszonyaink mellett érthető. *Táncsics* nem egyedül leledzett ebben a hibában, amikor még munkásmozgalmunk egészére rányomta bélyegét a kisiparos szemlélet. Helytelen volna azonban ezért *Táncsics Mihályt* egyszerűen polgári radikálisnak nevezni, aki rövid időre útítársul sodródott a munkásmozgalomhoz. *Táncsics* „szocialista” volt e szónak a marxizmus előtti értelmében. Utópista volt, aki 1869-ben sebtében elsajátított felületesen egyet-mást a *Lassalle*-féle tanokból. A szocialista eszmével való kapcsolata azonban régibb. Amikor az osztrák önkényuralom alatt hosszú évekig veremben rejtőzött a szobája alatt,¹⁵ megírta „Kik a socialisták és kik a communisták” c. röpiratát. *Fourier* és *Cabet* voltak a mesterei: elavult, naiv tanokat foglalt össze és propagálta a maga módján. A társadalom lényege: a társulás. A szegény munkások tehát társuljanak egymással. De társulhatnak tőkésekkel is. A tőkés jó üzletet csinál s a munkások önálló vállalkozókká lesznek. Krajcároskodva számítgatta, mi lesz abból, ha munkások bérbevesznek egy egész házat, abban laknak és közös műhelyeket tartanak fenn... Ime, rokonszenvének gyökere az önsegély iránt, bárhonnan való tőkesegetség bevonásával. — Egy évtizedig ült önkéntes börtönében a föld alatt, amikor utópiáját írta. Utána nyolc évig raboskodott a budai várban. Elszakadt a világtól, megvakult, aggastyán is lett. Újat tanulni már képtelen volt, beleásta magát töprengéseibe. Idealista, racionalista volt világléteében. Úgy gondolta, ha valami észszerű és javára van az embereknek, elég azt leírni, elmondani és mindenki azonnal követi. Életének számos balsikere nem jőzanította ki ebből az elgondolásából. Ha forradalmat akart csinálni Magyarországon, ha újjáalakítani Európát, ha megteremteni a romantikus antikapitalista társadalmat — csak leírta eszméit s a végére proklamációt vagy hirdetményt függesztett, amelynek megfelelő formában leendő közzététele után, nyomban megmozdulnak az emberek és megvalósul az új rend... Szemléletét meg-megszólaló sovinizmusa is zilálja. — *Táncsics Mihály*, az Általános Munkásegylet aggastyán elnöke álomvilágban élt.

Mindazonáltal *Táncsics Mihály*, mint a kezdeti magyar munkásmozgalom korának írója, munkástárgyú cikkeiben nem kirívó jelenség. Munkásmozgalmunk ideológiai tekintetben nem foglalt el tisztázott álláspontot, nem volt még marxista. Keveredtek benne utópista emlékek, kispolgári célok a polgári befolyás diktálta *Schultze-Delitzsch* féle szélhámosssággal s mindezek felett legerősebb volt a *Lassalle* féle befolyás, a német példa.¹⁶ Mindez tükröződik az egykorú irodalomban. S ha nézzük ezeket a magyar írásokat, nem az egyes darabok súlya a fontos, hanem az összkép, mely nagyjából azonos a hazai munkásmozgalom képével. Nyomasztó nehézségek közt indult, helyzete komorabb, mint a nyugati országok munkásmozgalmaiban. Ott, a virágzó kapitalizmus viszonyai közt hatalmas munkástömegek tömörültek, nagy számuk s bizonyos polgári szabadságjogok lehetővé tették szervezkedésüket. A világkapitalizmus már hanyatlásnak indult, mikor nálunk a még csak kezdődő kapitalizmus és túlnyomó hatalmú feudális maradvány szemérmetlenül packázó rendőrruralma mellett kis csoportok gyülekeztek. *Marx*, *Engels* és tanítványaik látták a kapitalizmus hatalmas épületének repedéseit és tudták a törvényszerű jövőt. És a történelemnek ezen a fordulópontján a nyomorgó tömegek számára csodálatos látomásként villant fel a Párisi Kommün néhány hónapja, annak bizonyosságául, hogy a proletariátus megszerezheti az államhatalmat. A Kommünt megelőző és követő közvetlen évek a magyar munkásirodalom első esztendei. A munkásíró itt még alig-alig mert pillanatokra a nagy *Cétra* gondolni. Polgárok magyarázták neki, hogy fogyasztási szövetségek szatócs-haszna jólétet hoz a munkásosztálynak és a pincelakásokban és tömegszállásokon zsúfolódók arról gondolkozzanak, hogy bérkaszárnyákat vagy kertesi családi házakat akarnak-e inkább építeni — saját költségükön... A munkásíró mégis tollat fogott és írt a legközelebbi teendőről, a szervezkedésről, melynek távoli, álomszerű célja a politikai hatalom megragadása, amikor azután nem lesz többé úr és nem lesz többé proletár... Nyolcvan évvel ezelőtt, 1872-ben volt a hűtlenségi per, amikor első munkásíróinkat becsukták, bíróság elé állították, az első indulást megtorpanították. Micsoda hősiesség kellett ahhoz, hogy szegény munkások a hatóságok és munkaadók üldözése ellenére szervezkedni kezdjenek. És milyen hősi tett volt akkor először írni a munkásosztály céljáról, feladatáról, első teendőiről.

¹⁵ *Táncsics Mihály Válogatott Írásai* (1957): Geréb L. jegyzetei, 503—511. old. — Az utópista szocializmus magyarországi elterjedtségére jellemző adatok: a Makk-féle összeesküvés miatt a marosvásárhelyi vértanúkkal bebörtönzött fiatal Deák Farkas írja börtönemlékezőségeiben, hogy fogságában az Icaria olvasta és magyarázta társainak. Degré Alajos visszaemlékezőségeiből tudjuk, hogy 1847—48-ban főnöke, Pejachevich gróf is az utópista szocialistákat olvasta. Degré: *Visszaemlékezőségeim*, 1883. I. 166. old.

¹⁶ Nemes D. id. m. : 230. s. köv. old.

A kiegyezés előtti évtizedben bukkan fel lapjaink hasábjain a munkásirodalomnak egy érdekes, bár szerény ága: a *vándorlegények levelei*. A sajtó figyelemmel kísérte világot járó hazánkfiak útjait (*Vámbéry, Reguly*, stb.), akik tudományos felfedezésekre indultak, de ugyanakkor örömmel vette, ha egy magyar tengerész írt leveleket idegen kikötőkből (mint alábbi gyűjteményünkben *Lukács Gyula*) s állandóan figyelt a külföldön élő magyarokra. Szívesen közölte a külföldi nagyvárosokban hosszabb-rövidebb időre megtelepedő magyar vándorok beszámolóit az ott alakított magyar egyesületekről¹⁷. s nem kevésbé a világlátó, világjáró iparos ifjaink élményeiről, a fejlettebb kapitalista országokban szerzett tapasztalatairól szóló beszámolókat. Érdekesek e nemben a szecessziós háború alatt írt észak-amerikai levelek: sajtónk ott levő politikai és haditudósítói ez időben kizárólag a magyar vándorlegények. Az amerikai vándorok lelkesen számoltak be arról, hogy ott *már csak* napi tíz óra a munkaidő és magasabb a fizetés, ezért haza se akarnak jönni. De leveleikből azt is látjuk, hogy alkalmazkodtak a kibontakozó „korlátlan” lehetőségekhez: hamar műhelyt, sőt kereskedést nyitottak, vállalkoztak, kiszakadtak a munkások sorából. — 1863 után, a nagy éhínség és gazdasági válság következtében Páris felé áramlott a magyar vándorok új hulláma, újjáalakult a párisi magyar egyesület, iparos ifjaink találkozóhelye. Számos levél tudósít a párisi magyar iparoslegények életéről. Megtudjuk a levelekből azt is, hogy a régi párisi magyar egyesület — amelyben a 40-es években — *Táncsics Mihály* is megfordult és felolvasást tartott — *Louis Bonaparte* 1851-i államesinyjét megelőzően oszlatta fel a rendőrség: a magyar munkásokat is veszélyesnek tartották, vezetőiket letartóztatták, mielőtt a reakció nyilvánosságra lépett volna új merényletével.¹⁸ De dolgoztak, csoportosultak magyar vándorlegények Berlinben, Londonban, Bukarestben, stb. 1867 után sokan hazavándoroltak az itthoni új nagyobb iparmozgalmak hírére. *Liptay Páltól* eltekintve, egyszerű nyomdász, varga, szíjjártó, könyvkötő, szabólegények neveit olvassuk e levelek alatt, amelyek magyar munkások életrealitásáról adnak hírt messze földekről.

Legkorábban a nyomdászoknak volt külön szakmai sajtója: a *Typographia*. A lapot nyomdász-munkások szerkesztették, írták. Megvitatták benne a szakegyesületi ügyeket, de cikkeztek sztrájkjéről, bérharcról és a munkaidő leszállításának időszerű világkérdéséről, amelynek érdekében itt a nyomdászok is sikerrel harcoltak. Egy-egy kedves, naív riport, tárcza is akad nyomdász-majális leírásával. Az a körülmény, hogy a nyomdász a maga fáradságával, a maga terhére készíthet sajtóterméket, többeket ösztönzött élclap alapítására, a szakmai humor gyümölcsösztetésére. Fel kell jegyeznünk a munkások irodalmi tevékenységének történetében ezeket a kísérleteket, prózai és verses próbálkozásokat is a pesti *Revisio* és a szegedi *Savanyú* rövidéletű lapjain, habár humorukra és sikerükre inkább az utóbbi lap címe jellemző.

Ez élclapok alkalmi versezetein kívül, munkások költői tevékenységének kevés nyomát látjuk. De már ebben a kezdeti időben is, kezdetleges viszonyok közt is akadt bognárségéd, aki ünnepi versben hívta szervezkedésre szaktársait, — kubikos, aki verses levélben keresett munkát a vállalkozónál, stb. Egyetlen tudatos munkásköltőnk ekkor *Sárközy Ferenc* óbudai hajóács, aki kedvesen naív verseiben *Táncsicsot* ünnepelte, a munkásokat Az Általános Munkásegyletbe való tömörülésre buzdította, *Lassalle* nyomán általános választójogot követelt és *Schultze-Delitzsch* programjával önszegélyes szövetkezetekért lelkesedett. Egykorú sajtónkban annyi műkedvelő vers jelent meg s nem egy hivatásos költőnek elismert név forgott évekig nyomtatásban, akinek írásai nem haladják meg a műkedvelő színvonalat, hogy *Sárközy Ferenc* ugyanesak műkedvelő versei egyáltalában nem kirivók az egykorú tömegtermés közt. De míg a hazafias verselők tucatjai, talán százai a hivatott költők mellett nyomtalanul veszttek feledésbe — *Sárközy* nevét és néhány versét az emlékezés szeretetével és gyöngédségével kell megőriznünk: ő az első magyar munkásköltő.¹⁹ Ezen felül figyelembeveendő *Sárközy* egyetlen általam ismert prózai írása is: „Egy füstbe ment élet. Önéletrajzi vázlat, mások tanulságára”.²⁰ Vidéki értelmiségi családból származott. Apja korai halála után mezőgazdasági cseléd, iparos inas, képzőművészet tanulásával is kísérletezett, a szabadságharcban honvéd, utána napszámos az óbudai hajógyárban, ahol mint ügyes fűrő-faragó ember, idővel ács lett. Megnősült s úgy látszik, szegényesen, de rendezett viszonyok közt élt. Fafaragványaival és verseivel egy időre néhány író figyelmét is magára vonta. Így került önéletrajza a Fővárosi Lapokba, majd versei az Arany Trombitába. Feltehető, hogy a kor egész sajtójának átkutatása után még előkerülhet néhány írása.

A kor neves költői, mint mondtuk, nem szólnak a munkásokról. Csak *Arany* Lászlónál villan fel egy pillanatra, *A délibábok hőse*-ben a pesti építkezéseknél az állványról lepotyogó „tót” napszámos képe s a falusi udvarház szörnyű cselédháza. Nagyipari munkást, a kapitalista világ proletárját is

¹⁷ I. Tóth Zoltán Magyar történeti bibliográfia. 1950. I. k. 94. old.

¹⁸ Geréb L. jegyzetének adatai Táncsics id. m. 519. old.

¹⁹ Pándi Pál tanulmánya, Valóság, 1948.

²⁰ Fővárosi Lapok 1866: jan. 12. 3. évf. 8. sz. 30—31. old.

először ő ábrázolta versben, de ilyet látni hősét — Angliába vitte. A *délibábok hőse* tudja, hogy a virágzó kapitalizmus mögött hatalmas árny a munkáskérdés.

. . . Megúsztató-e ez, vagy elbukunk a
Társadalmi özönvíz mélyein —

vetette fel a kérdést, de nem kereste a feleletet, bátorsága sem volt hozzá:

Nagy tenger ez. Mit rejt lenn rémes alja,
Nem látja szem, titkos mint a jövő.

Nemcsak a költő hőse, Hübele Balázs, de maga a költő is kívánta a kapitalizmus megizmosodását Magyarországon. A Földhitelintézet banktisztviselője — nemsokára igazgatója — jól tudta, mit jelent a kapitalizmus a félgymarmati országban: idegen tőke hódítását. 1873-ban írta a *Hunok harcát*. *Pintér Jenő* irodalomtörténete szerint: miként hajdan a hunok harcoltak a gótok ellen, úgy harcolnak ma a hunutódok a gépekkel terjeszkedő gótutódok ellen. — Az iskola azt tanította, hogy a *Hunok harca* a magyarság védekezése az új idők német hódítása ellen. Vajjon a külföldi tőkével üzérkedő bank embere megírta-e versében, hogy német bankárok rabja lesz Magyarország? Nem. Az ipari proletárok ellen fújta meg a harci trombitát, akik német földről mint szakmunkások jöttek a hazai új gyárakba, mesterei lettek a magyar szakmunkások jövő németzedékeinek és részben a hazai munkásmozgalomnak. A 18. század óta külföldről, főleg a szomszédos német tartományokból pótolják a hazai szakmunkáshiányt s ezért a magasabb fizetésű idegenek ellen mindig volt bizonyos gyűlölet,²¹ ezt a primitív ellenérzést nyergelte meg a polgári költő, ezek ellen hirdetett függetlenségi harcot. Lehetséges ugyan, hogy az eredmény meghaladta a költő szándékát. Arany László eszményképe a szabadon fejlődő nemzeti kapitalizmus volt és — annyi más kortársával együtt — ennek szemszögéből ítélte meg a magyar társadalmi eseményeket. A „szorgalmas külföldiek” emlegetésével a szerinte passzív, az ipari és kereskedelmi életben járatlan magyarságot akarta tettekre sarkalni. (Vannak hasonló vonások Vajda Jánosnál is.) Természetesen mindezek mellett a „*Hunok harcát*”-nak a külföldi munkások elleni hangulatkeltés következtében végeredményben negatív kicsengése van:

. . . Talpra magyar, ébredj! nyakadon az ellen,
Oda yigyázz, ott légy, most vagy soha, rendben
Hol ama munkásraj közeledik csendben,
Ki nem éget-pusztít, nem öl és nem sarcol,
De kemény munkával szóltanul harcol.
. . . Mert nem erővel jön, nem tör be hadastul,
De kitart, tűr, fárad, soha meg nem lassul.
Nem koszorúért viv, nem harci babérért,
De az éhom készti küzdeni a létért.
Nem bánt, de eláraszt zord idegen szóval,
Bízást megy előre, vasúttal, hajóval,
Őt hozza magával a siető mozdony,
Ott van előőrse minden kicsi poszton.
Ott ül türelemmel, gyár, huta, gép, hámor
Zúgaiban s vés, fúr, dolgozik és számol,
Csáklya, gyalú, pöröly forog a kezében,
Csatarendjök megfér egy-egy kicsi gépben,
. . . Mint hangya seregnek portyáz elül őrsa.
S ha ennivalót lát, azt meglepi törzse,
Fészket üt a földben, váj bele tárt magtárt,
Folyosókat, cellát, alagutat, raktárt,
És a laza földet addig szedi, bontja,
Míg össze nem omlik aláásott hantja.
Te pedig, oh, magyar! . . . stb.

A bevándorolt munkások ugyan nem vájtak a magyar földben „tárt magtárt”, de a magyar irodalomtörténetírás klasszikus művé avatta ezt az ellenük szóló riadót, amey kétségkívül jellemző darabja a hazai ipari kapitalizmus kezdeti korának. — Senki sem méltányolta azonban *Benedek Aladár* költészetében azt, ami valóban új és eredeti volt benne. Gógös, gyűlölt ember volt, a költészetben új utakat keresett, materialista és pesszimista volt — ezt elmondották róla. Gondolkodás- és kifejezőmódjának tisztulatlanságát mi is sajnálattal állapítjuk meg. Miért kellett késő öregkorában elfelejtve, keserves

²¹ Mérei Gyula i. m. 54—55, 154, 214, 368. old. — A népköltészetben lásd: Kálmány Lajos: Történeti énekek és katonadalok. 1952: 239. old.

nyomorúságban elpusztulnia? Erre már fiatalkori versei megadták a választ: proletár volt. A kapitalista világ vásárában a költő, aki nem adja el magát a hatalomnak, csak proletár lehet s osztozik az elnyomottak közös sorsában. „A vén fűjtató cigány meséje” a vasgyári munkásé mellé tette a költő sorsát. „A szenvedélynek húrja hallgat” c. versében a maga gyenge tehetetlenségét panaszolta a jólakottak önelégült világa ellenében. A „Rabok chórusa” a szabadság hajnaláért énekelt. „Feltámadásról szól az irás”, „Nagy idők küszöbén” — társadalmi forradalmat várók. „Engesztelhetetlen kísértek” követelik a nagyúrtól „teljes bérök”-et, a profitot, egyben kisajátított parasztföldeket. „Te lázas ifjú” c. versében önmagát ábrázolta, a hevülő, de reményeiben csalódott, letört forradalmár lelket. „Dáridó végén” szinte várjuk, hogy elmondja, amit akkor nem bírt el a magazinok papirosa. Találkozott-e hosszú élete folyamán a költő a munkásmozgalommal? Társtalan, tuskés egyénisége s a magyar művelteknek szomorú elmaradottsága társadalomtudományi téren — mit már említettünk — megakadályozhatták ebben. A burzsoá szabadság-eszméken már túllépő, ösztönös forradalmár volt. Tisztulatlan képe volt erről, de a világot megújító forradalom eszméje a levegőben volt: az új társadalmi átalakulástól a monarchiával összenőtt burzsoáziával való leszámolást várták. Erről írta 1870-ben, a francia-poros háború kitörésekor „Európa vár” c. versét. Ily ködös reménykedés vezette *Szemere Bertalan*, amikor az 1854-i háború alkalmával írta naplójába: „A keleti háború reménnyel kecsegtet... Hihető, hogy míg az 1848-iki népmozgalomnak a fejedelmek vették hasznát, úgy most a fejedelmek veszekedéseiből a haszon a népekre háramlik.” Utóbb revidálta korai várakozását, hogy az elnyomók egymás közti harcából kifejlődik a népek harca az elnyomók ellen: „azt hiszem, e háború csak a fejedelmek közt fog maradni, a legelső háború aztán, az lesz a népek harca.”²² Okszerű, hogy az emigráns *Szemere* érintkezésbe került *Marx*-szal.

Új világot hozó forradalmat idézett egy ismeretlen költő: *Tokaji Nagy Gábor*: Szénégetők c. verse is — *Kiss József*: „Tüzek” c. költeményének korai előfutára: A költő a hegyek közt szénégetőkre bukkan. Fekete nép ez s nem finom, mint a szalonok népe. De „jertek, urak és le a kalappal!” Nagy eszmét lát a tüzerőben:

Tüzeljete ti, marczona fiak!
Hadd szálljanak a szikrák s tűznyilak:
Mint ha Isten ítéletét látnám,
S vész-angyalok — ti — a tűz körül állván,
Kik a fákra új-új fákat raktok:
Hol minden fa egy gazember — zsarnok.
. . . Oh, öserő, tűz, égesd világunk,
Rég új eget és új földet várunk!²³

Kiss József ez időben még csak a „Varrólány dalát” írta meg, e tárgyat, melyről annyi egykorú francia dal szól. (*Jámbor Pál* is lefordított egyet a Koszorú 1865. márc. 5-i számában.) — A klerikális reakció már ekkor sietve gondoskodott arról, hogy ellensúlyozza a népben az új viszonyok keltette új eszméket. Néplapjaiban versek sora dicsérte a szegény életét, akinek nem is kell pénz, mert *nem is tudna mihez kezdeni vele!* Dicsérte az ütött-vert iparos-inas vidám (?) sorsát. Megróttá a cselédek újmódi tiszteletlenségét gazdáik iránt és megmagyarázta, hogy a gazdagoknak *csak* azért van több pénzük, mert sokat tanultak — már pedig tanulni nagyon költséges és fáradságos dolog. Még *Tompa Mihály* is prédikálta ekkoriban, hogy mindig lesz gazdag és szegény és bűn áthágni isten e törvényét.²⁴

Kevésbé neves költők sora írt az eljövendő szabadságról s a 48-as szabadságot idéző dalok közül kitűnnek ezek, melyek nem a nemzeti, hanem a *társadalmi szabadságot* követelik, várják. A szatíra fegyverét — s ez elég vaskos fegyver a kezében — az egykorú *Ludas Matyi* c. heti élclap kezelte. *Kis Bögös (?)* és *Nagy Bögös* (Kálmán Farkas) nem szépitették a szót, amikor a magyar főrendeket, a népnyzó, botoztató urakat és parlamentjüket festették verseikben, *Kossuthot* várták vissza. „Vigyázzatok, megrothadt tökök! . . .” — Az épülő magyar feudalkapitalizmus hangos csindadrattája túlharsogta az ábrándos, pesszimista költőket, a szatirikusok egy-egy rikkantását és az eldugott falvakban továbbélő jobbágydalok új változatait²⁵, túl az új munkásrajok fel-felc engő indulóit is.

Összefoglalóul megállapíthatjuk, e korszaknak a műkedvelő színvonalat meghaladó verstermésében akad egy maroknyi, amely egy antológiában már érdemlegesen képviselhetné a proletariátus hangját, habár az ipari munkásságét természetszerűleg még kevésbé. E versek már a küszöbön állanak, amely előtt a modern szocializmus útja kezdődik. Ideszámítjuk *Darmay Viktornak* és másoknak a Párisi Kommunélnel kapcsolatos költeményeit is. Nagyobb tehetségénél fogva megelőzte e korszakot *Tolnai Lajos*, aki a korszakokat megelőző években írta szép balladáját „A szegény vándorló legényről” (Koszorú, 1864: 340. old. és *Költeményei* 1865.), valamint „Az nagy kalapács” című elbeszélését (Koszorú, 1865: 246—251.) a reménytelen sorsú iparoslegényekről. — Kis számú, de jelentősebb a

²² Szemere Bertalan Naplója. 1869.

²³ Tokaji Nagy Gábor: *Költemények*. 1873: 27—29. old. Előzőleg talán valamelyik lapban már megjelent.

²⁴ Tompa Mihály *Összes művei* egyiköttes kiadása é. n. 1473—1475. old.

²⁵ Sándor Pál: *Parasztságunk a Habsburg önkényuralom korában*. 1949. — Vas Gereben Népbarát. c. hetilapjának különösen 1863.-i évfolyama. — A Tancsics Mihály orosházai képviselőjelöltsége érdekében kiadott kortesdalok füzete. — Kálmány Lajos i. m. 715—724. old.

széppróza, amely *Tolnain* és *Jókai* Fekete gyémántok-jain kívül *ijj. Ábrányi Kornél, Toldy István, Lukács Béla* elbeszéléseit mutatja fel, a Párisi Komünről *Tövölgyi Titusz, Vértesi Arnold* regényeit és *Ugron Gábor* néhány sikerült tárcaelbeszélését.

6.

A szabadságharc után az ipari kapitalizmus erősödése Magyarországon is felvetette a *női munka* kérdését. Ez összefüggött a nők egyenjogúságának ügyével, melynek rendezése azután még kilenven esztendeig késett, megvalósítása népi demokráciánkra maradt, napjainkra. Dolgozhatnak-e a nők egy sorban a férfiakkal? — tulajdonképpen álprobléma volt. Hiszen a proletárnők, a parasztnők s a félproletár iparosok, kispolgári boltosok lányai, asszonyai mindenkor együtt dolgoztak apjukkal, férjükkel, gyerekeikkel. Természetes állapot volt ez számukra s e szegény dolgozó nőknek eszébe sem juthatott, hogy e kérdést felvessék, még ha lett volna is sajtó, amely cikkeiket közli. A női munka és női egyenjogúság kérdése nálunk a 60-as években bukkant fel, mint közérdekű társadalmi kérdés és a polgári, valamint az „úri” osztály körében vetődött fel. A kispolgári vagy nemesasszony, aki eddig csak háztartása körében tevékenykedett vagy csak mint háziasszony reprezentált, a leány, aki „férjhez ment” vagy otthonrekedt vénlánykodni — dolgozhat-e a gazdasági életben? A birtokos nemesség udvarházaiban már recegett-ropogott a tető, mind többen szakadtak el a földtől s kerestek polgári foglalkozást. A polgári életforma, a kapitalizmus életfeltételei pedig nem biztosítottak meghúzóaszt pártában maradt hajadonok és magukra maradt özvegyek számára. Ezzel szemben egyre nagyobb a kereslet varrónők, nevelőnők, zongoramesternők, sőt irodai, de üzemi munkaerők iránt is. A gazdasági fejlődés diktálta az életforma és a feudális erkölcsök megváltozását. Ezt a városi polgárlakásokban és a vidéki udvarházakban egyaránt meghökkenve vették tudomásul.

Jellemző az egykorú közfelfogásra a következő újsághír: *„Nő-hivatalnok.* A Dunagőzhajó-Társaság igazgatósága egy nőt, kinek két árva gyermeke és szegény szülei vannak, rendes hivatalos minőségben alkalmazott.”²⁶ Ez feltűnést keltő, kivételes esemény volt. A nyugati fejlettebb országok viszonyaiból magyarázták az írők a női helyzetének változását. Párisi tárcalevelek tudósítanak a nők gyári munkájáról és ismertetik annak szomorú következményeit, hogy a nőket a férfiakkal egyenlően terhelik. (A levélírók Pesten is tapasztalhatták volna már ezeket a szomorú viszonyokat s azt is, hogy a nőknek jóval kevesebbet fizetnek.) De Párisban legalább már gyűléseken foglalkoztak a nők egyenjogúsításával. Vannak más tárcáiróink is — érdekes, hogy ezek nem merték a nevüket aláírni — akik helyeselték, ha a nők nálunk is bekapcsolódnak a gazdasági munkába. A gyári munkát helytelenítették — mint ahogyan polgáraink még általában viszolyogtak a nagyipar minden következményének elfogadásától — de más ipari és kereskedelmi téren szívesen látnák a nőket, akik nem találnak existenciát a családi életben. Még arról is hangulatos leírást-kapunk, hogy Amerikában egy üzem varrónői sztrájkba léptek. Női dolgozók és sztrájk! E két fogalom és együtt, ez valóban megdöbbentő a kiegyezéskori magyar olvasó számára. Önálló röpiratok is jelentek meg a nők képzéséről és munkajogáról. Mindazonáltal a kérdés még nem vert fel nagy port. A klerikális reakció azonban rögtön felneszelt. A klérus napilapjában egy obscurus nevű bárónő kezdett cikkezni a nők iskoláztatása ellen, gúnyolódva támadta a modern „haladást, fejlődést, felvilágosodást”. Az illető hamarosan mint egy női irodalmi lapocska szerkesztője tűnt fel — a klérus harcba vetette az emancipáció ellen — és követelte, hogy a nők maradjanak meg a családi tűzhely ápolásánál és a gyermekek vallásos nevelésénél. A méltóságos asszonnynak természetesen nem jutott eszébe, hogy szobalánya és szakácsnője is nő, éjszakákat átdolgozó varrónője és szélben, fagyban kora reggeltől házakhoz rohanó fodrásznője is nő, valamint a *bonne* is nő: mindezek nem ápolhatnak családi tűzhelyet, csak azért, hogy a bárónő fényes lakásban, jóllakottan, bodros frizurával, csipkés ruhában megadhassa gyermekeinek azt a vallásos nevelést, amely alkalmassá teszi őket a nő- és emberszámba sem vett dolgozóknak való uralkodásra!

A *mezei munkások*, az agrárproletariátus ügye is tükröződik már az egykorú irodalomban. A szabadságharc óta eltelt két évtized s a kiegyezés körüli évek társadalmi-gazdasági változásai megéreződtek a falun is. A régi urak, a földbirtokosok és a vidéki városok cseléd tartói rémülten tapasztalták, hogy a cseléd már nem jobbjágy: egyéni szabadságot követel, magasabb bért, változtatja helyét, elvándorol az iparosodó helyekre, Pestre, stb. Hiába próbálták a klérus néplapjai úrtiszteletre és a szegénységben való megnyugvásra inteni a dolgozókat, — ha az egyház tartóztató és reguláló szerepét lekicsinyelnünk nem is lehet — az élet fokozatosan vitte a tömegeket a maguk útján, az önismeret és az önfelzabardítás célja felé. Országszerte felhangzott a sajtóban a munkaadók sopánkodó kórusa: munkáshiány van és az egész világon a magyarországi munkabér a legmagasabb (?), itt nincs munkáskérdés, itt mindenki megélhet és még vagyunkat is takaríthat meg öregségére (?). A hazug szemforgatás és szemfényvesztés azonban nem használt. Az ipari munkásság szervezkedett, a falvakon pedig mozgolódott a szegény-parasztság: még folytak vagy nemrég értek véget az úrbéri legelőkülönítések, amelyek a közös legelők javát volt földesuraknak juttatták, ami sérelmes minden parasztnak, de mennél szegényebb, annál sérelmesebb. Legfájóbb az új állapot a földteleneknek, mert az a megmaradt legelő hasznát sem látta, állatot sem tarthatott. A kis és törpebirtokosok alatt is az adó és az adósság megmozdította a földet:

²⁶ Képes Újság 1866. okt. 16. 3. évf. 2. sz. 62. hasáb.

idegenben kellett munkát keresniök. Teendőiket még nem látták tisztán, de azt tudták, hogy 48 csak félmunkát végzett. *Kossuth Lajost* várták vissza, hogy befejezze a népfelszabadítás művét. A parasztmozgalom *demokrata-körökben* és *olvasó körökben* szervezkedett, a parlamenti szélbalban kereste támasztát, földosztásról suttogott s kisebb zendülésekbe tört ki, megütközött a pandurokkal, a katonasággal. A „kiegyezés”-okozta csalódás vesírásra ösztökélt egyszerű parasztembereket. Az első alkotmányos választás, az 1869-i, általános izgalmat keltett s ez tükröződik a szélbal sajtójától, *Jókain* keresztül a Pesti Naplóban *Kemény Zsigmondig*. A balközép és a szélbal választási paktumot kötött és sikerrel tört előre. „Communiticus izgatás”, „földosztás” demagógiáját vetették a baloldal, nevezetesen *Jókai* szemére jobbfelől, a megvádoltak pedig tiltakoztak a vád ellen. Támadás jobbról, védekezés, visszavonulás a baloldalon: ez zajlott le előbb is az *Asztalos*-féle demokrata körök ügyében — a nép pedig hiába várta a szabadítót az urak közül. Mindezek már előre éreztetik a negyedszázad múlva esedékes agrárszocialista mozgalmat.

7.

Mint már kifejtettük, a magyar munkásmozgalomnak a Párisi Kommün és a hűtlenségi per idején nem volt saját sajtója.²⁷ Ezért fokozott mértékben fontos szerep jutott a szélbal sajtójának, nevezetesen a pártcsoportosulás balszélét képviselő hetilapoknak, amelyek ebben az időben — a maguk korlátai közt, de olykor e korlátokon túlmenően is — képviselték a munkásság hangját. A legkitünőbb polgári publicisták emeltek szót azért az osztályért, amelyé a jövő. A Párisi Kommünrel kapcsolatban erre rámutattunk a maga helyén. A hűtlenségi pert megelőző rendőri hajszája az Általános Munkássegylet ellen, közvetlenül csatlakozott időben a Párisi Kommün bukásához. Azok a jeles közírók, akik hetekkel előbb még a Kommünt ünnepelték, most levonták előző magatartásuknak logikus következményeit s a munkásság mellé álltak, amikor a Versaillesból elindult reakció nálunk is megkezdte munkáját. Kétségtelen, hogy a nálunk oly nehezen kiharcolt s amúgy is csak félig-meddig érvényes liberalizmus korában, a polgári, a demokratikus szabadságjogok oly durva megsértése, mint a munkásvezetők minden komoly ok nélkül való letartóztatása, minden párton izgalmat keltett. A kormánylapok sem tudták fedezni, jogi magyarázatát adni az önkénynek, az ellenzék pedig a praecedensben veszélyt látott: ilymódon a kormánynak nem tetsző minden politikai akciót karhatalommal lehet elnyomni. Mind ennek kifejtése azonban későbbre maradt, mire az első zavar elmúltával, tisztult a helyzet: főleg a per tárgyalása és ítélethirdetése idejére. Ami irodalmunk számára maradandó érték, az 1871. június-júliusi cikkek, amelyek nem csak a polgári szabadságjogokat féltik, hanem a munkásmozgalom igazságát és jövőjét hirdetik. A magyar publicisztika klasszikus hagyományai közé kell számítanunk ezeket a vezércikkeket. Ilyen jelentőségű publicisztikai írások rég nem jelentek meg magyarul. A *Kossuth-i* hírlapírás vonalát folytatta, a társadalmi harcban egy lépéssel előbbre *Borostyáni Nándor* a Kommün alatt és után írott vezércikkeivel. A magyar szónoki próza gyöngyei közé tartoznak ezek. „Kiké lesz a világ?” kérdi még a Kommün végharcának napjaiban s megfelel rá: „A múlt a nagy uraké volt, sőt részben a jelen is az övék még, de a jövő a népe.” Június 1-én megbélyegezte a Kommün harca feletti polgári jajveszékelt: bezzeg, ha a kormányok viszik háborúba a népeket egymás ellen, ebbe belenyugszik a filiszter, ezt elkerülhetetlen fátumnak tartja, de ha a nép ragad fegyvert jogiért, akkor anarchiáról kiabálnak. — „Hátra van még a fekete leves!” — jelentette ki a munkások elfogatásakor. Az úri elnyomó gépezet addig fogja bőszíteni a dolgozókat, amíg majd visszaütnek s ez a tudat a vigasztaló. — Ezt a gondolatot folytatta a „Hajtóvadászat”: a Kommün megmozdulásra készítette a világreakciót. De a munkásmozgalmat nem lehet erőszalos rendszabályokkal elfojtani. „A munkásnak joga van, hogy az államban mint minden más ember élvezze fáradságának gyümölcseit, fölruháztassék a legkiterjedtebb politikai jogokkal és föl szabadítottassék a tőke uralma alól... Lehet, hogy a vértanúk száma ismét ezekkel fog szaporodni... de az eszme annál erősebben, annál ragyogóbban fog kikelni az üldözöttek alól. És akkor a hajtóvadászat nem az üldözött vad, hanem az elbizakodott vadászok kárára fog végződni.” — *Borostyáni* mellett *Tóvölgyi Titusz* azonosította magát teljesen a munkásüggyel.

„Csak ütnék már valamelyikünket!” — kívánta abban a reményben, hogy a reakció kiváltja az elnyomottak általános felkelését. A jövő biztosítva van: „Végre valahára van tehát az emberiség testének egy fogékony része, melybe bele lehet oltani, ami jó, ami nemes — a munkásosztályba!” Majd „A Commune Pesten” c. cikksorozatában kijelentette: „Hogy Európában a munkásosztály tartalmazza azt a szunnyadó óriási erőt, mely egykor a világi viszonyok reformálásának lesz forrása, az mindnyájunk előtt elvitázhatatlan valóság”. *Áldor Imre* is kiállt a munkásmozgalom igazsága mellett. *Helfy Ignác* a reakció, az önkényuralom ellen írt és gyűjtésre hívta fel a közönséget a bebörtönzött munkások javára. Polgári hang a következő évben, a hűtlenségi per ítélete idején *Törs Kálmáné*, aki a hajszáért több ízben a kormányt támadta. S egy vidéki lapban felbukkant *Hermann Ottó* neve is, a volt munkásé, a tudósé, aki utóbb függetlenségi képviselőként mindvégig megtartotta a kapcsolatot a szocialistákkal: ekkor a szervezkedő kolozsvári munkások szempontjából taglalta a hűtlenségi pert, a kormányterroret.

*

²⁷ A Testvériség 1871 április elején szűnt meg. Utolsó számában lelkes híradást közölt a párisi proletariátus diadaláról.

Összefoglalóban ismételnünk kell: az itt következő bibliográfiában vannak maradandó, irodalmi értékű művek, bár az anyag többsége szerényigényű kísérlet volt s elenyészett a múlt idővel. Mégis: maradandó és értéktelen művek együtt adják a kor, a társadalmi-gazdasági alap tükröződését. Míg az esztétikust csak amazok érdeklik, a történetírót mind — és az irodalomtörténet értetlenül áll az értékes művek, a kicsengő hangok mellett, ha nem ismeri a kor egész kórusát. S a magyarországi munkásosztály kialakulása irodalmi ábrázolásának emlékeit irodalmi és történelmi szempontból egyaránt ismernünk kell.

A polgári írók és a polgári sajtó 1868-ban még kacérkodtak a munkásmozgalommal, *A Hon* még 1872-ben is próbálkozott a régi, már egyszer kudarcot vallott kacérkodással. Az *Általános Munkás-egylet* alakulása óta azonban a hang tartózkodóvá, hovatovább ellenségessé vált. 1871-ben kirobbant a gyűlölet, tajtékozva vagy gúnyolódva, de nyíltan. Figyelemreméltó, hogy 1867 után a hazai sajtó és irodalom lapjain általában semlegességet, sőt ellenségességet tapasztalunk minden szabadságmozgalommal szemben. Spanyol, krétai, kubai forradalom, bolgár, dalmát felkelés stb. távolról vagy közelebről veszélyeztették a magyar uralkodó osztály újonnan kivívott hatalmi helyzetét. A kiegyezés után egy évtizeddel éppenséggel egész Magyarország belekerült a török-barátság és délszláv-ellenesség ingoványába, lelkesen ünnepelve a bolgár hazafiak tizezreit legyilkoló török bandákat, és becsmérelve az orosz seregeket, melyeket cári hatalmi politika küldött ugyan, objektíve azonban felszabadítók voltak, akiket ujjongva, kenyérrel és sóval fogadtak a balkáni népek, — s ezt a magyar szemtanúk írásai jelentették az itthoniaknak. Akkor is, mint tíz évvel korábban, 1868-ban üdítő, ha a szélbalon fel-fel-szóal egy-egy magányos hang a szabadságukért küzdő népek érdekében.²⁸ Ugyanezért az eddiginél nagyobb elismerés illeti meg a szélbali sajtót, mely országos viszonylatban hirdette a munkások ügyét és igazságát. Méltatnia kell a magyar irodalomtörténetnek e kor íróit, akik a társadalom realista ábrázolását tekintették feladatuknak s akiket a hivatalos kritika és tudomány lecepült, feledésbe süllyesztett. A klerikalizmus is nyomban riadót fújt ellenük. „Állítják a mai írók, hogy a mai irodalom a társadalom visszatükrözése . . .” — írta a Magyar Állam²⁹ és hareba indult a realizmus ellen, amely nem hazug eszményeket költ.

E gyűjtemény, mely a munkásmozgalom kezdeti korának kezdeti ábrázolásait tartalmazza, talán nem a legszerencsésebb példa az irodalmi kutatás új programjára a polgári tudomány nyílt vagy burkolt védelmezőivel, a minden áron esztetizálókkal szemben. De ez a gyűjtemény, a *Párizsi Kommün egykori magyar irodalmáról* szólóval együtt, szerény anyagával is alkalmas annak megmutatására, hogy irodalmunk rezonált a társadalmi harcokra, a felvetődő társadalmi kérdésekre s e szempontból — mennyiben vetülete az irodalom az alapnak — újra át kell vizsgálnunk irodalmunk egész anyagát. Nem szabad beérnünk azzal, hogy a polgári tudomány által ránk hagyományozott kánont tartjuk az irodalmilag értékes és figyelemre méltó művek jegyzékének. Nem érhetjük be csupán azzal, hogy a polgári tudomány által regisztrált és értékelt írókat és műveket elfogadjuk a magyar irodalom anyagául és ezeket „átértékeljük”. Új szempontú kutatás más anyagot hoz elő s ez az új anyag oly mennyiségi változást jelent az értékelendő irodalmi művekben, hogy ez már egész irodalomtörténetünkben minőségi változást hoz. Megismerkedünk érdemes költőkkel, írókkal, akiket a polgári kritika, tudomány lecepült, elvetett — és elvetünk írókat, akiket a reakciós tudomány felmagasztalt, noha álnagyságok voltak. Ez nem csak 19. századi irodalmunkra vonatkozik, hanem visszamenőleg annak egészére. — Felvetődik a *nyelv* kérdése is. A polgári tudomány az irodalmat nyelvi jelenségnek tekintette s e felfogás csökevényeivel elvi síkon leszámolás még nem történt. Irodalmunkban a latinnyelvű rész szerves folyamat és magas színvonalú művek egységes irodalmat képező sora Szent István korától a 19. század elejéig. Egyebek közt Rákóczi és Martinovics franciául írtak, Berzeviczy és Széchenyi németül. (Anyagunkban Kászonyi Dániel is). Fel fog vetődni, mert fel kell vetődnie, *Frankel Leó* műveinek, a magyarországi munkásmozgalom korai nagy marxistájának irodalmi hovatartozása is, hiszen németül írt ő is. A nyelv az irodalom eszköze — egyben anyaga — e minőségében fontos tényező. De bármily méltó is a kutatásra, mindenkor csak eszköz marad és az irodalom nyelvi vonatkozásai elkülönítve tárgyalandók az irodalomtól, mint társadalmi jelenségtől az irodalom történetében. Nézetünk szerint, a magyar irodalmat ama művészi írásművek összessége jelenti, amelyekben a magyar társadalom tagjai ábrázolják a társadalmi valóságot. A nem anyanyelvükön, hanem valamely semleges nyelven (latinul stb.) író szerzők, akik valamely Magyarország politikai határai közé zárt egységben élő nem magyarnyelvű népcsoport-hoz tartoznak, amely népcsoport utóbb e területen nemzetté fejlődött: az illető nemzet írói; lehetséges azonban, hogy emellett a magyar irodalom is magáénak vallhatja őket, mint az egykor közös társadalom ábrázolóját, hangját. Sovinizmusnak, merev elkülönzéseknek e téren helye nem lehet. E problémával a 16. században épp úgy meg kell birkoznunk, mint a 19. századi munkásirodalmunkban, hiszen soknyelvű ország volt Magyarország, melynek területén csak később alakultak ki a nemzetek s kialakulásuk után is közös uralom alatt, együtt éltek, ha jól, ha rosszul, sokáig.

E munka szerény adalék az irodalom, mint társadalmi jelenség történetének kutatásához.

Geréb László

²⁸ Pl. *A Nép Szava* 1868. aug. 23. 166. old. a bolgárokat szabadsághősöknek nevezi, míg a kormánylapok világszerte „banditáknak” nevezték őket.

²⁹ Elmékedés a mai irodalomról. Magyar Állam: 1872. febr. 13., ápr. 11., jún. 21., 34, 82, 140. sz.

MUNKÁSMOZGALOM — POLGÁRI IRÁNYÍTÁSSAL

L. P. (LIPTAY PÁL): A „MUNKÁS EGYLET”. (Tárca.)

Politikai Ujdonságok, 1868. jan. 8. 14. évf. 2. sz. 18. lap.

Hiradás a Pest-budai munkásegylet tervezett alakulásáról, a cél helyeslésével.

FÖLHÍVÁS BUDAPEST MUNKÁSAIHOZ. (n. n.)

A Hon esti lapja, 1868. jan. 16. 6. évf. 12. sz.

„A pestbudai munkásegylet alakító bizottmánya” felhívása „munkás-egylet” alakítására, mely fogyasztási egyletet, önszegélyző bankot, művelődési kört szervez. Bevezetése lendületes: „Munkások! Önismeretre és önértetre kell ébrednünk. Fel kell fogjunk hogy a világ csodái a pyramisoktól a hajókig . . . a gépek, melyek rabigába hajtják a természet erőit, mind a munka teremtményei . . . mely a mi kezeink által teremtette, amit teremtett . . . a béke katonái vagyunk, kiknek harca nem rombol, hanem épít, nem hagy maga után nyomort, hanem jólétet, életet nem olt, hanem szül . . .” (A Hon esti lapja ezután állandóan híreket közöl a munkásegylet működéséről.)

A MUNKÁSOK EGYLETE. (Tárca.) [n. n.]

Politikai Ujdonságok, 1868. jan. 22. 14. évf. 4. sz. 42. lap.

A Pest-budai munkásegylet előkészítő bizottságának programjáról. Célja: Társulás és önszegély. (A Jókai és más politikusok közreműködésével alakult egylet Schultze-Delitzsch tanait hirdeti, nem osztályharcot.)

LIPTAY PÁL: IPAROS IFJAINK ÉS A MUNKÁSEGYLET.

Pesti Hetilap, 1868. jan. 27. 3. évf. 4. sz. 28. lap.

Tulajdonképpen a Budapesti Munkásegylet alapításának programját ismerteti: „Művelődés, fogyasztási egylet, önszegélyző bank — mindezt fiatal munkások tervezik.

MIHÓK SÁNDOR: NÉHÁNY SZÓ AZ ALAKULANDÓ „MUNKÁS EGYLET” ÉRDEKÉBEN.

Pesti Napló, 1868. febr. 22. 19. évf. 44. sz.

„. . . Az eszme, a munkások egyletét hazánkban is meghonosítani, oly korszerű. . . miszerint azt lelkesen felkarolni . . . első honpolgári kötelességeink közé tartozik.” Az 1848-i kezdetek óta nálunk semmisem történt.” Anglia, Francia, Németország, Svéczia és Belgiumban a munkás egyletek máris tiszteséges hatalmi állást ovtak ki . . .” Nálunk az iparos helyzet elmaradott, éppen azért idejében kell így szervezetet teremteni a bajok elejét veendő. Az egylet célja, „szellemi önművelés, anyagi önszegélyezés, és az azonos természetű iparágaknak és munkásoknak osztályozása, a közös érdekek megvédése tekintetéből”. Az író megjegyzi, hogy maga nem iparos, de iparos fia. — A kormánylap a polgárok által alapított ál-munkás egylet, a Budapesti Munkásegylet mellett szól.

A BUDAPESTI MUNKÁSEGYLET. [Tárca.] n. n.]

Politikai Ujdonságok, 1868. febr. 26. 14. évf. 9. sz. 102. lap.

Részletesebb ismertetés az egylet alakulásáról, sajtóvisszhangjáról, céljáról. Idéz a programból. Nem államszegélyt, hanem önszegélyt javasol. — A következő cikk u. o. „A fogyasztási egyletekről” szól, angol példával.

N. A. E.: A BUDAPESTI MUNKÁS MOZGALOM.

Pesti Hetilap, 1868. 8. sz. 64. lap.

Dicséri a munkásmozgalmat, melynek lényege a társulás, minden civilizáció alapja, Nyugaton a mozgalom káros állapotok megszüntetésére irányul, nálunk ilyenek nem lévén; fejlesztő, teremtő céljai kell hogy legyenek.

LUDVIGH JÁNOS: BRÜSSEL, MÁRCIUS 12. (Tárca.)

Munkások Ujsága, 1868. márc. 22. 4. sz. 27–28. lap.

Az író a szabadságharc idején képviselő és kormánybiztos volt: emigránsként Brüsszelben telepedett meg s hírlapíró lett. A baloldali lapok állandó cikkírója. — E cikkében a civilizáció ismérveiről szól s arra az eredményre jut, hogy annak fokát a munkások működése fejezi ki. „Anglia nem lordjainak, hanem munkásainak köszönheti hatalmas iparát s vagyonságát, a munkások egyletei oly hatalmat képviselnek ott, melyek előtt a legkonokabb tory kormány is meghajolni kénytelen.” „A magyar munkás fogékonyabb akár mely más nemzetbelinél, de alkalmat kell neki adni, hogy a legújabb kori találmányok és haladások színvonalára állhasson...” Belgium példája. Nálunk a munkásoknak nincs tekintélye. Ezen segíteni a munkás egylet feladata. „... a munkásegyletek újjáteremtőivé válhatnak elszegényedett hazánknak”.

KEVITZKY LAJOS ASZTALOS: NÉHÁNY SZÓ A MAGYAR IPAROS IFJÚSÁGHOZ.

Munkások Ujsága, 1868. márc. 17. 12. sz. 94. lap.

A 18 éves önkényuralom alatt az iparos ifjúság sem szervezkedhetett, gyülekezhetett, magára utaltságában ki volt téve az erkölestelenségnek, ivásnak, Ajánlja a munkásegyletben való részvételt és tanulást. Elmondja ifjúkori, vándorlaskori tapasztalatait. Rossz társaság majdnem eltérítette az önképzéstől.

BARTS J. [JÓZSEF]: FELADATUNK. (Vezércikk.)

Munkások Ujsága, 1868. jun. 7–13. 15–16. sz. 117–118., 125–126. lap.

„... A budapesti munkások is megértvén az intő szót, mely feljűk külföldről áthangzott, felhasználák a jobb kor első felvirradtát s egyesültek... A gyáripár talán egy emberkor leforgása alatt oly kiterjedést fog nyerni hazánkban, melynek kibányászatlan földjét a külföldi tőke rövid idő alatt el fogja özönlenni, hogy csak azon vesszük magunkat észre, miszerint a tőke áldásaival együtt egyszersmind annak legkeserűbb következményeit is szülte — a proletariátust”. Lasallenak igaza lehet Németországban, de nálunk a választójog oly demokratikus, (!) hogy a tehetséges munkás is bejuthat az országgyűlésbe. (!) Ezért csak a Schultze-Delitzsch féle önségélyt ajánlja sürgősen. Az országgyűléstől társulási törvényt kíván. Kisparasztok, iparosok és középbirtokosok társulatai számára akarja a nagybirtokot is megszerezni, hogy idegen kézre ne jusson az ország.

K. I.: SCHULZEISTÁK ÉS LASALLISTÁK.

Munkások Ujsága, 1868. márc. 1. 1. sz. 2, 3. lap.

A magyar munkások helyesen ismerték fel, hogy lemaradottságukat egyesüléssel kell pótolniok de összecsapnak, hogy melyik irányt kövessék. A cikk szerint, ez egyelőre mindegy, éljen mind a kettő — csak az egyesülés meglegyen.

BAKAY NÁNDOR KÖTÉLGYÁROS: SZERKESZTŐ POLGÁRTÁRS! (Szeged, febr. 23-án.)

Munkások Ujsága, 1868. márc. 1. 1. sz. 3. lap.

A tatárjárásnál is veszedelmesebb, hogy a nyugati munkások gépei törnek ellenünk. Ezt nem rosszalhatjuk, de szervezeten kell felvennünk a harcot és munkánkkal túlszárnyalni őket. „Munkás hazája széles e világ” — ezért vigyáznunk kell, hogy az áradat el ne sodorjon. A levélíró és a lapszerkesztő fogalomzavara egyaránt jellemző a korra: A munkásság szervezkedésében a kisipar védelmét és a tanult külföldi gyárimunkások elleni védekezést látta.

BAKAY NÁNDOR: A SZEGEDI KÖTELES LEVELEI. 1. A GYÁRAK ÉS A GYÁRI MUNKA.

[Tárca.]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 15. 3. sz. 17–18. lap.

Panaszkodik, hogy megszűntek a patriarchális erkölcsök, a munkásoknak nem lehet a lelkére beszélni, csak kényszerből dolgoznak, rossz erkölcsűek, válság van, A kisiparos író a Pest-budai munkásegylet polgári politikusok által irányított lapjában tulajdonképpen azért panasz-

kedik, mert a mesterlegény már nem leendő önálló iparosnak, hanem bér munkásnak érzi magát, helyzetét vigasztalannak, főnökét örök ellenségének látja. A további lapszámokban közölt levelekben („köteles”) jelttel a kisipar hazai gondjairól panaszkodik.

MAROSI SZILÁRD: A MUNKÁSOK KÉRDÉSE. I-II. [Vezércikk.]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 8, 15. 2, 3. sz. 9, 17. lap.

Schultze Delitzsch elméletét fejtegeti az önsegélyről.

PROHONYI GÉZA: MUNKA. TÁRSULÁS. ÖNSEGÉLY.

Munkások Ujsága, 1868. márc. 15. 3. sz. 19. lap.

A Pest-budai munkásegyletben tartott előadás. Népszerűen, hangulatosan a Schultze Delitzsch jéle eszmemenet. Lényege, hogy az állam semmiképpen sem gátolja a munkásokat létfenn-tartásukban más osztályok javára!

ERTL KÁROLY: PÁRVONALAK A SCHULTZE-DELITZSCH ÉS LASALE-FÉLE ELVEK KÖZT.

(— felolvasása az „Egyenlőségi Körben” márc. 15-én.) [Tárea.]

Századunk, 1868. márc. 18—21. 65—68. sz.

„Fővárosunk derék munkásai, hogy a haladó korrallal egyenlépést tarthassanak, a külföld munkásainak példájára munkás egyletet szándékoztunk alapítani.” De mindjárt szakadás történt a Sch.-D. és a Lass. jéle irányzatik közt. Előadó kifejezi, hogy a két elv összehékihethő. Az önsegély és az állam-segély. Forradalom nélküli békés fejlődést hirdet, a tökével együtt-működve! A márc. 15-i előadás szép részlete: „Husz éve, hogy Franciaország munkásai az állami lét átalakításáért, a republique democratique et sociale-ért a szocializmus zászlói alatt véres harcokat küzdöttek, — éppen ma 20 éve, hogy mi meg állami létünk elismerte-téséért a szabadság, egyenlőség és testvériség zászlói alatt inditánk meg a nagy küzdelmet. Európának nem egy népe indult meg ugyanakkor a társadalmi nagy ellentétek kiegyenli-tésére működni, s az absolutismus éjszakáit a forradalmak vérvörös napja világította be . . .”

EHRENFELD DR.: A ROCHDALEI UTTÖRŐK. [Tárea.]

Munkások Ujsága, 1868. ápr. 5—26. 6—9. sz. 47, 53, 69. lap.

Az első angol munkás jogasztási szövetkezet történetének hangulatos elbeszélése. — E tárgyról egy év előtt irt már egy vidéki lap.

BAY ARTHUR: MINT LESZNEK FILLÉREK MILLIÓKKÁ. A FOGYASZTÁSI EGYLETEK.

(Pfeiffer Edvárd után) [Tárea.]

Alföld, Arad, 1867. febr. 28., márc. 1. 7. évf. 49., 50. sz.)

SZABÓ JÓZSEF HAJÓÁCS: JAVÍTSUNK A GYÁRMUNKÁS SORSÁN. [Tárea.]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 29. 5. sz. 36. lap.

Hazánkban sok a nyerstermék, a gyáripárt az utóbbi ideig mégis elhanyagolták. Így a gyári munkásokat is. Ajánlja, hogy a munkások bérükből havonta fektessenek a gyárba s így társakká lesznek, vagy megtakarított pénzükből maguk társuljanak. (!)

MIKÉNT ALAKÍTSUNK FOGYASZTÁSI EGYLETEKET? [Vezércikk.] [n. n.]

Munkások Ujsága, 1868. jun. 20. 17. sz. 125—126. lap.

(—) [BARTS JÓZSEF]: CHEVALIER MIHÁLY NÉZETEI A MUNKÁS KÉRDÉST ILLETŐLEG [Vezércikk.]

Munkások Ujsága, 1868. jul. 12. 21. sz. 149. lap.

Mindenki, aki dolgozik: munkás. A cikk elmosza a fogalmakat és azt fejtegeti, hogy a bérharc céltalan, nem járhat az életszínvonal emelkedésével — művelődni kell! Mindezt a külföldi állítólagos tekintélyre hivatkozva.

A munka-jogról [n. n.]

Munkások Ujsága, 1868. jul. 19. 21. sz. 161—162. lap.

Szerinte a munkához való jog Európában képtelenség. Nem jut mindenkinek munka. A munkások, akik nem biztosíthatják családjuk fenntartását, ehhez igazodjanak szaporodás tekintetében. A Lassalle jéle „Vasbértörvény” alap gondolatából indul ki, még ha nem is hivatkozik rá.

LIPTAY PÁL: A LINZI FOGYASZTÁSI EGYLET.

Munkások Ujsága, 1868. aug. 2. 23. sz. 178—179. lap.

LASSALLE-É VAGY SCHULTZE—DELITZSCH? („A haramia” tárcája.) [n. n.]

Bolond Miska, 1868. nov. 1. 9. évf. 44. sz. 172. lap.

Az élclap egyik oldala egy munkáslapot akar ábrázolni, „A haramiát”. E cím jellemző, minek tekinti a munkásmozgalmat. A gunyirat „tárcája” arra az eredményre jut, hogy nem kell államsegély, mert ilyen izmos emberek és „gazemberek” magukon is tudnak segíteni.

A MUNKASZABADSÁG. (CHLAVAIER MIHÁLY UTÁN.) [Tárca.]

Hazánk, 1869. ápr. 17. 23, 28, máj. 1., 2. évf. 88, 93, 97, 100. sz.

A közgazdasági tudományok és a gazdasági tevékenységnek történelmi áttekintése. „A munkaszabadság azon erő, mely által a modern ipar meg lett alapítva . . ., segédlete mellett emelkedtek ki a rabszolgaságra sújtott néposztályok boldogabb létre . . . Lehetetlen itt figyelmen kívül hagyni azon mozgalmat, mely épen a munka szabadsága ellen van irányozva s melyet legközelebb Angolországban tapasztalunk. Értjük ugyanis az u. n. Trades Unions-féle egyesületeket.” Ezek „. . . csakhamar a zsarnokság eszközeivé fajultak . . .” Az író a francia „közgazdász” nyomán ettől a „zsarnokságtól” szeretné megmenteni nem csak a tőkéseket, hanem a szabadság érdekében, a munkásokat is! —

(R) [?]: HORN EDE. [Tárca.]

A Hon, 1869. jul. 16—20. 7. évf. 160—164. sz.

Jókai lapja (talán maga Jókai Mór?) propagálja a Franciaországból hazatért „ex-szocialista” és közgazdász H. E.-t, ismerteti tanait: „A nemzetgazdaság részben az érdekek tudománya, ő az érdek-harmoniát hirdeti és az érdek-solidaritást akarja előmozdítani . . . erkölcs és erény . . . által lehet előmozdítani a különböző fajok és rendek valódi érdekeit egyszerre és egyenlően, hogy a testvériség nemcsak egy nemes érzelem, hanem jó speculatio is.” Mindenesetre jellemző megnyilatkozás az álszocialista, munkásbank-igazgató H. részéről.

HORN ÉS A SOCIALISMUS. [JELZETE: CSILLAG.]

A Hon, 1869. aug. 20. 7. évf. 191. sz.

Horn beszédet mondott a pesti munkásoknak. Erre a Századunk c. lap közé tette H.-nak a párisi Journál des Economistes által közölt bírálatát. A Hon részletesen kifejti, hogy H. az az összes iskolák közt a kiegyenlítést keresi, tagadja a tőke és munka közti áthidalhatatlan ellentétet, magasabb érdekközösséget hirdet — ilyen értelemben ír H. új lapjában a Neuer Freier Lloyd-ban is.

BAKAY NÁNDOR: A TŐKE ÉS MUNKA VISZONYA. [Vezércikk.]

Tiszavidéki Ujság, Szeged, 1869. okt. 17, 24. 5, 7. sz.

A „Nemzetgazdászati és népművelési közlöny” szerkesztője, aki fenti cikkei után próbálkozott rövidletű lapocska alapításával, e cikkben kárhóztatja az osztályharcot. A munka és tőke kibékítésén kíván dolgozni.

LASSALE FERDINÁND (GOTTSCHELL UTÁN) [Tárca] [n. n.]

Reform, 1871. ápr. 25. 2. évf. 113. sz.

Cimlapon hosszú méltatás, elismerő hangon.

WEISZ BÉLA: A SZOCZIÁLIS KÉRDÉS. [Tárca.]

Reform, 1872. aug. 28—30. 3. évf. 235—237. sz.

A munkáskérdést kormányvédelemmel, oktatással, egyeztető bizottságokkal és kölcsönös mérséklettel kívánja rendezni. Az internacionálét nem tartja eléggé hatásosnak, sem veszélyesnek.

JÓKAI MÓR ÉS A MUNKÁSOK

JÓKAI MÓR: MI AZ A MUNKÁS KÉZ? [Vezércikk]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 1. 1. sz. 1. lap.

A Magyar Munkásegylet lapjának beköszöntője. „A munka az ima után a legszebb isten-tisztelet” — kezdi, kifejti, minő tőkét képvisel napi keresete alapján a munkás. Maga az író képfaragói minőségben lépett az egyletbe, mert műkedvelésből oly nagy gyakorlatot szerzett a faragásban, hogy munkája alapján egy esztergályos, aki nem ismerte őt, napi három forint bérért akarta alkalmazni. „Legnagyobb tisztesség a munka, legjobb titulus a „mester” . . .”

JÓKAI MINT KÉZMŰVES. [Tárca.] [n. n.]

Heti Posta, 1868. márc. 8. 2. évf. 10. sz. 74. lap.

A munkásegylet alakulásakor részletesen ismerteti fenti cikket.

PEST, JULIUS 15. 1868. [Vezércikk]

Pesti Napló, 1868. jul. 16. 19. évf. 162. sz.

Támadja Jókait, amiért a Hon-ban a szélbalt védi, amely a néplázító Asztalossal és a peticionáló Madarással kompromittálta magát. Kossuthot próbálják tisztázni, hogy nem ő irányította a szélbalt, de szerepe nem világos az alföldi népmozgalmakban. A szélbal a multban állítólag orosz támogatással dolgozott, most alighanem porossal. (Utalás a nemzetiségekkel való együttműködés egyideig tartó irányzatára, ami a sovinizmus szerint, hazaárulás — ezzel saját „muszkavezetőinek” szerepét a kormánypárt a függetlenségekre hárította át.)

[GYULAI PÁL]: JÓKAI MÓRHOZ. (AZ „ÜSTÖKÖS” MAI SZÁMÁBÓL.) [Vers] [n. n.]

Borsszem Jankó, 1869. ápr. 4. 2. évf. 66. sz. 132. lap.

Az országgyűlési választásokon a balközép, melyhez Jókai tartozott, részben az ő közreműködése folytán, együtt működött a szélballal. A kormánypárt demagógiát, a parasztok lázítását, „communista izgatást” vet a balpártiak szemére. A parasztság nagy része valóban a balpárttól várta a legelő elkülönzések és egyéb úrbéri ügyek terén szenvedett sérelmeik orvoslását. Jókai már a B. J. versét megelőzően cikket írt, amelyben tiltakozott a kommunista izgatás vádja ellen. A földosztás ígérete kortesek jelszava volt csupán, a balpártiak valóban nem álltak emögött. A vers Jókai Dózsa György c. 1857-ben előadott drámájára utal. Gyulai Pál verskötetiben: „Egy drámairó politikusra” címen található.

PEST, ÁPRILIS 16. 1869. [Vezércikk] [n. n.]

Pesti Napló, 1869. ápr. 17. 20. évf. 87. sz.

Goróve minisztert méltatja, aki Jókaival szemben megbukott Pesten a terézvárosi képviselő választáson. „ . . . higgadtan megfontolva e dolgot, a szegényebb sorsú, elégületlen munkásosztály, a fővárosunkban nagy számmal létező proletáriusok, vagyontalan zsidók oly sok csábos ígérettel felizgatott szenvedélyei, s önérdekeinek lázas állapota mellett, csak 26 szavazat többséggel győzni . . . nem igen nagy dicsőség . . .” Az író megelégedik arról, hogy a munkásoknak és proletároknak nem volt választójoga!

JÓKAI MÓR: FEKETE GYÉMÁNTOK. [Regény]

A Hon, 1869. dec. 28. — 1870. jul. 10., 7. évf. 298. sz. — 8. évf. 155. sz.

Pest: Heckenast 1870. 5 köt.

A közismert regény nagy része a szénbányászok világában játszódik.

JÓKAI MÓR: A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE. [Regény]

A Hon, 1872. nov. 3., 10. évf. 254. sz. Pest: Athenaeum 1872—74. 9 köt.

Az „Előszó” a világot mozgató munkáskérdésre utal, mely a Párisi Kommünnel nem ért véget, sőt csak most kezdődik. Utal az idejüket mult utópiákra. (Icaria, stb.)

AZ ÁLTALÁNOS MUNKÁSEGYLET ÉS A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA

SZMOLÉNYI NÁNDOR MUNKÁS: MUNKÁSMOZGALOM. (AZ ÁLTALÁNOS MUNKÁSEGYLET ÉS ANNAK JÖVŐJE A FOLYÓ ÉV ÁPRILIS 26-RÓL KELT MINISZTERI BENEDELET KÖVETKEZTÉBEN.)

Arany Trombita, 1869. jun. 5. 21. sz. 163. lap.

A miniszter nem hagyta jóvá az alapszabályokat, mert az egyesület nemcsak emberbaráti, hanem politikai célokat is követ. A munkások igen is politikai sikon kívánják érvényesíteni jogukat.

SASSY ÁRPÁD: AZ „ÁLTALÁNOS MUNKAEGYLET ÉS A BELÜGYMINISZTERIUM.

Arany Trombita, 1869. jun. 12. 22. sz. 170. lap.

Az alapszabályokat jóvá nem hagyó miniszterrel vitába száll: A munkások nem élnek jólétben, mint a miniszter állítja. „Vagy a szegényebb munkásoknak elég jólét az, ha adót fizethetnek és katonáskodhatnak?”

GONDA LÁSZLÓ: A MUNKÁSEGYLETI KÉRDÉSHEZ.

Arany Trombita, 1869. jun. 19. 23. sz. 180. lap.

„A munkások mozognak. Jói teszik. A magyar királyi kormány nemcsak hogy elő nem segíti, de éppen gátolni kívánja ebben őket. Rosszul teszi.” A „szabadság hívei” nem félnek tőle. Az iparosok és értelmiségiek szövetkeznek benne. Nemzeti cél az iparfejlesztés, tehát a munkások önképzése és jóléte. Ezért a kormánynak támogatni kellene.

KRETOVICS JÓZSEF MUNKÁS: VÁLASZUL LIPTAY PÁL ÚRNAK AZ „ANYAGI ÉRDEKEINK” JUNIUS 13-ÁN MEGJELENT SZÁMÁBAN KÖZLÖTT PÁRISI LEVELÉRE.

Arany Trombita, 1869. jun. 19. 23. sz. 178—179. lap.

L. P. kárhóztatta, hogy hazai munkásegyletek nem hazai lapokban adnak életjelt, hanem külföldiekben, így a temesvári egy berlini lapban. Az író megmagyarázza, hogy a hazai lapok agyonhallgatni igyekeznek a harcoss Általános Munkásegyletet, míg a tavalyi Budapesti Munkásegyletet melynek tagjai gyárosok és írók is voltak s mely nem harcolt a munkások politikai jogaikért, a hazai sajtó támogatta.

POLITZER M. ZSIGMOND MUNKÁS: A „TÁRSADALMI DEMOKRATA” PÁRT CSÍRÁI MAGYARORSZÁGBAN.

Arany Trombita, 1869. jul. 31. 29. sz. 228—229. lap.

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. I. Bp. Szikra, 1951. 89—91. lap.

„Húsz évvel ezelőtt az egyenlőség kimondatott ugyan, de uralkodó osztály mégis van és így az osztálykülönbség még nem szűnt meg. Azelőtt a nemesek számára kellett ingyen dolgozni, most a tőkepénzesek nyúznak bennünket...” Az államnak legtöbb adót fizető néposztály a politikai jogokból ki van zárva. „A hit őrei” istentelenséggel vádolják azokat, akik helyre akarják állítani „a fejforgatott természeti rendet”. A „társadalmi-demokrata” párt nem erőszakot alkalmaz, hanem a felvilágosítás, a műveltség terjesztésével dolgozik. Az összes művelt és félművelt országokkal szemben e téren Magyarország még sajnálatosan elmaradt.

— dgy. —: ZAVARGÁS A PESTI MUNKÁSOK KÖZT. [Riport]

A Nép Szava, 1869. aug. 1. 2. évf. 30. sz. 235. lap.

A pesti Józsefvárosban lezajlott munkás tömegtüntetésekről Strobel svéjci származású munkás-szervezőnek állásából való elbocsátása és rendőri letartóztatása miatt. „... drabantok jelentek meg... Nem használhattak semmit. Ezután katonasággért küldöttek, s 300 főnyi magyar csapat csakugyan meg is jelent. A katonaság szuronyszegezve rohant a tömegre. A tömeg pedig kövekkel hajigálta támadóit, melynek következtében mindkét részről számos sebesülés történt... még vagy háromszáz dragonyosért Soroksárra küldtek, akik aztán gyorsan megérkezve, csakugyan szét is kergették a tömeget... Strobel este 8 órakor szabadon bocsátatott...”

POLITZER ZSIGMOND MUNKÁS-ZAVAROK.

Arany Trombita, 1869. aug. 7. 30. sz. 236—237. lap.

Strobel fogsága és a Józsefvárosi zavargások idején íródott. — „Mindazoknak, kik a boldog osztrák-magyar monarchiában itt-ott előforduló munkás-zavargásokról feddőleg és rosszalólag

emlékeznek meg, azon kérdést tesszük fel, vallyon szabad-e a korbácsolt rabszolgának kinjában jajgatni?" Felelik: csak törvényes úton. — Meg kell vallanunk, néha megtörténik az, hogy a munkások nem tartják magukat szigorúan a törvény betűihez, de ennek nem a munkás, hanem a törvényhozás az oka. A törvény a munkást úgy adja a munkaadó kezébe, valamint azelőtt a rabszolgát a földesúr kezébe . . ."

SASSY ÁRPÁD: A MUNKÁSOKHOZ, A NÉPGYÜLÉS TÁRGYÁBAN. [Vezércikk]

Arany Trombita, 1869. aug. 14. 31. sz. 241. lap.

„Ne csodálkozzék rajta a felsőbbség, ha a munkások gyűlést tartanak, hiszen kénytelenek maguk hozzálátni sebeik orvoslásához . . . Ébredjetez munkások! A 19. század második felében élünk, az amerikai rabszolgák már fel vannak szabadítva és ti mégis viselitek a jármot . . .”
Választójogot követel a népgyűlés, a munkások számára politikai jogok élvezetét.

SASSY ÁRPÁD: A MUNKÁSOKHOZ!

Arany Trombita, 1869. aug. 21. 32. sz. 249—250. lap.

Felhívás az augusztus 20-án tartandó első munkás népgyűlés programjával. Pontjai közt: 1. általános és közvetett választási jogot minden képviselő testületbe. 2. korlátlan egyesületi és szövetekezési jogot a szabad gyülekezéssel . . . Iskolák államosítása, egyházi vagyon megszüntetése stb.

(D.): PEST, AUGUSZTUS 24. [Vezércikk]

Századunk, 1869. aug. 25. 2. évf. 197. sz.

„Mult vasárnap délután Pest oly jelenetnek volt székhelye, melyet valamivel bővebb figyelemre kellene méltatni . . . néhány ezer ember vonult ki a sorompókhoz, hogy ott vörös zászlók alatt tanakodjanak a lakásszükség, a munkabér, a referendum és Magyarország függetlenségéről . . . Eszünk ágában sincs, hogy az itt hallott s határozott charivariért e jelenségnek némi fontosságot tulajdonítsunk. A vörös zászló sem igen imponálhat. . . Van azonban mind a dolognak egészen más oldala is . . . A papíron birjuk egy szabad nemzet s egy civilisált társadalom majdnem minden attributumát; a valóságban a patriarchális feudalismus bilincsei csörömpölnek mindenütt . . .” A kormánypárti lap beismeri, hogy a függetlenség, a demokrácia itt névlegesek és a kiegyezés óta gazdasági, társadalmi téren nincs valóságban haladás. Ha ez így megy tovább, sok, egyébként józan elemet magával ragadhat e „comicus” mozgalom.

IRÁNYI DÁNIEL: A MUNKÁS MOZGALOM PESTEN. [Vezércikk.]

Magyar Ujság, 1869. szept. 4—5. 3. évf. 202—203. sz.

„A Pozsonyban megindult munkás-mozgalom a fővárosban is elterjedt . . . a sociáldemocrata név aligha nem fogja megnehezíteni működésük sikerét oly országban, a hol a puszta democrata elnevezés is még csak most kezd lábrakapni s nem rég hivatalos üldözés tárgya volt . . . Még a legelőreha'adottabb barátjai is a szabadságnak és egyenlőségnek, szóval a democratiának nem igen lesznek hajlandók az ügy is nehéz feladatokat, úgy mint az ország törvényes függetlenségének helyreállítását s az imént említett democratia elveinek létesítését egy új, mégpedig oly feladattal szaporítani, a mely még sehol tisztába hozva nincs s az első helyen említett és az egész nemzetet érdeklő feladatok megoldását nehezíteni képes lenne.” A munkaidő és bér kérdését szervezkedés rendezhetné, de veszélyeztetheti a gyenge hazai ipart. Államsegéllyel szövetekezetek általános létesítése helyett elégnek tartja a kormány esetenkénti segítségét. Majd részletesebben szól a munkás lakásokról.

SASSY ÁRPÁD: VALAMENNYI MUNKÁSHOZ ÉS MUNKÁSEGYLETHEZ.

Arany Trombita, 1869. okt. 9. 39. sz. 306. lap.

Országos szervezet alakítására felhívás, hogy nyomatéka legyen a munkások szavának.
„A 19. század szolgákat nem tür. Minden ember egyenlő. Egyenlő — még ma eloben, egyenlőnek kell lenni gyakorlatban is . . .”

KRETOVICS JÓZSEF MUNKÁS: A MAGYARORSZÁGI MUNKÁS MOZGALOM KELETKEZÉSE ÉS A MAGYARORSZÁGI MUNKÁS EGYLETEK ALAKULÁSÁNAK RÖVID TÖRTÉNETE.

(Hivatalos adatok nyomán közli: —)

Arany Trombita, 1869. nov. 6, dec. 4. 43, 47. sz. 323—324., 340. lap.

A Magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai I. Bp. 1951. 45—49. lap.
1867 óta a pesti munkások első szervezkedési törekvései értekezletei. Az Ar. Tr. megszűnése folytán, közlése megszakadt.

[AZ ÁLTALÁNOS MUNKÁS UJSÁG SZERKESZTŐSÉGE]: ELVEINK. (Pest, márczius 31.) [Vezércikk] Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 3., 1. sz.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai. Bp. Szikra 1951. 91—93. lap.

A mai társadalmi rend elégedetlenséget kelt. Megváltoztatását szolgálja a lap. Az emberiség túlnyomó része a munkásosztályhoz tartozik. Magyarországon is van munkáskérdés. A lap célja az uralkodó közgazdasági tanok megváltoztatása és munkáspárt szervezése.

A SZERVEZKEDÉS KÉRDÉSÉHEZ. [n. n.]

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 3., 1. sz.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dok. 1. Bp.: Szikra 1951. 93—94. lap.

A munkásosztálynak minden polgári párttól különálló, önálló pártszervezetre van szüksége. A társadalom alakulása alakítja az államot. A párt egységes, demokratikus legyen és megállhasson „a gyülekezeti törvényekkel szemközt”.

ZÁGONYI GYÖRGY AZ ÓBUDAI MUNKÁSEGYLET ELNÖKE: TÖBBET ÉSSZEL, MINT ERŐVEL. (Ó-buda, ápril elején.)

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 10., 2. sz. 10. lap.

A munkások ébrednek és egyesülnek. Még a legszabadelvűbb lapok is megvetették eddig a munkást és nem irtak róluk. Most a munkásoknak saját lapja van, saját egyesületükbe tömörülnek. Vétkes, aki elmarad.

FARKAS KÁROLY: AZ ELSŐ MAGYAR GÉPGYÁRI MUNKÁSOK STRIKEJE.

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 10., 2. sz. 11—12. lap.

A magyar munkásmozgalom válogatott dokumentumai. Bp. Szikra 1951. 156. lap.

Az 1867-i kiegyezés óta nálunk a szabad forgalom és a pauperizmus mintáállamát akarták megteremteni. Ezt példázza az Első Magyar Gépgyár esete, ahol sztrájktrórkkel próbálkoznak. Hír szerint, a gyár bukóban van. — A köv. ápr. 17-i sz. 21. lapján cikkirő még röviden beszámol a gyárvezetőséggel való eredménytelen tárgyalásokról és a gyár megszűnéséről.

[KÜLFÖLDI VIKTOR:] A MUNKÁSOSZTÁLY SZERVEZKEDÉSE MAGYARORSZÁGON. [Vezércikk] [n. n.]

Általános Munkás-Ujság, 1870. máj. 15., 7. sz. 49—50. lap.

A m. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai 1. Bp.: 1951. 110—112. lap.

„... Hogy a zsarnokság és korlátlan önkény ellenében védtelenek ne legyünk akkor, midőn a tőke túlnyomó hatalma és ravaszsága a munkás osztály ellenében szaporodnak... csak is azért készítettünk számunkra fegyvert, még pedig szellemi fegyvert, hogy harcolhassunk a társadalmi nyomor ellen. Ezen fegyver az „Általános Munkás-Ujság”... Lapunk jennállása óta, ennek befolyása alatt Magyarországon... közel 25 000 munkás a társulást ismerte fel a magyarországi munkásprogramm alapjának, és készítette az egyesülésre...” A szervezkedés következő feladatairól és terveiről beszél.

MUNKÁSMOZGALOM. [Vezércikk] n. n.]

Általános Munkás-Ujság, 1870. jun. 12., 11. sz.

A m. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai 1. Bp.: Szikra 1951. 120—122. lap.

„A munkásmozgalom Magyarországon már a külföld figyelmét is kezdi felébreszteni... már Magyarországon is mindinkább osztályi öntudatra ébrednek a munkások... Az „Általános Munkás-Ujság” megjelenése óta új, üde élet látszik a magyar proletariátus lelánczolt tagjaiba szállani. Egyletek alakítottak...” Sok ugyan az ál-munkásbarát, a rendőrség is erőlködik ellene, de világszerte erősödik a mozgalom. rovendeteső a nők részvétele. „Hiszen eddig a nőket tartották a kiaknázás és reakció legjobb támaszainak.”

IHRLINGER ANTAL: MIT ÓHAJTUNK! (EGY SZÓ A MUNKÁSPÁRTTÓL A MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉSHEZ) Pest: Neuer ny. 1870.

A füzet az Ált. Munkásegylet politikai és gazdasági követeléseit fejtegeti (egyesülési, szövetségi jog, a választójog kiterjesztése stb.). Farkas Károly szerint, jó szolgálatot tett a propaganda terén, bár kissé zavaros.

A PÁRTSZERVEZET. [Vezércikk.] [n. n.]

Testvériség, 1871. márc. 26.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai 1. Bp. 1951. 165—166. lap.

A munkáspárt fellépésére az összes egyéb pártok összefognak ellene. A munkásegyletek növeljék taglétszámukat, terjesszék a szocial-demokrata eszméket, rendezzenek gyűléseket. A központ majd az élen jár.

A POZSONYI MUNKÁSKÜLDÖTTSÉG A BELÜGYMINISZTERNÉL. 1869.

-s.: WENCKHEIM BÉLA BÁRÓT . . . [Karcolat]

Magyar Ujság, 1869. júl. 22. 3. évf. 165. sz. 3. lap.

Az Ujdonságok rovatában. A pozsonyi munkások egylete zászlóavatási ünnepséget akart rendezni, de a rendőrség betiltotta. Küldöttség utazott az éppen Bécsben tartózkodó belügyminiszterhez, aki csak a küldöttség erélyes fellépésére állt szóba velük, pöffeszkedő, sértő hangon beszélt. A cikk éles hangon támadja a minisztert modoráért és állásfoglalásáért. Oberwindlert, „a pozsonyi munkás hírlap szerkesztőjét” nevezi a küldöttség szószólójának. (Az esetről Marx jelentése az 1869-i bázeli Kongresszuson: A magy. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai. Bp. Szikra 1951. 128—129. lap.)

WENCKHEIM ÉS A MUNKÁSOK. [Riport.]

A Hon, 1869. júl. 24. 7. évf. 168. sz.

A küldöttség egy tagjának a Pressburger Zeitungban megjelent beszámolóját fordítja szóról szóra. A pozsonyi munkásegylet neve: „Előre” volt. A belügyminiszter szavaiból: „A munkások csak dolgozzanak . . . Nem szabad foglalkozni politikával!” stb. A küldöttség köszönés nélkül távozott. Alighanem e híradás volt Marx forrása, mikor megemlékezik az esetről. (Ld Nemes D.: Az Ált. Munkásegylet tört. Bp. Szikra 1952. 91—92. lap., A magy. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai I. k. 128. lap.)

MINISZTERI AUDENTIA [Karcolat.]

A Nép Szava, 1869. júl. 25. 2. évf. 29. sz. 229. lap.

„ . . . midőn a küldöttség egy tagja panaszkodék, hogy nincs jó egyesületi és gyülekezési törvényünk, a miniszter ráfőrdedt, hogy ne legyen gondja a politikára. (Persze, ez szerinte agárszó bárók és tökkelütött grófoknak való.) . . . Ez udvarias fogadtatás s a báró orrhangja oly nyájas volt, hogy a küldöttség elmenetkor elfelejtett a nagyméltóságú úrnak köszönni. —Hja! „amilyen a mosdó, olyan a törülköző.”

(r): „A MUNKÁSOK DOLGOZZANAK”. I. II. Pest, júl. 29., 30. [Vezércikk]

A Hon, 1869. júl. 30., aug. 1. 7. évf. 173—174. sz.

„Az minden művelt ember tudja, hogy Európát és Amerikát most a munkás kérdés foglalkoztatja. Fontossága akkora, hogy egy társadalmi és politikai regeneratio várható tőle; sürgőssége, veszélyessége oly nagy, hogy egy civilizatio lélekharangjává változott már; megoldásától vagy meg nem oldásától függ annak léte vagy nemléte . . . Nemcsak a kérdés, hanem annak bár miriádni eleme, a munkás is kiérdemli egész figyelmünket, egész gondolkodásunkat és mindig azon tudattal kell vele szemben állnunk, hogy a „nagy” kérdés képviselője . . . Wenckheim báró úgy látszik ennek még fogalmával sem bír . . . mert lehetetlen e nagy kérdés iránt nagyobb tudatlanságot elárulni, mint ami e két szóban van: „A munkások dolgozzanak!” Szegény miniszter, ki nem tudja azt, hogy munkás kérdés létezik. Hisz az egész kérdés a körül forog, hogy mi az oka annak, hogy munkások dolgoznak és mégis nyomorultak, éhen halnak amellet a milliárdokra menő vagyon mellett — melyet ők állítanak elé minden évben mások számára . . . A democrata államsférfi előtt a munkás a jövő embere, alkotó eleme s mint ilyen a „legnagyobb tiszteletet” érdemel . . . s ha még államsférfiaink is így bánnak a nagy kérdés képviselőivel, akkor ki lehetünk téve annak, hogy az „erő” a „szám”, a „munka”, visszalévén utasítva békülékeny keze, — harcra fog kelni a „kevés”, a „gyenge”, a „vagyon” ellen, s mitől egész Európa és Amerika irtózik, azt mi minden ok nélkül fogjuk előidézni . . . Wenckheim báró gondatlan szavai . . . erős megrovást érdemelnek azért, mert „Magyarország képviselője” mondta a „munka képviselőivel” szemben. Pedig, ha kormányunk békés politikát akar a „külső hatalmasságokkal folytatni”, akkor első kötelessége a legbékésebb politikát a legnagyobb hatalom, a „munka” iránt folytatni . . . Igen, úgy van, a munkások dol-

gozzanak, de éppen az a kérdés, hogy cs a k dolgozzanak-e? A politikai szervezet előbb utóbb minden államban ez osztályra lesz fektetve . . ." (Talán Jókai Mór írása.)

G . . . KÉZMŰVES: NÉHÁNY SZÓ A „HON” JUL. 30-ÁN MEGJELENT SZÁMÁNAK VEZÉR-
CIKKÉRE: „A MUNKÁSOK DOLGOZZANAK”.

Pesti Napló, 1869. aug. 6. 20. évf. 179. sz.

Az állítólagos „kaptaja embere” francia és latin idézetekkel hangsúlyozza, hogy a Hon cikke „nevetséges”, mert a munkásügy jelentőségét túlozza: nálunk ez korai. „Tudjuk . . . léteznek országok a hol a gyáripár kiválóan kifejlődött, ott a pénz, ezzel együtt a hatalom is mindig kevesebb kezekbe gyűl össze; a mi által osztály lesz osztálynak ura-zsarnoka. És mint éppen az élvezhető egyesülési jog czél szerű felhasználása hárih úja el hazánkról a társadalmat felbomlás veszélyével fenyegető, nálunk hála az égnek, legkevésbé sem jelentkező, rémet . . . ország szerte találkozhatunk munkás kezek hiányával, de éhhalállal küzdő munkásokkal sehol . . . tudjuk . . . önöknek nem éppen a munkás osztály sorsa fekszik szívkön. Önök a munkás osztálynak még jókora műveletlenségét párt czélokra óhajtják kizsákmányolni . . .” (Utóbbi megállapítás közeljárt a valósághoz, amennyiben a balközép egyes politikusai valóban saját támogatásukat várták a munkás tömegektől. A munkások egyesülési jogának korlátozását egynek tekinteni a tőkés egyesülés „üdvös” megakadályozásával — nemcsak egykorú korlátoltság, de a cikkirő társadalmi osztályának cinikus mellébeszélése.)

A „NAPLÓ” KÉZMŰVESÉHEZ!

A Hon, 1869. aug. 7., 7. évf. 180. sz. 1. lap.

Felel a P. N. cikkirőjének. Tagadja, hogy a munkás kérdést közvetlen veszedelemnek állította be, sőt távolinak. Hajlandó vitázni, hogy „a tőkeképzés elegendő-e a munkás osztály emantipatioj ra”. Utóbbi megjegyzés a népszerű Schultze-Delitzsch-féle tanokra utal, de alighanem ehhez Lassalle választójogi követeléseire is kiállana — a balpárt tömegalapjának kiszélesítése hátsógondolatával.

ORSZÁGGYŰLÉS. [Vers.] [n. n.]

Bolond Miska, 1869. aug. 29. 10. évf. 35. sz. 137. lap.

Június óta szünetel az országgyűlés, okt. közepére halasztották, noha rengeteg elintézetlen törvényjavaslat van. Továbbá:

Még egyleti törvényünk sincs,
De múljanak ám a napok,
Annál könnyebb azt mondani:
Csit munkások, dolgozzatok! stb.

Ez utalás arra, hogy e szünet alatt történt a belügyminiszter hirhedt audienciája a poszsonyi munkásokkal. A vers mellett ez eseményre utaló karikatúra.

A MUNKÁSKÉRDÉS ELMÉLETÉHEZ.

GERENDÁS FERENC: 100.000 FRANK! [Tárca]

Alföld. Arad, 1867. jan. 22. 7. évf. 18. sz.

A francia kormány a „párizsi világkiállítás alakalmából 100.000 frank jutalomdíjt tűzött ki azon . . . halandónak, ki a francia munkás nép állapotának javítására vonatkozó legezészerűbb javaslatot dolgoz ki . . .” Ki fogja a javaslatot elbírálni; a nép vagy a kormány? Bizonyára utóbbi, tehát nem érdemes pályázni, ha akadna is olyan okos ember. Jellemző hogy a francia kormányférfiak maguk nem ismerik a nép állapotát s fényes jutalmat adna annak, aki erről s a helyzet javításáról felvilágosítást ad.

GERENDÁS FERENC: A MUNKÁSOK. [Tárca].

Alföld. Arad, 1867. febr. 12. 7. évf. 35. sz.

Kiindul fenti 100.000 frankos pályázatból. A munkahiány, „a munkanélküli munkások számandó helyzete” felkeltette a figyelmet — az író csak ezekről szól a világválságnak ezekben az éveiben. Magyarországon az alsó osztályok anyagi és szellemi gyarapítása érdekének” népnevelést szoktak kívánni. De nyugaton sokkal jobb a népnevelés és mégis nagyobb a nyomor. Szükséges lenne az alsó néprétegek nyilvános magán- és alattomos (?) életviszonyainak”

stb. teljes feltárása, hogy a baj okát feltárják. Utal nálunk az iparoslegények vándorlási kötelezettségére, ami koldusokat szül s elriaszt a mesterségtanulástól. Népbankok, segélyezés, iskolák és egyebek is kellene, amikről a szerző majd máskor beszél. (Ezzel azonban adás maradt.)

A.—: A MUNKA SZABADSÁGRÓL. [Tárca]

A Hon, 1868. jan. 10. 6. évf. 7. sz.

A céhszabályok még mindig érvényesek és kötelezik a jövevény iparossegédeket, hogy kijelölt mestereknél, előírt módon vállaljanak munkát. A mesterek zsarnokoskodnak. Iparosérettel kapcsolatos német szakkifejezéseket magyaráz.

KRETOVICS JÓZSEF MUNKÁS: A MUNKÁSOK KÉRDÉSÉHEZ. [Tárca]

Arany Trombita, 1868. jan. 30., febr. 6., márc. 27., ápr. 17., jun. 5., 12., aug. 7., 28., — 5, 6, 11, 14, 21, 22, 30, 33. sz. — 37—38, 45, 86, 107, 163, 172, 234—236, 61. lap.

A munkás-író az értéktöbblet elméletét fejtegeti s ebből adódóan a munkáskérdést, a munkásmozgalom feladatait.

TÖRS KÁLMÁN: KIKI A MAGA MESTERSÉGÉT FOLYTASSA. [Tárca]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 1. 1. sz. 1—2. lap.

Más országokban mindenkinek becsület, ha valamely hivatásnak megfelel, márpedig a munkamegosztás alapján a társadalomnak sokféle munkára van szüksége. „Nálunk ez egészen más-ként van: közülünk sokan azt hiszik, hogy csak némely munka nemesít. Míg e balvéleményt ki nem küszöböltük, addig ne hirdessük magunkat demokratának.” Sőt, ha az iparos, a kereskedő jobban bírja magát, urizálni akar, tekintélyt keres.

TÖRS KÁLMÁN: A MUNKAFELOSZTÁSRÓL. [Tárca.]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 8. 2. sz. 9—10. lap.

A társadalmi munkamegosztásról. Továbbá a munkafolyamat felosztását magyarázza részlelműkakra — ami a hazai kisiparosok előtt még teljesen ismeretlen fogalom volt. A specializálás eredménye többtermelés.

MALOMSOKI JÓZSEF: A MUNKAIDŐ. [Tárca.]

Munkások Ujsága, 1868. máj. 3. 10. sz. 78. lap.

„Tagadhatatlan, hogy sehol egész Nyugat Európában a munkások nincsenek úgy dologgal túlterhelve, mint éppen nálunk”, máshol a munkaidő rövidebb. Itt 13—15 óra.” Országszerte majd minden iparúgnál már reggel 5 órakor munkában kell lenni és este 7, 8, 9 sőt 10 óráig is kell dolgozni.” Amerikában, ahol nagy a fizetés, 10 óra a munkaidő. Az ipar színvonalát a munkások továbbképzése révén emelkedik, de ily körülmények között ez lehetetlen. Mire egy munkás önállósodhat, már megrokkant.

X.Y.: A SOCIÁL-DEMOKRATIA. [Tárca.]

Századunk, 1868. aug. 15. 188. sz.

Egy bécsi munkásgyűlés kapcsán: „Meg vagyunk győződve, hogy ma már mindenki, ki az emberiség történetét s különösen a társadalmi viszonyok fejlődését tanulmányozta, bizonyára ösmeri az újabb kor munkás mozgalmait . . . fontosságokat nem fogja tagadni senki, s annál kevésbé tehetnők azt mi, kik a valódi democratia fejlesztését . . . írtuk zászlónkra . . .” De a polgári lap azért „határozottan kikel . . . olyan bombasztikus határozatok” ellen, melyek „vértengerrel elárasztanák” a földet s a reactionnak martalékául dobnák a népeket! „Nálunk is létezik „általános munkásegylet” czime alatt oly társulat, mely szintén a Las-alle-elveket vallja s mely egylet tevékenysége e perczig csak azért kevésbé szembeötölő, mert részint hála istennek, itt eddig hiányoztak ama idegen telkiismeretlen kolompokok, másrészt pedig magyar munkásaink többségének romlatlan, tözsgyökeres érületében a haza szent neve még nem fajult el . . .” Az író beszélt munkásokkal, kérdezte, honnan vegyék Ausztria-Magyarországon „az államsegélyt” ismerv a pénzügyi helyzetet — felelték: a német testvérek már megígérték győzelem esetére a köl sönt. Ime, innen fuj a szél! (Ezek szerint a munkásmozgalom a Magyarország önállóságát veszélyeztető porosz terjeszkedés ügynöke!)

BECKER ERNŐ UTÁN: A MUNKÁSOK KÉRDÉSÉNEK POLITIKAI JELENTŐSÉGE.

Pesti Hetilap, 1868. 41—42. sz. 348, 356. lap.

A lap Közgazdasági Rovat-a állandóan közöl munkásvonatkozású cikkeket is. Ezekből kiemelkedik ez. — Az állam: hatalmi szerv. A népképviselőt iránt nyugaton engedményeket

tettek a tömegeknek. Nálunk is így volt bizonyos fokig 1848-ban. Most elejét kell venni, hogy a tőke és a munkások közt nálunk is kielemeződjen a helyzet, ki kell békíteni a munkásokat a fennálló államrenddel. (Lényegében a választójog kiterjesztésével akarja a munkásokat felszerelni.)

A SOCIALIZMUS 1869-ben. [Tárca] [n. n.]

Századunk, 1869. jul. 2. 2. évf. 149. sz.

„... A socializmus, melynek óriási szörnyetege 1848 óta már-már nyugodni látszott, ma csak itt-ott tűnik még fel halvány foszlány gyanánt: 1869-ben a politikai viszonyok ziláltsága mellett ott hagyta sírját. Franciaország már érzi a kísértet ijesztő haladását... a socializmus, mely legközelebb csak német szerény alakjában Lassalle... működésében vonta magára nem annyira a világ mint inkább a tudósok figyelmét, most ismét... a tulajdon ellen emel fejgyvert...”
Ismerteti a francia választási előkészületeken a munkás tömeggyűléseket, nyilatkozatokat s megállapítja az utópista szekták bomlását, a mozgalom új alakulását.

POLICZER ZSIGMOND: PÁRBESZÉDEK. [Tárca]

Arany Trombita, 1869. jul. 3. 10 és 31. 25, 26, 29. sz. 195, 228, 263. lap.

Irodalmi formában a „Munkás” és „Gyárnok” vitája az értéktöbbletről és a munkások jogairól. Az eleven párbeszéd vége, hogy a „jó” gyárnok elbocsátással fenyegeti a munkást ha gyárában ilyenekről beszél. Tanulság, hogy minden tőkés egyforma.

POLICZER ZSIGMOND MUNKÁS: SZABAD IPAR.

Arany Trombita, 1869. jul. 17, 24., 27, 28. sz. 213, 219. lap.

A szabad ipar áldásos a tőkésre, de nem a munkásra. A túltermelési válság a munkást sújtja. A termelést szervezni kell a „sociál-demokrata” államban. Csattanós rövid cikk.

VAJDA JÁNOS: EGY HONVÉD NAPLÓJÁBÓL. (A HONVÉDSEREG) Pest: Corvina, 1869. 1—28. lap

— Összes művei. Franklin. (Parnasszus kiad.) 1460. lap.

1848 márciusát követően, „két hónap mulva már túl voltunk a republika, socializmus, kommunizmus fogalmain, Vasváry már az „Icaria” alapelveit magyarázgatta.”

A SEGÉDEK ÉS MESTEREK AZ IPARTÖRVÉNY JAVASLATBAN. [Tárca] [n. n.]

Századunk, 1869. aug. 6., 2. évf. 179. sz.

Helyteleníti a munkakönyvet, mert az csak bürokratikus eljárást eredményez és a Bach-korszakra emlékeztet. A viszonyosság alapján a segéd számára is azonnali hatályú felmondási okul kívánja kimondatni azt az esetet, ha a gazda megsérti.

STRIKES ÉS IPARTÖRVÉNY JAVASLATUNK. [Tárca] [n. n.]

Századunk, 1869. aug. 10. 2. évf. 182. sz.

Typographia, 1869. szept. 1. 1. évf. 13. sz. 53. lap.

„... valóban zavarba jövünk és nem tudjuk, vajjon a javaslat szerzőjének naivságát, vagy merészségét csodáljuk-e inkább, mellyel az összes nemzetgazdasági irodalom és az újabb kori törvényhozás idevágó nyilatkozatait ignorálja. — Alig ismerünk szerzőt, ki a munkások összebeszélését fenyegető cselekménynek tartaná. Nemzetgazdák és socialisták, Schultze-Delitzsch és Lassalle, Roscher és Dühring e téren egyetértének...” A cikket a Typographia változtatás nélkül átvette vezércikkül, noha Marx és Engels neve sem szerepel benne. — Fel-tűnő, hogy a nyomdász munkások lapja e cikket alkalmasnak tartotta arra, hogy változatlanul magáévá tegye.

[BAKAY NÁNDOR]: A MUNKÁSOK KÉRDÉSÉHEZ.

Tiszavidéki Ujság, 1869. okt. 7., 2. sz.

Arany Trombita. 1869. okt. 16., 40. sz. 309—310. lap.

Helyesli, hogy a munkások anyagi jólétüket akarják biztosítani, de elveti a sztrájkot. A vállalkozási veszteség egyedül a tőkésé, ezért a munkás a haszonra se tartson igényt. A munkások sorsán csak a tanulás javíthat. Eziránt tenni kell, mert az inasok vasárnapi iskolája értéketelen.

SZVOBODA LAJOS: A NÉP FÉRFIAI. SAINT SIMON. [Tárca]

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 3. 1. sz. 4—5. lap.

SZÓZAT. A KÉZMUNKÁSOK A FEJMUNKÁSOKHOZ.

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 17. 3. sz. 17—18. lap.

A m. munkásmozg. tört. vál. dok. 1. Bp. Szikra, 1951. 94—97. lap.

Mottóul Marx idézet, mely szerint a burzsoázia az értelmiséget bérmunkássá tette. Kifejti e tévelt, taglalja a kispolgár fogalmát, mely rokon a proletárral. Az iparos és mezeti munkás mellé sorolja „a fejmunkások proletáriátusát” és felhívja őket a munkásmozgalomhoz való csatlakozásra.

SZVOBODA LAJOS: A MUNKÁSKÉRDÉSHEZ. I—IV.

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 10, 24, máj. 1, 15. 2, 4, 5, 7. sz. 9—10, 27—28, 35, 50. lap.

Népszerűen tárgyalja a munka és tőke ellentétét, a munkáskérdést, az értéktöbbletet — megoldást a munkások társulásában lát, amely ellensúlyozza a tőkésék egyeduralmát. — A szerző cikkei az Ált. Munkás Ujságban szerencsétlenül képviselik az Sch.-D-re visszavezethető eszméket.

BERCSÉNYI: A MAGYAR NÉP ÉS A TÁRSADALMI DEMOKRACZIA. I—III.

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 24. máj. 8, 15. 28—29, 43—44, 51—52. lap.

A Magyarországot is sújtó világválság idején a nyomorgó magyar nép nem tudta, mit kívánjon. Beérte az alkotmánnyal, mely a nagyurak parádéja volt, a nép számára csak azt jelenti, hogy a finác ezután zsinóros atillában jár. Az új kormány társadalmi és nemzetiségi reformokat nem hozott. Azt „csiribelik mindenütt a fizetett írók”, hogy itt nincs munkás-kérdés, csak munka kérdés, mert kevés a munkás. Valójában nálunk is tömeges elszegényedés folyik, a munkabérek összefüggenek az élelmiszerek árával. Az önszegély elve képtelenség. A kisiparosoknak szövetkezniök kell a bérmunkásokkal a tőkés ellen. A földmunkás napszámosoknak is csatlakozniök kell. Egyesülni kell és megkezdeni országszerte a társadalmi demokrácia pártszervezeteinek kiépítését.

BAKAY NÁNDOR KÖTÉLGYÁROS SZEGEDEN: A KÖZMUNKÁSSÁG ÉS A KÖZMUNKÁSOK.

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 24. 4. sz. 26—27. lap.

Az országgyűlés az oka, hogy a munkáskérdés osztálykérdéssé lett, mert nem intézkedik „a baj elleni óvszerek feltalálásáról”. Ezután fejtegeti a közéleti kötelességeket. (A lap már az előző számban bejelentette, hogy a Tiszavidéki Ujság megszűnővén, B. N. ezentul az Ált. M. U. — ba fog írni. B. N. jóindulatú, de naiv és zavaros cikkei saját lapjában és az Á. M. U.-ban egyaránt a kisiparos szemszögéből keresik a kapitalizmusnak valamiféle kispolgári, romantikus reformját.)

SZVOBODA LAJOS: A STRIKE.

Általános Munkás Ujság. 1870. máj. 1., 5. sz. 36. lap.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dokum. 1. Bp. 1951. 156—158. lap.

A sztrájkot „egy munkásra nézve veszedelmes és többnyire tompa fegyver”-nek nevezi, „egyegyedül a bérrendszer megszüntetése és helyébe a társulati munka behozatala lehet előkészítője a végleges megoldásnak”. A sztrájk támogatását csak inségenyhítés céljából helyesli. (A cikkíró a munkásmozgalmat hamar cserbenhagyta, polgári utitárs volt.)

BAKAY NÁNDOR KÖTÉLGYÁROS SZEGEDEN: A MUNKÁSOSZTÁLY POLGÁRIASADÁSÁRÓL (ADALÉKUL A TŐKE- ÉS MUNKA-KÉRDÉSÉNEK OKSZERŰ MEGOLDÁSÁHOZ.)

Általános Munkás Ujság, 1870. máj. 1. 5. sz. 33—34. lap.

A munkások a közterhekben részt vesznek, a jogokban nem. Az államban jogai csak a tőkésnek vannak. — Ezen változtatni kell.

KRETOVICS JÓZSEF: SÁROSPATAKI LEVELEK. II.

Általános Munkás Ujság, 1870. máj. 22., 8. sz. 62. lap.

A fővárosból vidékre került nyomdász onnan írja cikkeit a lapnak. — A multban a munkás arra törekedett, hogy önálló kisiparossá legyen. Ma, a megváltozott viszonyok közt, mint munkásnak csak az a célja kell, hogy legyen: szervezkedni a tőke ellen.

BAKAY NÁNDOR KÖTÉLGYÁROS SZEGEDEN: A MUNKA-IDŐ ÉS A MUNKA-DÍJ KÉRDÉSE.

Általános Munkás Ujság, 1870. máj. 29., 9. sz. 66—67. lap.

A 8 óra munkaidő és a teljesítménybér híve. Saját üzemében ezeket kombinálja. 8 óra alatt „szakmányt” azaz normát kell teljesíteni, aki ezen túl akar dolgozni, teljesítményéhez képest nyer díjazást.

KÜLFÖLDI VIKTOR: A TÁRSADALMI DEMOKRATIA. [Vezércikk]

Testvériség, 1871. febr. 25., 4. sz. 13. lap.

A „szocial-demokratia” mint munkáspárt Magyarországon is szükséges, célja a kizsákmányolás megszüntetése.

(Br): A TŐKE TÖRTÉNETE.

Testvériség, 1871. f. br. 12, 19. 2, 3. sz. 5—6, 9—10. lap.

Szellemes, népszerű cikk: A szentírásban nem található, hányadik napon teremtette az isten a tőkét. A tőke a munka gyümölcse. Végigpillant a történelem folyamán az osztály elnyomáson, jelenleg a munkásmozgalom célján. Cáfolja a nyárspolgári rémhíreket.

FÜHRER ÁRMIN: IRLAND ÉS MAGYARORSZÁG. [Tárca]

Testvériség, 1871. márc. 12. 6. sz. 22. lap.

Irország agrár ország nagybirtokosok kezében, parasztok tömegnyomorával. Magyarországon is ezen az úton halad, ha a munkásmozgalom idejében nem segít. A cikk vége furcsa következtetésre jut: Államsegélyt és szövetkezeteket kíván!

PEST, MÁRT. 11-ÉN. [Vezércikk] [n. n.]

Testvériség, 1871. márc. 12. 6. sz. 21. lap.

Angliát nálunk szeretik példaképpül emleg tni. De ott most borzalmas méreteket ölt a munkástömegek nyomora, a kormány eng dni kénytelen a munkások követeléseinek. „Ne mondja nekünk senki, hogy Magyarországon még távol vagyunk a tömeg nyomortól. Igaz, hogy a mi gazdasági viszonyaink még nem fejlődtek ki azon fokig mint Angolországé, de ugyanazon úton haladnak és ugyanazon tünetények mutatkoznak már nálunk is. A „magyarok ist. ne” nem adott nekünk külön gazdasági viszonyokat, nálunk is uralkodik egy kiváltságos osztály, nálunk is éhezik a nép . . .”

KOVÁCS ISTVÁN: A TITKOS TÁRSULATOK BEFOLYÁSA FRANCIAORSZÁG TÁRSADALMI ÉS ÁLLAMI ÉLETÉRE. [Tárca]

Békés. Gyula, 1871. máj. 7., 11. 3. évf. 37—38. sz.

A Párisi Kommün ellen szórt piszkolódások után a Saint Simonizmust ismerteti a vidéki kormánypárti lap.

A FRANCZIA SOCIALISMUS REGEKÖNYVÉBŐL. [Tárca] [n. n.]

Képes Világ, 1872. 7. évf. 4. sz. 51—54. lap.

Népszerű ismertetés a Saint Simonisták elzüllött szektájáról. A cikk nem érinti a társadalmi kérdések megoldásának kísérletét, csak ezzel a kuriozummal foglalkozik.

GYÖRGY ENDRE: A TANSZÉKI SZOCIALIZMUS ÉS A MANCHESTERI ISKOLA. [Tárca]

Reform, 1872. szept. 25. 3. évf. 264. sz.

WEISZ JÓZSEF: A KOMMUNIZMUS ÉS SZOCIALIZMUS. [Tárca]

Reform, 1872. márc. 5, 6, 9. 3. évf. 63, 64, 67. sz.

Valószínűleg elavult német forrás után ismerteti a „szocializmust”, egy fogalomnak tekintve az ókori és a nagyipari proletariátust. Becsmérli az internacionálét és a hazai munkásmozgalmat. Marxot nem említi.

LAKÁSKÉRDÉS

MUNKÁSOK HÁZAI MÜHLHAUSENBAN. [Tárca képpel] [n. n.]

Képes Világ, 1867. okt. 2. évf. 19. sz. 881—882. lap.

Leírja az elzászi gyárváros csinos munkástelepét. „Fenn a magaslaton néhány száz ház áll a többitől elkülönítve, mely nagysága által tűnik ki: ezek a felügyelő háza, az iskola, a templom, a mosó- és sütőház, a nyilvános fürdők, a vendéglő és az árúcsarnok, ahol a munkások élelmiszereket . . . (stb) a lehető legolcsóbb áron kapják . . . Vajha nálunk is követőkre találna e szép és hasznos intézkedés, mert erkölcsöt a köznép között nem képes semmi annyira előmozdítani, mint a munka.” (!)

IRÁNYI DÁNIEL: MUNKÁSOK HÁZAI. [Vezérecikk]

Magyar Ujság, 1868. jun. 23. 2. évf. 143. sz. 576. lap.

Hivatkozik a párisi világiállításra abból az alkalomból, hogy „Pest város tanácsa előtt indítvány tettett munkások számára való házak építése iránt s elfogadtatván . . . bizottság küldetett ki.”

A MUNKÁSHÁZAK. [Tárca][n. n.]

Munkások Ujsága, 1868. jun. 28. 18. sz. 132—133. lap.

Külföldi, főleg mühlhauseni példák, a pesti képviselőtestületben tett indítvány munkásházak építésére.

IRÁNYI DÁNIEL: A MUNKÁSOK LAKAI A VILÁGTÁRLATON. (MUTATVÁNY ILY CÍMŰ SAJTÓ ALATT LEVŐ MUNKÁBÓL: AZ 1867-KI VILÁG TÁRLAT.) [Tárca]

Magyar Ujság, 1868. okt. 24. 2. évf. 245. sz.

Alatta az író jegyzete: „Miután szerencsém volt ezen tanulságos munka első kötetét elolvasni, annak a munkások házára vonatkozó részét, korszerűségénél fogva, a szerző engedelmével késedelem nélkül előre közölni kívántam. Páris okt. 20-án. Irányi Dániel” A kiállított modellek szerinti házak költsége 3—6 ezer frank közt mozog, munkás lakótelepeken hitelbe, lefizetésre épülő házak a proletáriátus javára és egyben munkahelyükhöz kötésére.

U. S.: A MUNKÁSOK LAKAI. [Közgazdasági tárca]

Pesti Napló, 1869. márc. 3. esti kiad. 20. évf. 50. sz.

„Fővárosunkban a lakáshiány újabb idő óta mind rettentőbb alakot ölt . . . a sors vaskeze mindenekelőtt szegényebb sorsú polgártársaink után nyúl . . .” Anyagi és szellemi felemelkedés érdekében az angol és francia munkásház kezdeményezésekre utal, különösen a mühlhauseni példára. Hír szerint, fővárosunkban e célra rt. alakul, ami örvendetes.

B. N. [BOROSTYÁNI NÁNDOR?]: MUNKÁSAINK ÉS A LAKÁSHIÁNY.

Arany Trombita, 1869. szept. 4. 34. sz. 266—267. lap.

Átvéve az Ellenőrből. A botrányos fővárosi lakásviszonyokról és lakbéruszoráról.

MAGYARORSZÁG FŐVÁROSA. [Vezérecikk] [n. n.]

Politikai Ujdonságok, 1869. szept. 22. 15. évf. 38. sz. 443. lap.

A rohamosan gyarapodó főváros építkezése nem tart lépést a szükséglettel. Beszél az építő és szakmunkások hiányáról, a munkások lakásviszonyairól, az alkalmi munkások kétlaki életmódjáról, ami hátrányos a munkára.

AZ ANGOL MUNICIPIÁLIS ÉLETBŐL. II. („REVUE DES DEUX MONDES”) [Tárca]

Századunk, 1869. okt. 13. 2. évf. 235. sz.

Az angol munkások életéről, szörnyű lak'viszonyairól.

SZVOBODA LAJOS: A MUNKÁS-LAKÁSOK KÉRDÉSÉHEZ.

Általános Munkás Ujság, 1870. máj. 8., 6. sz. 41—42. lap.

Az angol munkáslakás-hiányból kiindulva, ismerteti az erre vonatkozó megoldási terveket: bérkaszárnya, olesóberű kisház, családház-építés támogatása. — A pesti városi tanács munkásházépítési tervét helyesli, de kételkedéssel fogadja.

Fővárosi Lapok, 1870. június 1. 7. évf. 117. 502—503. lap.

„Az a seb, amely az európai társadalom testét égeti, nálunk is jelentkezett . . . Korunk betegsége a munkáskérdés . . . A civilizációt elfogadtuk, betegségeitől meg nem szabadulhatunk.” Elmfuttatás a munkáskérdésről, a munkásmozgalom úttörőiről, akik közt Marxot, Engels nem említi. Majd a nyomorúságos pesti lakásviszonyokról szól, melyek a munkásság, a proletariátus tömeges bevándorlása folytán egyre borzalmasabbak. A tömegszállásokért is kizsákmányolják a szegényeket. A városnál tervek merültek fel építkezésekre, orvoslásra, de mind-ebből nem lett semmi.

TÁNCSICS MIHÁLY IRÁSAI A MUNKÁSÜGYRŐL

A KÉZIMESTERSÉG HATALMA. [Tárca]

Munkások Ujsága, 1868. máj. 17., 1. évf. 12. sz. 93—94. lap.

„A mesteremberek vagy általában véve iparosok között talán kevesen vették még fontolóra, mily kincsnek vannak ők birtokában az által, hogy valamely kézimesterséget tudnak, mellyet kenyerüket bekereshetik . . . csak az lehet teljesen független ember . . . a kézimesterségnek megvan a maga árnyék oldala . . . sok mesterembernek tanulatlansága, minél fogva némely cifra uraságok előtt földig hajol . . .” Az írónak függetlensége érzetét mindig az biztosította hogy mint takács is megkereshetné kenyerét.

MUNKÁSOK SEGÉLYZŐINTÉZETE.

Arany Trombita, 1869. márc. 27. 11. sz. 83. lap.

Az iparosok, ha értik mesterségüket és takarékosak, még boldogulhatnak hazánkban, mert kevés a gyár . . . „de a közönséges kézi munkások gyárakban dolgozó nagy többségének sorsát illetően szomorú jövőre van kilátás.” Ezeket kellene államsegéllyel támogatni, annál is inkább, mert a gyárosok és igazgatóik többnyire idegenek, szívesebben alkalmaznak nyelvüket értő külföldieket és a magyarokat könnyen elbocsátják. Az író nem részletezi, hogy a segély önálló-sítást vagy nyomorenyhítést célozzon-e. Valószínű, hogy az államsegélyen fölállítandó munkás-szövetkezet-elgondolásra utal. Javaslatának antiklerikális élt ad: inkább erre legyen pénz, mint a pápának segélyeket küldeni.

HATALMAS MAGYARORSZÁG.

Arany Trombita, 1869. ápr. 24. 15. sz. 113—114. lap.

Ahhoz, hogy Magyarország hatalmas legyen, „mindenek előtt azt tartom szükségesnek . . . hogy a munkások két nagy osztályának (földészeknek és kézműveseknek) politikával kell, amikor csak idejük engedi, foglalkozniok . . .” „. . . a választási jog mindazokra is kiterjesztessék, kik most még azzal nem bírnak . . . akkor beáll a teljes egyenlőség . . .” A 67-es kiegyezéssel szemben támasztott függetlenségi követelések demokratikus reformköveteléssel együtt jelennek meg itt. Az íróra egyaránt hatnak Schultze-Delitzsch és Lassalle féle eszmék, önszegélyről, államsegélyről, választójogi harcról.

MUNKÁSOK MOZGALMA.

Arany Trombita, 1869. jun. 12. 22. sz. 171—172. lap.

„Kik a munkások? Mind azok, kik két kezük, saját fáradságuk s eszük által keresik meg minden napi kenyerüket.” Földművelők, kézművesek és akik tollal, előszóval tanítva dolgoznak. Ezeken kívül vannak, akik a nép verejtékéből meggazdagodtak és kormányoznak, akikre szellemesen alkalmazza a Miatyánk végét: „mert tiétek az ország, a hatalom és a dicsőség. . . de mindörökké ámen elmarad belőle, mert csak addig övék . . . míg a munkások eszmélni kezdenek . . .” Választójogot követel a politikai jogokból kizártaknak akiket csak állampolgári kötelességek terhelnek.

MIÉRT MOZOGNAK AZ IPARÚZÓ MUNKÁSOK?

Arany Trombita, 1869. jun. 19. 23. sz. 180—181. lap.

Meghatározza az ipari munkás fogalmát. A munkások keresete kevés, nem tehet félre öreg-ségére, mert nagy a drágaság, mert a minőségi munkát bevándorolt külföldiekre bízzák, mert az állam nem őket, hanem a roppant hadsereget támogatja anyagilag, szervezkedésüket gátolja, mert nincs választójoguk. Végül is „azért mozognak, mert még van bennük annyi erő, hogy

mozognak s hogy ne súlydjenek oly rabszolgai helyzetbe, amilyenbe például a londoni munkások súlydtek, hol már nem igen mozoghatnak..."

FELELET SASSY ÁRPÁDNAK.

Arany Trombita, 1869. jún. 26, 24. sz. 187. lap.

S. A. az Ar. Tr. jún. 19-i 23. sz. 178. lapján „Táncsics Mihálynak” mint a lap felelős szerkesztője válaszol a jún. 12-i számban megjelent cikkére. Vitázik főszerkesztőjével annak meghatározásával szemben, hogy kik a munkások. Ő minden embert munkásnak tart, aki dolgozik — s teszi ezt a társadalom egyesítése, a demokrácia elérése érdekében. A fogalmak ilyen elmosása T. M. lapjában megjelenhetett ugyan, de a főszerkesztő felelt: Szép hogy S. Á. oly nagy híve az egyenlőségnek, viszont tény, hogy v a n n a k osztályok. A dolgozó osztályoknak öntudatra kell ébredniök és érdekközösségük fogja megdönteni az elnyomást. Ezt nem káros emlegetni, hanem szükséges.

POLITIKAI KATEKIZMUS.

Arany Trombita, 1869. júl. 31. 29. sz. 225—226. lap.

E folytatólagos rovat e helyen azt fejtegeti, hogy a munkások helyzetének javításához első lépés a felvilágosodás.

SZEGÉNY MUNKÁSOK FÜRDŐI.

Arany Trombita, 1869. aug. 7. 30. sz. 237—238. lap.

Közlí régebbi tervét Budapest fürdővárossá alakításáról, azzal a bevezetéssel, hogy a megújított, megnagyobbított fürdőkben a szegényebb sorsú munkások is olcsó ápoláshoz, ellátáshoz jutnának.

POLITIKAI KATEKIZMUS.

Arany Trombita, 1869. aug. 7. 30. sz. 233—234. lap.

A húsz év óta befallazva, rabságban tartott Ubrik Borbála krakkói apáca esetének nyilvánosságra kerülése és botránya kapcsán követeli a zárdák és az egyház más hatalmi pozícióinak eltörlését. Ilyen törvényt azonban csak a jövő nemzedék törvényhozói fognak alkotni, kiket majd az öntudatra ébredő, milliónyi munkásság választ: a földművesek és iparosok. Ezeknek azonban fel kell világosodniök és összefogniök.

TÁNCSICS MIHÁLY EMLÉKIRATA A MAGYARORSZÁGI KÉZMŰ-IPAR FEJLESZTÉSÉRE NYÚJTANDÓ ÁLLAMSEGÉLY TÁRGYÁBAN.

Általános Munkás Ujság, 1870. máj. 22. 8. sz. 57—59. lap.

A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai I. k. Bp. Szikra. 1951. 112—118. lap.

T. mint az Általános Munkásegylet elnöke, az egylet és tisztikarának felhatalmazása nélkül, adta be a kormányhoz ezt az emlékiratot, amelyet utólag engedett át közlésre a lapnak. A szerkesztőség jegyzetben bejelenti, hogy válaszolni fog rá. T. M. 300.000 forint segéllyel akarja megoldani a munkásügyet: egy nagy munkásszállót akar építeni vándorlegények és munkások számára, ahol továbbképzésükkel is foglalkoznának, iparkiallításokat rendeznének. A pénzzel intézet is létesülne, mely segélyt nyújt fedhetetlen tagjai önállósodásához.

NYILATKOZAT.

Általános Munkás Ujság, 1870. jún. 5. 10. sz. 75. lap.

Miután az Ált. Munk. Ujs. főmunkatársai kifogásolták, hogy T. M. az egylet tagjai nevében nyújtott be emlékiratot a kormányhoz, helyesbíti, hogy ezt azok érdekében tette és reméli, hogy ezzel a félreértés eloszlik.

A jún. 25-i 13. sz. vezércikke azonban éles hangon bélyegzi meg T. M. eljárását, a kormányval való összejátzással vádolja meg és leleplezi emlékiratának naivitását. Ezt követően T.-t nem választották meg többé az Ált. Munk. Egyl. elnökének.

IRÁSOK TÁNCICS MIHÁLYRÓL

CSEH ANDRÁS CSIZMADIAMESTER: KÖSZÖNTŐ TÁNCICS MIHÁLYRA. [vers]

Martius 15., Pest, 1868. február. 2. sz.

Versben üdvözlí a lap szerkesztőjét, Szini Károlyt:

Te vezesd el hű népedet
A kitűzött czél felé;
Az ezernyoleszáznegyvennyolcz
Szent törvényeink elé.

Emlékezik az abszolutizmusra, de a 67-es kibékülést is ünnepli. Majd:

Áldd meg, kérünk jó istenünk, Ama kegyes öreget, Aki szegény Nemzetünkért Annyit vérezett, szenvedett. Kinek sok nagy bátor tette Él a nép szívében még, Azért mindnyájan óhajtjuk: Áldja meg a magas ég! Ezen kegyes öreg férfi Testvérünk Táncics Mihály, Kinek szerencsétlen sorsán Keblünk vérzik, szívünk fáj.	Ezen kegyes öreg férfi Kiszabadításának Jutalmául minden magyar Hálát zeng a Királynak. Kedves Szinink és Táncicsunk, Népünk két hű Testvére, Él bennetek él és buzog Árpád ősapánk vére. Tiveletek s általatok Az egész magyar Nemzet Atyafi szent öleléssel Testvéreleg fog kezét.
--	---

*Újból Szinit üdvözlí majd: „Testvéri jobbomat nyújtva Kedves Károly, és nagybátyám Táncics, maradtam a ti sorsotokon bánkódó testvérték — Szalkszentmárton, február 5.”
A vers T. M. 1860-ban kezdődött bebörtönzésére utal, amelyből csak az előző évben szabadult.*

SZEGÉNY TÁNCICS! [VERS]

Borsszem Jankó, 1869. márc. 6. 2. évf. 62. sz. 102. lap.

A képviselőválasztások idején kelt, amikor T. M. szélbali programmal lépett fel:

Szegény Táncics! — mikor szemed
Még a vakság éjje fődte,
Örültél, a szélbal zaja
Füledet ha megütötte.
Most — hogy látod, mily parányi,
Mily silány a szájas had,
Tudom, búsán felsóhajtasz;
Boldog, a ki vak marad!

KERTÉSZ GYÖRGY: TÁNCICS MIHÁLYT ILLETŐ KORTESDALOK

Pest 1869. Nosedá ny. 20. lap.

Újra közli: Pándi Pál. Irodalomtörténet 1949. 1. sz. 129—139. lap.

A füzet elején Táncics levele az orosházi 48-as párt elnökéhez: Hályog operációja után csak most épült fel, nem mehet személyesen programbeszédet tartani. Majd az alábbi dalokat tartalmazza a füzet.

DEZSŐ BÁLINT FÖLDMŰVES, ÖCSÖDÖN: TÁNCICS MIHÁLY VÁLASZTÓIHOZ. [vers]

Ld. fent és Arany Trombita, 1869. márc. 27. 11. sz. 88. lap.

Irodalomtörténet, 1949. 1-ső sz. 139—140. lap.

A 8 szakaszos vers első és vtolsó szaka:

Tisztelt polgártársak! eljött az az idő,
Hogy minden esetben legyünk egyet értő.
Száz meg ezer ajkon csak az a hang zengjen
Hogy a mi követünk Táncics Mihály legyen.
... De nem dinom dánom, nem is korteskedés
Kíváztatik itten, hanem lelkesedés,
Azért mi azt mondjuk: Éljen Táncics Mihály!
Ki a nép ügyéért sokat szenvedett már.

Tizenegyszakos vers, ebből:

Itt van a követ választás.
Kire voksolsz? mondd meg pajtás,
Magyar-e, vagy német,
A ki bírja becsülésed?

Ki követünk lenni akar:
Ne legyen más, legyen magyar,
Legyen a nemzet barátja,
Ne vezessen raikszrádba.

A kvótára, közös ügyre,
Deák-módra stemplit ütne,
Elfeledné a köznépet
Mint akármely osztrák-német.

Justh István sem kell minékünk
Bár csúful itatja népünk;
Bor, pecsenye, túros mácsik,
Van bőven, — a megfúlásig.

... Táncsics Mihály kell minékünk
ő tudja a mi szükségünk.
Javunkat csak ő akarja:
A mit ígér, meg is tartja.

... A mi ajkunk csak azt zengi:
Táncsics Mihály kell, vagy senki,
Mi csak neki mondjuk: éljen!
Isten minket úgy segítse!!!

AZ OROSHÁZI VÁLASZTÁSNÁL. [Ld. fent.] [Vers]

Húszszakos, a Kossuth-nóta dallamára. Helyi és alkalmi vonatkozások, az ellenjelöltek és korteseik becsúrlésével, Táncsicsot dicséri mint aki rabságot szenvedett és megvakult.

KOSSUTH LAJOS AZT IZENI... [Ld. fent.] [Vers]

A Kossuth-nóta dallamára, az egykorú kortesdalok szokásos szólásaival. Kossuth neve a legkedveltebb választási jelző, mint ennek a dalnak első szakaszában is:

Kossuth Lajos azt izeni
Jobboldali nem kell neki
Táncsics legyen a követünk
ő a mi kedves testvérünk.
Éljen a haza!...

KÖVETVÁLASZTÁS UTÁN. (OROSHÁZÁN MÁRCZIUS 17-ÉN 1869.) [Vers] [Ld. fent.]

Tízszakos, a megválasztott képviselő szokásos üdvözlése.

JELEN SZÓZAT SORAINK. (A SZENT-TORNYAI CSEKÉLY BIRTOKÚ SZEGÉNY EMBEREKTŐL, TISZTELETTAL TÁNCSICS MIHÁLY ÚRHOZ.) [Ld. fent.] [Vers]

Losonci László költőnek nem sokkal a szabadságharc előtt írott verséből keletkezett, amely mint népdal igen sok változatban terjedt el s a felszabadulásig énekelték. E változat T. M.-nak ajánlva mutatja, hogy kisparasztkok teljesen tudatosan csatlakoztak a szélbalhoz és Táncsicshoz: politikájuktól remélték érdekeik képviseletét. (Ld. Kálmány Lajos: Történeti énekek és Katonadalok. Bp. 1952. 267—277.)

Szegény embernek születünk,
Nyomorúság az életünk
Kevés vagyon, sok porczió,
Jaj de szív mélyéig ható.

Rossz a házunkon a fedél,
A gólya rászállni is fél,
A nagy adó terhe alatt
A gerenda majd ránk szakad.

Hozzánk jön exekuczió,
Meg nem hatja a sok síró
Eladhatja az ágyunkat,
Utolsó véka búzáunkat.

Jön a húsvét a tavaszon,
Kalács, bor lesz sok asztalon,
Nekünk nem leszen húsvétunk,
Üres lészen az asztalunk.

Mert az adó sokságától
Szorongattatunk sűjától,
Ezért, nem lehet husvétunk,
Mert nagyon terhelve vagyunk.

Sok csak a lábát lógázza,
Mégis van zsíros falatja,
Soknak feltörik tenyere,
Azért alig van kenyere.

Én istenem téged kérünk
Ne hagyj több ily évet érnünk
Mert ha még sokáig így lesz:
Mindenünk az osztráké lesz.

Hanem legyen úgy, mint régen volt.
Legyen úgy mint régen volt.
Sohse lássunk a házunknál
Többet exekucziót.

—sz: TÁNCICS MIHÁLY ÜGYE. [Tárca] [n. n.]

Magyar Ujság, 1869. ápr. 6. 3. évf. 77. sz.

Arany Trombita, 1869. ápr. 10. 13. sz. 98. lap.

T. M. a politikai lapokra a sajtótörvény értelmében kötelező lapbiztosíték nélkül indította meg az Arany Trombitát: ezért száz forint pénzbüntetésre és egyhavi fogságra ítélték. T. M. megválasztott képviselő léteire kitöltötte a büntetést és utóbb a fogházból szabadulva foglalt helyet a képviselőházban. E cikk elítéltetéséről szól és kegyelmet sürget számára. „Nem elégtették meg az ősz bajnok eddigi szenvedését? Nem volt neki elég legszebb éveinek jelentékeny részét a börtön penészes szűk falai közt tölteni, hol szemének világát is elveszté, csak azért, mert hazafias szavát a hazában bátran merészelté hangoztatni és ez a hatalomra nézve kényelmetlen volt? . . . De azért Horváth Boldizsár igazság- és kegyelemügyi miniszter.”

SÁRKÖZY SZERAF FERENCZ: TÁNCICS MIHÁLY ÚRHOZ. [Tárca]

Arany Trombita, 1869. ápr. 24. 15. sz. 117—118. lap.

„Az 1869-iki húsvét napját sokáig fogom emlegetni, mert e napon találkoztam először tekintetes úrral személyesen . . . De viszonyilag — bár mint örültem is a találkozásnak: — fájlaltam felettebb azt, miszerint a sors úgy intézkedett, hogy tekintetes úrral börtönben kellett találkoznom szabad hazánkban (?) . . . »Üdvözl, mint új képviselőt és kéri maradjon hű balpárti.

SÁRKÖZY SZERAF FERENCZ: CZIKE KAROLINA EMLÉNYÉBE [3 vers]

Arany Trombita, 1869. ápr. 24. 15. sz. 118. lap.

A szerző különböző közleményei alá hosszabban-rövidebben írja foglalkozását; hajógyári munkás, igazolatlan közhonvéd, stb. Itt közölt első versének utolsó szaka Táncicsra vonatkozik:

Talán azért haragusznak rám a papok,
Mert prédikációjukra nem hallgatok?
Van egy papom, a ki lelkenek prédikál
E leglelkesebb pap: az öreg Táncics Mihály!

A második teljes egészben:

Húsvét napján mondám a feleségemnek:
„Én ma veled a templomba nem mehetek,
Mert az én számomra úrvacsora nincs ott;
Pestre megyek, meglátogatom Táncicsot.”

Meg is látogattam ötét börtönében,
A hol mondott szép prédikációt nékem.
Szomjas voltam e szép prédikációra,
Többet ért lelkenek, mint száz úrvacsora.

Egész délig mellette ülten pamlagán,
Én is neki egy ódát elszavalám.
Figyelemmel hallgatá a „fűzfa lantot.”
Aztán lelkesülten a markomba csapott.

S mondá: „Éljen soká kedves uram öcsém!
Önnel ma az ismeretséget megkötém.
Szívemből óhajtom: a jó Isten adja,
Hogy legyen ön a világosítás papja!”

GÖCSEJI GYULA: KÉPNÉLKÜLI KÉPEK EGY FOGOLY (DE NEM REBHUHN) ÉLETÉBŐL.
II. A MI HÁZUNK. [Vers]

Ludas Matyi, 1869. ápr. 18. 3. évf. 15. sz. 114. lap.

A versben szereplő Ludas Matyi: Mészáros Károly, az élclap szerkesztő-tulajdonosa, aki Táncicsal egyidejűen volt sajtóügy miatt fogságban. A szerző leírja börtönüket. A 3. és 7. szakasz:

Itt lakom én Ludas Matyi-, s Táncicsal,
Olykor, midőn a szép idő ki-kicsal,
Con amore [szeretettel] sétálgatunk fel s alá,
Négy öl hosszú s egy öl széles udvarán.

Bizony itten nem kóser a levegő,
Hetenkint csak alig hal meg egy-kettő.
No de ezen pár emberért nem nagy kár,
Ha beteg is, ha meghal is, ugyebár? . . .

JANKAY: TÁNCICS MIHÁLY. (1866.) [Vers]

Magyarország és a Nagyvilág, 1869. ápr. 25. 5. évf. 17. sz. 194. lap.

. . . Világosságot!
Hadd lássam én is mint lobog a zászló
Völgyön, hegyen, kézben és ablakon.
Hadd lássam a nép arcán a mosolygást,
Vagy bűt sóhajtoz árva lelkem folyvást?
Oh, mért hogy így kell ébrednem vakon!
. . . . Világosságot!
Csak egy kis percze, míg egyet pillantok,
S Budáról látom a szabad hazát, stb.

POLICZER ZSIGMOND MUNKÁS: A KÉPVISELŐK NEVETNEK. [Tárca]

Arany Trombita, 1869. jul. 3. 25. sz. 195—196. lap.

T. M. a képviselőházban interpellációt intézett a kormányhoz az általános választójog bevezetése iránt. Ezt a képviselők nevetve fogadták. Már pedig a munkás osztály: hitelező — a képviselők: adósok. Mikor a hitelező k ö v e t e l s adósa nevet: szemtelen. Nem mindig jognak nevetni.

TÖHÖTÖM: TÁNCICS BÁCSI KÍVÁNSÁGA. [Vers]

Darázs. Szeged, 1869. jul. 20. 3. sz. 18. lap.

A kormányparti élclap állandóan parlagságot vet a függetlenségi pártiak szemére, sajtójuk durva hangját. E vers ugyane fölényes hangnemben kioktatja Táncsicsot, aki a képviselőházban azt kívánta, hogy az osztrákok tanuljanak magyarul, a dualizmus szerinti egyenjogúság értelmében — ne csak a magyarokat tanítsák iskolában, kotonaságnál németre. A lap szerint, művelődjék a magyar, akkor nem kell féltennie anyanyelvét.

HALLJA KEND. [n. n.] [Vers]

Darázs. Szeged, 1871. jul. 31. 2. évf. 30. sz. 235. lap.

„Táncsics Mihály demokrata apostol” aláírással 12 soros gúnyvers a Táncsics-ajánlotta kendezésről, mellyel ő a demokráciát biztosítani kíváná. (Megjegyzendő, T. M. a szabadságharc óta nem hirdette már ezt.)

TÖRS KÁLMÁN: A MAGYAR „ROUSSEAU”-NÁL. [Tárca]

A Hon, 1872. márc. 20. Esti kiad. 10. évf. 67. sz.

Táncsics a külső Józsefvárosban egy kis házat épített. A zárókő letétele alkalmával ünnepeket rendezett, sok vendéggel. A zárókőbe befalazták T. M. ez alkalomra készült irását. Az ünnepség leírása. (Az építkezésre fölvelt bankkölcson hamarosan koldusbotra juttatta az öreg Táncsicsot.)

TÁNCICS MIHÁLY. (TÖRPE ÓRIÁSOK ARCKÉPCSARNOKA.) [Tárca] [n. n.]

Mátyás Deák, 1872. ápr. 27. 18. sz. 69. lap.

A klerikális élclap durva támadása az új országgyűlési választások idején, T. megbuktatása szolgálatában: 1848. márc. 15-én T. M. kiszabadításakor a szamarak húzták a lovat. Régen a Lipótmezőn kellene lennie. „Hazudnánk, ha azt mondanók, hogy a részvét és nem a megátalkodottsága iránti undor az, ami reszketteti felöle író tollunkat. Egy megrögzött vén, kinek vallása az istentagadás, politikája a társadalom jelforgatása s kenyér keresete a nép ámitása volt . . . és ez az ember az országgyűlés tagja volt! . . . Neki meg voltak a maga tárgyai; politikailag az Ausztriától való elszakadás, — társadalmilag a kommunizmus, — vallásilag a vadállati gyűlölet minden keresztény eszme és ezek hirdetői iránt, — nemzetiségi szempontból pedig a magyar nyelnek oly erőszakolása, hogyha két suszterinas németül dögönyözte valahol egymást, mindjárt neki ment miattok az összes minisztériumnak.” Azt mondja: Minden pap csaló, — valójában ő csalta meg az ácseszéri plébánost, aki kitanítottta abban a hitben „hogy józanabb ember lesz belőle”. (A cikknél T. M. karikatúrája.)

B. J. [BORSSZEM JANKÓ? ÁGAI ADOLF?]: TÁNCSICS MIHÁLY. [Karcolat]

Borsszem Jankó, 1872. jun. 23. 5. évf. 234. sz. 2. lap.

Szintén ellenpropaganda az új választáson Orosházán fellépő képviselőjelölttel szemben. „Arkangyal már volt, de prófétának ő az első, akít Mihálynak hívnak: jövődölései igaz, hogy be nem teljesednek, de hisz ez egy prófétánál nem is fő dolog. A fő dolog az, hogy legyen, aki hisz neki” stb. Az ellenjelöltet dicséri, Gregust. A lap címlapján T. karikatúrája.

MUNKÁSSAJTÓ, MUNKÁSMŰVELTSÉG

MADARÁSZ LÁSZLÓ: A NÉPLAPRA NÉZVE. [Vezércikk]

A Nép Zászlója, 1868. febr. 1. 1. évf. 5. sz. 50—51. lap.

A néplap feladata, nevelje a népet, hogy demokratikus jogait gyakorolhassa. Népoktatás tegye lehetővé, hogy a nép minden gyermeke olvashasson, továbbtanulhasson és hivatalt viselhessen. — A szélbal néplapjának e cikke a polgári jogokból kirekesztett dolgozó tömegek érdekét képviseli, követelése az egykorú munkásmozgaloméval érintkezik.

DUX ADOLF: A „CORVINA” PROGRAMJÁHOZ. [Tárca]

Századok, 1868. dec. 11., 1. évf. 285. sz.

Mint az egész egykorú sajtó, e lap nov. 19.-i tárcája is már jelezte a „Corvina olcsó és népszerű olvasmányt kiadó részvénytársulat” alakulását. Célja volt kiszorítani a vásári ponyvatermeket, melyek, ha többnyire irodalmi tekintetben silányak is voltak, de a nép szemléletét képviselték meséikkel, a szabadsághősök és betyárok történeteivel. A Corvina hivatalosan irányított ponyvakiadó volt, mely jó írőkkel is dolgoztatott. Dux helyesli a vállalatot: „A kommunista urak csak az anyagi javak osztását kívánják; — de más értelemben igazsággá kell válnia a kommunizmusnak! A szellem kenyerét, a tudomány drágaságait osszuk meg a szegény néppel és a szociális viszontagságok veszedelmes kútforrása mindörökre be fog záródni.” [!]

KRETOVICS JÓZSEF MUNKÁS: A SAJTÓSZABADSÁGRÓL. [Tárca]

Arany Trombita, 1869. jul. 24., 28. sz. 218. lap.

Sajtóbírószág és cenzura a nép felvilágosításának akadályai. — (A polgári szabadságjogokat akadályozó cenzura ekkor ugyan már nem működött, de a munkássajtó számára a sajtóbírószág ezzel egyértelmű veszedelmet jelentett. Hiszen a Századunk 1869. jul. 2-i számának vezércikke panaszolja azt a minden liberális emberre kínos benyomást gyakorló esetet, hogy az ügyész vádat emelt egy néplap ellen, amiért magasztalta a forradalom elvét, nevezetesen 1848-at és koszorút kívánt az elhullt hősöknek. Az esküdtszék felmentette a szerkesztőt. — A munkáslap szerkesztői is állandó üldöztetésben részesültek.)

SZERKESZTŐSÉG [SASSY ÁRPÁD]: A MUNKÁSOKHOZ LAPUNK TÁRGYÁBAN.

Arany Trombita, 1869. szept. 18., 36. sz. 281. lap.

„Egyesüljetez lapunk körül”, mert sajtó nélkül nincs munkásmozgalom. A hazai munkásmozgalom fejlődésének akadályja a sajtó iránti részvétlenség.

AZ ELSŐ ÁLDOZAT. [Vezércikk.] [n. n.]

Heti Posta, 1869. okt. 10., 3. évf. 41. sz. 321. lap.

Szept. 29-én volt Sassy Árpád, az Arany Trombita jelelős szerkesztőjének „jelségsértési” pöre. A tárgyalás napján a kir. főügyész Gelléri Szabó Jánosnak cikke jelent meg a kormánylapokban, a Pesti Naplóban és a Pester Lloydban, mely szerint az esküdtszék sajtóügyekben hozott addigi felmentő ítéleteivel nem áll hivatása magasztalán. E hangulatkeltés ellenére Sassyt felmentették. — Az esküdtszékét presszionálni kívánó cikk közlése miatt e lapokat az ellenzéki, sőt liberális jobboldali sajtó is támadta.

Szidi [?]: MUNKÁSOK ÉS A NÉPTANODÁK.

Arany Trombita, 1869. szept. 4., 34. sz. 269—270. lap.

Eötvös József közoktatásügyi miniszterségében súlyosan csalódtunk. „Eötvös báró reformerése ott végződött, ahol minisztersége kezdődött!” Az oktatásügyben közvetlenül érvényesül a munkások osztályával szemben „a szabadalmazott heverők osztályá”-nak politikája. Ne tőrjék ezt a munkások, vivják ki a népoktatást „nép-, ipar- s polgári tanodák” révén.

AZ I. INTERNACIONALERÓL

A NEMZETKÖZI MUNKÁS-TÁRSULÁS.

Munkások Ujsága, 1868. jul. 19., 26., 21—22. sz. 156—157., 168—169. lap.

Az I. Internationale ismertetése, a lap megszűnése miatt befejezetlen.

MÉG EGYSZER A „NEMZETKÖZIEK” TÁRSULATA. [n. n.] [Tárca]

Reform, 1871. jun. 24. 2. évf. 172. sz.

Az Internationale száraz ismertetése, a Kommünnel kapcsolatban. (Ugyanebben az időben újszólván az egész napisajtó cikkeket szentel az Internationale ismertetésére, de tartalmi és formai tekintetben a hírlapírást nem meghaladó, nem irodalmi színvonalon.)

JÁMBOR PÁL: A NEMZETKÖZI TÁRSULAT. [Tárca]

Közvélemény, 1871. aug. 1. 18. füzet, 210—211. lap.

Naiv cikkecske az Internationale ellen: Európa szabadon gondolkodik; eszméket egy központ által előíratni, a szabad akaratról való lemondást jelentené. „A munkáskérdést megoldani, a munkadíjt meghatározni, nem titkos társulat teheti, hanem egyedül — a törvényhozás.” (!)

GYÖRGY ALADÁR: DR. MARX KÁROLY. (AZ INTERNACIONALE ALAPÍTÓJA S SZELLEMI VEZÉRE.) [Tárca] [Marx arcképével a címlapon.]

Hazánk s a külföld. 1871. nov. 23. 7. évf. 47. sz. 401—402. lap.

Marx életének, tevékenységének és irodalmi munkáinak komoly ismertetése és méltatása, az Internationale elleni támadások idején apologetikus cézzal.

MARX KÁROLY AZ „INTERNATIONALE” FŐNÖKE. [Tárca, Marx arcképével]

Magyarország és a Nagyvilág, 1871. nov. 26. 7. évf. 48. sz.

Ország-Világ, 1871. dec. 10. 50. sz. 588—590. lap.

Képes Világ, 1872. 7. évf. 22. sz. 340., 342—343. lap.

Tárgyilagos ismertetés a munkásmozgalom vezéréől úgy mint tudósról az újdonságok iránt érdeklődő polgárok számára.

GYÖRGY ALADÁR: AZ INTERNATIONALE. (AZ INTERNATIONALE TÖREKVÉSI CZÉLJA.) [Tárca]

Hazánk s a külföld, 1871. nov. 30., dec. 7., 14., 21., 7. évf. 48—51. sz. 410—411., 417—419., 427—429., 439—440. lap.

A munkásmozgalom és a tudományos szocializmus irodalmának népszerű ismertetése, méltatása, apologetikus cézzal. Befejezésében meggyőződésének ad kifejezést: a szocializmus mártírok vére árán, de győzni fog.

GYÖRGY ALADÁR: A SOCIALISTÁK ÉS A MUNKÁSMOZGALMAK. I—VI. [Tárcák]

Hazánk s a külföld, 1872. febr. 1.—márc. 7. 7. évf. 5—10. sz. 38—39., 47—48., 54—55., 62—63 70—71., 79—80. lap.

Népszerű előadásban, kimerítő ismertetés az európai munkásmozgalomról és szocialista elméletekről, nevezetesen a marxizmusról.

GYÖRGY ALADÁR: EMLÉKEK AZ INTERNATIONALE KÖRÉBŐL. [Tárcasorozat]

A Hon, 1871. okt. 20—22., 25., 9. évf. 242—244., 246. sz.

„A múlt év nagyrészt Londonban tanulmányozással töltöttem s a mennyire időm engedte igyekeztem minden nevezetesebb mozgalommal megismerkedni, a mely ez óriási világváros kebelében jött napfényre, vagy legalább innen nyert hatalmasabb erkölcsi s anyagi támaszt. Az internationale kétségkívül egyike az irányzatok legnevezetesebbjeinek . . .” A reakciós hírlelésekkel szemben, e szervezet nem titkos, Központi Bizottmányának minden ülése nyilvános. „Én csaknem egy félévig voltam e bizottmány gyűléseinek látogatója, a vezetőkkel személyes ismeretségben állottam, szintűgy itt, mint a Continensen . . .” „A gyűlések lelke rendszeren Marx, s az ő jelen nem létekor rögtön meglátszik a tárgyhiány és érdektelenség . . .” Ismerteti Marx életét, tudományos fejlődését Londonba kerüléséig. „Azóta folytonosan itt él családja, s eszméinek. A nagy világváros éjszakai részén (Maitlandpark-road, Haverstockhill) van egyszerű, de csinos kerti lakása. Fürtjei megöszültek, de kedélye folytonosan élénk,

ifjú. Bámulatos ismeretköre, s élczes megjegyzései a legelső pillanatban megragadják az idegen figyelmét. Az érzelem gyakran átlátszik szavain, de még gyakrabban elnyomja azt a metsző gúny, melylyel ellenségeit illeti. . . . alig hallja a hozzá intézett szót, az elkezdett társalgást, rögtön a saját gondolatmenetére fordítja át. . . . Sokszor ültünk így együtt álmodozva. Néhány perc alatt végigfutottuk a történelem phásisait, egyik eszme üldözte a másikat. Petőfi, Eötvös, Kossuth s a külföldi rokonézelmi nagy férfiakról is gyakran emlékezett meg, habár természetesen nézetüket korlátoltnak találta. . . . Marx csaknem nőisen gyöngédszívű. Környezete minden tagja jólétét és egészségét szívén hordozza, ha céljai felől beszél, meleg érzelem reszketteti meg ajkait, s otthon, kised családja körében órákig eljátszik leányai fürtjeivel s örvendezve vesz részt azok ártatlan tréfáiban. . . .” — Az író még tübingai egyetemi hallgató korában barátságban állt Vailland Édgarral, a Párizsi Kommün majdani közokt. miniszterével. Londonban megismerkedett Flourens Gusztóval, ki szintén a Kommün egyik vezetője lett; a németek közül ismeri Becker Filepet, Bebel stb. — Négy darabból álló cikksorozata bátor kiállás volt az Internationale mellett, a Párizsi Kommünt követő reakciós rágalomhadjárat idején. Marxról szóló személyes emlékezéseit v. ö. Marx Károlyról. Bp. Szikra 1950. (Kortársak megemlékezései.)

MIKE ANTAL LASKAFALUSI PLÉBÁNOS: A KÉT INTERNACIONALE AZAZ: A FEKETE ÉS VÖRÖS JEZSUITÁK. [Tárca]

Magyar Állam, 1872. márc. 14—16., 60—62. sz.

A német liberális sajtó nevezi a szocialistákat „vörös jezsuitáknak” és azt állítja, hogy szövetségben állnak az ultramontánokkal. Valójában ezek tűz és víz. Isten a liberális társadalom és állam büntetésére küldte a szocialistákat, akik el is fogják pusztítani. El kell tehát választani az államtól az egyházat, hogy utóbbi fennmaradjon.

[GYÖRGY ALADÁR]: BEBEL FERDINÁND ÁGOST. [Tárca Bebel arcképével]

Vasárnapi Ujság, 1872. márc. 24., 19. évf. 12. sz. 141—142. lap.

„Bár napjainkban is nagy szerepe van a diplomáciának és politikának, főszerepet a társadalmi reform játssza. . . . a munka és tőke kérdéseinek megoldása.” Ezzel foglalkozik a szocializmus. Nálunk is érdeklődést keltett a Kommün, az Internationale, a munkásmozgalom. Bebel a folyó lípcesei per egyik fővádltottja. A cikkíró személyesen ismeri, melegen méltatja.

FÖLDY GÉZA: A MUNKÁSOK NEMZETKÖZI SZÖVETSÉGE. [Tárca]

Reform, 1872. jun. 11—12. 3. évf. 158—159. sz.

Ismerteti az Internacionálét abból az alkalomból, hogy Berlinben a magyar, osztrák és német igazságügyi hatóságok értekeznek ellene. A lapos, de barátságtalan hangon tárgyalja. Szerinte az Internationale fénykora elmúlt, a Párizsi Kommün óta lehanyaglott, de nem fogja egykönnyen letenni a fegyvert. (A Reform 1872. jun. 9-i számának első lapján ezt olvassuk: „Az Internationale ügyében Berlinben tartandó értekezletre az igazságügyminisztérium részéről Fabinyi Theophil semmitűszéki bíró küldetett ki képviselőül. F. úr már Bécsbe utazott, hogy a mai nap folyamán ott tartandó előértekezletekben résztvegyen, onnan az osztrák megbízott kíséretében megy Berlinbe augusztus 1-re.”)

(hg.) [Br. HORNIG KÁROLY]: AZ EURÓPAI STRIKE. (PEST, AUG. KÖZEPÉN.) (I—III.

[Vezércikk.]

Magyar Állam, 1872. aug. 20—24., 13. évf. 189—192. sz.

Európában szaporodnak a sztrájkok s egy általános munkabeszüntetés előtt állunk. Ez „sem egyéb, mint egy kísérlet a gazdagot a proletariátus javára kifosztani, háborút indítani a tulajdonjog ellen, a „munkára való jog” helyére a lopásra való jogot, az értelem, az ész, a műveltség jogának helyébe a nyers erő jogát tenni”. Áttekinti a kapitalizmus okozta társadalmi átalakulást, a proletariátus kifejlését. A sztrájkokat gonosz büjtogatásoknak tulajdonítja. „Ma a strike, tekintve eszközeit, modorát s célját, egyenlő a forradalommal”. Meg akarják szerezni a közhatalmat, mint a párisi „rémséges” napokban. A közvagyon elrabolni — ez többek közt titkos értelmé Marx „zengedezéseinek”. Mindazonáltal a munkáskérdés arra figyelmeztet, hogy a társadalom beteg. Oka az, hogy letért a vallásosság útjáról és anyagiakkal foglalkozik, nem a túlvilági boldogsággal. A gazdagok legyenek jótékonykodók — fejezi be elmefuttatását a klerikális író.

MUNKAADÓK A MUNKABÉRRŐL, MUNKÁSHIÁNYRÓL

FRIEDMANN BERNÁT DR.: A MUNKABÉR DRÁGASÁGA. [Vezércikk.]

Bihar. Nagyvárad, 1868. júl. 12. 4. évf. 56. sz.

„... Óriási lépésekkel emelkedett a munkabér nálunk az 50-es évek óta. Nem akarom statisztikai adatok elősorolásával fárasztani e lap t. olvasóit, de azt tényként merem elmondani, hogy a hazánkban most divatozó munkabérek, összehasonlítva a — legmagasabbnak tartott — angol és északamerikai munkások béreivel, de szolgáltatásaival is, legdrágábbak az egész föld kerekén”. Az új vállalatok, vasútépítések és az újonczás folytán, munkáshiány van. A képtelen megállapítással kezdődő cikk furcsa intelmmel végződik: „Ne feledje el senkisé, hogy ha tovább is hiány lesz munkás kezekben, mindinkább terjedni fog a gépek alkalmazása; s ha ezen vaskezek foglalandották légyen el a munkatért, akkor jaj a szegény munkásnak, mert a gépnek sem étel, sem ital nem kell, olcsón dolgozik, mert nincs családja, melyet fenntartania kellessék, s tovább él mint a betegségeknek és halálnak kitétt ember.”

BÉNYEY [ISTVÁN]: A MUNKÁSKEZEK HIÁNYA ÉS ANNAK ORVOSLÁSA. [Vezércikk.]

A Nép Szava, 1868, aug. 16. 20. sz. 157—158. lap.

„Az Alföld rónáin... de sőt az egész országban egyaránt érezhető a „munkáskezek” hiánya. De nemcsak a kasza-kapa körül a mezőségeken, hanem bent a városokban, különösen Pesten, a kézműhelyek és gyárakban nagy a panasz, hogy nem kapni embereket kellő számban, kik a dolog végét megfogják...” Leírja az iparos segédek dologkerülését, laza erkölceit, magas munkabérüket elmulatják, amíg tart, nem térnek vissza a munkához. De a hadsereg is sok embert elnyel. „... hiába ad a gondviselés bő termést, ha nincs aki betakarítsa; hiába füstölnek a gyárak kéményei, ha nincs elég munkáskéz; hiába kapnak megrendelést iparosaink, kézműveseink, ha segédet aranyért sem kapnak...” A hadsereget ne nagyobbítsák, a városi hatóságok pedig nézzenek be a legény „szállásokra” és hajtsák végre az ipartörvényt.

A MUNKÁS-HIÁNY MAGYARORSZÁGON. [Tárca] [n. n.]

Vasárnapi Ujság, 1868. nov. 29. 15. évf. 48. sz. 576—578. lap.

Földmunkáshiány van különösen aratáskor. Lényegében a feudális gazdálkodás helyett a kapitalizmusra való áttérés nehézségeiről szól.

(Hjd.) A MUNKAERŐ CALAMITÁS.

Pesti Hetilap, 1868. 50. sz. 420. lap.

Új csapás hazánkban a munkaerőhiány. Kenesey Kálmán a keresk. minisztérium megbízásából ennek okait kutatja. Ezt ismerteti a cikk. Lényegében okát a „gyér lakosság”-ban látja.

G. A.: A CSELÉDÜGY VÁROSUNK- S MEGYÉNKBEN. [Vezércikk.]

Bihar. Nagyvárad, 1869. szept. 8., 12., 16., 5. évf. 72—74. sz.

„A... megyénk s különösen Nagyvárad városnak többi bajai között nem utolsó helyet foglal el a cseléd tartása... Munkás kezek nálunk nagy mértékben hiányzanak, s egy-egy gazdagabb év után szinte lehetetlen többé cselédet kapnunk. — Igen különös dolog az is, hogy éppen a mi népünk tartja a kézi napszám munkát vagy cselédekedést valami lealacsonyítónak...” A cseléd felesel s könnyen hagyja el helyét, mert tudja, hogy máshol könnyen elhelyezkedhetik. „Mert nem ok pl. az elmenetelre nézve, ha gazdája öt éjjeli kimaradásáért, vagy kimeneteleért, vagy idegen nő, vagy férfi cselédnek az udvarra való bebocsátásáért megdorgálja; a gazda cselédje morális életére is tartozik felügyelni; valamint nem ok az sem, ha öt szerénységre, munkásságra inti... A gazda és szolga közti viszony analog apai hatalommal; nem szabad tehát a cselédnek megengedni a házonkívüli éjszakázást, e minden bajok fő-fő kútforrását. Meg kell azonban engedni, hogy főleg ünnep- és vasárnaponként az illető cseléd is elmenjen rokonait, vagy barátjait meglátogatni... Vigyázzunk arra is, hogy a valódi vallásosságot, amennyire lehetséges, ki ne irtsuk cselédeink szívéből, s ezért vásár- és ünnepnapokon... még a templomba is el kell küldeni...” A gazda gondoljon arra, hogy a cseléd is ember, stb. Cselédkönyvet, büntetéseket sürget.

G. A.: A MUNKÁSOKRÓL. [Tárca vezércikk helyén]

Bihar. Nagyvárad, 1869. okt. 21. 5. évf. 84. sz.

„Társadalmunk egyik alantibb osztályát a napszamosok képezik. Ez osztálynak hivatása természetszerűleg nem állna másból, mint hogy ama viszonyt, mely közte s a magasabb polczra

jutott osztályok között a körülmények s a sors által kijelöltetett, saját érdekénél fogva minél tartósabbá érlelni törekedjék . . . napjainkban a munkabér szerfeletti drágasága iparunk, gazdaszatunk s kereskedelmünkre oly terhes nyomást gyakorol, miként mindinkább félhetünk, hogy . . . az óhajtott lendület helyett növekedő pangás örvénye előtt állanak. Ha tehát a már is mutakozó vész orvoslására idejekorán mentőszerekről nem gondolkodunk, vagyonosodásunk s jólétünk elől még a kilátás is el leend zárva. — Elsősorban segíteni kell a munkások s cselédek rosszaságain; megakadályozni őket zsaroló műveleteikben . . .” Hatósági bérszabályozást, szigorú büntetéseket sürget. A vidéki polgár munkásellenes kirohanásai tanulságosan mutatják az iparosodás kezdetén a polgárság gondolkodását s a lap leplezetlenül képviseli a polgárság osztályharcát.

CSELÉD- ÉS MUNKÁS-ÜGY, S NÉMI „FENYEGETETT TÁRSADALMI REND” FÉLE. [Vezércikk] [n.n.]

Pesti Napló, 1869. nov. 13. 20. évf. 261. sz.

Sok baj van a cselédekkel. Magas a munkabér, mégis: „A cselédek és munkások többnyire kielégíthetetlenül követelők, dacosak és lázongók; kelleetlenül dolgoznak, házi s gazdai fegyelmet ismerni nem akarnak . . .” „ . . . iparkodó kézmunkásnak alig lehet valahol jobb kereset s könnyebb életmódja, mint magyar síkföldünkön . . . mégis talán sehol sincs a földön több dologkerülő, állandó hely- és foglalkozás nélkül tengő, s erre-arra csavargó szegény legény s faczér nő . . .” Nem akarnak szolgálni. A baj a közrend meglazulása és a közéletben szereplő vagy szerepelni akaró értelmiség izgatása. (Ez a balpártra vonatkozik.) Ez állapotokon idővel csak „az önkény vaskarja” segíthet.

(S) [SÁNDOR JÓZSEF]: MUNKÁS KÉRDÉS MAGYARORSZÁGON. [Vezércikk.]

Kolozsvári Közlöny, 1869. dec 16. 14. évf. 148. sz. 639. lap.

„Határozott nemmel” jelel arra, van-e Magyarországon és Erdélyben munkáskérdés. Itt mindenki jól megélhet, munkáshiány van, gyáripar alig van. Horn-ék „külföldi növény”-ként importálták a munkás ügyet politikai célból, de meghonosodni nem fog.

GUBODY SÁNDOR: A MUNKÁSKÉRDÉS. (VONATKOZÓLAG A FÖLDBIRTOKOSOKRA, S KÜLÖNÖS FIGYELEMMEL AZ ALFÖLDIEKRE.) [Tárca]

Magyar Ujság, 1871. okt. 22. 3. évf. 382. sz.

A szerkesztőség jegyzettel kíséri a cikket s nem ért vele egyet. A földbirtokos író a mezőgazdasági munkásokról azt írja, hogy alacsony színvonalúak, a munkabérnek a létminimumot meghaladó részét csak elisszák, mégis többet követelnek most vagy nem dolgoznak. A kormány nem segít, csak nehezíti a birtokosok helyzetét. Az a baj, hogy a munkások túlsokat keresnek, noha „állati színvonalon” élnek. Felvidéki munkások szállítását követeli tömegekben az Alföldre, hogy az ottaniak „észretérjenek” s ne használják ki a földbirtokosokat.

HINDY ÁRPÁD: AZ ALFÖLDI MUNKÁS-KÉRDÉS. (VÁLASZUL GUBODY SÁNDOR ÚR CIKKÉRE.) [Tárca]

Magyar Ujság, 1871. okt. 24. 3. évf. 383. sz.

Az erkölcsöket csak a gazdasági és kulturális színvonal emelése javíthatja. A földbirtokosok nem becsülik meg a meglévő munkaerőt: ellene szegülnek, hogy nagy birtokaikon telepítsenek. Erőszakos rendszabályok nem segítenek, sőt elmérgesítik a helyzetet. — Zlinszky István is hozzászólt „Pár szó az alföldi munkáskérdéshez” c. október 29-én.

FERENCZY SÁNDOR: A MUNKÁS-OSZTÁLY BEHATÁSA A FÖLDMŰVELÉSRE. [Tárca]

A Nép Ujsága, 1872. febr. 4. 5. sz. 39. lap.

„Némely uradalmak attól kezdenek félni, hogy a városi munkásmozgalmak, azaz a gyári iparmunkások strikolása . . . kiharapózik majd a mezői munkásosztályra, vagyis a nap-szamosokra is.” A szocializmust rabságnak tartja, csak hatósági betegségbiztosítást javasol. A sztrájkot a szocialista izgatás következményének tulajdonítja: csak az sztrájkol, aki jól keres és nemdolgozás alatt is van miből élnie.

FERENCZY [SÁNDOR]: A MUNKÁS-MOZGALMAK HATÁSA A MEZEI GAZDÁLKODÁSRA. [Tárca]

A Nép Ujsága, 1872. márc 10. 10. sz. 79. lap.

Angliában a földműves és gyári munkás sztrájkok állandóan újabb engedményekre kényszerítik a tőkést, míg tönkre nem megy: a földet így felosztják, a gyárat a munkások szövet-

kezetei veszik át. Magyarországon a földműves sztrájk még csak abban nyilvánul meg, hogy sürgős munka idején felverik a bért; de az angol példa ide is el fog jutni. Jó lenne törvényeket hozni, melyekkel mindenki megelégednék.

JANKOVICSNÉ REMÉNYI K.: A CSELÉD-ÜGYRŐL. (AJÁNLVA HÖLGYEINKNEK.)

Fővárosi Lapok, 1872. júl. 5. 9. évf. 151. sz. 657. lap.

A cselédképző egyeslet tagjai nem akarnak fizetni. „Igen, a cseléd-egyeslet minden esetben földadatul tüzte ki a nevelés mulasztását pótolni s a társadalmi hiányok következtében történt sülyedést orvosolni, de ehhez idő kell, a közönség részéről pedig türelem és pártolás . . .”

A MAGYAR MUNKÁSMOZGALOM ÜLDÖZÉSE, A HÜTLENSÉGI PER. 1871—1872.

IRÁNYI DÁNIEL INTERPELLATIOJA TÓTH VILMOS BELÜGYMINISZTERHEZ RASPE ELŐZŐ ÉVI LETARTÓZTATÁSA ÜGYÉBEN. [Politikai beszéd]

Magyar Ujság, 1871. márc. 28. 5. évf. 71. sz.

Ez ügyben már febr. végén Rajner Pál belügyminiszterhez interpellált, választ nem kapott — hivatali utódjánál ismétli márc. 27-én: Raspe Frigyes Vilmos kiadása osztrák hatóságoknak „egyrészt Magyarország önállóságával, másrészt a politikai menekülteket illető menedéjjoggal ellenkezik”. — A belügyminiszter máj. 8-án válaszolt: Raspet nem politikai menekültként adták ki, hanem kitoloncolták, mert a rendőrség idézéseire nem jelent meg. Kimutatható keresete nem volt és a munkások előtt izgató beszédeket tartott, ami a közönséget veszélyeztette. „A vizsgálat alatt pedig a budai katonai börtönben azért őriztetett, mert a munkásegylet tagjai azzal fenyegettek, hogy Raspet erőszakkal fogják kiszabadítani.” — Irányi viszontválaszában változatlanul helyteleníti ez eljárást, interpellációjának tartalmát fenntartja. Sajnálja, hogy a miniszter ép akkor válaszol, amikor az utcán — máj. 8. — a munkások tüntetnek s ez ellenszenvet kelt irántuk a Házban. (Az 1869. évi . . . országgyűlés képviselőházának naplója. Pest: Légrády 1871. 16. köt. 175—177. lap.)

Wr.: A COMMUNE PESTEN. [Tárca]

Reform, 1871. ápr. 13. 2. évf. 101. sz.

A pesti sztrájkok kapcsán elmélkedés a munkáskérdésről, a hazai munkásmozgalomról és sajtóról. Elvben elismeri, hogy a mozgalomnak van alapja, de ezt felháborodott, lesajnáló hangon teszi. (Kormánypárti lap, szerkesztője: Rákosi Jenő.)

SIMONYI ERNŐ INTERPELLATIOJA A SZABÓMUNKÁSOK TÖMEGES LETARTÓZTATÁSA ÜGYÉBEN. [Politikai beszéd]

Az 1869. évi országgyűlés . . . képviselőházának naplója. Pest: Légrády 1871., 16. köt.

Ellenőr, 1871. máj. 7. 3. évf. 233. sz.

Az interpellatio máj. 6-án hangzott el, a szabómunkások sztrájkjával kapcsolatban.

BOROSTYÁNYI NÁNDOR: KIKÉ LESZ A VILÁG? [Vezércikk]

Szabadság mint a nép zászlója. 1871. máj. 20. 1. évf. 20. sz. 161—162. lap.

„Magyar nép, eleget szenvedtél, eleget voltál nagy urak rabszolgája! . . . Jó magyar nép, nem veszed észre, hogy a te pénzedet pazarolták a nagy urak, a te zsírodból hiztak meg az ingyenélő papok! . . . Polgártársak, az elnyomott nép mindenütt ébred és szabadságot követel! Párisban majdnem két hónap óta harcol már a nép a nagy urak uralma ellen. Nem kell nekik sem császár, sem király, sem a mihaszna papsereg, de még oly köztársaság sem, melyben nincs a népek befolyása . . . Amely nép gondolkozik és olvas, az előbb-utóbb rá fog jönni, hogy őt illeti meg az államban a hatalom. Magyar nép, gondold meg, hogy te több vagy nagy uraidnál! Nem ők voltak azok, akik fönttartották a hazát minden vész és viszály között — hanem te . . . A múlt a nagy uraké volt, sőt részben a jelen is az övék még, de a jövő a népe . . .”

(B.) [BOROSTYÁNYI NÁNDOR]: PEST, JUN. 1. [Vezércikk]

Ellenőr, 1871. jun. 2. 3. évf. 258. sz.

„Ha a kormányok . . . háborúba viszik egymás ellen a népeket és milliárdokra megy a közjólétlen ütött kár és százezrek vesznek oda a csatamezőn, akkor a phüiszterek hypocrita faja megnyugszik e csapásokban, mintha eltávolíthatatlan fatum uralma alatt állanánk. Ha

azonban egyszer-másszor a nép ragad fegyvert jogai védelmében a hatalom ellen . . . Európán végig jár a jajgatás, hogy a szabadelvűségnek csak anarchia, féktelenség és rombolás a következménye. A párisi commune kétségbeesési végtusája igen alkalmas argumentumot képez a reactio embereinek kezében." Európaszerte mozog a reactio, örvend a pápa. Legkiáltóbb a Kommün menekültjei befogadásának kérdése. „Am vetemedjenek mások zsandárszerepre, Magyarország és Ausztriának nem szabad magát ennyire lealacsonyítania a világ előtt.” (Irodalmi értékű irás.)

FAVRE ÉS A COMMUNE. [Vezércikk] [n. n.] [Háromszög jelzéssel.]

A Hon, 1871. jun. 13. 9. évf. 134. sz.

Favre francia külügyminiszter felhívta a kormányokat az Internacionale együttes üldözésére, okul a párisi Kommünt hozva fel. A cikk szerint „a commune vétkes céljaitól és bűnös merényleteiről eltekintve”, a Commune-t a speciális okokon kívül oly általános okok idézték elő, amelyek az egész világon, minden nagyvárosban megvannak. Favre szerint, III. Napoleon az oka, hogy Párisban háromszázezer munkás halmozódott fel és romlott meg erkölcsileg, szaturálódva oly célokkal, melyeket a Kommün valósított meg, stb. A cikk nemcsak III. Napoleont vádolja a Kommünért — mert a kapitalizmus, melynek nevét a cikk nem mondja ki, közös minden országban — de bűnös a versaillesi kormány is, amelynek politikája azt kirobbantotta. Mégis szolgálatot tett Favre körirata, mert lényegében „a baj gyökerét érinté”, amikor az Internacionáléra felhívta a figyelmet. „Csak fájdalom, kevés remény van ahhoz, hogy az excellentiás urak ily kérdéseket más eszközökkel, mint karddal megoldani igyekezzenek.” (Irodalmi igényű írásmű.)

TÓVÖLGYI TITUSZ: CSAK ÜTNÉK MÁR VALAMELYIKÜNKET! [Vezércikk]

Szabadság mint a nép zászlója, 1871. jun. 17. 1. évf. 24. sz. 210—212. lap.

Gyávasággal soha sem lehetett előre menni. „A forradalmak még soha sem múltak el anélkül, hogy előbbre ne lökték volna a világot — írja Cantu Cesar . . .” „Gyalázzák, köpik, rugdalják a párisi commune-t, mint legyek és szamarak az elesett oroszánt, pedig ha volna a mai világnak Krisztusa, vagy ha nem feszítenék fel az őt követő apostolt, így szólna az: Bizony, bizony mondom néktek, hogy ott rejlik ama elvnek csirája, melynek jótékony árnyában menhelyt fog találni az egész emberiség. — . . . A munkásosztály az úr, mert az a legfüggetlenebb. A hivatalnoknak nevelt ember, szolgává nevelt ember . . . Megy oda, ahol koncot lát. Hozzatok szólunk, munkások, kik a nemzet zömét, szívet képeztek, bennetek az erő, melyre a szabadság támaszkodhatik.” Utal Favre köriratára, mely szerint: „A commune csak el van nyomva, de nincs megölve. — Éljen tehát, ha úgy van! . . . akkor nincs mit félni a reactio sárkányfogaitól, mert ebből fog kikelni a világszabadság azon arkangyala, mely minden ördögi munkálkodást összeűz.” A republikánusok oroszánbörébe büjt Favre óva inti a kormányokat a munkásösszeesküvéstől. E rothadt kormány jelentése új reményeket kelt, magasztos érzéseket: „Végre valahára van tehát az emberiség testének egy fogékony része, melybe bele lehet oltani, ami jó, ami nemes: — a munkásosztályba! Itt az az alap, melyet évezredek óta keresnek a szabadság emberei, de feltalálni csak most tudtak!” Itt nincsenek elválasztó érdekek: az egész emberiség átalakítása forog szóban. A munkásosztály elvi kötevelése megöleje mindannak, ami bitang. A reakció csendesen dolgozik még, de ha tenne olyant, amiért a fájdalom összekovácsolná a munkásosztályt, kipattanna a szikra. Ezért kívánja: „Ütnék már csak valamelyikünket.”

HELFI IGNÁC: URBÁN THEÓRIÁJA. [Vezércikk]

Magyar Ujság, 1871. jun. 18. 5. évf. 138. sz.

A magy. munkásmozg. tört. dokumentumai I. Bp. Szikra, 1951. 186—187. lap.

Urban bresciai katonai parancsnok annak idején proklamálta, hogy egyformán bünteti a tetet és a szándékot. A pesti főkapitány is e szerint járt el, mikor sétálva tüntető pesti munkásokat lezáratt, akiknek egyetlen bűne, hogy gyűléseket kezdtek tartani és a Lassalle féle socialdemocrata eszmék magvát elhinteni. Ilyen önkénytől az ellenzék minden híve veszélyeztetve van. Az Internacionale sem titkos társulat, hanem nyíltan ülésezik és működik Londonban. „Bizonyos munkásosztályok által felkarolt és általunk is kárhözott eszmék ellen eszmékkel kell harcolni, nem pedig szuronyos fegyverrel.”

TÓVÖLGYI TITUSZ: A COMMUNE PESTEN. I—III. [Vezércikk]

Gyorsposta, 1871. jun. 20. 21. 22. 1. évf. 138—140. sz.

Az emberek nem szeretnek gondolkodni, de véleményt nyilvánítani igen. Erre a bambaságra támaszkodik az abszolutizmus. A pesti munkásmozgalmat is commune-nek nevezik; jogosan-e, mindegy. „Hogy a pesti munkásmozgalom a londoni internationalis munkás társulat kifo-

lyása, az tagadhatatlan s éppen azért kell, hogy örüljön neki minden szabadgondolkodású ember.” „Favre méltán fél a munkásmozgalomtól, Thaisz Elek pesti főkapitány otromba fellépése is érthető, de a legnagyobb mértékben felháborító, az alkotmány és a nemzeti becsület szempontjából is.” „A munkásosztály sokkal nagyobb részét képezi az emberiségnek, mintsem hogy azok igényeit érdekeit . . . egy párszáz cserepárral eltapostathatnók.” „Hogy Európában a munkásosztály tartalmazza azt a szunnyadó óriási erőt, mely egykor a világi viszonyok reformálásának lesz forrása, az mindnyájunk előtt elvitázhatatlan valóság.” „A német, az angol, a francia, a magyar munkás, stb. egy test, egy lélek, egy érdek követője . . . egy közös reform előmozdítója.” Szükséges, hogy az ország vagyonos legyen, de nem lehet boldog, erős az ország, ahol a vagyon egyesek kezében összpontosul. A haladás, a célszerű politikai tevékenység gátja a tudatlanság; áll ez különösen Magyarországra, ahol a nép javarésze analfabéta. Nálunk az ellenzék is vak, hogy csiribiri dolgokra jecserél időt és energiát, de nem ragadják meg a hatalmas lehetőséget, melyet a munkásosztály nyújt. De akár megteszik ezt, akár nem: az eszme él és ki fogja magának vinni a tért. (A cikk hibája, hogy a munkásság osztályjellegét ugyan látja, de nem látja a kapitalisták osztályát, csak gazdag egyéneket és családokat, csoportokat lát; idővel az író ez utópista „Uj világ” c. regény megírására, mely súlyos hanyatlásnak tekinthető.)

A PESTI MUNKÁSMOZGALOM. [n. n.]

Hírmondó. Pest, 1871. jun. 21. 50. sz. 593—594. lap.

A kormány képes néplapjának jellegzetes megnyilatkozása. „A párizsi kommune gonosz tetteiről öléseiről, rablásairól még most is mindenütt beszélnek . . . e szörnyeteg mozgalomban nagy része volt a munkás mozgalomnak . . . Az igazgatóknak van egy központi bizottságuk, az úgynevezett International . . . mely szétküldi igazató ügynökeit minden országba. Elküldött néhány ilyen jó madarat Pestre is, ahol pedig éppen nincs ok az izgatásra, miután a munkásoknak jó fizetésük van és minden esetre jobb jövedelmük, mint falun a szegény paraszt embernek.” (Állandó egykorú érv, hogy Magyarországon a munkásoknak jobb dolguk van, mint a parasztnak!) A pesti kapitány nem vette tréfára a dolgot. Ezért minden polgár hálás lehet neki, aki nem téveszti össze a szabadságot a rendtelenséggel. Ugyis eléggé verve vagyunk nemzetiségi és pártküzdelmekkel. Hozzávegyük a nyomorúság és társadalmi romlás teljes mértékét, a munkásmozgalmat is? „Boldogabb országok” is félnek „Vágjuk ki idejében a rákfénét. S azért, ha a társadalomra nézve veszélyes egyéneket a kormány elfogatja, ez korántsem az egyéni szabadság korlátozása, hanem a rendbiztosítása, de több: a birtokjog védelme, mint azt a párizsi kommune története nyilván bizonyítja.” (Egy csapással hármát üt: a hazai munkásmozgalmat, az Internacionalet és a Kommünt!)

HELFY IGNÁC: A NAGYHATALMAK ÉS A TÁRSADALMI REND. [Vezércikk]

Magyar Ujság, 1871. jun. 24. 5. évf. 143. sz.

„A nagyhatalmak közt, mikép erről a hivatalos lap távsürgönye értesít: diplomáciai értekezések folynak a nemzetközi munkásegylettel szemben követendő egyöntetű eljárást illetőleg.” A nagyhatalmak méltán látják veszélyeztetve a társadalmi rendet a proletariátus százazrei által, „mert meg kell vallanunk, hogy a társadalom, a társadalmi rend, a társadalmi osztályok egymáshoz való viszonya Európa szerte igen hibás, kétségbeejtő igazságtalanságokra s visszaélésekre, vagy kiváltságokra van alapítva.” Minden osztály, foglalkozási ág intézményesen védi a maga érdekeit. Ennek meg kell szünnie, különben erőszakos küzdelmek áldozata lesz a társadalom. Északamerika korlátlan liberalizmusát tartja a szerző követendőnek: ott ki-ki szabadon dolgozhat magának s ezzel az egész társadalmat szolgálja. Európában kevesen termelnek, a többség „élősködik”. Közoktatásunk fősúlya eddig csupán a túlvilági dolgokra volt fordítva, mert így kívánta ezt a világi s egyházi hatalom balul jelfogott érdeke. Közoktatásunk főfeladata nem a munkaképesítés, hanem a megfélemlítés, a vak engedelmesség népszerűsítése volt: az egyházi s világi hatalom irányában.” Magyarország a „boldogabb” országok közé tartozik, ahol kevés a valódi proletár, mert a lakosság túlnyomó része mezőgazdasággal foglalkozik. Jobb iskolarendszer pedig minden új munkakör számára nevelhetne embert. Így kell rendbehozni a társadalmat, nem rendőri ellenőrzéssel, mely ismét csak a kisemberek adóterhét növelné. (Helyes és korlátozott eszmék ilyen keverésével a szerző a lap következő számaiban cikksorozatát írt a társadalmi kérdésről.)

TÓVÖLGYI TITUSZ: A COMMUNE PESTEN. [Vezércikk]

Szabadáság mint a nép zászlója. 1871. jun. 25. 1. évf. 25. sz. 222—223. lap.

Fenti II—III. részével azonos.

NÓTÁRIUS: ZAVARGÓ MUNKÁSOK.

Népujság, Eger, 1871. jul. 1. 2. évf. 19. sz. 149—150. lap.

Klerikális néplap. Felsorolja a két év óta szaporodó sztrájkokat. „A gyárakban dolgozó munkások felcsaptak uraknak s nem akartak dolgozni a Herkó páternek sem!” Pesten most tüntettek. „Mikor fültövön csipték a főkolomposokat, szépen kisült a vallatásnál, hogy nekik is olyan céljok van, mint a párisi garázdáknak: megbuktatni a rendnek örét, a kormányt s aztán osztozkodni azon, ami a másé.” „Egyik ember ésszel dolgozik, másik kézzel, egyik szorgalmas, a másik korhely, de mind egymás munkásai vagyunk. (!) Párisban is az volt a hiba, hogy összezsúfult ott sok naplopó, lázították a csöcseléket és a meggazdagodásnak könnyebb módját választották: elvenni, ami a másé.” (!) Ebben a piszkolódó hangnemben ígat a munkásmozgalom és az agitátorok ellen a klerikális kormánylap a falusi népek között.

SICHERMANN EMÁNUEL: A MUNKÁS ÜGYRŐL. [Tárca]

Szabadság mint a nép zászlója, 1871. jul. 22. 1. évf. 29. sz. 270. lap.

Ha régen rátukmálták a közvéleményre a mondást: adjátok meg istennek, ami istené és a királynak, ami a királyé — miért ne adnák meg a munkásnak is, ami a munkásé? Az Internacionale igénye igazságos: jobb lenne üldözése helyett ennek megoldásához fogni. Mi értékesebb, a tőke vagy a munka? Nyilván a munka, mert az el lehet tőke nélkül is, míg fordítva nem. „A párisi község, mely oly sokat lőn a bérencz lapoktól megtámadva, látszólag legyőzött ugyan, de erkölcsileg diadalt aratott”, mert eszméjének diadalt minden országban tekintélyes rész türelmetlenül várja. Az Internacionale „eszméje nem porszem többé, hanem meggyőzhetetlen szikla. Kívánok áldást az eszmére, melynek kivitele kimaradhatatlan.” (A lap „észrevétel nélkül” közli vidéki (nagykárolyi) elvtársa észrevételeit.)

HELFY IGNÁC: A RÉSZVÉT NEVÉBEN. [Vezércikk]

Magyar Ujság, 1871. jul. 23. 5. évf. 167. sz.

Kiáltvány, mely a polgártársakat adakozásra szólítja fel a letartóztatott munkások és családjaik javára.

BOROSTYÁNYI NÁNDOR: HÁTRA VAN MÉG A FEKETE LEVES. [Vezércikk]

Szabadság mint a nép zászlója, 1871. jul. 29. 1. évf. 30. sz. 281—282. lap.

Az Andrassy-kormány úgy fél mindentől, mint akinek nem tiszta a lelkiismerete. Kormány és országgyűlés a bécsi kormányzat szolgája. Rossz lelkiismeretük miatt mindenhol rémeket látnak. A pesti munkásoktól is azért ijedtek meg: párszáz munkás gyűlést tartott, mire a pesti rendőrség, katonaság védelme alatt kivonult ellenük és 31 ártatlan munkást elfogott. Jun. eleje óta tartják őket a leggyalázatosabb állapotban bebörtönözve. Mozduljon meg a társadalom, a 48-as körök. Az urak most nem érnek rá ártatlan családapák, becsületes iparosok ügyével foglalkozni, mert furdón dözsölnek. „Csak előre ezen az úton, uraim! Ingereljék, bősítsék, keserítsék el mindenáron a népet! Nekünk vigaszképpen csak az egy tudatunk van, hogy hátra van még a fekete leves. Lesz tán még idő, mikor ezt a keserű levest meg fogjuk itatni azokkal, kik most lábbal tapodják a magyar nép jogait.”

BOROSTYÁNYI NÁNDOR: HAJTÓVADÁSZAT. [Vezércikk]

Gyorsposta, 1871. jul. 30. 1. évf. 172. sz.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai. Bp. Szikra 1951. 187. lap.

Két hó mult el a párisi Kommün leverése óta és Franciaországban még dühöng a terror. A vandálok sem dühönghettek ennyire Rámában, amennyire a kormány a Kommün hívei ellen. „Mintegy tizezer communista lövett főbe a kormánycsapatok által . . . Ugyanannyi esett el hősiességben a torlaszokon, meghalva egy nagy, világrendítő eszméért: a munkásosztály szabadságáért.” Az életbenmaradottakra hajtóvadászat folyik. Ehhez csatlakozott Olasz- és Spanyolország, feloszlatták, elfogják az Internacionale bizottságait. Pesten is önkényesen elfogtak néhány munkást. „Ahol a rendőrségi brutalitások és a szabadelvű törekvések elnyomása körül fordul meg a dolog, ott az Andrassy-kormány mindig első sorban fog állani.” Végigtekint a forradalmak és reakció harcain 1789 óta. „Az 1789-i nagy francia forradalom felszabadította a polgári osztályt és megteremtette az alkotmányos államot, — az 1871-ki párisi Commune ellenben a községi szabadságért s a munkásosztály felszabadításáért harcolt. Ép oly világátalakító elevek ezek, aminőket az 1789-ki forradalom megállapított . . . Botor, rövidlátó emberek azok, kik nem látják át, hogy a munkásmozgalom a legjogosabb törekvések egyike, melyet lehetetlen elfojtani a legerőszakosabb rendszabályokkal sem . . . Szabadalmazott osztályokat nem ismerhet soká e kor . . . A munkásnak joga van, hogy az államban, mint minden

más ember, élvezze fáradságának gyümölcseit, földruháltassék a legkiterjedtebb politikai jogokkal és fölszabadítottassék a tőke uralma alól . . . Lehet, hogy a vértanúk száma ismét ezekkel fog szaporodni . . . de az eszme annál erősebben, annál ragyogóbban fog kikelni az üldöztetések alól. És akkor a hajtóvadászat nem az üldözött vad, hanem az elbizakodott vadászok kárára fog végződni.”

HELFFY IGNÁC INTERPELLATIOJA A LETARTÓZTATOTT MUNKÁSOK ÜGYÉBEN. [Politikai beszéd]

Az 1869. évi . . . országgyűlés képviselőházának naplója. Pest: Légrády 1871. 17. köt. 108. lap.

Elhangzott 1871. szept. 20-án. Mi jögon tartoztattak le számos magyar állampolgárt és utasítottak ki külföldieket? — Tóth belügyminiszter válasza szerint, az illetők a jun. 11-i népgyűlésen támadták a monarchiát, az alkotmányt, tulajdonjogot, a vallást és dicsérték a Párisi Kommünt. — Bittó István igazságügyminiszter is felel: a képviselők nagy derűtségére, rémtörténeteket mesélt a letartóztatottak földosztási készülődéseiről, a budai Cítadella megrohanásának tervéről stb. (Fenti 18. k. 164—165. lap) és A magy. munkásmozgalom tört. vál. dokumentumai. Bp. 1951. 190—192. lap.)

r. e. [ÁLDOR IMRE]: KI CSINÁLJA A MUNKÁSKÉRDÉST? [Vezércikk]

Gyorsposta, 1871. okt. 24. 1. évf. 213. sz.

Szabadság mint a nép zászlója, 1871. okt. 28., 1. évf. 43. sz. 505—506. lap.

Mig a kormányok „viribus unitis” üldözik az Internacionálét, itt a tél. A munkáskérdésnek nevezett nyomorúságot nem lehet panganéttal megoldani, csak teljes kielégítéssel. Ez az állam feladata. Nem lehet jótékonyági kérdés. Ha az állam e feladat elől elzárkózik és erőszakkal nyomja el az elnyomott szegények jogos követelését, a cikk forradalomra utal. (Irodalmi színonalú, lendületes írás, célzásokkal a monarchiára s a kormányzat anyagi visszaéléseire.)

AZ „INTERNACIONALE” PESTEN. [Tárca] [n. n.]

Politikai Ujdonságok, 1872. jan. 3., 18. évf. 1. sz. 7. lap.

1870 szept. 4-i kelettel egy Párisból kelt levelet és felhívást közöl, mely a pesti munkásokhoz szól: A vagyontalan kézmunkások felhívják bajtársaikat, a vagyontalan fejmunkásokat csatlakozásra. A levélhez csatolt felhívás Genfben, 1870. jan. 6-án kelt. Mottója Marx-idézet a Kommunista Kiáltványból. A hűtlenségi per nyomozási eljárása során a pesti munkásoknál találták — írja a lap, értesülését a Reform-ból merítve.

[SZINI KÁROLY]: MUNKARENDEZÉS. [Vezércikk] [n. n.]

Népfelség, 1872. jan. 7. 1. évf. 2. sz.

Nagy seb a társadalom testén a munkáskérdés. Ez okozta tavaly a Párisi Kommünt. Ezért vannak nálunk munkások bezárva. Ismerteti a feudalizmus után következő kapitalizmusban a kizsákmányoltak és kizsákmányolók viszonyát. Nem a „romboló” Internacionale, hanem a munkás és tőkés megegyezése fogja megoldani a kérdést: a munkás „résztvevő társ” legyen.

KÜLFÖLDI KOMMUNISTÁK LEVELEI PESTI MUNKÁSOKHOZ. [Tárca] [n. n.]

Politikai Ujdonságok, 1872. jan. 10. 18. évf. 2. sz. 18—19. lap.

A Reform alapján ismerttet külföldről eredő, szervezkedésre buzdító leveleket, köztük egy „kiáltványt a földmunkásokhoz”. A lap szerint, a pesti munkásmozgalom a tavalyi letartóztatások óta megszűnt.

TÁNCSICS MIHÁLY INTERPELLATIOJA AZ IGAZSÁGÜGYMINISZTER ÚRHOZ A MUNKÁSOK ÜGYÉBEN. [Politikai beszéd]

Magyar Ujság, 1872. márc. 28. 6. évf. 71. sz.

„Tekintve, hogy a mult év június havában a munkások közül sokan elfogattak, kik közül legtöbbben szabadonbocsáttattak ugyan, de még mai napig is négy fogva tartatik, kérdem a t. igazságügyminiszter urat: Először: Minő stadiumban van jelenleg ezek ügye? — Másodszor: Oly bonyolódott-e ezek ügye, hogy a lefolyt tíz hónap alatt sem lehetett azt elintézni? — Harmadszor: Nem tartja-e a miniszter úr szükségesnek intézkedni aziránt, hogy — ha ugyan bűnösök — elítéltessenek, vagy — ha büntelének — szabadon bocsáttassanak?” (elhangzott 1872 márc. 27-én.)

EGY MUNKÁS: A BEFOGOTT MUNKÁSOK. [Vezércikk]

Ellenőr, 1872. márc. 30., 4. évf. 76. sz.

Felsorolja a német munkásperek felmentő ítéleteit. Csak nálunk nincs még tárgyalás a tavaly elfogott munkások ügyében, akik közül kilencet még fogva tartanak.

ÁPRILIS 25. [Vezércikk]

A Hon, 1872. ápr. 26., 10. évf. 96. sz.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai. Bp.: Szikra, 1951. 234. lap.

A per folyamán már hozzászól az ügy érdeméhez. A kormány már az országgyűlési választások alatt is nagy hűhót csinált a parasztok között az ellenzék által állítólag folytatott kommunista izgatás miatt. Ezt senki sem vette komolyan. Most a munkások ellen akarta uszítani a közvéleményt — itt is kudarcot vall.

TÖRS KÁLMÁN: A PESTI MUNKÁSOK PÖRE. (PEST, APRIL. 30.) [Vezércikk]

A Hon, 1872. máj. 1. Reggeli kiadás. 10. évf. 101. sz.

Elmondja a Schultze-Delitzsch elgondolású Munkás Önképző Egylet és az Ált. Munkás Egylet történetét, a kormány kétszínű játékát, mely e mozgalmak elnyomásával végződött, a munkásgyűléseket s a hüllenségi pert, melynek ítélete másnap esedékes. „Előlegesen csak annyit, hogy ritka ember blamáta Magyarországot Európa előtt jobban, mint a nagyon tisztelt kir. főügyész úr. Tiszta szívünkől kívánunk neki e bokros érdemeért hosszú rendszalagot és hosszú orrot. A viszontlátásig — holnap!”

TÖRS KÁLMÁN: A PESTI MUNKÁSOK PÖRE. [Vezércikk]

A Hon, 1872. máj. 2. Reggeli kiadás. 10. évf. 102. sz.

Irodalmi színvonalon, élesen, gúnyosan tárgyalja a felmentő ítélet alkalmával az ügyész nevetséges szerepét a perben, melyet a polgári szabadságjogok és a tanszabadság megsértésének tekint. Jókai lapja, a balközép Tisza-párt állásfoglalását tolmácsolja — a kormány ellen.

PEST, MÁJUS 1. [Vezércikk]

Ellenőr, 1872. máj. 2., 4. évf. 103. sz.

A munkáspert ítéletéről: Úgy látszik, nálunk az alkotmányosság kellékének tekintik, hogy munkáspert csináljanak, a lipcei és a bécsi mintájára. „Mi sült ki az egész, roppant handabandával kísért munkáspörből? Semmi egyéb, mint hogy nálunk a leglelküismeretlenebb módon lehet elgázolni a személyes szabadságot és pasai önkény felelősség nélkül üzheti vakmerő játékát minden polgári joggal . . .” Harcias cikk. Az ellenzék a munkáspertben nem annyira a munkásosztály sérelmét, mint a polgári szabadságjogok sérelmét élezi ki, mert a közigazgatási önkény ugyanígy bánt az ellenzéki pártokkal és választópolgáraikkal is, akár a munkásokkal: éppen ekkor, az országgyűlési választások előkészületei idején.

PEST, MÁJUS 1. [Vezércikk] [n. n.]

Pesti Napló, 1872. máj. 2. Reggeli kiadás. 23. évf. 103. sz.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dok. 1. Bp. 1951. 235—236. lap.

A kormánylap bevallja, hogy a felmentéssel végződő hüllenségi per kétségtelenül mindenkire kínos benyomást tett. „Néhány hóbortos és sok primitív műveltségű fiatal munkást láttunk a törvényszék előtt, kiknek fogalmuk sincs arról, amivel vádoltatnak . . . Csak helyeselni lehet, hogy a pesti rendőrség, midőn ama munkásmozgalmat megindult, közbeavatkozott. Senki sem tudhatta, hogy miről van szó . . .” A gyülekezési jogról törvények nincsenek, ez a rendőrség hatáskörébe tartozik — s nincs szervezett rendőrség. Támadja az ellenzéki sajtót, mely jelfújja ezt az ügyet. (A kormány akkor készült az önkormányzatoktól a rendszert saját kezelésébe venni állami rendőrség és csendőrség felállításával: a munkáspert kudarcát a pest-városi rendőrség terhére írta.)

PEST, MÁJUS 2. [Vezércikk] [n. n.]

Magyar Politika, 1872. május 3. 1. évf. 101. sz.

A magy. munkásmozg. tört. vál. dok. 1. Bp. 1951. 236—237. lap.

Kormánypárti lap. Jogászai elme-futtatással megírt cikk a munkásügy ellen. Az eljárásból, szerinte, kiderült, hogy az elfogatásokra szükség volt. A rendőrség megóvta a társadalmat,

ez a kötelessége; nem tudhatta előre, hogy a per felmentéssel fog végződni. Hiba, hogy az Internationale jogi meghatározása hiányzik. Az összes vádlottakat el kellett volna ítélni, hiszen szándékuk a társadalom felforgatása volt. Baj, hogy a rendőrség gyenge és rosszul nyomozott.

PEST, MÁJUS 1. [Vezércikk] [n. n.]

Reform, 1872. május 2. 3. évf. 119. sz.

„... Mi természetesen másképp gondolkodunk az ügyről, mint a hogy a bíróság ítélni tartozik.” A bíróság az alanyi bűnösséget keresi, a lap a társadalomba befészkelődött tényezőt lát a munkások egyesüléseiben, mely ugyanabból a magból fakadt, mint a Kommün. Szerencsére nálunk mások a viszonyok. „Itt a tőke nem zsarnokoskodik a munkán, mert a munkabér oly rendkívüli, hogy igaz lélekből Pesten csak az emissariusok és a dologtalanok internationalisták elégedetlenkedhetnek. A többi, ki alkalmilag velük tart... tudatlan fiatalok.” Mégis ez csak mérveiben különbözik a Párisi Kommüntől. Úsupán az volt a hiba, hogy ágyúval lövöldöztek legyekre.

AZ INTERNATIONALE PARODIÁJA. (PEST, MÁJUS 2.) [Vezércikk] [n. n.]

Haladás, 1872. május 3., 1. évf. 38. sz.

Irodalmi hangú elmefuttatás a hütlenségi per ítéletéről. „Apró országoknak éppen úgy, mint apró embereknek gyakran megvan az a gyöngéje a nagyobb szabású jellemek, illetve államok szokásait, kedvtöltéseit, s legtöbb esetben éppen hibáit valóságos szencvedéllyel utánoztatni.” Magyarországot szerencséje eddig megóvta ettől. Most új „schlagwort” jött divatba: a kommunizmus. „E rémszó, melynek hallatára megcsuklanak a jámbor bourgeoisie térdei, s lázat kap a tőke számító embere, körülharsogta azóta a földet, — s a social-democratizmus kopogó szelleme a pénz- és vagyonvilág mindennapos ijesztő vendége lett.” Pesten játék volt, de a nagy hühö nagy blamage-zsal végződött. A cikk a társadalmi kérdés taglalásába nem bocsátkozik.

A MUNKÁSOK. [Vezércikk] [n. n.]

Szabad Egyház, 1872. máj. 4., 4. évf. 101. sz.

„A felmentő ítélet, mely e napokban a Pesten elfogott munkásokat ismét szabadlábra helyezte, hogy akadálytalanul — socialdemocratáskodjanak, ismét szőnyegre hozta a munkások kérdését és pedig annál inkább, mert a félrevezetett ártatlan és tudatlan tömeg ismét strike-ol, ismét daczol magamagával és néhány hétre lemond a keresetről... A természetjogban rejlik a törvény, mely szerint ez a kérdés megoldható, ami ezen túl megy, a büntető codex elé tartozik... A munkaképesség nem lévén egyforma, a szerzési képesség is külön fokozatokra oszlik és így a nagyobb munkaképesség az erősebb erkölcsi alap és a viszonyok ösztönzése mind megannyi tényező a tőkeszerzésre nézve, a tőke pedig rendezője a munkaviszonyoknak. amennyiben a kereslet és kínálat elve szerint szabályozza a munkabért. A munkakérdés a munkabér egyformásítása körül forog és azért a harc szélmalomharcz, amennyiben természetellenes... A harc egyenletlen és alapnélküli, melyet csak az agitátorok szítnaké s elég erkölcstelenek, hogy a szegény munkások jülléreit saját hizlalásukra pazarolják. — Marx Károly, a munkások mozgalmának fő szervezője Londonban igen pompás életet visz és nem sokat törődik azzal, hogy egy általa elrendelt strike néhány ezer munkást megfoszt a véres verejtékkel megszerzett feleslegtől, mit a munkátlanság felemész. . . A harcnak tehát semmi kilátása a sikerre, mert hiányzik belőle az erkölcsi alap, hiányzik existenciájának jogosultsága... Iróniának tűnik jel”, hogy a munkások panaszkodnak, mikor mindenki nemcsak megélhet munkája után, de még félre is tehet, ha csak el nem issza. A munkások mindenképpen csak rá jognak fizetni erre az irigy és erkölcstelen törekvésekre — jósolja a lap. Ily vaskos tényferdítésekre és hazug okoskodásokra egyetlen polgári lap sem merészkedett, mint ez a klerikális sajtótermék.

A MUNKÁSOK PERE ÉS AZ ELLENZÉKI LAPOK. (DEBRECEN, MÁJUS 2.) [Vezércikk] [n. n.]

Korunk, 1872. máj. 4., 1. évf. 28. sz.

Támadja az ellenzéki lapokat, amiért ez ügygel kapcsolatban a személyes szabadság kérdését vetik fel. A rendőrségnek igaza volt, mert a munkásokban megvolt a társadalomromboló szándék. Az ügyész volt ügyellen, mert ahelyett, hogy a pozitívumokkal foglalkozott volna, teoriákra és a külföldi összeköttetésekre irányította a nyomozást, így tényeket nem produkált.

A MUNKÁSPÖR FIASKÓJA. [Vezércikk] [n. n.]

Szombati Lapok, 1872. máj. 4., 1. évf. 18. sz. 272—273. lap.

Élesen megbélyegzi a jobboldali sajtó felhevült fantáziája szülte örületes dolgokat a „közönséges munkáskravál”-al kapcsolatban, az ügyész „esetlen hivatalbeli túlbuzgóságát”. Meg-

állapítja, hogy Magyarországon polgárokat egy évig lehet ártatlanul fogva tartani, reméli, hogy a munkások elégtételt és kártérítést követelnek. Erős, de nyugodthangú mérlegelése a pernek: a munkáskérdést azonban nem érinti.

A MUNKÁSOK KÉRDÉSE. [Vezércikk] [n. n.]

Igazmondó, 1872. máj. 5., 5. évf. 19. sz. 147. lap.

„Mennyi zaj, mennyi lárma folyt le! Hányszor verték félre a harangot! A kormánypárti lapokból csak úgy csurgott a petróleum, csak úgy repült a budai citadella. Minden embert kommunistának és internationalistának néztek . . .” Helyesli az ítéletet, szidja a rendőrséget, panaszolja a szabadságjogok megsértését és reformokat (!) óhajt a munkáskérdés elenyészésére.

A „REND” EMBEREIHEZ. [Vers] [n. n.]

Bolond Miska, 1872. máj. 5., 13. évf. 19. sz. 72. lap.

No tartások most nagy bankettet,
És süssétek meg rá az egeret,
Mely az iszonyú „munkás-pernek”
Vajúdó hegyeiből született.

HERMANN OTTÓ: A „MUNKÁSOK PERE” [Vezércikk]

Magyar Polgár. Kolozsvár, 1872. máj. 9., 6. évf. 106. sz.

Az Internationale miatt a Reform c. kormánylap keltett riadalmat, noha nyilvánvaló volt, hogy „az Internationale kiáltás csak hatásvadászatra célzó eszköze egy kotteriának . . . a birtokos osztály terrorizálásának avvégre, hogy a kotteria az anyagi hatalmat kézre kerítse . . . A kotteria minden áron ürügyet keresett annak a hirdetésére: hogy ő a társadalom megmentője . . .” Erőszakoskodással, hamis jegyzőkönyvekkel folyt a rendőri hajsza. A munkások képzését célzó egyesület ügyében valójában a zsarnokság üldözi a művelődést, mert, „a szellem felszabadítása felszabadítja a munkát s mindkettő tényezője a munkás erkölcsi elismerésének, vele az egyenjogúságnak, a valódi polgári szabadságnak, a demokráciának a szó leg-erősebb értelmében.” Ez az ügy ürügyül szolgált arra is, hogy a kolozsvári munkások önképző és önszegélyző egyesületének alapszabályait a belügyminisztérium ne hagyja jóvá. De már nem sokáig lehet elnyomni „a társadalom legfontosabb tényezőit.” A felmentő ítélet alkalmával íródott.

A SZABÓLEGÉNYEK STRIKE-JA. (HŐSKÖLTEMÉNY A VALÓDI ÉLETBŐL.) [n. n.]

Bolond Miska, 1871. máj. 7., 12. évf. 19. sz. 74. lap.

Hexameterekben írt pamflet a sztrájkoló szabólegények István- [ma Klauzál-] téri gyűléséről, mely egy rendőr feltűnésére — szétszaladt. A szabókra szokásos csúfolódások. Sejteti, hogy a gyűlésezők nagyrészt németül beszélő zsidók.

SZABÓ-RIBILLIÓ. (HŐS BALLADA KÉT ÉNEKBEN) [n. n.] [Két képpel]

Ludas Matyi, 1871. máj. 14., 5. évf. 20. sz. 156—157. lap.

A sztrájkoló szabók a képviselőház elé vonultak, hogy kérvényt nyújtsanak át, de a portás locsolóval szóratta őket szét. Éjjel a szabólegények becsöngettek a kapun és a kijövő portás „Mint a kecske úgy me-ke-gett, mert jól elvasalták”. (A hazai munkásmozgalom gyermekkorára jellemző eset: harc a képviselőház portásával!)

STRIKE-INDULÓ. [n. n.]

Borsszem Jankó, 1871. máj. 14., 4. évf. 176. sz. 744. lap.

Jelentéktelen gúnyos induló a sztrájkoló szabólegényekről, a nagypolgárság kormánypárti élclapjában.

MUNKÁS-BALLADA. [Vers] [n. n.]

Ludas Matyi, 1871. jun. 18., 5. évf. 25. sz. 195. lap.

Keserű vers a hűtlenségi pert megelőző letartóztatásokról. Szegény kisembereket akadálytalanul kifozthatják a betörők, a rendőrségnek más dolga van:

Nagy a hajsza Budán-Pesten
Napvilágon és napesten.
Talpon áll konstábler, drabont.
„Megállj! Ki vagy? Munkás talán?
Mars a kóterbe szaporán”
Mindenkinek e szóval ront . . .

MUNKÁSÜGY KÜLFÖLDÖN

IRÁNYI DÁNIEL: PÁRISI LEVELEK XXII. [Tárca]

Hazánk s a Külföld, 1867. febr. 3., 3. évf. 9. sz. 137—138. lap.

„Munkások és munkaidő” c. alatt a munkaidő 12 áráról 11-re leszállításának mozgalmáról.
„De a gyárnokok rövidlátó önzésükben a panaszra s tanácsra hajtani vonakodtak.” Végre
egy mühlhauseni kipróbálta s kitént, hogy a rövidebb munkaidő gazdaságosabb.

IRÁNYI DÁNIEL: LEVELEK PÁRISBÓL. XXI. [Tárca]

Hazánk s a Külföld, 1867. febr. 17. 3. évf. 7. sz. 108—109. lap.

„A francia munkások” c. részében lelkesen említi, hogy a munkanélküliek javára a többiek
egynapi keresetüket adták.”

B. J. : A PÁRISI VILÁGKIÁLLÍTÁS (PÁRIS, MÁRC. 11-KÉN, 1867.) [Tárca]

Hazánk s a Külföld, 1867. márc. 3., 3. évf. 8. sz. 127. lap.

Két héttel megnyitása előtt. „Világtárlat dolgozó munkásokból” címen: „. . . a világ mindenféle
nemzetéből, mindenféle szakmabeli munkásokat láthatunk majd kis dolgozó műhelyükben,
mi egyszersmind eleven képét nyújtandja annak, hogy mennyire haladt, fejlődött az ipar,
mire nézve csak afrikai kovács és az angol mülakatós közti fokozatokra kell tekintenünk.”

CSERNÁTONY [LAJOS]: PEST. JAN. 9. [Vezércikk]

A Hon, 1868. jan. 12., 6. évf. 9. sz.

Az ír szegényparasztságról. Az ír-kérdés fegyveres felkeléssel fenyeget.

LIPTHAY PÁL: A MUNKÁS ZUBBONY. [Tárca]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 15., 3. sz. 18—19. lap.

A külföldön divatozó kék munkászubbonyról, mely becsült ruhadarab, melyben bárhol meg
lehet jelenni s forradalmi egyenruhának is számít.

LABOULAY: AMERIKAI ÉLET. [Tárca]

„1848”. Pest, 1868. ápr. 8., 5. füz. 467—469. hasáb.

Egy lap szerkesztőségében varrónők küldöttsége hirdetést adott le: Bejelentik a sztrájkot és a
közönségnek egyéni munkára ajánlkoznak. A cikk fejtegeti, hogy ilyen szervezkedésre és a jel-
lépésre a nőknek is joga van.

KÖVY ZSIGMOND: EGY ÉJ A LONDONI SZEGÉNYEK HÁZÁBAN. [Tárca]

Aradi Lapok, 1868. ápr. 10., 11., 18., 19., 1. évf. 84—85., 90—91. sz.

Bár az író úgy adja elő, hogy a történetet Londonban egy magyar emigráns fodrászműhelyében
hallotta, valószínűleg idegenből átdolgozott történet: Egy uriember kitapasztalja a londoni
szegényház éjjeli menedékhelyét. Nem annyira az intézmény, mint lakóinak, a gyűlevész pro-
letariátusnak borzalmasságát festi.

A MUNKÁSOK GYŰLEKEZETE BÉCSBEN. [Tárca képpel.] [n. n.]

Magyarország és a Nagyvilág, 1868. ápr. 19., 4. évf. 16. sz. 185. lap.

„. . . meglepte Bécsben a munkások együletének gyors szervezése és áldásos működése . . . A mun-
kások nagy gyűlésében Bécsben . . . a Lassalle-isták győztek, míg Pesten a Schultze-Delitzsch-
isták. — Nem csekély feltűnést okozott s általánosan kedvező benyomást gyakorolt a hallgatóságra az, hogy azon férfiak, kiknek keze a köznapokon át a munka verejtékében izzadt, oly világos és műveltséget eláruló beszédben nyilatkoztak egyes kérdések fölött . . .”

GYERMEKIPAR LONDONBAN. [Tárca] [n. n.]

Magyarország és a Nagyvilág, 1868. ápr. 26., 4. évf. 17. sz. 196—197. lap.

Ismertetlen eredetű, irodalmi jellegű írás. A londoni munkásnegyedek és nyomortanyák világában a gyermekmunkáról, mely még mindig jobb a gyermekeknek, mint a nélkülözés. Megdöbbentő részletek. Egy munkásanya panaszolja, hogy minap elhalt gyermeke csak harmadfél éves volt, de hat hónap óta vele dolgozott. Az író megnyugtató lelkiismeretét, hogy mindezt vidáman elviselik a gyermekek és derűsebbek akárhány gazdag gyermeknél!

LONDONI KÉPEK. [Tárca] [n. n.]

Heti Posta, 1868. jun. 7., 14., 21., 2. évf. 23—25. sz. 178—180., 188., 194—195. lap.

Küsther Tamás külföldi riporter nyomán ismerteti a londoni városnegyedeket, különösen a szegények életét: rossz épületek, tömeglakások, szegényház. „A belföldi szegény azon látszólagos személyes szabadság áldozata, melyet az angol pénz és születés arisztokrácia a proletároknak enged s mely főképpen abból áll, hogy a szűkölködők a rendőrségtől háborítatlanul élnek, tengenek, éheznek lakaikban, s szükség esetében egymást jól előlközhetik és megkéselhetik, csak a vagyonosokat hagyják békében, csak a munkaadótól, kinél húsz évig dolgoztak, ne kívánják, hogy a 21-ben is bizonyos munkát s így kenyeret kapjanak ő és hozzátartozóik életfenn tartásukra, csak feltűnés, zajongás nélkül haljanak meg — éhen.”

BARTS JÓZSEF: TÖRTÉNELMI KÉPEK A MUNKÁS MOZGALOMBÓL. I. AZ ELSŐ MUNKÁS PARLAMENT. [Tárca]

Munkások Ujsága, 1868. jun. 28., jul. 5., 18—19. sz. 135—137., 143—145. lap.

Az 1848-i párizsi munkásmozgalmakról, nemzeti műhelyekről, letörésükről.

PÁRISI MUNKÁS BANK BUKÁSA. [Tárca] [n. n.]

Pesti Napló 1869. jan. 8. esti kiad. 20. évf. 5. sz.

„Credit au travail” nevű munkásbank, mely kooperatív társulatok pénzügyi támogatására keletkezett, „könnyelmű üzletvezetés” miatt megbukott. Az „eszme” azonban tisztán került ki a csődből, mert a munkásvállalatok hitelképeseknek bizonyultak és a kölcsönöket rendszeresen visszafizették. Ismerteti Horn Ede igazgatósági tag, „házánk fia” az Avenir National-ban előző év dec. 18., 20-án megjelent idevágó nyilatkozatát.

-i-n.: DALBOKRÉTA. [Vers]

A Nép Száva, 1869. jan. 17., 2. évf. 3. sz. 20. lap.

Lincolnról, amikor még Magyarország felől elérhetetlen magasságban állott az amerikai demokrácia.

Messze tengeren túl,
Ott Amerikában,
Hol ezer szabadság
Díszlik virágjában:
Egy szegény favágót
Tettek államfőnek, —
Rábízták a gondját
Országos jövőnek.

Itt, tengeren innen
Vén Európában,
Hol elnyomás, önkény
Vagyon divatjában:

Egy szegény favágót
Csak baromnak néznek,
Kit nem kitüntetés,
Csak szolgaság érnek.

Pedig itt is, ott is
Ember a lakók,
Elődül ismerik
Az ős Ádám apót.
A különbség csak az;
Hogy itten királyok,
Míg ottan a népek
Bírják az országot.

(y. y.): HÁROM VÉRES NAP. [Tárca]

A Hon, 1869. jan. 28—29., 7. évf. 22—23. sz.

J. Scherr: 1848 bis 1852. Eine Komödie der Weltgeschichte. 2-tes Band. Leipzig. Wigand nyomán az 1849 júniusi párizsi munkás felkelés története; a kormányt megrója, de a munkáságot sem tekinti rokonszenvvel.

DE GERANDONÉ GR. TELEKI EMMA: 1867-KI VILÁGTÁRLAT. PÁRIS. 1868.

Tárgyalja a kiállításból egyebek közt „a munka történetét”. A könyvet ismerteti Liptay Pál, a Hon. jan. 27. esti kiad. 21. sz.

[LIPTAY PÁL?]: PÁRIS, MÁJUS 19. [Er. tud.]

Századunk, 1869. máj. 21., 2. évf. 115. sz.

Helyszíni kép: Hír szerint aznap reggel forradalomnak kellett volna kitörnie, de a nagy katonai készülődés ellenére „a legnagyobb rend uralgott”.

L.P. [LIPTAY PÁL]: A PÁRISI ZAVAROK. (EREDETI TUDÓSÍTÁS)
(PÁRIS, MÁJUS 13.) [Tárca csoport.]

Századunk, 1869. máj. 19., 2. évf. 113. sz.

Az író résztvett egy cirkuszban tartott választói gyűlésen. Óriási tömegek vették körül az épületet, a köztársaságot éltetve, Marsailleiset énekelve. Bent: „Mily megható, megragadó pillanat vala az 6—7 ezer franciát ez óriási szinkörben összegyűjtve látni. Nagyobb része munkások, iparosok és gyárosok, és mi fő, mind polgárok, még pedig a szabadságot és hazát szerető polgárok. Mert nem hiába nevezik a „Faubourg St. Antoine” Páris és Franciaország puska-poros hordójának, minden forradalom és demonstratio itt kezdődött . . .” Három ellenzéki képviselőjelölt gyűlése volt ez, de megjelent „egy Hügelmann nevű, magát socialistának nevező kormányjelölt” is. Ezt kidobták. A gyűlés hatalmas volt. — Leírja még Olliviernek, a következő év miniszterelnökének, gyűlését is, de valószínűleg ezt csak laptudósítások alapján. — Pompás magyar tárca, előkészít a jövő év forradalmi eseményeire.

(a): A PÁRISI MOZGALMAK. [Vezércikk]

Bihar, Nagyvárad, 1869. jun. 24., 5. évf. 50. sz.

Párisban inog a császárság. A régebbi forradalmakat is a „nép legalsóbb osztályának tömege” vívta meg. A Bastillet megrohanta stb. „Hasonló csoportosulat volt az, mely 1848-ban a képviselők házába berontott, a szolgálattelküket és hazaellenes tetszeglőket megrohanta, az értelemnek szikráját, a szívnek bátorságát lángra lobbantotta . . . Hasonló csoport állta a tüzet a juniusi torlaszokon és vívta a modern időknek egyik legforróbb, legvéresebb ütközetét . . .”

A LONDONI SZEGÉNYEK. [Tárca] [n. n.]

Képes Világ, 1869. aug. 1., 4. évf. 29. sz. 463. lap.

A cikk anyagát ugyanabból a forrásból merítette, mint a „Londoni képek” (ld. fentebb), ennél fogva ugyanúgy erős tartalmú.

LIPTAY PÁL: A PÁRISI MUNKÁS ÉLETMÓDJA I., II. [Tárca]

Politikai Ujdonságok, 1869. szept. 15., 22., 15. évf. 37—38. sz. 437., 450. lap.

*„Páris, szept. 8.” és „szept. 10.” keltezéssel két levél. Részletesen leírja a párisi munkás napi-
rendjét, étkezéseit, ennek árát, a tiszta büfféket és kávézókat; a munkások csak ellenzéki lapokat olvasnak, politizálnak, előadásokra járnak, kulturigényeik vannak. Utal ehez képest a hazai elmaradottságra, gyáripari tekintetben is.*

L. P. [LIPTAY PÁL]: A CLAQUEURÖK KÖZÖTT. (PÁRISI FÖLJEGYZÉSEK) [Tárca]

Századunk, 1869. szept. 18. 2. évf. 218. sz.

Az operától kezdve ismerteti a klakk-rendszert, a színházi közönség öltözködését stb. „A külvárosi színházak tapsonczai leginkább munkásokból kerülnek ki. Ezek a munkánál használt blouseben mindjárt színházba is mennek . . . ha valaki elfelejt kötelességének eleget tenni, megtörténhetik, hogy a szintén blouseos claquemester ki is kergeti a hanyagot.” (A színházakban a multban az igazgatóság vagy az egyes színészek gondoskodtak arról, hogy ingyen- vagy kedvezményes jeggyel megfelelő számú közönség üljön a különböző helyeken, adott pillanatban tapsot rendezzenek.

1867-IKI VILÁGTÁRLAT. (ELEMI ÉS A MUNKÁSOK SZAKTANÍTÁSA; OLCSÓ ÁRUK A NÉP SZÁMÁRA; MUNKÁSOK HÁZAI.) [Tárca] [n. n.]

Magyar Ujság, 1869. szept. 30. 3. évf. 223. sz.

Az 1830-i forradalomban a munkásokkal együtt harcoló műegyetemi hallgatók több iskolát alapítottak a munkások számára. A kiállítás ennek történetét is bemutatja tárgyakban és ábrákban. — A munkásházak anyagát ld. vonatkozó fejezetünkben.

A SOCIALIS DEMOKRATIA SVÁJCBAN. (TÖREDÉK EGY SVÁJCZI LEVÉLBŐL.) [Tárca]

Századunk, 1869. okt. 9. 2. évf. 232. sz.

Az Internacionálé bázeli kongresszusán benyújtott zürichi javaslatról a referendum tárgyában. A lap megdicséri a svájci szocialistákat: demokraták, nem ártalmasak!

A LAJTÁNTULI SOCIAL-DEMOKRATÁK. (BERLIN, OKT. ELEJÉN.)

Gömöri Lapok, 1869. okt. 17. 1. sz.

Arany Trombita, 1869. nov. 13. 44. sz. 327—328. lap.

A németországi szoc. dem. pártok és irányok ismertetése.

SZELLEMLÉPŐK ÉS SZEGÉNY-ÁPOLDÁK LONDONBAN. (LONDON, NOV. 20.) [Tárca]

Századunk, 1869. nov. 26., 2. évf. 272. sz.

A londoni „szegények háza”-ról (work-houses), az ott uralkodó borzalmas viszonyokról.

LONDONI KÉPEK. [Tárca] [n. n.]

Hazánk s a Külföld, 1869. dec. 23., 5. évf. 51. sz. 805—806. lap.

London proletárnegyedeiről borzalmas leírás, mint az angol világváros árnyoldaláról. Simonin francia utazó nyomán, aki az utolsó „világtárlat” alkalmával járt ott.

BAKCSI FERENC: A JELENKORI FORRADALMAK. [Vezérek]

Igazmondó, 1870. jan. 16. 3. sz. 17—18. lap.

Az újkor forradalmi anyagi jólétért folytak le, így érték el a nyugati államok jelenlegi politikai, gazdasági fejlettségüket. Elkerülhetetlen, hogy Oroszország is kövesse e példákat. Végigtekint Európa politikai helyzetén és megállapítja, hogy mi, Magyarország is hátra vagyunk. De itt a forradalom békés legyen.

GY. E. [GYÖRGY ENDRE]: A SOCIALIZMUS A KHINAIÁKNÁL. [Tárca]

Fővárosi Lapok, 1870. márc. 15., 7. évf. 53. sz. 222—223. lap.

A Novara nevű osztrák fregatt egyik utasának előadása nyomán ismerteti az ázsiai titkos társaságokat, amelyek az idegen elnyomás ellen szervezkednek és küzdenek. Miután a gyarmati országok burzsoá-törekvéseiről van szó, a tárca címében szereplő socializmus szó bizonyára csak az olvasók érdeklődését, a kor divatját mutatja.

A SOCIALIS FORRADALOM ELSŐ RÁZKÓDÁSA 1848-ben: [Tárca] [n. n.]

Ország-Világ, 1871. ápr. 2., 9., 1. évf. 14—15. sz. 161—162., 173—174. lap.

Irodalmi igényű elbeszélése a párisi eseményeknek 1848. júniusában.

D. L. I.: A BÉCSI MUNKÁS-PÖR. I—VIII. [Tárca] [n. n.]

Fővárosi Lapok, 1870. júl. 8—19., 7. évf. 146—155. sz. 631, 635, 645—646, 653, 657, 665—666, 671. lap.

Napról napra részletes helyszíni beszámoló a bécsi szocialista munkások ellen indított felség-sértési perről. Rokonszenvez a szabadságjogok jegyében szervezkedő munkásokkal. (Ugyanez a lap 1872. áprilisában öt sorban intézi el a pesti hütlenségi pert; a párisi kommün után már aggasztóbb volt a polgárság számára a munkások szervezkedésének ügye!)

WEISS BÉLA: AZ ANGOL MUNKÁSSZÖVETSÉGEK. [Tárca]

Reform, 1871. júl. 28. 2. évf. 206. sz.

Brentano: Zur Geschichte der englische Gewerkvereine. Leipzig 1871. c. munka ismertetése.

BOROSTÁNYI NÁNDOR: A NÉMET SZOCZIÁLDEMOKRATÁK GYÜLÉSE. [Vezérek]

Szabadság mint a nép zászlója, 1871. aug. 19. 33. sz. 317—318. lap.

Üdvözlő a német munkáspárt lipcei kongresszusát, beszámol tárgyalásairól és ügyének dialát jósolja.

AZ ÉSZAKAMERIKAI MUNKÁSOK. [Tárca] [n. n.]

Ország-Világ, 1871. 268—270. lap.

A Párisi Kommün nyomán az amerikai munkásokra tereli a szót, akiknek helyzete az európaiaknál némely tekintetben kedvezőbb.

CHATTERTON VILMOS: A TUILLERIAK LEGUJABB TITKAI. (REGÉNYES KORRAJZ.)

Ford.: Szabó Antal. Debrecen: Telegdi 1871. 1—3. köt.

„Korraiz” a ponyva eszközeivel III. Napoleonról. Még bukása előtt íródott. Az utolsó fejezet „a kor legégetőbb kérdéseit” sorolja fel: lejegyzés, munkáskérdés, pénzkérdés. Dilettáns hírlapírói elme-futtatás, a munkáskérdés utópistáit ismerteti, Marxtól még nem ismeri.

GYÖRGY ALADÁR: A NYOMORULTAK LONDONBAN. (FELOLVASTATOTT A PESTI NÉPKÖRBE 1872. FEBR. 4-ÉN.) [Tárca]

A Hon, 1872. febr. 7. esti kiad. 10. évf. 30. sz.

London szegény városrészeinek és nyomortanyáinak, a proletáriátus életének élénk leírása, ezzel a kicsengéssel: „A társadalmi élet gyökerében van itt megsértve, alul dühöng, már támadásra készen a rettegett vulcan, zig-züg reformok képtelenek meggátolni a veszélyt, az egész társadalomnak gyökeres reformot kell megérnie. S ezen átalakulás el fog jönni, mert el kell jönnie.”

GYÖRGY ALADÁR: A NYOMOR LONDONBAN. (A PESTI NÉPKÖRBE TARTOTT FELOLVASÁS UTÁN) [Tárca]

Politikai Ujdonságok, 1872. febr. 14., 18. évf. 7. sz. 78—79. lap.

HELFIY IGNÁC: 1872. [Vezércikk]

Magyar Ujság, 1872. jan. 3., 6. évf. 1. sz.

Áttekinti újévkor a politikai helyzetet. Ebben Angliáról: „most sociális kérdéseinek megoldásával van elfoglalva, melyek immár oly méreket öltöttek, hogy a kormányférfiak összes működését veszik igénybe.”

A—r I.: A NÉMET SOCIALISTÁK. [Tárca]

Heti Krónika, 1872. márc. 29. 3. évf. 13. sz. 4—6. lap.

A német ún. felségsértési per idején ismerteti a német munkásmozgalmat: választékos stílus, ellenszenves beállítás.

GYÖRGY ENDRE: VASUTI MUNKÁSOK. [Tárca]

Pesti Napló, 1872. jun. 20., 23. évf. 141. sz.

Az angol vasuti munkások mozgalmáról. „Nálunk a munkás kérdés nem tartozik az égető kérdések közé, az igaz . . . De hisz nálunk csak most kezd kifejlődni a munkásosztály, mint olyan.” Nálunk is fontos a vasuti munkások ügye, ahol 8 óránál mind többet dolgoznak. Remélhetőleg a vasuti munkások nálunk is megmozdulnak, mert most semmi szervezkedési mozgalmuk sincs. (György nyilván becsempészte ezt a cikket a reakciós napilapba.)

(Gy. A.) [GYÖRGY ALADÁR]: NÉP KONYHÁK. [Tárca]

A Hon, 1872. jun. 28. 10. évf. 148. sz.

Hivatkozik berlini példára, ahol gyárak közelében népkonyhákat állítanak fel a szegényebb dolgozók számára, akiknek nincs módjuk önálló háztartást vezetni. Pesten is kísérletet tettek erre, de nem sikerült. Mégis folytatni kellene, mert: „1000 közül alig 50 gazdasszonynak lehetséges sikerrel magának rendeznie be teljes háztartását.”

MUNKÁSMOZGALOM ANGLIÁBAN. [Tárca] [n. n.]

Heti Posta, 1872. jul. 21., 6. évf. 30. sz. 236. lap.

Londoni levél a különböző sztrájkokról. A munkásmozgalmában elmaradottabbak, de más tekintetben Irországból is forró a politikai helyzet.

y. r.: BERLIN JULIUS 30. (SAJÁT LEVELEZŐNKTŐL) [Tárca]

Ellenőr, 1872. aug. 2., 4. évf. 178. sz.

Berlinben utcai zavargások voltak, a proletárok barikádokat is építettek, rendőröket megsebesítettek. Okát nem tudják, állítólag valami háztulajdonossal támadt nézeteltérés.

BERLIN, AUGUSZTUS 1. (SAJÁT LEVELEZŐNKTŐL.) [Tárca]

Ellenőr, 1872. aug. 4., 4. évf. 180. sz.

Előbbi közlemény folytatása: Egy rendőrtisztet megöltek, a barikáépítésben „művelt elemek” is résztvettek. A zavargás Berlinben megszokott dolog.

LORD BYRON UNOKÁJA. [Tárca] [n. n.]

Fővárosi Lapok, 1872. okt. 19., 9. évf. 240. sz. 1046—1047. lap.

Byron lányának, Adának legidősebb fia hajógyári munkás Londonban, noha apja gazdag, ő maga viscount s apja után count lesz. A munkások életét éli, megszakította kapcsolatát saját osztályával.

A FEHÉR KÖPENYESEK. (FRANCIA ELBESZÉLÉS) [n. n.]

Bokréta, 1872. máj. 23-jul. 11. 8—15. sz.

A klerikális szépirodalmi hetilap izzó munkásgyűléssel írott, homályos eredetű elbeszélése: A lyoni munkásfelkeléshez vagy talán a kommünhöz fűződő polgári szerelmi történet.

A TŐKE MINDENT ELNYELÉSEL FENYEGET. (ELMEFUTTATÁSOK AZ EISENACHI SOCIALISTA KONGRESSZUS ALKALMÁBÓL.) I. II. III. IV. V. [Vezérek] [n. n.]

Magyar Polgár. Kolozsvár. 1872. okt. 18—19. 23—25. sz. 6. évf. 239—240., 243—245. sz.

A liberalizmus jelszavával a kapitalizmus mindent elnyel. Nálunk is vannak külföldről hazajött öntudatos munkások, akik szervezkedni óhajtanak művelődésük érdekében, hogy védekezhessenek ellene. Beszél a szocialista közgazdaságtudományról és a kapitalizmus ellen álláspontját leszögező eisenachi kongresszusról. [Hermann Ottó?]

LONDONI TÁRCAK A MUNKÁSMOZGALOMRÓL 1871/72.

LONDON, OKT. 20. [k.] *Komáromy Mihály-jelzete* *Ugrongálon*

Ellenőr, 1871. okt. 26., 3. évf. 385. sz.

Egyebek közt: A kommunisták lapja, "Qui vive" minden nap közli a világon keletkező sztrájkokat, ezek közt van egy pesti hír is. Egy angol bányavidéken sztrájk: 5¹/₆ fizetésemelés, weekend, ingyen szén saját ellátásra, stb. — A lordok házának tagjai tagadják, hogy tárgyalni akarnának a munkásság vezérével. — Hírek az Internacionáléről. — Párisból az író Londonba utazott s onnan küldi rendszeresen tudósításait a hazai lapoknak.

LONDON, OKT. 24. [k.] *Ug*

Ellenőr, 1871. okt. 28., 3. évf. 387. sz.

A lordok visszautasító nyilatkozatára nyilvános munkásgyűlés felelt. A munkásság követelése: a lakásvizonyok javítása, 8 órás munkaidő, ingyenes iskoláztatás. — Politikai támadás várható az Internacionale ellen.

LONDON, OKT. 25. [k.] *Ug*

Ellenőr, 1871. okt. 31., 3. évf. 389. sz.

A lordok közt is terjed a nézet, hogy a munkások helyzetét javítani kell. A Qui vive híreket közöl a szársországi munkásüldözésről, stb.

LONDON, OKT. 26. [k.] *Ug*

Ellenőr, 1871. nov. 1., 3. évf. 390. sz.

Huzavonák a munkások és a lordok tárgyalásának ügyében. A lordok kelleltenek, úgy látszik titokban már is tárgyaltak.

LONDON, OKT. 30. [k.] *Ug*

Ellenőr, 1871. nov. 4., 3. évf. 391. sz.

A munkások nem akarnak tovább kocsimákban tanácskozni. Nagy gyűlésterem építését készítik elő. Az állami iskoláztatás kérdéseiről.

LONDON, NOV. 1. [k.] *Ug*

Ellenőr, 1871. nov. 7., 3. évf. 394. sz.

Az egész tárca az angol közgazdasági és társadalmi reformtervek történeti áttekintését adja. A kormányzat csökönnyös elvakultsága fogja azonban végül is uralomra juttatni a forradalmat és köztársaságot.

LONDON, NOV. 3. [k.] *Ug*

Ellenőr, 1871. nov. 9., 3. évf. 396. sz.

Hírek a Qui vive szerkesztőségéből. A 9 órás munkaidő mozgalma terjed. Sztrájk.

LONDON, NOV. 6. [k.] *Ug*

Ellenőr, 1871. nov. 11., 3. évf. 398. sz.

Sztrájk- és 9 órás munkaidő mozgalmi hírek. Brüsszelben megjelenik Lissegeray könyve a párisi kommün utolsó napjairól.

LONDON, nov. 9. [k.]

Ellenőr, 1871. nov. 15., 3. évf. 401. sz.

Munkásmozgalmi hírek. Terv a munkaadók és vállalók egyeztető bizottságáról. A Qui vive híreiről.

LONDON, NOV. 20. [k.]

Ellenőr, 1871. nov. 26., 3. évf. 411. sz.

Politikai Ujdonságok, 1871. nov. 29., 17. évf. 48. sz. 591—592. lap. [n. n.]

A parasztek elszegényesedése. Szövetkezeti kísérletek. Utóbbi helyen: „Az angol földművesek sorsa” címen.

LONDON, NOV. 21. [k.]

Ellenőr, 1871. nov. 28., 3. évf. 412. sz.

A Qui vive szerkesztőségéről.

LONDON, DE CZ. 11. [k.]

Ellenőr, 1871. dec. 16., 3. évf. 426. sz.

A távirász sztrájkjáról. Adatok az angliai nyomorról.

LONDON, DE CZ. 13. [k.]

Ellenőr, 1871, dec. 19., 3. évf. 429. sz.

Hírek az Internacionaleról. Dr. Marx tudatja, hogy a német erőszak ellen tiltakozó elszázi munkásokat bebörtönözték.

ANGOLORSZÁG. (SAJÁT RENDES LEVELEZŐNKTŐL.) (LONDON, JANUÁR 1-ÉN 1872.)
[n. n.]

Szombati Lapok, 1872. jan. 6., 1. évf. 1. sz. 8. lap.

Egyebek közt: Mozgalom a munkások munkaidejének 9 órában szabályozása iránt. A közlekedési alkalmazottak munkaideje a leghosszabb, 12—15—17 óra, mozdonyvezetőké olykor 24 óra is! (Bizonyára Ugron Gábor írása.)

A KÖZHANGULAT ANGOLORSZÁGBAN. (SAJÁT RENDES LEVELEZŐNKTŐL. LONDON JAN. 2.) [n. n.]

Szombati Lapok, 1872. jan. 13., 1. évf. 2. sz. 24—25. lap.

A parlament kénytelen a munkáskérdéssel foglalkozni, bár nem igen ért hozzá. A konzervatívok ostobán szembeszegülnek. A munkásoknak gyakorlati követeléseik vannak, ezek érdekében alkalmaznak sztrájkokat. Az író szerint, nem sokat törődnek az Internacionaleval és a kommunizmussal, socialismussal és a „rablásnak” más ily módjaival, mert az angol tiszteli a magántulajdont.

LONDON, JAN. 9. [k.]

Ellenőr, 1872. jan. 14., 4. évf. 11. sz.

Scott Russel falanszter tervének nagy sajtóvisszhangjáról, különösen 8—9 órában megállapítandó munkaidő kérdéséről.

ANGOLORSZÁG. (SAJÁT RENDES LEVELEZŐNKTŐL. LONDON, JAN. 16.) [n. n.]

Szombati Lapok, 1872. jan. 20., 1. évf. 3. sz. 39—40. lap.

Egyebek közt: a 9 órás munkaidő mozgalom 8 órára változott s bérmozgalommal van egybekötve.

A LONDONI RENDŐRSÉGRŐL. [k.]

Fővárosi Lapok, 1872. márc. 19., 9. évf. 64. sz. 276—277. lap.

A rendőrség ábrázolása. Ennek során megemlíti, hogy amikor a „közrend politikailag veszélyeztetve van”, a polgárok önkéntesen iratják fel magukat rendőröknek. . . Ily eset fordult elő 1867-ben Írlandban és 1848-ban Londonban, midőn a kartisták mozgalma fenyegette a rendet. (Jellemző emléke a tudatos burzsoázia fegyverkezésének a nyomorgó parasztság és munkásság mozgalmai idején.)

Szombati Lapok, 1872. márc. 23., 1. évf. 12. sz. 187. lap.

Az Angliából Belgiumon és Németországon át hazatérő Ugron Gábor írása Bismarck politikai nézeteiről. „Szerinte a communismusban van logika, mely egy vállalkozó pozitívista kalandot kísértetbe hozhatja, csak sok benne az aljasság, mely egy gentlemanban undort ébreszt.” Valószínű, hogy röviden a munkások mozgalma és vezércikk: Bebel, Liebknecht, Richter, stb. ellen fordul. (Bizonyára a Londonból hazatérő Ugron Gábor utolsó tárcája.)

A RABSZOLGASÁGRÓL

AZ UTOLSÓ ÉSZAKAMERIKAI RABSZOLGAKERESKEDŐ. [Tárca] [n.n.]

Pesti Napló, 1869. febr. 18. esti kiad. 20. évf. 39. sz.

Az Északamerikai polgárháború óta érdeklődés mutatkozott a rabszolgaság maradványai iránt. Ezt szolgálja ez a cikk is az amerikai hadihajó utolsó vadászatairól Afrikából jövő rabszolga-szállító hajókra. Alighanem 1864-ben fogták el az utolsó rabszolgakereskedőket.

LUKÁCS GYULA MAGYAR TENGERÉSZ: ÚJABB HÍREK A KUBAI LÁZADÁSRÓL. (EREDETI TUDÓSÍTÁS.) [Tárca]

Heti Posta, 1869. máj. 30. 3. évf. 22. sz. 174. lap.

Az író, mint másik cikkéből kitűnik, egy kereskedelmi hajóval került Havannába a felkelés idején. Leírja az ottani állapotokat, látja a spanyol kormány vérengzéseit, beszámol harci hírekről, tud a fölkelők egy röplapjáról, mely a néger rabszolgák érdekében is szól: „A néger szabadnak született és mint szabadnak kell meghalnia.”

LUKÁCS GYULA MAGYAR TENGERÉSZ: EREDETI KÜLFÖLDI LEVELEZÉS. (EGY MAGYAR TENGERÉSZ UTJA.) II. (HAVANNA ÁPRIL 27. 1869. [Tárca])

Heti Posta, 1869. jun. 6. 3. évf. 23. sz. 182—183. lap.

Egyebek közt ír a néger rabszolgákról: Havannában nem olyan rossz a helyzetük, mint a sziget belsejében, „sok helyütt kimélik őket”. Beszél egy négerről, aki más rabszolgák felügyelője. Vasárnap a rabszolgák kiöltözködve sétálnak az utcákon.

EGY MAGYAR TENGERÉSZ. [LUKÁCS GYULA]: LEVELEK KELETRŐL. (SMYRNA, NYÁR UTÓN. [Tárca])

Pesti Napló, 1869. szept. 19. 20. évf. 215. sz.

Smyrna leírása. „Rabszolga vásártér” is van, hol harminc-negyven megláncolt ember sóhajtozik. A járatlan idegent oda hurcolják s ez megfélemlítve arról, hogy a rabszolgaság keleten is be van tiltva, adakozik a szerencsétleneknek, sőt esetleg „kivált” egyet. Valójában „a megláncolt fickók markukba nevetnek” és együtt dorbézolják el a pénzt az „alkusszal” sőt a körülöttük tevékenykedő s az idegen megtévesztését szolgáló vevőkkel.”

S. L.: RABSZOLGARABLÁS. KELET-AFRIKÁBAN. [Tárca]

Tarka Világ, 1869. 808. lap.

Livingstone nyomán előadja: a rabszolgavadászat, kereskedés titokban még folyik, leírja a rabszolga szállítmányok kísérésének embertelen módját.

SZEMÉLYES EMLÉKEZÉSEK A JOBBÁGYSÁG HARCAIRA, ELBESZÉLÉSEK A JOBBÁGFELKELÉSEKRŐL

K. D. [KÁSZONYI DÁNIEL]: AZ 1831-DIKI KHOLERA IDEJÉBŐL. [Tárca]

Magyarország és a Nagyvilág, 1868, márc. 22., 4. évf. 12. sz. 137—138. lap.

Visszaemlékezés. Az író Pesten befejezte jogi tanulmányait, amikor a vesztegzárat felállították. Leírja a pesti zavargást, melyet a hazautazni akaró diákok kezdtek, majd „a nép alja” folytatótt. Hazautazik Sáros megyébe, elbeszéli a felkelő nép elnyomásában közreműködését és egy törvénytelen statárium által egy „lázító felakasztását”. [Részlet Ungarns vier Zeitalter-ből. Ld. alább. Ennek több fejezete jelent meg utóbb magyarul a Népszava első évfolyamában.]

SZALAY JÓZSEF, ID.: AZ 1931-DIKI KHOLERA-MOZGALOM PESTEN. [Tárca]

Hazánk s a Külföld, 1868., 9—10. sz. 155—156, 169—171. lap.

A kolera és a vesztegár kihirdetésekor a mesteremberek kétezernél több legényt bocsájtottak el. Ezek a diákokkal együtt kezdték a tüntetéseket. „Több zászlóval” vonultak fel. (Más adatok szerint, vörös zászlóval! Ez a vörös zászló első feltűnése hazánkban, alighanem az előző évi párisi forradalom hatására.) A katonaságot több helyen szétszórták. Ágyúkkal és sortüzekkel verték le a zendülést. Résztvevő szemtanú elbeszélése.

HÓKE LAJOS: AZ 1831-DIKI KOLERA-LÁZADÁS. [TÁRCA]

Fővárosi Lapok, 1872. dec. 1., 9. évf. 276. sz. 1202—1203. lap.

A vissza-visszatérő kolerajárványok alkalmával idézik fel az emlékezetes 1831-i népmozgalmakat.

BALLAGI ALADÁR: A KOLERA MAGYARORSZÁGON 41 ÉV ELŐTT. [Tárca]

Alföld. Arad, 1872. dec. 19., 12. évf. 291. sz.

BALLAGI ALADÁR: A CHOLERA MAGYARORSZÁGON 41 ÉV ELŐTT. (ADALÉKOK A FELSŐ-MAGYARORSZÁGI TÓTZENDÜLÉS TÖRTÉNETÉHEZ. [Tárca]

Magyarország és a Nagyvilág, 1872. dec. 15., 8. évf. 50. sz. 597. lap.

Egykorú levelet is közöl, sok részlettel az eseményekről.

GYÓRI VILMOS: A FEKETE EMBER. [Történelmi elbeszélés.]

Vasárnapi Ujság, 1868. márc. 1. — ápr. 26., 15. évf. 9—17. sz. 98, 110, 134, 146, 158, 175, 187, 198. lap.

Karácsonyi György 1568-i népseregének regényes története.

ÁKLLAY ISTVÁN: A FEKETE EMBER. (1569.) [Verses elbeszélés]

A Nép Szava, 1872. szept. 1., 8., 5. évf. 35—36. sz. 276—278, 284—285. lap.

Karácsonyi Györgyről szól, akít népbolondító csalónak állít be. Tanulság: A nép legyen művelt, akkor nem lehet babonával rászedni. — Népies modorban, párosrimű tizenkettesekben írt gyenge munka.

KEVELOF MIKLÓS: OROSZ SZÓZAT A TÓTOKHOZ. [Tárca]

A Hon, 1868. nov. 4., 5, 8, 10, 11, 13, 15, 6. évf. 254, 255, 258, 259, 260, 262, 264. sz.

Ismerteti Rjazin, Pugacsev, és a kisebb parasztfelkelések történetét, utal a dekabristákra, részletezi a krími háború óta a jobbágyszabadítás történetét. Ennek gyászos lefolyásával szándékozik elriasztani a hazai szlávokat, az orosz barátságtól. Beszél a narodnyik diákmozgalmakról, iskolák bezárásáról, egyetemek elnyomásáról, sajtóviszonyokról. Bővebben Csernisevszkiőről, Dobroljubovról, Mihajlovról. (A hazai sajtó hirei közt gyakran bukkan fel másutt Herzen neve is.)

SZINHÁZ, KRITIKA

MANUEL ÖDÖN: A MUNKÁSOK.

Dráma 1 felvonásban. Ford.: Paulay Ede. Nemzeti Színház 1870. okt. 30. Első előadás színlapja Fővárosi Lapok, 1871. okt. 30., 8. évf. 241. sz. 1076. lap.

SZIGLIGETI EDE ÉS BALÁZS SÁNDOR: A STRIKE.

A Nemzeti Színház részéről 100 arany pályadíjjal jutalmazott eredeti népszínmű. 1871. okt. 29. Első előadás színlapja Fővárosi Lapok, 1871, okt. 29., 8. évf. 249. sz. 1136. lap.

Sz.: A STRIKE. [Bírálat]

Fővárosi Lapok, 1871. okt. 30., 8. évf. 250. sz. 1142. lap.

A bécsi divat szerint írt társadalmi- politikai tárgyú színművek ha szellemileg nem is, de anyagilag a színháznak sikert jelentenek. Fenti darab zavaros cselekményű, gyenge mű. A Comune iránti érdeklődés hozta létre e népszínművet, mely a munkáskérdéssel van összekapcsolva.

r. e. [ÁLDOR IMRE]: A STRIKE. [Birálat]

Gyorsposta, 1871. okt. 31. 1. évf. 249. sz.

Vezércikk helyén hozott birálat. A színmű reakciós népbolondítás. Ezzel szemben igazság, hogy a kapitalizmus rothadt intézmény, a sztrájk és a munkásmozgalom ez ellen jogos.

—s.: A STRIKE. [Birálat]

Magyar Ujság, 1871. okt. 31. 5. évf. 250. sz.

Tárcarovatban: Bukott, rossz darab, quodlibet a meséjét tekintve: tendenciája pedig csak a rendőrségnek hízelgő.(?)

SZIGLIGETI EDE ÉS BALÁZS SÁNDOR: A STRIKE.

Népszínmű 3 szakaszban. Pest: Pfeifer 1871. Nemzeti Színház könyvtára, 26. füzet.

Szerelmi bonyodalommal kevert munkástörténet, lelkiismeretlen munkás-izgatóval, emberhalállal és jószívű, megértő gyárossal. (?)

SZIGLIGETI EDE: AZ AMERIKAI.

Népszínmű 3 szakaszban. Zenéjét szerzette Allaga Géza. Nemzeti Színház könyvtára, 51. füzet. Pest: Pfeifer, 1872. Bemutatója 1872. nov. 10-én volt, színlapja a Fővárosi Lapok aznapi számában: 9. évf. 258. sz. 1127. lap.

GYULAI PÁL: SZIGLIGETI ÉS ÚJABB SZÍNŰVEI. — DRAMATURGIAI DOLGOZATOK.

Bp.: Franklin 1908. 2. köt. 433—442. lap.

Sz. régiebb darabjához képest a Strike-t és Az amerikai nem tartja jónak. A tragika és kómikai elemet rosszul keveri, az énekes részek elnyomják a cselekményt, a jellemrajzot. „Inkább tárgyukban van valami új, mert a cselekmény főbb mozzanatai a gyári munkás és kézműves életviszonyain sarkallnak, amelyhez Szigligeti eddig nem igen nyúlt... A népszínmű nem szorítkozhatik csak pusztai vagy falusi élet rajzára, sőt a felsőbb osztályokat sem zárhatja ki. Hiszen akkor mellőzné a legérdekesebb összeütközéseket, melyek a különböző osztályok és egyének viszonyaiból és szenvedélyeiből keletkeznek.” (1873).

MUNKÁSÉLET

I.

A bányászéletről.

LUKÁCS BÉLA: A BÁNYÁSZÉLETRŐL. [Tárca]

Vasárnapi Ujság, 1867. dec. 15. 14. évf. 50. sz. 611—612. lap.

Az erdélyi aranybányászokról. Főképpen egyedül dolgozó kisiparosok, románok, cigányok.

LUKÁCS BÉLA: A GOZÁR. (KÉP A BÁNYÁSZ-ÉLETBŐL.) [Tárca]

Vasárnapi Ujság, 1868. máj. 17. 15. évf. 20. sz. 234—245. lap.

LUKÁCS BÉLA: AZ „ÁLDÁS” (KÉP A BÁNYÁSZ-ÉLETBŐL.) [Elbeszélés]

Vasárnapi Ujság, 1868. dec. 6. 15. évf. 49. sz. 586—587. lap.

LUKÁCS BÉLA: A NEDEA-TÁNCA. (BESZÉLY AZ OLÁH BÁNYÁSZNÉP ÉLETÉBŐL.)

Vasárnapi Ujság, 1869. okt. 31. — nov. 14. 16. évf. 44—46. sz. 598—599., 615—616, 626—627. lap.

Népszokáshoz fűződő történet.

LUKÁCS BÉLA: FÖLDALATTI CSATA. (RAJZ A BÁNYA ÉLETÉBŐL.) [Elbeszélés]

Vasárnapi Ujság, 1870. dec. 18., 25. 17. évf. 51—52. sz. 560., 666. lap.

Egy aranyaknáért két erdélyi román bányászcsalád halálos harca.

LUKÁCS BÉLA: A KI AZ ELEMekkel KÜZD. (EGY ARANYMOSÓ CZIGÁNY TÖRTÉNETE.) [Elbeszélés].

Fővárosi Lapok, 1872. ápr. 12. 9. évf. 73. sz. 358, 361—362. lap.

Jókait utánzó nyelven és természetleírásokkal. A cigány először önállóan aranyat mos, majd kénytelen beállni bányamunkásnak. Viszontagságai a munkában és kunyhója körül. Végül megveszi gyűjtött aranyporát és belehal.

LUKÁCS BÉLA: A BÁNYÁSZ CZONDRÁJA. (RAJZ A BÁNYÁSZ-ÉLETBŐL) [Elbeszélés].

Vasárnapi Ujság, 1872. ápr. 21., 28. 19. évf. 16—17. sz. 194—195., 206—207. lap.

Nyomorúságos, önállóan dolgozó román bányász jó eret talál, éli világát, majd visszasüllyed régi nyomorúságába.

LUKÁCS BÉLA: A HAVASOK VIRÁGA. (NÉPHAGYOMÁNY) [Elbeszélés].

Kelet. Kolozsvár, 1872. máj. 7—17. 2. évf. 104—112. sz.

Varga Katalin története, aki az erdélyi román bányászjobbágyok tribunja, szabadságküzdelmeknek vezetője lett, de esküvőjén orvul elfogják és bebörtönzik. A nép őrzi emlékét. (Regényes elemekkel).

LUKÁCS BÉLA: AZ ARANY RABJAI. (ELBESZÉLÉSEK ERDÉLY ARANYVIDÉKÉRŐL ÉS A BÁNYÁSZNÉP ÉLETÉBŐL.) PEST: AIGNER 1872. 220 LAP.

2. kiad. Budapest: Aigner 1875. 220 lap.

Fenti elbeszélések gyűjteménye, stb.

LIPTAY PÁL: A PÉCSI KŐSZÉN-BÁNYA ÉS MUNKÁSTELEP. [Tárca képpel]

Magyarország és a Nagyvilág, 1868. máj. 24. 4. évf. 21. sz. 241—242. lap.

Leírja a bányát, a kocsz és brikettgyártást. A munkástelepen első helyen az imaterem ábrázolása, de van templom is. A társaságát is papok kezelik. Igen dicséri a munkástelepet: Minden házban két szoba, két családnak, külön konyhával! Napi kereset 75 krajcártól 1 forint 20 krajcárig, gyermekeknek 40—60 kr. Bányászfeleség havi 2—8 forint nyugdíjat kap, rokkant munkás 30 év után 3—24 forintot! Mindezt a munkások béréből fenntartott alap fizeti, amiben az író örvendezve látja a munkásmozgalom sikerét. („Önsegély”!)

LIPTAY PÁL: A PÉCSI KŐSZÉNBÁNYA ÉS MUNKÁSTELEP. [Tárca].

Munkások Ujsága, 1868. máj, 31. 14. sz. 109—110. lap.

Előbbivel azonos alkalomból. A bánya majd a lakótelep leírása, utóbbiban négy utca hetvenkét ház, kisdudovó, iskola, kórház, áruraktár, gőzmalom, „E hely Pécsbánya, a kis magyar Rochdale.”

LIPTAY PÁL: A DOROGI KŐSZÉNBÁNYÁK. [Tárca képpel].

Magyarország és a Nagyvilág, 1869. jan. 24. 5. évf. 4 sz. 40—41. lap.

„... Dolgozik jelenleg itt 200 munkás, leginkább németek és tótok, magyar nagyon kevés, ezek igen állhatatlanok és csakis akkor kapnak leginkább a bányamunkába, midőn mezeli munka nincsen. Lakásaik az aknával szemben levő hegyoldalban vannak elhelyezve, teteje minden ilyen gúnyhónak vagy galibának földdel van fedve, a tető kissé előrrugró, úgy hogy tornácot képez, mely két fagerendán áll, a mi a karsübnél karsübb oszlopokat képezi. Némely ilyen gúnyhó mellett van még kis félszer is, hol esibéket, vagy más apróságokat tartanak. E hegyoldalban elhelyezett jüggő gúnyhócsoport oly eredeti képet nyújt minden szemlélőnek, melyet nem igen lehet találni.” A bányászok éjjel-nappal felváltva dolgoznak, alighanem 12 óras munkaidővel. — A bánya az esztergomi érseké, aki azt bérbeadta. Leírja a bányát, megmagyarázza a testvérládát.

P. J. MÉLYEN A FÖLD ALATT. (Beszély)

Hazánk a Külföld, 1869. ápr. 8—22. 5. évf. 14—16. sz. 209—212., 235—238., 241—245. lap.

Nyilván angolból vagy franciából fordított izgatmas történet a bányászéletből.

NAGY TAMÁS: EGY MAGYAR BÁNYAVÁROSBÓL. (SELMECZ, MÁJ. VÉGÉN.) [Tárca]

Magyar Polgár. Kolozsvár; 1869. jún. 11. 3. évf. 68. sz.

A város fényes körmeneteiről, bigott vallásosságáról s az ezzel járó műveletlenségről. A bányászvárosokban azonban nem a külsőségekben tobzódó vallásossággal lehet segíteni, hanem „reformmal”, melyre megszűnik sok nyomor!

STAUBERT ÖDÖN: LÁTOGATÁS ERDÉLY EGYIK ARANYBÁNYÁJÁBAN. (ERDÉLYI KÉPEK XXXI.) [Tárca].

Hazánk s a Külföld, 1869. jún. 24. 5. évf. 25. sz. 387—390. lap

A bánya, a munka leírása. Munkaidő 8 óra. „Egy mázsa fejtett kő után 12 kr. fizetés jár, de ebből levonnak: félfont lőszer, műszer-kopás és gyertyára s így 12 kr. lepadt része vajmi csekély.

(Naponta 7—8 mázsa követ kell fejteni.) „... Valjon a fényes úrilak büszke asszonya, midőn a hiúságának hízelgő ékszereket magára rakja, sejtí vagy tudja-e, hogy azok fényüket számtalan munkás járadtságának verejtéköppjeitől kölcsönzik?”

SZMOLÉNYI NÁNDOR MUNKÁS; PÉCSI ADATOK A MUNKÁS KÉRDÉSHEZ.

Arany Trombita, 1869. jún. 26. 24. sz. 192. lap.

Önkényes bérlevonások, a munkásokat a bányába zárják. Ezen segíteni csak a munkások szervezkedési jogának biztosításával s a munkások jogait védő törvénnyel lehet. — A cikk után Szmolényi Nándor és Ihrlinger Antal aláírásával felhívás következik a pécsi bányászokhoz, tartsanak népgyűlést követeléseik érdekében.

(E. L.): EGY LAP AZ ERDÉLYI BÁNYAVIDÉK TÖRTÉNETÉBŐL. [Tárca].

Magyar Polgár. Kolozsvár 1869. júl. 28., 30. aug. 1. 3. évf. 88—90. sz.

Abrudbánya, Verespatak, Korna, Kerpenyes, Bucsum kincstári községek jobbágyainak bányamunkájáról, felkeléseikről, Varga Katalinról.

VARGA KATALIN. (EGY LAP ERDÉLY TÁRSADALOMTÖRTÉNETÉBŐL) [Tárca] [Jelzete: háromszög].

Magyar Polgár. Kolozsvár, 1869. szept. 3. 3. évf. 104. sz.

A Bucsum-vidéki bányász-jobbágyok szószólójának története.

T J.: A PÉNZÜGYMINISZTER MUNKÁSAI. [Tárca]

Fővárosi Lapok, 1872. márc. 15. 9. évf. 61. sz. 262—263. lap.

Leírás a szlatinai sóbányáról, a munkásokról, akik nyomorúságukban sztrájkolni is képtelenek, csak várnak és remélnek. „Bár ne hiába és sokáig!”

JÓKAI MÓR: FEKETE GYÉMÁNTOK. [Regény].

Ld. Jókai és a munkások c. fejezetben.

II.

Nyomdászélet.

E. ANGYAL GYULA: AZ ORVOS ÉS MI. [Tárca a vezércikk helyén]

Typographia, 1869. aug. 1. 1. évf. 10. sz. 43. lap.

Csevegés a Pest-budai nyomdászok önképző egyletének orvosa ellen az új egyleti választás előtt. Nyomdai munkás írta. Egy-egy pillanatfelvétel a beteg nyomdászok gyógyulási kalandjairól. „Hm, lefeküdni, akkor, mikor még a lábak bírnak! A beteg derék ember volt, s nem hagyta el magát, hanem elment egy „Ausschänk”re, ott sok bort ivott, énekelte, hogy „Ausi ausi!” s nyakát hátra vetvén, egyik kezét feje tarajára illesztve, egy párszor „Hajszé”-t kiáltott. Oh még az a drága verkli! . . . Betegsége (amügy) 14 napját megtoldotta még 100-al . . . ha jó végzete be nem vezet a Rókusba . . . ha a mi orvosunk rendelete szerint él, s ama kenőcsöt tovább is használja tüdejének okvetlen el kell rothadnia . . .”

EGY MUNKÁS A SZELLEMI TÉRRŐL: NYOMDÁSZAINK TEENDŐI TÁRSADALMI TEKINTETBEN. [Tárca vezércikk helyén].

Typographia, 1869. aug. 10. 11. sz. 45. lap.

Felhívja a nyomdász munkásokat, hogy harcoljanak a kor vezéreszméjéért, a demokráciáért, „melyet a munkásosztály hoz létre akkor, ha műveltségi tekintetben túlhaladta azon fokot, melyen az aristokraták állnak. — Igen, a munkás osztály van hivatva kiküzdeni a népjogot, nem fegyverrel, nem a torlaszokon, hanem a műveltségre emelkedés által a gyárak és műhelyekben . . .”

VIZSAY IMRE: HELYZETÜNK. [Vezércikk].

Typographia, 1869. szept. 20. 15. sz. 61. lap.

A nyomdászok számára konjunktúra van, nincs munkanélküliség, a főnökök azonban igyekeznek, hogy mégse legyen mindenkinek munkája: nyakra-főre toboroznak tanoncokat. „A kor eszme, mely Európa műveltebb országaiban már évek hosszú sora előtt megindította a harcot

a tőke és a munkás-osztály között, közöttünk is naponként működik a mindinkább jobban érezzük kebleinkben az emberi jog bírásának vágyát, melyet tipor a főnöktestület, midőn munkásairól azok akarata, tudta és beleegyezése nélkül rendelkezik . . ." Felkérték a főnöktestületet törvény kidolgozására, mely az egymáshoz való viszonyt szabályozza: elutasították; a kormány nem is felelt a felterjesztésre.

ZATHURETZKY SÁNDOR: GUTENBERG. [Vers].

Typographia, 1869. okt. 20. 18. sz. 73. lap.

„Ezennel közöljük Z. S. úr pályadíj nyert költeményét,“ — mondja a jegyzet. A vers a bibliának Gutenberg által való elterjesztését tárgyalja. 5. szaka szerint, a földön soká sötét volt:

Mig szólt az Úr: „Legyen világosság!”
S a nyers erő szavára meghajolt:
Jön Gutenberg, kinek teremtése
Az Istenségnek mesterműve volt . . . stb.

A MUNKÁSOK KÉRDÉSÉHEZ. [Vezércikk] [n. n.]

Typographia, 1869. dec 1. 22. sz. 89—90. lap.

„Mint pályamű küldetett be. Szerk.“ Az eleje forrásmegjelölés nélkül használja fel Jókai: *Mennyit ér a munkás kéz?* c. cikkét. „ . . . Az ész a legfőbb hatalom a társadalomban, melynek ellenében a jelenkor a pénzt állítja . . . Az érznek alá van rendelve a test: a szellemnek az anyag. . . A társadalmi anyagi világ két osztályt képez. — szorosan nézve — munkást és nem munkást, mely utóbbiak alatt a tőke képviselői érthetők. — E két osztály egymás nélkül nem élhet el . . . ” Emelkedett hangú fogalmazvány, valószínűleg kompiláció. Megmutatja az egykori hazai munkásmozgalom ideológiai gyöngéjét, az idealista, megalkuvó elemeket. Ez alapon küzd politikai egyenjogúságért az író. Támadja az 1848: V. tc. választójogi rendelkezéseit. A munkás „gazdai hatalom” alatt áll, azért nincs választójoga. A tökéletes demokráciát „az általános közvetlen választási jog” valósítja meg, a munkáskérdést és a tőke ügyét a népképviselőt fogja megoldani. A Lassalle-iánus gondolatmenet befejezése: „Előre! egyesülés által biztos a siker.”

AZ ELSŐ PESTI RÉSZVÉNY-NYOMDA MAJÁLISA. [Tárca] [Jelzete: háromszög]

Typographia, 1870. máj. 20. 2. évf. 14. sz. 58—59. lap.

Hangulatos naív riport a Szép Juhászné vendéglőnél tartott majálisról. Dicséri Falk Zsigmond igazgatót, aki a költségeket viselte és családostul megjelent. (Nevezett előzőleg is, sztrájk alkalmával, a főnökök közül rögtön engedett a munkások követeléseinek.)

B—y: MÁJUS 15-IKE [Tárca].

Typographia, 1870. máj. 20. 2. évf. 14. sz. 59. lap.

Más, szemléletesebb riport a munkások fenti szép napjáról.

A BUDAI NYOMDÁSZOK ÉS BETŰÖNTŐK ÖNKÉPZŐ-EGYLETÉNEK MAJÁLISA. [Tárca] [n.n.]

Typographia, 1870. jún. 1. 2. évf. 15. sz. 63—64. lap.

Naív, de kedves, hangulatos leírás a Szép Juhásznénál töltött napról, a Városmajorból való indulástól este 9 óráig.

A DALÁRDA ZÁSZLÓSZENTELESE. [Tárca] [n. n.]

Typographia, 1870. aug. 20. 2. évf. 23. sz. 98. lap.

Kedves, naív riport a zápor által megzavart ünnepélyről, melyen magyar beszéd nem hangzott el, csak német. Zászlóánya a „kellemdús” Falkné volt. Az ünnepség az „Új Világ” vendéglőben folyt le.

LÁTOGATÁS EGY AMERIKAI NAPILAP NYOMDÁJÁBAN. (Egy philadelphiai levél után.) [Tárca]

Typographia, 1870. szept. 20. okt. 1. 2. évf. 26—27. sz. 109, 113—114. lap.

A rotációs gépről és a lapelőállítás modern adminisztrációjáról.

HAJDU LAJOS: EGY RÉGI MAGYAR NYOMDÁSZ. [Tárca]

Typographia, 1871. márc. 20. 3. évf. 9. sz. 33. lap.

Tótfalusi Kis Miklós ismertetése.

EÖTVÖS LAJOS: A LEGELSŐ NYOMTATOTT MAGYAR KÖNYV. (A „Figyelő” után) [Tárca]

Typographia, 1871. ápr. 20. 3. évf. 11—12. sz. 40—41., 45—46. lap.

Komjáthy: Szent Pál levelei nyomtatványának ismertetése.

A VILÁG LEGNAGYOBB NYOMDÁJÁRÓL. [Tárca]

Typographia, 1871. júl. 10. 3. évf. 20. sz. 77—78. lap.

Az Egyesült Államok washingtoni államnyomdájának szakszerű leírása: A sok gép egy része még nálunk ismeretlen, pl. a Bullock-féle komplett gép, mely egyszerre nyomja az iv mindkét oldalát.

VIZSAY IMRE: A KÖNYVNYOMDÁSZAT MAGYARORSZÁGON, VONATKOZÁSSAL HAZAI KULTÚRVISZONYAINKRA. [Tárca]

Typographia, 1871. szept. 20. 3. évf. 27. sz. 105—106. lap.

Négyszáz éves a magyar nyomdászat, de csak az utolsó században fejlődött gyorsabban, fellendülés 1867 óta.

BÉRCZI: A MUNKÁSOK FÉNYES HELYZETE. [Vezércikk]

Typographia, 1871. okt. 3. évf. 28. sz. 108. lap.

Rövid válasz a hírlapok állításaira, hogy nálunk jók a bérek. Pest drága, a bérek alacsonyak, ugorka-idény is van. Az „urak” távolról csak a virágokat látják, nem az alattok levő mocsarat.

EGY NAGYHATALOM A SAJTÓ ORSZÁGÁBAN. [Tárca]

Typographia, 1871. okt. 10., 20. 3. évf. 29—30. sz. 112—113, 117—118. lap.

Németből átvett alapos ismertetés a „Times”-ről, főleg nyomdatechnikai szempontból.

BUZOGÁNY: KÁRPÁTI LEVELEK. [Tárca].

Typographia, 1871. nov. 10. 3. évf. 32. sz. 125—126. lap.

Egy felvidékre került nyomdász csevegése a kisvárosi helyzetről: ott a magyar nyelv uralkodik nem a német mint Pesten.

BALOGH GYULA: EGY MAGYAR NYOMDÁSZ A 17. SZD-BAN. [Tárca]

Typographia, 1872. márc. 1. 4. évf. 7. sz. 25. lap.

Szentci Kertész Ábrahám nagyváradi nyomdász ismertetése.

CZUKELTER J. F.: A KILENCZ-ÓRAI MUNKAIDŐ. [Vezércikk]

Typographia, 1872 máj. 10. 4. évf. 14. sz. 55—56. lap.

Az elmúlt évben csak óhajként felmerült 9 órás munkaidő mellett határozott kiállítás. Tavaly a sztrájknál a 20 krajcáros árszabály megbukott. De tovább kell harcolni: „Éljen a 9 órai munkaidő! Éljen a 21 krajcáros árszabály!”

A MUNKAIDŐ ÉS ANYAGI HELYZETÜNK. [Vezércikk] [n. n.]

Typographia, 1872. jún. 10. 4. évf. 17. sz. 67. lap.

„Ismét megkondult létünk küzdelemórája. A vész jósoló harang szomorú melódiája imolyánkba hí elrebegni fáradt ajkinkról kesergő imánkat, hogy a terehek vállainkon elviselhetetlenek . . . De hajh! mennyiszor el lett már anyagi hangon is imádkozva a legalázatosabb esedezéssel a munkaadó és tőke urai kényelmes számolyánál: hogy az Isten szerelmére legyenek valahára könyörületesek . . .” 9 órás munka és új árszabály érdekében indítanak harcot a nyomdászok.

B.: A MUNKÁSOK ZÁSZLÓJA. [Vezércikk]

Typographia, 1872. aug. 10. 4. évf. 23. sz. 91—92. sz.

Fellengős hangon hivatkozik a világszerte erősödő munkásmozgalomra s utal arra, hogy a lezajlott forradalmakat nem lehet eredménytelennek tekinteni. — Mindez a „Strike”-ra és a 9 órai munkaidőre vonatkozó tárgyalásokat támasztja alá, egyes makacs főnökök figyelmeztetésére.

III.

Az ipari tanulókról.

BÁTTASZÉKI LAJOS: FŐVÁROSI GENRE KÉPEK. Na yvárad: Hüge' ny. 1867. 237 lap. [Tárcaak]
XI. A pékinas. — A proletáréletre utalnak még: I. Sipladás, III. A zsibárus, IV. A házaló, XVI. Zálogházban, XXIII. Pálinkamérésben, XXVII. A pesti dologházban.

KAPUS ANDRÁS KOVÁCS: KÉT FORINT. [Tárca]

Arany Trombita, 1869. jan. 23., 4. sz. 31. lap.

Hangulatos emlékezés: inaskorban két forinttal kezd el takarékoskodni s mire vándorlását befejezte, elege volt az önállósodáshoz. A megtakarított pénzből azonban szellemi értékeket is kell gyűjteni, ujságot előfizetni.

TANONCZ ÉS MESTER AZ IPARTÖRVÉNY-JAVASLATBAN. [Tárca] [n. n.]

Századunk, 1869. aug. 4. 2. évf. 177. sz.

Az ipartörvény javaslatról szóló cikksorozat első darabja. Ellenzi „az állami gyámkodást” a tanoncszerződés körül s a törvény rendelkezéseit. „Mi mindent követel a mestertől, csakhogy a tanonc érdekeit gyámolítsa! A mester iparra, erkölcsre, vallásosságra, stb.-ra tanítsa tanonczát; — gondos családapa legyen és mi még! . . .” „Nézetünk szerint a tanonc viszonyát a mester irányában . . . a felek magánszerződésére kellene bízni . . .” A polgári napilap még a törvény látszólagos korlátozásait is sokalja az ipari tanulók korlátlan kizsákmányolása és az ezzel kapcsolatos visszaélések terén.

LIPTAY PÁL: AZ IPAROS IFJÚSÁGHOZ.

Tiszavidéki Ujság, 1869. okt. 14. 4. sz.

Ismertetés, hogyan juthatnak a felszabadult legények legjobb úton Párisba, továbbtanulás céljából.

KRETOVICS JÓZSEF: A MUNKÁSOK KÉRDÉSÉHEZ.

Arany Trombita, 1869. okt. 30. 42. sz. 319. lap.

A 33. és 36. sz. után itt is a tanonc-szaporítás visszaéléséről szól. A tanoncok megalázó helyzetben vannak, kiképzésük hiányos, ki vannak szolgáltatva a mestereknek és a hatóságoknak.

ÁBRÁNYI KORNÉL, IFJ.: EGY SZERELMES ÜVEGES. (EREDETI ELBESZÉLÉS)

UJ Világ, 1869. ápr. 1.—máj. 1. 10—13. sz. 110—111., 124—126., 136—138., 146—148. lap.

Az inasélet realiztikus ábrázolása, tehetséges író tollából. — Egy üveges inas nyomorúságos élete, melynek folyamán teljesen eltompul a verések és megaláztatások alatt. Csak tragikomikus szerelme rázza fel egy időre. Felszabadul és vándorolni indul — bizonyára szerencsétlen lesz világéletében.

KRETOVICS JÓZSEF: NÉHÁNY SZÓ AZ ANGOL GYERMEK- ÉS JAVÍTÓISKOLÁKRÓL, NÉMI TEKINTETTEL HAZÁNK IPARÁRA.

Általános Munkás Ujság, 1870. ápr. 10. 2. sz. 11. lap.

Angliában a gyermekeket iparra tanítják, míg nálunk nincs munkásképzés. Az állam alighanem fél a munkások művelődésétől.

KRETOVICS JÓZSEF: SÁROSPATAKI LEVELEK.

Általános Munkás-Ujság, 1870. máj. 1. 5. sz. 36—37. lap.

Rendezni kell a tanoncügyet. A kötelező népoktatásról szóló törvény helyes. Csak ügyelni kell arra, hogy iskolázatlan tanoncokat ne szerződtessenek és a tanonc-szaporításnak végetvessenek. Különösen a nyomdánál. A munkásosztály reformálását „a gyökélnél” kell kezdeni.

EGY SZEDŐ: EGY PÁPASZEMES TANONC. [Tárca]

Typographia, 1870. okt. 20. 2. évf. 29. sz. 122. lap.

Hangulatos kép az Athenaeum nyomda számos 12 év körüli zsenge tanonczáról, akik egyike máris szemüveget hord. Mi lesz belőle?

Üstökös, 1872. jan. 7. 14. évf. 2. sz. 18—21. lap.

Négy kép, alatta egy-egy versszak. Ez időpontban szervezték az önkormányzati bíróságok helyébe az államiakat, sok régi bíró állását vesztette. Erre céloz a történet:

Péter a becézett, Pál a mostohafi,
Az úrfi és diák, ez csizmadiafi,
Diák könyvből egyik bölcsességet tanul,
Másikon se kopik lábszój hasztalanul.

Az urfi jurátus lesz, majd megyei hivatalt kap, bíró — az inasból vándorlegény, idővel jómódú mester lett. Az úr lenézte az iparost, de mikor 1872. jan. 1-ével öregségére kenyértelen lett, a jószívű iparos befogadja. Tanulság az egykorú célzatos tanítás: megbízhatóbb a kisiparhelyzete. A megvetett inasgyerekből lesz a módos polgár!

IV.

Magyar iparoslegények külföldön

FRITZ JÓZSEF KÖNYVKÖTŐSEGÉD: MAGYAROK KÜLFÖLDÖN. [Tárca]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 1., 15. 1. évf. 1., 3. sz. 4., 21. lap.

Londonból február elején írja: ott nincs magyar egyesület, csak volt; német egyesületté alakult át. Egy 48-as emigráns borbélymester a magyarok szállásadója és szervezője. Más magyar iparosokról is ír. Második cikkében jelenti, hogy munkába lépett és ábrázolja egy magyar származású könyvkötő díjat nyert munkáját is.

CSIKY KÁROLY: EGY PÁRISI GYÁR.

Munkások Ujsága, 1868. máj. 24. 13. sz. 99—100. lap.

Csodálattal ábrázolja, milyen párisban a 3—4 ezer munkást foglalkoztató Godillot szíjjártó gyár munkája — bár Magyarországon is lennének ilyen nagy üzemek.

FRITZ JÓZSEF: MAGYAROK KÜLFÖLDÖN (HAMBURG. APRIL. 15.)

Munkások Ujsága, 1868. máj. 24. 13. sz. 105—106. lap.

A lap majdnem minden száma hoz ily címen közleményt Európa különböző pontjairól, de e levelek közül csak szerzőnké bír némi irodalmi érdekléssel. — Elmondja, hogyan talált munkát, képzettsége felülmúlja a hamburgi könyvkötőket, mert ezek nem értenek finom munkához.

(L. P.) [LIPTAY PÁL]: MAGYAR APRÓSÁGOK PÁRIZSBÓL. (PÁRIS, JAN. 18.)

Hazánk, 1869. jan. 23. 2. évf. 18. sz. 2. lap.

Dicséri Gerandó-Teleki Emma könyvét az „1867-ki Világtárlat”-ról stb. „Ami magyar egyesületünket illeti, meg voltak egy kissé ijedve, mivel az itteni „Credüt au Travail” című munkásbank megbukott, az egyesületnek pedig az intézetnél volt letéve 894 francnyi alap tőkéje. De hála Horn Ede úr rögtöni szíves közbenjárásának, pénzünk mentve van.” Ismét Horn Edét választották elnökké.

LIPTAY PÁL: A PÁRISI MAGYAR IFJÚSÁGRÓL. (PÁRIS, JANUÁR 8.) [Tárca]

Hazánk, 1869. jan. 14. 2. évf. 10. sz. 2—3 lap.

„A magyar tanuló ifjúság” gyülekező helye az egyesület. A cikk tartalmából kitűnik, hogy bár értelmiségi tanulók is vannak benne, lényegileg az iparos ifjúság szervezete. „A tagok száma a múlt évben volt 78, de jelenleg csak 48, a mennyiben csalogatva az ottani nagy iparmozgalmak által, sokan visszamentek Magyarországra, míg mások, tovább akarván művelni magukat, London s más városok felé vették útjokat . . . Jöjjenek fiatal iparostársaink! Páris oly célpont, hol mindenki megtalálja a magát . . .” Az egyesület egy kávéház különszobájában hetenként kétszer tart összejövetelt, magyar könyvtára van, 8 magyar és 2 német lapot járát, az új jövevényeknek ingyen francia nyelvtanítást ad és esetenként 5 fr. segélyt nyújt.

Hazánk, 1869. jan. 22. 2. évf. 17. sz.

Hivatkozva a lapban a párisi egyletről megjelent tárcára, beszámol a berliniről: „jelenleg 75 rendes taggal bír, főrészt képezve az itten meglepedett iparosok s a szintén szép számban ide érkezett tanulók”. Könyvtár, két hazai lap, hetenként egy népszerű előadás. E téren érdemet szerzett György Aladár.

LIPTAY PÁL: AZ 1845. ÉVBEN PÁRISBAN FENNÁLLOTT MAGYAR IPAROSOK EGYLETÉRŐL (PÁRIS, MÁRCZ. 4.) [Tárca]

Századunk, 1869. márc. 9. 2. évf. 55. sz.

Szerző a párisi egylet részéről meglátogatott egy régen ott élő magyar gombkötőt, Rogács Antalt; ez közölte: 1843/44-ben gyülekeztek Párisba nagyobb számmal magyar iparos ifjak, főleg szabók és szücsök. A később jövők segélyezésére alapították 1845-ben a Párisi Magyar Jótékony Egyletet. Idéz alapszabályaiból: „... A helyben működő magyar kézművesek meggyőződésénél, miszerint egyrészt szent kötelesség a szenvedő szaktársakat segíteni, de tudván másrészt azt is, hogy az anyagi jólétnek hatalmas előmozdítója a lelki képzettség: elhatározták oly testületet képezni, mely képes legyen a szükségben szenvedőket segíteni... könyvtárt szervezve, mindenkinek, ki a szellemi táplálékot többre becsüli a tobzódásnál, alkalom adassék szünőráit oktatólag eltölthetni... Meggyőződésénél végre, hogy a magyar kézművesek egymáshoz a rokonság és hazafias testvériség lánczai által fűzvék, honfitársaik anyagi és szellemi jó voltát mélyen óhajtják, szorosabban fognak barátságos viszonyra lépni...” Az egyletet a rendőrség 1851-ben Louis Bonaparte decemberi államcsínye előtt feloszlatta, tagjait egy időre letartóztatta, házkutatásokat fogantatosított. Ez elől a vezetőség az egylet iratait még idejében elégette. (Ebben az egyletben fordult meg Táncsics Mihály, amint leírja az Életpályám-ban. Bp.: Révai 1949., 188. lap. Az új egylet 1863-ban alakult meg.

RUBIN ALBERT KÁRPITOS: SZELLEMI ÉRDEKEINK (LONDON, SZEPT. 28.) [Tárca]

Tiszavidéki Ujság, Szeged, 1869. okt. 3. 1. sz.

„Mintegy három évvel ezelőtt... vándorkönyvemmel zsebemben, hátamon könnyű batyúval indultam, vígan fűtörészve, a széles világba...” Németország után Londonba került, leír egy nagy üzemet, ahol kultúrotthon, könyvtár, orvos, fürdő, munkásbiztosítás van. „Hazám! Ha egyszer visszatérek, talállok-e földeden is csak egy ily üdvös intézetet?”

RAPAY MIHÁLY: CSIZMADIA-LEVÉL PÁRISBÓL. [Tárca]

Vasárnapi Ujság, 1869. okt. 3. 16. évf. 40. sz. 548. lap.

Szakszerű csevegés a párisi lábbeligyártásról, különösen a gépi és nagyüzemi munkáról. Tanul-ság: alapítsunk mi is minél több gyárat.

V.

A mezői munkásokról.

IRÁNYI DÁNIEL: SZÜKSÉGESEK-E A DEMOKRATA KÖRÖK?

A Nép Zászlója, 1868. márc. 28., 1. évf. 13. sz. 145—146. lap.

Magyar Ujság, 1868. márc. 22. 2. évf. 69. sz.

A Deák-párt és a balközép egyaránt támadást indított a vidéki demokrata körök szervezése ellen. „Ott nincs szükség demokrata körökre, ahol egy gróf vagy báró... egy harmincezer lelket képviselő követtel egyenlő törvényhozási jogokat gyakorol?... hol a nem nemest, ha nemzetőri képességgel felruházva nincs, egy pelyhesállu szolgabírócska 12 botütéssel megbecstelenítheti... Talán vidéken jobban tudják, mit kíván az egyenlőség szelleme, s így kevésbé szükséges az idetartozó eszmék hirdetése? S pedig aligha nem a tekintetes és nagyságos címek feltétele az oka, miért, hogy a magokat szabadelvűeknek állító ellenzéki urak ennyire ijedeznek a demokratiától...” (Válasz Mocsáry Lajos címére A Honban.)

r. l.: ZALA MEGYE, MÁRCZ 31-ÉN. (EGY NÉPLÁZÍTÓ. ÖSSZEÜTKÖZÉS A PANDÚROK S A NÉP KÖZÖTT...)

Századunk, 1868. ápr. 4. 79. lap.

„Imitt-amott zavargások fordulnak elő, ahol a pandúr, szolgabíró, zsidó és végre általán az izületnek ki a roham és támadás céljára...”

A Deák-párt lépjen vissza,
Nem kell nekünk Ghyecz, Tisza.
Madarász és Böszörményi
Tudják az alkotmányt védni."

„Egy Nuszholcz Károly nevű egyén már hosszabb idő óta lázított Gr. Festetics György muraközi urodalmi tisztjei ellen. Fő tanyája Turnicse község volt, a hol ezen exfináncz és expandúr a tisztek agyonverésére lázította s hitegette a volt úrbéreseket, hogy az uradalom által folyamathatott elkülönítési pert ő felsége megszünteti s a község az eddig közös legelő birtokában marad.” A megyei főcsendbiztos hat pandurral elfogta N.-t, de a lakosság félreverte a harangot, doronggal leütötték a főcsendbiztos, öt falubelit agyonlőttek, mindkét részen többen megsebesültek. Katonáságot küldtek a Muraközbe, „hol a legelő elkülönítési perek kimenetele mind általánosabbá váló forrongást kelt . . . állítólag — felette csekély illetmény állapotát meg a volt úrbéresek számára úgy, hogy az elkülönítés a muraközi nép gazdálkodásán csorbát ejtend. A legelő elkülönítése s ötödfél ezer hegyvamos ellen az uradalom részéről megindított követelési perek most kerülvén végrehajtás alá . . . a mostani alkotmányos tisztviselőknek jutott a kellemetlen feladat, katonai őrizet alatt, mert anélkül bajosan fog megtörténni, a végrehajtást eszközölni.” — A lap szerint a Magyar Ujság és a Nép Zászlójának sikeréhez tartozik, „hogy igen-igen sok jámbor földműves és mesterember az alkotmányt az adónemfizetésben s a nem katonáskodásban képzeli, s gyűlölni kezdi a világ sorát, mely munka szerint ad jövedelmet.” E viszonyok előnyét abban látja, hogy a balpárt lejáratja magát.

A FÉLEGYHÁZI KATASZTRÓFA. [Vezércikk] [jelzete: háromszög]

Századunk, I. évf. 1868. ápr. 16. 88. sz.

„A szélsők izgatása első véres diadalát üli . . . a szegény félre vezetett, bujtogatott nép pedig oktalan vak hitét vérevel pecsételi.” Az Asztalos féle mozgalom letörése alkalmával a szélbal ellen fordul, mely „ily emberek társaságától” nem riad vissza. „Azt fogják mondani ezen újabb rendezavarása alkalmából . . . hogy szabadság csak érett népek való . . . de mutassanak népre, mely annyira mívelt lenne, hogy azt a bujtogatás fel ne izgassa. Tán Anglia népe? Vegyék csak szemügyre a sheffieldi munkásegyletet, a Trades Unions tagjait, — kik egy kis munkabér leszállításáért oly kiméletlenül gyilkolták le társaikat, vegyék tekintebe azon esetet, mely nálunk előfordult, vajjon communisticus eszmékkel nem lehetne-e ama népet felbujtogatni?”

SZÁNTÁS-VERSENY ARADON. [Tárca] [n. n.]

Magyar Néplap, 1868. nov. 22. 3. évf. 52. sz. 424. lap.

Abban az időben gyakran olvasunk híreket az ország különböző vidékein tartott ilyen versenyekről. Megfeleltek a későbbi idők autó- és motoros -versenyeinek: a különböző gyártmányok versengtek üzleti reklám céljával. Ez a tárca is ilyen versenyt ír le, mely az OMGE kiküldött bizottmánya előtt zajlott le. Egy 5 öl széles és 55 öl hosszú szakaszon d. e. 10 órától, d. u. 2 és 1/2 óráig versenyzett öt béres és két földműves, vegyesen magyarok és románok. Közli a verseny feltételeit: a barázda mélységét, stb. Nyert két eötvenesi béres: Csiky Antal 8, Kovács György 5 ezüst tallér jutalmat kapott.

SZAJKÓ JÁNOS CSIZMADIASEGÉD: TÁRCZA.

Arany Trombita, 1869. febr. 13. 7. sz. 55. lap.

Mohácson balpárti olvasókört szerveztek. A levélíró friss hangon elmélkedik a műveltség hasznáról és beszámol az alakulásról. „A lakosok egy része, úgy a földművelők, mint az iparosok kedvelik a tudományt s művelődni akarnak. S íme egy balpárti olvasókört is alakítottak Mohácson, hol vakság és setétségben tartattak a lakosok. Ott kezdték meg az arisztokráciának daczára az egyenlőséget . . .”

—K.: PEST, MÁRCZIUS 11. [Vezércikk].

Századunk, 1869. márc. 12. 2. évf. 58. sz.

Kormánypárti részről bírálja a balközépnek a választás tartamára a „társadalmi rend ellenei”-vel, a szélballal való együttműködését. „Ekkor aztán megnyitá tömlőit Aeolus, s a communisticus izgatások, a demagógia, a pártszenvédély szelei felkorbácsolák az átmenet nehézségeit felfogni nem képes, tudatlan nép kedélyét . . .” Amint az egykorú kortes dalokból is látjuk, a választási agitáción a dohány- és szesz-monopólium, bélyeg s a közösügyes adók ellen fordult, de helyileg alighanem helyet kaptak benne a 48-ban elmaradt teljes paraszti felszabadítás jelszavai is. (Erre utal Jókaival kapcsolatban Gyulai Pál versikéje. Ld. fent.)

Pesti Napló, 1869. márc. 27. 20. évf. 70. sz.

A képviselőválasztáson az ellenzék előre tört, de a jobboldali publicista bizakodó. „Szeretnénk hazánk érdekében fátyolt borítani azon communisticus izgatásokra, melyek a választások előnapjain épen a magyar nép zömében nyertek legtöbb táplálékot, s hacsak mulékony jellemmel nem bírnának, hazánk jövője felől is kétkedésbe ejtenének. De biztosan hisszük, hogy e bösz praelodiumnak nem lesz folytatása: mert anélkül, hogy kétségbe esnénk jövődönk iránt, lehetetlen feltennünk, hogy a magyar néhány ámitó, hóbotos és bűnös izgató kedvéért saját megsemmisítésében a fő szerepet magára vállalni akarná. — S végtére is nincs okunk abban kételkedni, hogy a kormány magasságának feladatától és felelősségétől áthatva párosítani fogja a méltányos elnézéssel az erélyt és szigorot.”

FÖLDFELOSZTÁS (Somogyból) [II. Vezércikk] [Jelzete: élére állított háromszög]

Pesti Napló, 1869. ápr. 4. 20. évf. 76. sz.

A baloldal „veszedelmes és bűnös” izgatással szaporította csak mandátumait. „... a balközép talán tíz egyénnel szaporodott, addig a szélső bal 20—30-al növekedett, — és azon tíz szavazatot, melyet a balközép nyert, éppen nem saját elveinek, hanem egyedül a és kizárólag socialis felbomlásra vezető forradalmi izgatásoknak köszönheti... ki tagadhatja, hogy hazánk népe több helyeken, Somogyban különösen communisticus és jószágfeosztási reményekkel saturáltatott, fanatisáltatott?...” Ezt a nép a balpárti többségtől várja. A választásoknál őrvongó jelenetek voltak, úgy várják a földosztást. Az író vitázik Jókaiival, aki tagadja ebben pártja kezét. „Erre ismét azt feleljük: A vétek titokban, a bűnös az éjjelek sötétségében működik; egy év óta barangolták be Somogyot a legkétesebb jellemű emberek, és nem a communismus, mert ezt nem értik, hanem a földrablás és elosztás ígéréssel csábították a népet a balpárt részére...”

EGY KIÜZÖTT KÖZSÉG.

Politikai Ujdonságok, 1869. okt. 20. 15. évf. 42. sz. 499. lap.

A kolozsvári Magyar Polgár okt. 13. száma után közli, hogy Tófalu erdélyi községet br. Apor kiperelte, mint „bérloket”, akik 48-óta nem hajlandók fizetni, noha 1841-i szerződés szerint nem úrbéres jobbágyok, hanem szerződésesek voltak. Az úton tanyázó lakosok „kiállító szöveget” intéztek a közvéleményhez.

A MEZEI MUNKÁSOK. [Vezércikk][n. n.]

Általános Munkás Ujság, 1870. jún. 19. 12. sz. 81—82. lap.

A m. munkásmozg. tört. vál. dokumentumai. Bp. Szikra. 1951. 97—99. lap.

„Valahányszor a „munkáskérdés”-ről van szó, mindig az ipar- és kézi-munkásokat szokták szemellett tartani s mellőzik rendszeren s munkás-osztály egyik legtekintélyesebb ágazatát, a mezei vagyis földművelő munkásokat, kikhez úgy a kisebb földbirtokosok, valamint a tulajdonképi földművelő napszámosok is tartoznak. S ez onnan van, mivel a „mezei proletárság” viszonyai kevésbé megismerhetőleg lépnek előtérbe...” „... csak akkor, ha a földművelő lakosság iparostársaihoz erélylyel csatlakoznak, csak akkor válik lehetővé, a munkásokra nézve a politikai és gazdasági rabigát megtörve, és az átalakulási folyamat a gazdasági világ minden ágazataiban gyökeresen végrehajtani.”

Cs. Gy.: KÉZZEL ÉS ÉSSZEL! [Vers]

Népujság, Eger, 1870. szept. 20. 27. sz. 213. lap.

„Má' sógor én csak azt mondom,
Nem jól van az ügy sehogyse,
hogy egyik ember izzadjon:
Más összetett kézzel lesse!...”

E felfogás ellen egy „böles öreg” megmagyarázza, hogy mindenki dolgozik, csak az egyik testi, a másik szellemi munkát végez: költséges, rossz dolog tanulni, míg a testi munkás már gyerekkorától keres. (A kizsákmányolás tényét elkeni és csupán munkanegosztássá fordítja, hirdetve a szellemi munka szükségét. Kormánypárti klerikális néplap!)

GYÖNGYÖSI: MÁS KÁRÁN OKULJ! [Vers]

Népujság, Eger. 1871. máj. v. é. 10.2f. 14. sz. 109. lap.

A klerikális néplap más kárán okulásra biztatja a magyart. Mások tönkremennek a zsidó kocsmában, cifrán öltözködésen — mégsem szolgálnak elriasztásul.

A sok *jött-ment* izgat s mennyi bajt csinál,
És ha tette jön a sor — megretirál;
Hm, azért szavokra mégis hallgatunk,
Tárva-nyitva áll nekik szívünk s kapunk.

Ha *földosztók* s *népámitók* szólanak:
Bezzeg mennyi bamba hívő nép akad!
Hm! Pedig tán nem is illik mondani:
Bottal kell oly *föld-osztót* kiosztani.

KOBÁK ANTAL: A CSELEDEKRŐL. [Vers]

Népujság, Eger, 1871. nov. 10. 2. évf. 32. sz. 237. lap.

Panaszos vers: Nincs már igaz, hív cseléd: csak eszik, iszik, heverész.

A szabadságból foly ez:
Ki-ki maga ura lesz;
Szabadon parancsolsz neki,
S ő szabadon fel sem veszi;
Ő is szabad, te is az,
Nincs hát helyén a panasz!

Ha megbántod, ten-bajod,
Annak árát megadod,
Egyenlőség, függetlenség,
Úrhatnám és testvériség
Cseléd oltalmára kel,
S a te állad kopik fel. Stb.

[SZŐLLŐSY ANTAL NYOMÁN]: A NAZARÉNUSOKRŐL. [Tárca]

Heti Posta, 1872. jan. 7. 6. évf. 2. sz. 11—14. lap.

Fenti író füzete alapján ismerteti a társadalom egykorú rendjével szembehelyezkedő s vagyoni-közösséget hirdető szektát, elevenen, alaposan. A szekta 1863 körül lendült fel, amikor a gazdasági válságon felül a szárazság fokozta az országos éhséget és nyomorúságot.

VI.

A női munkáról.

XX.: A NŐI MUNKA. [Tárca].

Századunk, 1868. jan. 15. 1. évf. 11. sz.

Ide a női munkáról is beszélni. Társadalmunk ugyan nincs még a nyugati népek fokán, de „a műveltebb osztályoknál . . . a házasságok évről-évre ritkulnak. A női kérdés e tekintetében társadalmi követelménnyé élesedik.” A lapok meg-megpendítik, értekeztek is már nőink ez ügyben, de eredmény nem volt. Az író külföldi példákra hivatkozik. A cikkből kitűnik, hogy a feudális-patriarchális világba betört kapitalizmust nemcsak tudomásul veszi, de előmozdítani is kívánja. „A gyárkémények, dübörgő gépek, s váltó asztalok mellett ne felejtsük meg azon ügyről, mely társadalmi fejlődésünkkel a legbensőbbben összerokonult, mely azok kérdése, kiknek a társadalom iránt jogos követeléseik vannak.”

(—): A NŐI MUNKA.

Munkások Ujsága, 1868. jun. 7. 15. sz. 118—119. lap.

Mintegy harminc év előtt vetődött fel az emancipáció oly formában, hogy az nemcsak a szokásokkal ellenkezett, de az erkölccsel is. A nő hivatása a családi élet. De ha nincs saját családja? Angol és német példán mutatja be, hogy a gazdaságilag fejlettebb országokban a nők egyre több munkaterületen foglalnak helyet; a dolgozó nőknek önálló kereskedelmi és társadalmi intézményeik, vállalkozásaik vannak.

RADÓ BÉLA: PÁRISI KÉPEK. [Tárca]

Hazánk s a Külföld, 1868. aug. 6. 4. évf. 32. sz. 503. lap.

Cikksorozat e darabja „A nők gyári munkájáról” szól. Évről-évre többen nem ütik meg a katonamértéket Franciaországban. A nők gyári munkája és „a férjakkal egyenlően terhelése”

az oka a satnya új nemzedéknek. Miért nem lép közbe a kormány? „Vagy úgy gondolkodnak, hogy az ágyú tűznek ily nemzedék is jó? És ez nem véletlen játéka, hanem kifolyása a mostani társadalmi viszonyoknak”, E társadalmi viszonyok taglalásába nem bocsájtkozik.

LIPTAY PÁL: A NŐK MUNKAKÉPESSÉGÉRŐL. (Paris, sept. 1.) [Tárca]

A Hon, 1868. szept. 8. 6. évf. 206. sz.

„Nem rég egy bizottmány alakult itt, mely feladatául tevő a nők emancipatioját, munkaképességét, socialis jogosultságát előmozdítani”. Minden héten gyűlést tartanak. „Örül az ember szíve, midőn látja azon érdekeltséget, melylyel a munkás osztály oly ülések és előadások iránt viseltetik. Mennyire tömve e nagy terem! . . . Úrnő, munkásnő, a gavallér és blousos munkás békésen elférnek egymás mellett . . . nem úgy, mint nálunk, hol egy munkás egyesület, melynek oly szép hivatása van, nem tud virágzásra jutni az általános közöny miatt. Mint szeretném én, ha ezen pestieket elvezethetném e gyűlésekre . . .” Az elnök „Horn Ede hazánk fia”. Leir egy ilyen gyűlést, ahol nők is szónokolnak, ismerteti a programot. Minden eredmény, haszon a munkában rejlik. De a nőket meg kellene kimélni a gyári munkától és más munkaterületeket biztosítani számukra, a férfiakkal egyenlő feltételek mellett. Igaz, a férfiak jobb fizetése mentesíthetné a nőket a munkavállalástól. Vegyes felfogású program, a társadalom szervezése tekintetében az utópisták hatását tükrözi.

(d. r.): A NŐK JOGA MUNKÁRA. [Tárca]

Századunk, 1869. szept. 16., 17. 1. évf. 212—213. sz.

A női emancipációs mozgalmak áttekintése a nagy francia forradalomtól kezdve. „Miért legyenek a nők az élettől száműzve, miért ne kereshessék a nők is saját munkájukkal kenyerüket . . .” „Hazánkra nézve valóban kívánatosnak látjuk a női munka meghonosítását. Országvilág tudja mily gyér országunkban a munkás kéz . . .” Gyárunk ugyan még kevés és ettől a nőket nem kell féltetni, de a kisiparban és kereskedelemben szívesen látná őket a szerző.

VERES-BENICZKY HERMIN: NÉZETEK A NŐI ÜGY ÉRDEKÉBEN. Pest: Emich 1868. 16 lap.

Röpirat. Adatai Petrik könyvészetéből.

ILLYÉSY GYÖRGY: A NŐK MUNKAKÉPESSÉGE ÉS MUNKA JOGA, KÜLÖNÖSEN SZELLEMI TÉREN.

Pest: 1871. 48 lap.

Adatai Petrikből.

GYÁRFÁSNÉ (b. PUTEANI NATHÁLIA): A NŐEMANTIPATIÓRÓL.) [Tárca].

Magyar Állam, 1872. jan. 6. 13. évf. 4. sz.

A klerikális napilap szerkesztősege lelkes jegyzettel üdvözlö a cikket: „Haladás, felvilágosodás, fejlődés” ürügye alatt támadják meg az erkölcsöt, józan éssz. Gúnyos kirohanás a nők iskolázása és egyenjogúsága ellen. Főlényeskedve csúfolódik Darwin felett is. Ugyanilyen hangnemben a lap febr. 25-i számában „Nő hit nélkül”.

VII.

Munkások Magyarország minden részén.

A DRÓTOSTÓT. [Tárca] [n. n.]

Hazánk s a Külföld, 1867. szept. 19. 3. évf. 38. sz. 604—605. lap.

Életkép, a vándoriparos életmódjának leírása.

KIRÁNDULÁS A MAGYAR FEKETE ERDŐBE. [Tárca] [n. n.]

Magyarország és a Nagyvilág, 1867. szept. 21, 28. 3. évf. 38—39. sz. 453, 465. lap.

Székelyhidán, Margitán túl van szép hely, melyre akkor kocsin, lovon utaztak. A szegény román nép leírása. Kis üvegputát egy német iparos naggyáfejlesztett, cseh munkásai mintegy negyven házból álló telepen laknak; a fűtők cigányok. A munka, a gyárélet és a telep leírása. Sok képpel.

PÁLFFI DÉNES, IFJ.: EGY PÁR SZÓ A SZÉKELY KIVÁNDORLÁSRÓL.

Kolozsvári Közlöny, 1867. nov. 21. 12. évf. 139. sz. 597. lap.

A 137. számban kezdett cikk végigtekint a Székelyföld birtokviszonyain. „Ezen okok vezettek azon meggyőződésre, hogy a közelebbi jövőre nincsen más biztos mód a székely nép kivándorlása

némi részbeni csökkentésére és gazdasági emelésére, mint közhelyei felosztása, munkás és cselédszerző ügynökségek felállítása . . ." Reméli, hogy Erdélyben is megindul a gyáripár mint jó tőkebefektetés, a szomszédos Dunafejedelemségek „alacsony műveltsége” export lehetőségeket kínál.

DIENES LAJOS: A BRASSAI HONVÉD PÉKEK [Tárca]

Munkások Ujsága, 1868. márc. 15., 1 évf. 3. sz. 18. lap.

A szabadságharc alatt az író futár volt. Bem táborában időzve, rábízták Brassóban a honvédség kenyér-ellátását. A szászok szabotálása és pékek hiánya következtében, egy fogoly osztrák katoná vezetésével sütőüzemet szervezett, más szakmájú iparos honvédek betanításával.

BARCS JÓZSEF: MUNKÁS, VIGYÁZZ EGÉSZSÉGEDRE. [Tárca]

Munkások Ujsága. 1868. ápr. 19. — máj. 3., 8—10. sz. 60—61, 68—69, 75—76. lap.

Az általános egészségügyi észrevételeken kívül, részletezi egyes szakmák munkásainak súlyos munkakörülményeit, a pinceműhelyeket, a fertőzött pesti levegőt.

A SZALMAFONÁS MINT NÉP-IPARÁG. [Tárca, Jankó János rajzával] [n. n.]

Vasárnapi Ujság, 1868. nov. 22. 15. évf. 47. sz. 564—565. lap.

—i—y: HETI TÁRCZA. (. . . London Pesten) [Tárca]

Századunk, 1868. dec. 6. 282. sz.

„ . . . a pesti gőzmalomtelep . . . S eszembe jutott milyen képe lesz a városnak, melynek minden kövét oly büszke szeretettel öleljük át, ha majd évek múlva gyár hátán gyár, a kürtök egymást érik s a környék vérpiros fényben fog éjelente kigyúlni mint a skót gyári városok környékén . . . e szenny és mocsok itt aranybányákká változik . . . csak akkor szorult el a szívem, mikor e sok ezer munkás szájából, e gyárosok ajkairól csak ritkán hallottam egy-egy magyar szót . . . ”

RÉTHI LAJOS: KERESETRE INDULÓ SZÉKELY FIUK. [Tárca, Jankó János rajzával]

Vasárnapi Ujság, 1868. dec. 6. 15. évf. 49. sz. 588—589. lap.

A földműves székely fiúk világgá mennek munkát keresni.

KÁROGÓ [?]: PESTI TÁRCZÁK. (. . . MAGYAR GYÁRIPARUNK S ANNAK EGYIK MINTAKÉPE A VIDATS FÉLE GÉPGYÁR.) [Tárca]

Magyar Ujság, 1869. máj. 13. 3. évf. 108. sz.

„Ha elgondolja az ember, hogy csak egy ilyen gyár, minő a Vidats féle, közel ezer embernek nyújt közvetlenül és közvetve foglalkozást . . . ha szemtanúi vagyunk azon társulásnak, mely e gyármunkások szellemi életét rövid időn meglepő fokra fejleszteni — s figyelemmel kísérjük épen a munkásosztály művelésére fordított igyekezetet s az ott fölmerült mozgalmakat, nem kell kétségbeesnünk hazánk s fővárosunk jövője iránt.” (A Vidats család és gyáruk története a Vasárnapi Ujság 1859. febr. 27-i számában, 6. évf. 9. sz. 101. lapon. Képpel; A Nép szava, 1869. márc. 14., 73. lap.)

SZATMÁRI KÁROLY: SÉTA A KÖRÖS PARTJÁN. (. . . VASUTI MUNKÁLATOK. MAGYAR NYELV AZ IDEGEN MUNKÁSOKNÁL . . .) [Tárca]

Bihar, Nagyvárad, 1869. jun. 20. 5. évf. 49. sz.

A várad-kolozsvári vasútvonal munkálatairól a Körös völgyében. Néhány kép a munkásokról: „Egyes kötélzálakon, vagy kötélajtórján küsznek a magasba, hol löporral és nehéz csákánnyal bontják a köveket. Borzad az ember, ha nézi is, mily veszélyekkel fenyegeti őket minden pillanat a talpalatnyi állványon! . . . Figyelemre méltó a vonal hosszában elterülő fa és kőbódék sora, amelyek lakásul és vendéglőül szolgálnak . . . Van itt sokféle nemzetiségű és nyelvű nép . . . ” stb.

MOLNÁR ANTAL: AZ ERDÉLYI VASÚTI MUNKÁLATOK „CSODÁ”-JA. (UTINAPLÓBÓL) [Tárca]

Magyar Polgár, Kolozsvár, 1869. jul. 16. 3. évf. 83. sz.

A nagyvárad-kolozsvári vasútvonal építésének egy szakaszáról irodalmi kép. Ezen kívül tanulságok: a munkások „a magas díjazás” folytán öntudatra ébrednek, tanulhatnak a külföldi (angol, olasz, stb.) ott dolgozó munkásoktól, akik két-háromszor annyit végeznek és kapnak.

Dolgozni tanuljanak a hazai munkások, ne sztrájkolni — elmélkedik az író. — Sok az üzemi baleset. Tizennégy naponként, vasárnap fizetnek. Az író ilyen napon járt ott és leírja a munkások rögtönzött lakótelepét: ételt főznek, zeneszó mellett táncolnak stb.

KÚNSÁGI: MAGYAR GYÁRAK, INTÉZETEK ÉS VÁLLALATOK. 1. PESTI ELSŐ MAGYAR BŐRGYÁR. [Tárca]

A Hon, 1869. okt. 30, 31. nov. 4. 7. évf. 2 0, 251, 254. sz.

A hazai bőripar és a gyár munkájának leírása, kis gépeinek dicsérete. Ábrázolja a munkafolyamatot.

NÉMETH ALBERT MUNKAVEZETŐ MUNKÁS: A GYÁRI MUNKA KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A GŐZMALMI MUNKÁRA.

Tiszavidéki Ujság, Szeged, 1869. nov. 7. 11. sz.

Arany Trombita, 1869. nov. 13., 44. sz. 328. lap.

A gőzmalmi munka egészségtelen, veszedelmesek a nehéz zsákok, melyeket egy embernek kell megemelnie.

T. G.: MIT CSINÁL PEST? [Tárca]

Reform, 1871. máj. 25., 2. évf. 143. sz.

Cseveg a főváros statisztikájáról, a lakosság foglalkozás szerinti megoszlásáról, ezek közt pl. a nyomdászok, cselédek számáról, a dolgozó nők arányszámáról.

VERSEK A MUNKÁSOK, SZEGÉNYEK, ELNYOMOTTAK JELENÉRŐL, HARCÁRÓL ÉS GYŐZELMÉRŐL

I.

Eredeti versek:

JANKAI JÓZSEF: AZ ÉHHALÓK.

Magyarország és a Nagyvilág, 1867. febr. 17. 3. évf. 7. sz. 74. lap.

Érzelmes vers a hideg hajlékban éhenhaló anyáról és gyermekéről. Az apa jó:

Nem éhezünk már, im sok jó urak —
Kenyért, levest, sőt pénzt is adtanak.

De a segély későn érkezett. A „jó urak” kétszer is szerepel a versben, melynek tanulsága a mottó: Qui cito dat, bis dat.” (1)

ÁLMOS DEÁK: A TÓT SUSZTERINAS VASÁRNAP.

Hétfejú Sárkány, 1867. jun. 30. 2. évf. 39. sz. 154. lap.

Négyszakaszos tréfa a csupán gúnyvers tárgyát képezhető inasról, az iparosokon kívül a nemzetiséget is csipkedi!

VÁRADY GUSZTÁV: VISELTE A GYÁSZT.

Vasárnapi Ujság, 1867. aug. 11. 14. évf. 32. sz. 394. lap.

... A berekben is, hol most méla csend ül,
Majd felviharzik még a régi hang;
A szabadság hymnusa újra csendül,
Vagy újra kong a félrevert harang.

BENEDEK ALADÁR [NÁRAY IVÁN]: ENGESZTELHETETLEN KISÉRTETEK. [Legenda]

Magyarország és a Nagyvilág, 1867. okt. 26. 3. évf. 46. sz. 506. lap.

Ballada. A nagyúrnak rémes álmai vannak, fejtelten kísértetek üldözik: legyilkolt alattvalói. Áldozatul megöleti lányát — feleségét, hasztalan. A harmadik táltos így szól:

Alattvalóidnak lefoglaltad telkét
S gyilkoltál, ha teljes bérök követelték,
Most osszad fel köztük fél rész birtokod!

A nagyúr ezt is megtette, de bűneit ez már nem teszi jóvá a kísértetek pusztulásba kergetik.

LAUKA GUSZTÁV: VASÁRNAPON.

Képes Világ, 1867. dec. 2. 2. évf. 23. sz. 1065—1066. lap.

Vasárnapi harangszóra térden imádkozó juhászot ábrázoló kép mellett nyolczszakaszos vers, mely azt kívánja igazolni, hogy legjobb dolga van a nincstelennek.

... Uram! ki igazságodban
Az utolsót sem feleded,
A gazdagot a szegénnyel
Egyiránt őrzöd s szereted.
... S a természet szépségében
Adsz vigaszt a szegényeknek,

S ugyanazt a mennyországot
Tartod tárva a híveknek.
Nem esdek én tőled külfényt,
Se gazdagság-, s dicsőséget;
Csak ide lenn nyugodalmat,
És oda fenn üdvösséget.

Az idilli vers tökéletesen alkalmas a polgári és földesúri lelkiismeret megnyugtatására.

MEDGYES LAJOS: A HAZA VESZÉLYEIBEN.

Vasárnapi Ujság, 1867. dec. 15. 14. évf. 50. sz. 610. lap.

... Reánk még szent kötelmek várnak,
Miket még be kell töltenünk:
Fel kell oldanunk minden rabláncot
S szabaddá tennünk a világot.

IMREFI JÁNOS: VIHAROS ÉJ.

Vasárnapi Ujság, 1867. nov. 3. 14. évf. 44. sz. 538. lap.

... Szalmaágyon ül a szegény paraszt,
Elaludnék, de éhen nem lehet;
Azonkívül még fázik is nagyon: —
A szél elhordta a házfödelet.
Bágyadt szemével a sötétbe néz,
És görnyedezve átkozza, hogy él.
Oly rémteljesen vonít künn az eb...
— Oh ha tudnátok, hogy mit zúg a szél! ...
... Riad álmából a vén uzsorás;
A vihar rázza künn az ablakot;
„Hah! szerzeményem, drágagyöngyeim!
Igen- igen, gaz rablók járnak ott!”
Észméletlenül rohan fel s alá,
Míg kincse fölött lerogy, elalél.
Oly rémteljesen vonít künn az eb...
Oh ha tudnátok, hogy mit zúg a szél! ... stb.

KOMÓCSY JÓZSEF: NYOMDÁBAN. [Vers]

Költeményei. Pest: Szerző 1868. 12. lapon.

KOMÓCSY JÓZSEF: EGYSZERŰ, KÉK HABOS RUHÁJA... [Vers]

Költeményei. Pest: Szerző 1868. 22. lapon.

Varróleányról.

TORKOS LÁSZLÓ: TOLNAI LAJOS (A LEGUJABB MAGYAR KÖLTŐI NEMZEDÉK.) [Tárca]

Pesti Hetilap, 1868. jan. 20. 3. évf. 3. sz. 19. lap.

Kritika T. L. 1865-ben megjelent költeményeiről. Közte „A szegény vándorló legényről”: c. románc ismertetése. Dicséri a népies és az általános emberi hang szerencsés egyeztetését: Magyar parasztleány német vándorlegényt ápol, eltemet és értesíti kedvesét; noha nálunk a vándorlegény nevetséges, ha német, éppenséggel gyűlöletes színben szokott feltüntetve lenni.

BENEDEK ALADÁR: FELTÁMADÁSRÓL SZÓL AZ ÍRÁS...

Vasárnapi Ujság, 1868. febr. 23. 15. évf. 8. sz. 86. lap.

A költő úgy ebben, mint többi verseiben meglehetősen homályos. Mégis nyilvánvaló verseiből, hogy szemben áll az osztály-elynyomással, különösen az új kapitalizmus vált ki belőle valóságos irtózást és rettegést.

... Feltámadásról szól az írás:
Borult az ég — a lég oly tikkadt!
Közleg a nagy percz, — legyünk készen! —
Mely eget ráz és földet ingat.
Most teljesül, mit Krisztus jósolt!
Azért halt ő és annyi mások:
Ez lesz, ez lesz a végítélet!
— Az írás nem mond hazugságot! —

BENEDEK ALADÁR: A SZENVEDÉLYNEK HÚRJA HALLGAT... (1868)

Tarka Világ, 1869. 505. lap.

Tizenegy szakos vers, a költő tehetetlenül áll a kapitalista világgal szemben.

A szenvedélynek húrja hallgat
S én hozzá érni nem merek:
Lantom zeng csöndet, zeng nyugalmat,
Ezt kedvelik az emberek.

Az ősi bú nem szól dalomban,
Szunnyad, — s én félem kelteni. —
A merre nézek, vigalom van:
Mi haszna volna most neki?

Pihenj szent orkán, szenvedély, s te
Gyógy aggalom, ah! hunyj szemet. —
Hivatástoknak nincs még vége,
Tinektek veszni nem lehet!

... Most? — Most a világ hanyatt dőlt, és

Hasára süt a napmeleg.
Ez most az okos időtöltés,
A többi, — mondják — „képzelet!”

Pihenjetelek; ne keljetelek fel,
Had terjedjen e kór tovább:
Ők fognak jönni s telt sebekkel
Mutatják éltök nyomorát;

... Most? Átheverik im a nappalt,
Az éjt tobzódva töltik át:
A fényes égi sugarakkal
Most csak *zsírt* olvaszt a világ.

Erény, költészet, hit s szabadság
Nem gyújt már s csupán arra van,
Hogy hívó czéljuk elringassák
S ne legyen lelkök nyugtalan. —

... Nem ez, nem ez a ti világtok!
Nekem sincs most más, mit tegyek:
Szunyogként dongok — meg-megszálllok,
S majd itt csipek, majd ott egyet.

BENEDEK ALADÁR: TE LÁZAS IFJU...

Uj Világ, 1869. febr. 1. 4. sz. 39. lap.

Magyarország és a Nagyvilág, 1869. máj. 16. 5. évf. 20. sz. 233. lap.

Legujabb Költeményei. Pest: Aigner 1870. 86—88. lap.

*Az ifjuról, aki harcolt a szabadságért, de mindenben csalódott és nem leli helyét a világon.
Nincs egyedül, sokan vannak e családban, a költő is közéjük tartozik.*

IMREFI JÁNOS: REJTÉLYES ÉJ VOLT...

Uj Világ, 1869. máj. 1. 13. sz. 148. lap.

... Láttam ezernyi halvány szellemet,
Minek láttára lelkem szárnyra kelt.
... S amit ők láttak, látta lelkem is.
A „jövő” széles, gazdag téerein
Büszkén jött a „kor” hófehér lován,
Egy lengő zászlót tartva jobbkezében,
Melyre e szó volt felírva: „Szabadság” —

... Míg azt a zászlót kigöngyölheté,
Várnia kellett ezredévekig.
... S utána jött egy vég nélküli tenger,
Hullámos tenger mozgó emberekből ... stb.

KONTRA LAJOS: MUNKÁSOK KÖZT.

A Nép Szava, 1869. máj. 23. 2. évf. 20. sz. 156—157. lap.

A birtokos költő napszámósaival együtt megy ki a kapáláshoz s azt idillikusan ábrázolja.

... Én is köztök megyek, mint illik gazdának,
Majd így eselédjeim csak jobban helyt állnak:
Mert a férfiak közt ez a leány féle,
Ha gazdát nem érez, elámolyog félre.
Itt van már a telkem. Jól kitetszik rajta,
Hogy a szántása csak — konvencziós fajta,
Amúgy hevenyiben van bíz az feltörve,
Fölverte jól a gaz, — az a gonosz pörje.
... Vigan megy a munka, van tréfaság elég,
S incselkedés, mit a nép egymás közt elért,
A politika is nagy bőségesen foly,
Kossuth édes apánk viselt dolgairól
S folya tán napestik, de im a leányok
Legfürgébbike most a nótába vágott ...
„Ha kis madár volnék a liget aljába,
Könnyebben élnék én, nem járnék napszámba
... Ha kis virág volnék, levendula, zsálya,
Könnyebben élnék én, nem járnék napszámba. stb.

Úgy látszik, még sem volt idill a napszámba járás! Figyelemre méltó a részes-szántás jellemzése és a Kossuthról való politizálás.

PAPIRRÁGÓ (?): EGY ARISZTOKRATA MONOLÓGJA.

Ludas Matyi, 1869. jun. 13., 3. évf. 23. sz. 191. lap

Ugy tanít a demokrata, úgy tanít a demagóg,
Hogy a népet illeti meg az uralom, fenség, jog,
Mikről eddig álmodni se merészelt a buta nép,
Átkozottan, nem szeretem, nem veszem be semmikép.
... Ha a nép jut uralomra, vajh mi könnyen megesik:
Sok kegyelmes heverő úr magas polezről leesik;
A nyugdíjas dologtalan népszaroló sáskahad:
Zsiros koney és kenyér nélkül éh gyomorral elmarad.
Az uralom — nép kezében — ha megszerzi, lesz szablya,
Mellyel az a nagyok jogát oly kevésre leszabja,
Hogy magának maradjon meg mindenből a nagyobb rész,
Akkor bizony születés, rang, czím, rend, kereszt mind elvész.
E csillogó rongyok pedig eltakarják ami rút,
És fűznek az üres főre gyakran babérkoszorút,
... „Hol a hiú góg s henyeség munka nélkül kéjeleg,
Míg az érdem munka mellett éhen, rongyban szédeleg” ...
Hét szakasz.

ENDRÓDY SÁNDOR: A FEJEDELEM ÁLMA.

Hazánk s a Külföld, 1869. aug. 5., 5. évf. 31. sz. 482—483. lap.

Nehézkes ballada, tartalma éles hangú, izgató. Király-ellenes. A király vérontással akarta megölni a Jövőt, menekül az Igazság elől, de utoléri a sértett Gondolat.

BENEDEK ALADÁR: RABOK CHORUSA.

Vasárnapi Ujság, 1869. dec. 5., 16. évf., 49. sz. 670. lap.

Tűnj el fohászok sötét éjszakája,
Piros kárpítú, vidám reg, jövel.
Deríts mosolygást az zord láthatárra,
Jer, a szabadság hírszellőivel! stb.
Jelige: „Tizenkilencedik század.”

JÓ ÉS IGAZ TANÁCSOK ARRRA, HOGY MIKÉPPEN LEHET HIRTELENJÉBEN NAGY EMBER- RÉ LENNI?

Körmös Ferkó, 1870. jan. 2., 2. sz. 7. lap.

*Ilyen című cikk végén 8 szakaszos vers, mely a kormánypártiság tudományára oktat. A ki-
egyezés után általánossá válik a magyaros ruha elhagyása, maradi módon ezt gyakran rosz-
szalják a függetlenségi lapok.*

Könnyű annak, nagyon könnyű,
Aki így urrá lehetett.
Hasa hízik, vidáman tölt
Perczet, órát, napot, hetet.
Szabad neki frakkban járni,
Cilindert is vehet nagyot.
Tarthatja nyakát merően,
Mint góré, amely megfagyott. stb.

PAPIRRÁGÓ: A BOTOZTATÓ FÖRENDEKHEZ.

A Nép Szava, 1870. jan. 16. 3. évf. 3. sz.

*A képviselőház elfogadta a botbüntetést eltörlő törvényjavaslatot, de a főrendi ház elvetette.
Ez alkalomból a kissé nehézkes verselésű, de sikerült tartalmú szatira: A régiségbúvároknak
nem kell Egyiptomba menniök, van nálunk is lomtár — a főrendiház. Vannak ott özönviz-
előtti mamutok, krisztusi szellemtől üres, elhízott főpapok, s mint az ókor múmiái, hiü gögben
és rögeszmében megkövesedett mágnások. A népet csak szemétnak tekintik. Nevelési elveik:*

... Sokba kerül, költséges a tanoda,
Bizonyára sokkal olcsóbb annál „a bot s kaloda”;
Azért mondják lelkesülten: „éljen a bot és bitó!”
„Mert a kettő legsikereseb, legolcsóbb néptanító.”

... Nocsak drága méltóságosak! menjetek visszafelé,
Vegyétek még az „izzó vas” büntetését is elé ...

Úgyis éppen szátokból kel a nép ellen a panasz,
„Hogy az urat nem tiszteli” mert bárdolatlan kamasz,
No majd úgy — ha a „műveltség” bottal lesz beleverve,
„Megsímul, — az urak iránt tisztelettel lesz telve.”

HERKÓ PÁTER: MI VAGY TE JÁMBOR NÉP?

A Nép Szava, 1870. jun. 5. 3. évf. 23. sz. 180. lap.

Lendületes költemény 8 négysoros szakaszban.

Mi vagy te jámbor nép? A hatalom barma,
Mely edzett nyakadat vasjáromban tartja! ...

*Mohos kőszirt vagy, mely egyaránt várja az esőt és a villámot. Folyammeder vagy, melynek
csak az iszap marad örök sajátja. Töltés vagy a fegyverben, akárki elsüthet, csak a billentyűhöz
tudjon érni. De eljön az idő, midőn önérzeted újra éled:*

Akkor elhalványul az erőszak napja,
S a széttört igának nem marad darabja!

BENEDEK ALADÁR [NÁRAY IVÁN]: SZEGÉNY ZSIDÓ LEÁNY. [Vers]

Legújabb költeményei. Pest: Heckenast 1870., 35. lapon.

A bolti alkalmazottról, aki családi életre vágyódik.

HIADOR [JÁMBOR PÁL] — UJ-PEST [Vers]

Ujabb költeményei. Pest: Kertész ny. 1871., 51. lapon.

A munkáslakta elővárosról.

DARMAY VIKTOR [VICZMÁNDY GYŐZŐ]: MILY MESSZE MÉG?

Ország-Világ, 1871. máj. 21. 1. sz. 244. lap.

... Mily messze még a percz, a rév — hol sorsunk
Megáll a küzdés tört hajóival?
Ha nem mint porszem, végtelenbe forgunk,
S minket is egy szél kénye úz, fuvall.
Mily messze még, hogy szebb korok születnek,
S az ég meghallja az imát;
Oh, jöjj el napja a nagy szeretetnek,
S napoddal öleld a világot át!...

MAGYAR FŐNEMES VAGYOK! [n. n.]

Borsszem Jankó, 1871. jun. 11., 4. évf. 180. sz. 185. lap.

Petőfi: Magyar nemességének szellemes travesztája a förendi házról:

Nem küld engem a kerület,
Engem csak a mama szülhet.
Pelenkában van a jog,
Magyar főnemes vagyok.
Szeretem a haza földjét,
Irtvány tölgyét, rétek zöldjét,
Pórnak abból nem adok,
Magyar főnemes vagyok.
Négyszáz követ, bármi böles ő,
Kevesebb mint harminc böleső,
Melyen korona ragyog.
Magyar főnemes vagyok...

NAGY BÖGŐS [KÁLMÁN FARKAS]: A FELSŐ HÁZHOZ.

Ludas Matyi, 1871. jun. 18. 5. évf. 25. sz. 192—193. lap.

A förendiház visszavetette a telepítésről szóló törvényjavaslatot, mely a nagybirtokból juttatott volna nincstelen földművesek javára, hogy helyhez kösse őket. De

Mikor döglődik a bestia,
Utoljára még egyet rúg.
... Ezt a példát szabom rátok,
Nagyméltóságú förendek!

... Persze, az a nagyon böles káput
Sehogy se tudja bevenni,
Hogy ne legyen ezután jogotok
A szegény húsát le enni; —

... Lám, lám, tán a régi időket
Óhajtjátok ismét vissza!!!?
Bizony, jó világ is volt rátok:
Századokig elnyult a per.
Nem volt váltó, — de volt úriszék.
S a mogyorópálcza jó szer!

Hajtjátok vitézül a nyulat
Parasztszántotta ugaron,
Tán éppen ott, hol őseitek
Véresen vívtak egykoron!

Őseitek? — Wesselényi
Mondá holmi inasokról:
Azok minket — mi meg azokat —
S ez igaz köztetek sokról!

... Erkölcstelen rimák emlőin
Nyaltátok a feslettséget,
Jézsuiták s bigott papoktól
Nyertétek a bölcsességet!

... S ti ott ültök felfútt pofával,
Kevély nyakkal, peczkes orral,
S elbutulva daczolni mertek
A haladni vágyó korrall!

Vigyázzatok, megrothadt tőkök! stb.

RÁCZ MIHÁLY: HEGYEN. (NAGYVÁRAD, JUN. 28. 1869.)

Nagyvárad, 1871. jun. 28. 2. évf. 146. sz.

Hegyről nézi a várost, a gőzzel hajtott gyárat. Az emberiség halad. Előre, évszázad: munkával paradicsom lesz a föld. Áldott a napszámos, ki egy üres helyet betölt.

PROLETÁR: VILÁGREND. [Vers]

Lámpás, 1871. jul. 7., 2. évf. 6. sz. 4. lap.

Az életben minden szerep meg van osztva,
Más ülteti a fát, s másé a gyümölcse ...

Késérű vers a kizsákmányolásról. Homályos célzásai alighanem a Kommün leverésére utalnak: „A sánta a vaknak nyakán ülve nyargal... Megkötött apjára saját fia céloz;” egyik száműzetésbe megy, „S ki önfiait mint hiéna fölfalá, Egy mosoly csak tőle s neve az „erény” lesz.”

Ez küzd, izzad, munkál milliók javáért,
S ebektől ugatva jár mint bitang cseléd;
S az milliókat kap és tömjént jutalmul,
Mert egy hitvány rongyon aláírja nevét.

TÓTH ENDRE: MILY ÉDES PERCZ!

Ország-Világ, 1871. okt. 1. 40. sz. 470. lap.

A fán madár dalol s a költő feledi korának zűrzavarát. Kétségkívül a kapitalizmusra gondol.

A madár dalából ezt érti:

Hogy e gaz eszmék lánczából végre
Kiront a szellem s győz a bűn felett ...

Mert itt az ige — s a télnek vége
Ha a madárka zeng a fák felett.

Kissé homályos, az sem világos, mi az az „ige”.

BENEDEK ALADÁR: CSENDES ÓRÁBAN. (Lyrai pályamű)

Nefelejts, 1871. okt. 8. 13. évf. 41. sz. 481. lap.

Árnyak, sugarak. Pest: Heckenast 1873. 132. lap.

A felvilágosodás és az utópisták visszhangja. A költő magábavonul, elpihen benne minden rossz:

S egy sejtés támadt fel nyugvó agyamban.
S hogy jó az „ember” s győzni fog: hiszem.

BENEDEK ALADÁR: NAGY IDŐK. (NAGY IDŐK KÜSZÖBÉN.)

Hazánk s a Külföld, 1871. okt. 26. 43. sz. 371. lap.

Árnyak, sugarak. Pest: Heckenast 1873. 180—181. lap

Az új világ ellenmondásai a költő számára megfogalmazhatatlanok, de érzi azokat. „Mi érijük meg az ítélet napját!”

GEGUS DÁNIEL: BŰ-HANGOK. — HONFI BŰ.

Buda-Pesten: 1871. 21—22. lap.

Régi divatú „alagykák” vagyis elégiák. Ebben az évben nagy izgalommal tárgyalták az alapján téves kérdést: az elnémetesedés veszélyét. U. i. a kapitalista gazdasági rendre való átérés ugrásszerűen növelte a polgárságot, mely a városi lakosságból és bevándorlókból került

ki nagyrészt s ezek németek, részben ugyancsak németnyelvű zsidók voltak. A kortársak azonban ebben az átmeneti jelenségben a magyarság f o g y á s á t látták. A szerző e fogyas okait kutatja: Sok magyar pusztult az 1831-i kolera alkalmával; itt a felvidéki zendülésről versel. Majd ábrázolja a nagybirtokosok tevékenységét a telepés-falvak lerombolásával s egész alföldi községek lakosságának szétkergetésével. Mint tudjuk, az u. n. szerződéses jobbágyok utódait 1944-ig folyamatosan tették földönfutóvá.

... S vannak az Alföldön számos romhalmazok ott, hol
A munkás népség megtelepülve lakott.
... Szívtelen úri szeszély rideg, önző tette kitérta
A község lakosait, házbeli népeivel.
Szélnek eresztetvén, — zivatarba menetnek az útra
Mind hajléktalanul, rájuk az úr nem ügyel.
Nem gondol, s nem néz lehető bosszúnak elébe,
Mely fájó kebelű emberi szívből ered.
... Mit ha jogos tettként megvédeni tudna is a böles,
Emberi méltánylat nem veszi azt örömet.
Mert ha akármi csekély mértékben hanyatlik az erkölcs:
Annyiba pusztulást szenved a nemzeti test...

PAPIRRÁGÓ [?]: SZÓZAT A NÉP EMBERÉHEZ.

A Nép Szava, 1871. aug. 27., 4. évf. 35. sz. 277. lap.

A nép csak akkor vívhatja ki szabadságát, ha művelt s ennél fogva öntudatos lesz. Idealista hagyomány gyöngye előadásban.

MINDSZENTY GEDEON: JÉZUS ÉS A SZABADSÁG.

Magyar Állam, 1872. febr. 7., 13. évf. 29. sz.

Nyilván a materializmus és munkásmozgalom ellen intézett képes beszéd.

BENEDEK ALADÁR: A VÉN FUJTATÓ CIGÁNY REGÉJE.

Vasárnapi Ujság, 1872. máj. 26. 19. évf. 21. sz. 254. lap.

Árnyak és Sugarak, Pest: Heckenast 1873. 154—156. lap.

A költő menyasszonyával vasgyárban jár s ott egy öreg munkást lát, akiről leri a nyomor és reménytelenség. (A munkás még nem volt ekkor vers tárgya költőinknél, ezért kellett a munkást cigánnyá is tenni, mert a cigányok „költői” tárgyként már elismerést nyertek.) A költő megérzi, hogy sorsa azonos az öreg cigány-munkáséval — megérzi ezt menyasszonya is és csakhamar ezután elhagyja, egy gazdag emberrel. — A költő szókészletéből az ideillő „proletár” hiányzik.

... Mit tud ő arról? — Róza elment,
S az agg cigányról álmódott,
Ki már mint zsenge, ifjú gyermek,
Hurczolt nehéz vándorbotot;
Míg itt megállt s nem volt egy óra,
Mely boldoggá tévé szegényt!
A diósgyőri vashámorba,
A mint szította ott a szént.

Mit tud ő arról? — Én nyugodtan
Vártam a helyről vissza őt.
Szegény valék, s ah! e napokban
Hozzá egy gazdag ifjú jött.
Ám Rózát ez el nem sodorta!
Csak kezét; s esztét az a kép
A diósgyőri vashámorba,
A mint szította ott a szént...

BENEDEK ALADÁR: DÁRIDÓ VÉGÉN.

Vasárnapi Ujság, 1872. febr. 11. 19. évf. 6. sz. 66. lap.

Árnyak és sugarak, Pest: Heckenast 1873. 144—145. lap.

... El a pohárral! Elég volt a borból!
Legalább nékem már elég.
Vérem pezseg; agyamban forr az élet,
S fölfedni azt nem illenék. —
Sok van, sok van ez agyban, amit e kor
Jónéven bizton nem fogad.
El a pohárral! Vagy szakítsatok szét
Minden, de minden gyöngéd lánczokat! —

Sokat szenvedett és csalódott, ha felnyitja ajkát szörnyű hangot ad.

Vihar ne szegje a szel.d hullámot,
Kedvünket, melyet lengeténk. —
Óh, mert lelkemben sötét felhők kelnek,
Míg dúlnak mezőt s kerteket.
. . . S elátkoznék mindent, s e hazát is!
Ha még tovább is innám veletek.

KISS JÓZSEF: VARRÓLEÁNY DALA.

Magyarország és a Nagyvilág, 1872. márc. 3. 8. évf. 9. sz. 100. lap.

Összes költeményei 5. kiad. Bp.: Singer és Wolfner 1914. 82. lap.

. . . Varróleány öltöget	A szemfödél mellett
Éj-napon át.	Sóhajt nagyot,
Ma szemfedőt, holnap	De ha nászruhát varr —
Nászi ruhát.	Könnye ragyog.

BÉNYEY [?]: A MÉHEK FORRADALMA.

Szabad Magyarország, 1872. ápr. 6. 14. és 20., 3. évf. 14—16. sz. 108., 116, 224—225. lap.

Mese a méhekről, kik fellázadtak az arisztokrata és papi uralom ellen, elkergették ezeket a heréket. Éles satíra a hazai viszonyokról.

MEDGYES LAJOS: AZ IDŐK JELEI.

Fővárosi Lapok, 1872. máj. 8., 9. évf. 105. sz. 453. lap.

Forr a világ a vén idő oszlopai összedülnek. Nem lesz többé zsarnokság, önkény a nemzetek szabadon összefognak:

. . . Munka, műveltség sz z erényben	Létfáján az emberiségnek
Versenyre szállnak szabadon;	Lemetszik a töviseket:
Méhgyűjtő méhek seregében	Az üzerek háttérbe lépnek,
A heréknek helye nem léssen:	Nem lesz nyoma vad üldözésnek.
Vész a rest s él a szorgalom.	Áthat mindent a szeretet.

KENEDI GÉZA: A SZABADSÁG.

Szabadság mint a nép zászlója. 1872. máj. 18., 2. évf. 20. sz. 181. lap.

Akárhányszor nyomta el a zsarnokság, az ezredévek folyamán, mindig újra felbukkant a szabadság eszméje.

MARIKOVSKY GÁBOR: AZ EMBERFAJNAK MULTJA . . .

Magyarország és a Nagyvilág, 1872. jul. 14., 8. évf. 28. sz. 340. lap.

Az emberiség régen gyermek. Vajjon mikor fog megérni? De egyes népek ajkán már hangzik az ébredő öntudat szava.

. . . Oh szép idők! oh nagyszerű kora
Boldog utódok ivadékinak,
Midőn a népek eggyé forrnak és
Egyik keservén másik nem vigad . . .

MEGELÉGEDES [n. n.]

Hírmondó, 1872. nov. 3., 5. évf. 88. sz. 1053—1054. lap.

Az 1047. lapon lévő cikk magasztalja „A nótárius levelei, vagy miért nem boldogul a magyar” c. füzetet, ahonnan e szemelvényt adja. Ezzel szemben szidja a függetlenségi és baloldali ponyvatermékeket. Édeskés hangú idill a szegény ember „boldogságáról”.

. . . Sok pénzzel éppen ninesen sok bajunk,
Hisz e nélkül — no csak megvagyunk!
Megenné nálunk úgysis a penész;
A pénznél mennyivel
Nagyobb értékű e két fürge kéz!

... Mulass világ, halmozd fel kincseid!
Picziny lakomban nagyobb kincs van itt,
És nem irigylem semmi birtokod,
Nem pénz, s örömedet,
Pedig csak egy szegény zsellér vagyok.

ARANY LÁSZLÓ: A DÉLIBÁBOK HŐSE. (A KISFALUDY TÁRSASÁGNÁL JUTALMAT NYERT
KÖLTŐI ELBESZÉLÉS. 1872.)

Budapest: Kisfaludy Társ. 1873.

Összes művei, Bp.: Franklin 1901.

A második részben szól az 1860-i március 15-i tüntetésről. A mozgalmakban (melynek egyik vezetője Táncsics volt) lelkesen résztvesz hőse, Balázs:

Szentül hivé, hogy a hon lángra lobban,
Mihelyt lehull az első szikra tűz;
És lelkesít, lázít, nyíltan s titokban
És zajra zajt, zavart zavarra üz;
Szózáttal ajkán, csákánnyal marokban,
Rendőr-csapattal is, ha kell, kitűz;
Ez vala akkor honfias divat,
Míg meg nem bánta egy pár áldozat...

A harmadik részben az egykorú építkezéseknél a munkások biztonságának hiányáról is gúnyolódik:

Tölem ne várj kaland-okozta lázat;
Ha borzadályt kívánsz, vérbódítót,
Ha véred petyhüdt, hogy forgásba rázzad,
Keress kötél-táncost, czirkuszt, bitót,
Vagy nézz el Pesten egy építte házat,
S lesd meg, mikor potyog le róla tót, —

T. i. „tót” napszamosok dolgoztak köztudomásúlag az építkezéseknél. — A harmadik rész végén Balázs gyakorlati ember akar lenni, közgazdaságtannal foglalkozik és tanulni Angliába megy.

... Nekünk is otthon így s ez kellene,
Dock a Dunán, gyárak, sokféle gőzgép,
Akkor mi is lehetnénk ily dicső nép.
A mint London változó derű- s homálya,
Az élet árnya s fénye úgy suhan
Vegyest előtte: kincsek garmadája
S koldusbot együtt és szomszédosan,
Dús tárlatoknak millió csudája
S nyomor, piszok, bűn a külvároson,
A Hyde-park büvölő sok büszke szépe
S odább a Southwark satnya, kósza népe.
Nép, kiknek e földön nincsen hazájok.
Gyárban nyomorgatják át az életet,
Nyirkos lakokban, hol kór, fene, tályog,
Rongy, gaz, gyerekjaj, inség, bűn ered,
Hol a sötét tudatlanság kóvályog
S nem kapni sem ígét, sem kenyeret,
Nincs egy derült sugár, se czél, sem eszme,
S hömpölyg az ember egy tömegbe veszve...
Balázs ilyféle eszméken borong,
És Mill-Stuart s Proudhon forog kezín;
Tünődik a földrente, tőke, munka,
Túlnépesülés nagy kérdésein;
Megúsztató-e ez, vagy elbukunk a
Társadalmi özönvíz mélyein.
Olvass, tanul, hogy nyitját megtalálja,
S minél mélyebbre néz, csak nő homálya.
Nagy tenger ez. Mit rejt lenn rémes alja.
Nem látja szem, titkos, mint a jövő...

A negyedik részben a magyar nemesi birtok gazdasági cselédségének sivár képe:

... Bűzhödt cselédház, füstös konyha, pitvar,
Gazos kert, rongyos ólak, sáros udvar.

Ásítva ácsorognak jobbra-balra
Pár vén agár s néhány lassú cseléd,
És bátyja szidja — borsot hányva falra —
Kinek kezét, kinek lábát, belét,
Vagy „béle-istenét” ...

II.

Műfordítások

KLYTHUS [JÁMBOR PÁL]: HARTMANN EGY KÖLTEMÉNYE [PESTI SZEMLEK]

Magyar Ujság, 1868. jun. 14., 2. évf. 236. sz. 550. lap.

Moritz Hartmann, a korai szocializmus német költőjének versét fordítja. A vers eredeti címe: Die Regentropfen. (Gesammelte Werke I. Stuttgart: Cotta 1874: 287.) Németül két szakasz.

Egy esőcsepp, kicsinyke csepp	Mi azt hirdetjük most neki,
Szól másikhöz, inkább cseveg:	És hullunk, mint a könnyei:
Mért zörgünk? szólj, én nem tudom,	„Nyomor fia! remélj! remélj!
Mért zörgünk e kis ablakon?	Nő a kalász, nő a kenyér!”

A másik csepp mond válaszul,
S lágyan a kis ablakra hull,
„Azért zörgünk, mert itt lakik
Egy ismerős, ki éhezik,”

HUGO, VIKTOR: A SZEGÉNYEKÉRT. FORD.: RÁCZ MIHÁLY

Fővárosi Lapok, 1869. jan. 20., 6. évf. 15. sz. 55. lap.

Nagyvárad, 1871. febr. 21., 2. évf. 42. sz.

Hosszú vers, mely elég gördülékeny fordításban a gazdagokat inti az osztálykülönbségek „ki-egyenlítésére” jótékonyssággal! A költő jóakaratóan, reakciós világnézet hirdetője, amikor az osztálytársadalmat kérlelhetetlen végzetnek tartja. Egy szaka:

Hiába, így van ez! Az isten akarja,
Hogy míg a nagyobb részt veri a sors karja,
Egy kisebb az alatt élvezen rogyásig;
Vagyonban, jólétben más-más a mi részünk,
Könyörtelen fátum, amely mondja nekünk:
Irgyelj te egyik, dobjódjál te másik!...

HEINE HÁTRAHAGYOTT KÖLTEMÉNYEI: HOSSZÚFŰL KIRÁLY. FORD. ÁBRÁNYI EMIL.

Századunk, 1869. nov. 17., 2. évf. 264. sz.

A vers utal a monarchiát ostromló munkásmozgalomra. Eredeti címe: König Langohr.

HEINE KÖLTEMÉNYEIBŐL: A VÁNDOR PATKÁNYOK. FORD. BRÓDY ZSIGMOND.

Századunk, 1869. nov. 26., 2. évf. 272. sz.

A jegyzet szerint „mardosó gúnnyal ostromozza a socialistákat” — valójában a szatira a kapitalizmusnak szól, mely erkölcs-prédikációval akarja elintézni a munkás kérdést. A vers eredeti címe: Die Wanderratten.

AZ „INTERNATIONALE” KANTÁTÉJA. [Vers] FORD. [!]: ÁBRÁNYI EMIL.

Pesti Napló, 1871. nov. 4. 22. évf. 254. sz.

Azonos alábbival. A tárcarovatban a „fordító” jegyzetével: e szerint a költeményt „egy Londonban időző” barátjától kapta, angol eredetű s nyomtatásban még meg nem jelent kézirat, mely ilyen formában terjed az angol munkások közt és nagyon népszerű. A fordítást közlő jobboldali napilap számára a jegyzet úgy mutatja be a dalt, mint amely jambusok és rimek „megvesztegető” köntöskében tolmácsolja az „Internationale célját”.

Haladás, 1872. máj. 2. 1. évf. 37. sz.

Népfelség, 1872. máj. 5. 1. évf. 19. sz.

A „fordító” eredeti verse. A „Haladás”ban a „hűtlenségi per” ítéletének közzélése napján jelent meg a tárcarovatban, e jegyzettel: „A pesti munkáspör alkalmával fölmerült egy internationalis „hymnus”, melyből egy strophát — német eredetiben — lapunk is közölt. Most van szerencsénk bemutatni az „Internationale” karénekét, mely Londonban az Internationale tüzhelyén készült s híven kifejezi „milliók” érzelmeit. Közzélése most épen időszzerű” A néhány nappal korábban közölt német daltöredék Lassallet éltető vers volt. Ábrányi versének eleje és vége:

Korszellem:

Hajnal dereng, fölkél a század
Mint ébredő, de rab titán.
Hah! minden izma tette lázad
Oly hosszú kín s rabság után!
Széttépi láncát szörnyű karja
S e tört bilincs lesz fegyvere!
Mint ős világok vad viharja
Rombolni, dúlni megy vele!
Föl! elnyomott, roppant családok,
Évezredek néznek le rátok,
E társadalmat, durva önkényt
Söpörjük el, de vérözönként!

Internationale kara:

Intett a kor! Lázongva forr
Az elnyomott rabszolga vére!
Törj szét igát s mindent, mi gát!
Kitelt a rabság gyáva bére!
Döngess a jólét sziklazárán,
Amely mögött tombolt a gazság,
Míg új napod békült sugárán
Nem ég e jel: jog és igazság !

Mind:

Megszűnt a gond, jogába lép az élet!
A láng kitört, édes bosszúra gyújt!
Szavunk dörögjön mint a végítélet,
Mely üdvöt oszt vagy a pokolra sújt!
Rajtunk a sor! Megváltjuk a világot!
A szenvedők roppant csatája ez!
Reszkessetek, kik zsarnokink valátok!
Most milliók nagy számadása lesz!
Mint óceánok harsogó dagálya
Úgy zeng a földön milliók danája:
Győzött a jog — kitelt a hosszú rabság,
A föld szabad, jelszó: Világszabadság.

ALDRICH BAILEY TAMÁS: MIRJAM PANASZA. FORD. s-r.

Magyar Polgár. Kolozsvár, 1872. szept. 4., 6. évf. 201. sz.

Néger munkásnő nyomorúságáról szóló vers gyöngye fordítása.

ELLIOT, EBEMEZER: EGY PROLETÁR CSALÁD ANGLIÁBAN. FORD. CSUKÁSSI JÓZSEF.

Fővárosi Lapok, 1872. febr. 21., 9. évf. 41. sz. 175. lap.

Az angliai proletár-nyomorúság döbbenetes képe balladában. Egymást gyilkolják a végsőkig keseredett emberek s az uralom csak kilakoltatást, börtönt, akasztófát tartogat számukra. Refrénje: „Hurrá, kenyéradó és Anglia!” A fordítás kissé nehézkes.

A MUNKÁSOK HIMNUSZA.

Politikai Ujdonságok, 1872. máj. 1. 18. évf. 18. sz. 214. lap.

A hűtlenségi per alkalmával közli u lap a hazai munkásmozgalomban használt német dal fordítását; Lassalle-iánus; a per aktáiban szerepelt.

Ki még szabadságot becsülhet
S jogot: álljon zászlónk alatt!
Bár a család még köt bennünket,
Majd megjő már a virradat!
Nehéz a harc, a melybe kezdtünk,
Sok ellenségünk tör reánk;
De a veszély, miként a láng,
Csapjon bár keresztül felettünk:
Nem nézzük az ellent, nem vészt és gátakat,
Követjük a merész pályát, melyet Lassal mutat.

REGÉNYEK ELBESZÉLÉSEK

LUKÁCS BÉLA: AZ ARANY RABJAI. (Elbeszélések Erdély aranyvidékéről és a bányásznép életéből.)

Pest: Aigner 1872. 2. kiad. 1875. 220 lap.

Az 1867 óta elszórtan megjelent elbeszélések gyűjteménye.

Ld a *Bányászletről* c. fejezetünkben részletesen.

P. J. : MÉLYEN A FÖLD ALATT. (Beszély.)

Hazánk s a Külföld, 1869.

Ld a *Bányászletről* c. fejezetünkben.

JÓKAI MÓR: FEKETE GYÉMÁNTOK (Regény)

A Hon, 1869—1870.

Ld *Jókai és a munkások* c. fejezetünkben.

DEGRÉ ALAJOS: A KÉK VÉR (Regény)

Pesti Napló, 1869. dec. 28—29., 20. évf. 11—12. (?) sz.

Pest: 1870.

2. fejezet: „Kiket az ipar nem érdekel”. Utazó arisztokraták „tündéri völgy”-be érkeznek, ahol a földesúr vashámort és gépgyárat alapított. A vidék népének ez derűs jólétet, valósággal idilli életet biztosít, amiért áldják a gyárost. Az átutazó urakat ez nem érdekli.

ÁBRÁNYI KORNÉL, IFJ.: EGY SZERELMES ÜVEGES. (EREDETI ELBESZÉLÉS)

Uj Világ, 1869.

Ld *Az ipari tanulókról* c. fejezetünkben.

TOLDY ISTVÁN: AKIK SOKÁIG ALUSZNAK. [Tárca]

Adél asztalára. [Elbeszélések]

Pest, Lauffer 1869. 74—81. lap.

Három karcolat: a grófné sokáig alszik, mert egész éjjel bálozott; a jobb napokat látott másoló egész éjjel dolgozott és kimerülten fekszik egy lipótvárosi ház legfelső emeletén levő szobájában — a város végén a szegény munkásasszony végkimerülésben halt meg.

SZEGFI MÓR: FENN ÉS ALANT. [Regény]

Pest: 1—2. köt. Aigner, 3—4. A „Családi Kör” melléklete. A „Magyar hölgyek könyvtárának 39—40. kötete. 1871.

Meggazdagodott polgár és vagyontalan bárónő leánya körüli bonyodalmak jó véggel. Az arisztokrácia züllöttségének riktó rajza, ezzel szemben erényes, szorgalmas polgárok. A történet egy része egy másfél száz munkást foglalkoztató vasgyárban és egy kékfestőgyárban folyik le, megismerkedünk a műhelyekkel, a munkával és az idillikusan ábrázolt munkásokkal, némelyikkel magánéletében is. Munkások és a gyárosok közti érzékenységre van, családias összetartás és együttérzés, mind egyaránt: „polgárok”, akik munkával keresik kenyerüket. A vas-munkások abbahagyják a munkát és tömegesen akarják megverni az arisztokratákat, akik gyárosukat párbajra hívják ki, stb. A kor fejletlen társadalomszemléletének jellemző és talán jóhiszemű megnyilvánulása: a feudális uralkodóosztállyal szemben egységesnek ábrázolja a kapitalista társadalom két tényezőjét. Az egy-két évtizede fennálló kis pesti gyárak leírása figyelemreméltó (I. 170–184, III. 68–69. lap.)

KÁSZONYI DÁNIEL: UNGARN'S VIER ZEITALTER. Erlebnisse und Lebensansichten eines Mitspielers vor, während und nach der ungarischen Revolution in Ungarn. I–IV. Leipzig: 1868. Kollmann. (Magyarország négy korszaka. Egy szereplő élményei és nézetei a magyar forradalom előtt, alatt és után.)

A Munkás Heti Krónika és a Népszava későbbi szerkesztőjének irodalmi igényű, helyenként regényes önéletrajza 1867-ig. 1832-ben az országgyűlési ifjak közé tartozott. Az 1831-i kolera idejébeli mozgalmáról I. 61–81., az 1848-i bécsi forradalomról és abban a munkásság részvételéről II. 26–74, 99–119., orosz tisztek barátkozása a magyarokkal 1849-ben III. 3–4., a különböző londoni emigránsokról (badeniek, franciák, Mazzini, stb.) a III. 54, 61–70, 105–110, stb. Munkatársa a Londoner Deutsche Zeitung-nak, amelybe az 50-es években cikkeket írnak Ruge és Marx is, III. 131.

KÁSZONYI DÁNIEL: DIE LORETTE. Bilder aus dem Emigranten—Leben zu London. Berlin 1864. I–IV. (A loretta. Képek a magyar emigráns életből.)

Fenti műben hivatkozik rá s a feltehető, hogy a londoni proletár életben játszó írás. Könyvtárainkban nem található. Adatai Szinnyei lexikonából.

KÁSZONYI DÁNIEL: DIE LIEFERANTEN DER HÖLLE.

Leipzig: Schäfer 1870. 256 old. (A pokol szállítói.)

A titkosrendőrségek és a jezsuiták harcairól a haladó mozgalmak, eszmék, társulatok ellen. Részletesebben szól a nemzetközi forradalmi demokraták londoni központjáról, a londoni német szocialista emigránsokról, említi Marxot. stb. Az 1848-i francia forradalom után az ideiglenes kormány külföldi munkásokat Párisból hazaküldött agitációra, ezeket nevezték barikadőröknek.

KÁSZONYI DÁNIEL: 1872. EIN ROMAN DER ZUKUNFT.

Leipzig 1869. I–IV. (1872. Regény a jövőből.)

Csak címét ismerjük.

MUNKÁSIRÓK ZSENGÉI

RÁCZ BÁLINT NAPSZÁMOS KÖLTEMÉNYE... [Vers]

Korunk. Kolozsvár, 1867. márc. 2., 7. évf. 36. sz.

Biharmegye Kaba mezővárosából való a költő s Deák Ferenchez küldte a verset. A régi köszöntők és siratóversek népiessé vált, hagyományos hangján szól. Ebből:

... A Bőség Istene tele kosarakkal
Hintse köztünk künn-benn áldását marokkal.
Kalászaplanával terítse mezőnket,
És must-tömlőjével aggasa szőlőnket.
Töltse be elepedt torkát az éhségnek,
Törje el pálcáját az acél szükségnek ...

Martius 15., Pest, 1868. jan. 23., 2. évf. 7. sz. 3. lap.

Beállt megint egy év az évek sorába;
 És a zsarnokság még megvan a hazába!
 Teremtő Istenünk, légy hát segítséggel,
 Adj már egyetértést nagyjaink szívébe!
 ... Mit rejteget nekünk tehát a jövőndő?
 Mondja meg a kormány; itt az új esztendő!
 Várjuk mi pór népek sorsunk javulását,
 Az országgyűlésnek bölcs határozását.
 A bal oldal elve nekünk jobb reményt ad,
 Mert jobban átérzi nemzet terhes sorsát.
 Nem kívánjuk mink, hogy belháború legyen,
 De azt követeljük, életmódunk legyen.
 Szegény alsó osztály, de rosszkor születél,
 18 év alatt be sokat szenvedtél!
 Ezt a földet pedig Isten teremtette,
 Hogy ki e földön van, szabadon élhesse.
 Kossuth nélkül a nép rabigába volna,
 Ha ő a világra nem született volna.
 Áldást kérünk tőled teremtő Istenünk,
 Áldd meg éltében is, holta után is őt!
 Sok nehéz gondokkal harczolt, megmutatja,
 Az ő ősz hajszála is azt bizonyítja.
 Kelt Szilasbalháson jan. 2-kán 1868.

JASI ISTVÁN DÖMSÖDI FÖLDMÍVELŐ POLGÁR: KOSSUTH LAJOS NEVE NAPJÁRA. [Vers]

A Nép Szava, 1868. szept. 13. 1. évf. 24. sz. 194. lap.

Igen csinosan megírt vers a kiegyezés ellen, mellyel „eben gubát” cseréltünk. A Schmerling alatti elszegényedés tovább tart a parasztság közt, mert a teher a régi.

... Négy s hat ökrünk helyett nincs ma több kettőnél,
 De van adósságunk a hitelezőnél.
 ... Ah! de milyen boldog mostan a mi hazánk?
 Mindent megnyerénk a mit kívánt szemünk, szánk —
 Mondja a hon bölcese! nem éppen nagy bölcsen,
 A nép poharába csakhogy kedvet töltsen.
 S a sok boldogságtól csak koppan a szemünk;
 Hanem annál jobban koppasztgatja zsebünk
 Adó és százalék, stempli és trafika!
 Most is a szegény nép zsírján rágódik a ...

A szerző csak falusi iskolát végzett. A lap írásra buzdítja az önmagukat képző olvasóit és helyt ad írásaiknak.

KRETOVICS JÓZSEF MUNKÁS: LUCRETIA (TÖRTÉNETI BESZÉLY A TARQUINIUSOK ÉLETÉBŐL.)

Arany Trombita, 1869. aug. 7., 14, 21, 28. szept. 4., 30—34. sz. 237—239, 244—247, 251—255, 260—263, 270—271. lap.

Bevezető jegyzete: „E beszélyt nem művész tolla írta, hanem egy közönséges munkásé, kinek nem a beszély szépségére irányultak nézetei, hanem a történelemre, hogy azt a kevéssé tanult munkás társak előtt annál felfoghatóbban tüntesse elő.” Az elbeszélés az erényes Lucretia történetét mondja el, ki öngyilkos lett, mert a római király fia meggyalázta s ezzel kiváltotta a forradalmat, a királyság bukását.

BORSODI LÁSZLÓ: A SZABADSÁGHOZ. [Vers]

Arany Trombita, 1869. máj. 8., 17. sz. 135. lap.

Kilencszakaszos óda. Ebből:

... Jövel és terjeszd ki védő szárnyad',
Paizsként hadd fődje népedet.
A zsarnokság megrémül, elsápad,
Majd ha így megpillant tégedet.

Futni fognak, akik elrabolták
A népek jogait s kenyerét;
S a szabad szó, s elnyomott igazság
Felemeli újra szent fejét ...

Világsszabadságról szól s a szabadság, szabad szó már közismert fogalmai mellett hangsúlyozza a népek kenyerét.

BORSODI LÁSZLÓ: NÉP-DALOK. [Két vers]

Arany Trombita, 1869. aug. 7. 30. sz. 235. lap.

Álnépies versek, a munkáslapban munkásversekként közlése súlyos szerkesztési hiba volt:

Gyertek fiúk a korcsmába,
Vasárnap van úgys márma.
... Szegény ember nyáron, télen,
Dolgozik, tűr egész héten;
A pihenés ez egy napját
Használjuk fel okosan hát.
Sok az ember bújja, gondja, —
Legbölcsebb: ki borba fojtja ... (!)

BORSODI LÁSZLÓ: ÖCSÉMHEZ, MIDŐN IDEGEN FÖLDRE VÁNDOR-ÚTRA INDUL. [Vers]

Arany Trombita, 1869. jan. 23., 4. sz. 30—31. lap.

Hosszú, érzelmes búcsú a vándorútra kelő fiatal iparoslegénytől. Buzdítja:

... Mért volnál te kisebb azoknál, kik bátran
Járnak, kelnek, küzdve kinn a nagyvilágban?
Hogy tapasztalással dúsan megrakodva
Bizton várhassanak sikert munkájokra.
Menj, öcsém, ne rettenj vissza a bajoktól,
Gyűjts, szerezz jót, hasznost, őrizkedj a rossztól;
Menj, tanulj ismerni embert és világot,
Egyformán viselni töviset, virágot.
... Így terem gyümölcsöt törekvésed fája,
Melyből áldozhatsz a haza oltárára ...

SÁRKÖZY SZERAF-FERENC: SASSY ÁRPÁD ÚR ALBUMÁBA. [Vers]

Arany Trombita, 1869. ápr. 3., 12. sz. 95. lap.

A lap felelős szerkesztőjének tréfás versben mondja el, hogy felesége megvette az Andrássy minisztérium képét, de ő nem engedte azt a falra akasztani. Az aláírásban „természeti mű- és rhimfaragó”-nak nevezi magát. (Ld. még a Táncsicsról szóló fejezetben)

SÁRKÖZY SZERÁF FERENC HAJÓGYÁRI MUNKÁS: TÖREDÉK EGY 600 VERSSOROS HALOTTI BÚCSÚZTATÓBÓL. [Vers]

Arany Trombita, 1869. szept. 4., 34. sz. 267. lap.

Egy vén, dúsgazdag püspökről, aki mindig prédikálta, hogy egyetlen boldogság a túlvilági. De megbetegedett, hívta az orvosokat és rettegett a haláltól — akár a hitetlenek! A költemény nem közölt többi része alighanem a különböző vallások feltámadás-hitéről szólt.

SÁRKÖZY SZERAF FERENC: SZÓZAT MAGYARORSZÁG ÖSSZES FÖLD- ÉS KÉZMŰ MUNKÁSAIHOZ. EGYESÜLJETEK MUNKÁSOK [Nyolc vers]

Arany Trombita, 1869. szept. 18., 36. sz. 282—286. lap.

... Munkás pajtás! ne kétkedj és ne áíts,
Hallod?! a riadót most fűvja Táncsics!
Minden munkás, ki e riadót hallá:
Sorakozzék a „munkás-zászló” alá!

Tudjátok mi az „utolsó ítélet”?
Az, ha Isten képében nép ítélhet!

Munkások! ébredjete öntudatra!
Mert ti nagy szerepre vagytok hivatva!
Mégis a dús tökepénzes deszpoták
Nyakatokat a vasjáromba nyomták!

Inkább tizen vigyetek egy üzletet,
S maradjatok meg mindaddig emellett,
Míg nagy társulattá egyesülhettek!
Így munkátok ára mind a tietek.

Mutassátok fel! a világ hadd lássa!
... Hogy „választók” lehettek, sőt honatyák!...

SÁRKÖZY SZERAF FERENC HAJÓGYÁRI NAPSZÁMOS: DR. TÖRÖK JÓZSEF ÚR NAPLÓJÁBA
TÉLHÓ 1-ÉN 1869. [Vers]k]

Arany Trombita, 1869. márc. 6., 10. sz. 79. lap.

Kedves gyermekkori visszaemlékezések, a honvédeleten át a jelenig. Újévi köszöntő. A szerkesztőség jegyzetében mint valóságos polihisztor mutatja be a költőt, akit a legtekintélyesebb írók is fölkeresnek szerény hajlékában.

CSÁK KÁLMÁN BOGNÁRSEGÉD: A KOVÁCS ÉS BOGNÁR IFJUSÁGHOZ. [Vers]

Általános Munkás Ujság, 1870. máj. 15., 1. évf. 7. sz. 56. lap.

Külenc négy soros szakaszból álló rokonszenves műkedvelő vers, jólhangzó alexandrinusokban. Szakmai ünnepség alkalmára íródott; az Ált. Munkásegyletbe hívja szaktársait:

... Vagy nem is halljátok? mit beszél a világ:
Hogy: „elmarad tőle ez a két iparág”
Hogy: „a kovács, bogsnár szolgálai teremtés,
Nincsen kebelében szellemi törekvés.” Stb.

[DADAY GÉZA?]: ELŐHANGOK. [Vers]

Savanyú, Szeged, 1870. máj. 1., 1. évf. 1. sz.

Címlapon beköszöntő vers, valószínűleg a négyoldalas lapocska szerkesztőjétől. Folyamatos verselés, alkalmi utalások a lezajlott nyomdász sztrájkra. Nem jelentős. Több a lapból nem ismeretes.

V. F.: A REVISIO OROSZ ÚJÉVI KÖSZÖNTŐJE. [Vers]

Revisio, Pest, 1870. jan. 15., 2. évf. 2. sz. 5. lap.

A nyomdász élclap előfizetése érdekében műkedvelő vers. Céloz a szombatesti fizetéssel kapcsolatos mulatásra, egész heti koplalásra és kíván az új évben olcsóbb szálláslehetőségeket. (Az előző, 1869-ki évf.-ban közölt Fohász a szombathoz c. verssel rokon.)

SCHOLTZISSZA ÁRPALÉ: EGY BORZASZTÓ ÁLOM. [Tárc]

Revisio, 1870. febr. 1., 2. évf. 3. sz. 10–11. lap.

Egyleti jellegű, műkedvelő prózairás: tartalma alig érthető. Utal egy Belezna-y-kerti nyomdászgyűlésre.

ANFT (PARÓDIA) [Vers] (N. N.)

Revisio, 1869. nov. 15. 1. évf. 6. sz. 21. lap.

Garay János: Kont c. balladájának travesztíája harminc szedő szervezkedéséről a Typographia ellen. Sztrájkra való szervezkedésük azonban a szakegyleten megtörtött. Alkalmi, alig érthető írás, szocialista-ellenes.

T.: FOHÁSZ A SZOMBATHOZ. [Vers]

Revisio, 1869. dec. 15. 1. évf. 8. sz. 29. lap.

Műkedvelő nyomdász vers a szombatról, amikor bérfizetés van, a vasárnapi mulatságról, mely után hétfőre nem marad pénz. (Nem öntudatos munkások öngünyölődása, külső befolyás alatt.)

Bihar, Nagyvárad, 1872. febr. 15. 8. évf. 24. sz.

Tárcarovatban „kuriózusként” közölve. Alighanem egy kubikos bandagazda írása a töltést építő vállalkozóhoz.

... Kinyílt az idő sokan dolgoznak
it való emberek ha töltést kapnának.

Hogy őszel mondván Szalaji Józsefnek
Ha az idő nyílik azónal üzenyek.
Tehát arra kérem Tisztelt uraságát
Ad é a számunkra a töltésből munkát.

Hány ember szükséges aztat is írja meg
Hogy az emberek is tudhassák aztat meg
Mert széjjel mén a nép téglát is vetni
Hogy és megnyit fizet szükség azt is tudni

Arra is még kérem ide maga Gyűjjön
Ne pedig alkudni felügyelőt külgyön
Mert alkalmassabb lesz ha maga alkudik
A többi ember is jobban megnyugodik ... stb.

*

ÍRÁSOK MÁJUS ELSEJÉRŐL

—i—y: HETI TÁRCZA [Tárca]

Századunk, 1868. május 3., 1. évf. 103. sz.

Május 1-én hideg volt és havazás. „... nyakig begombolt drabantok téli öltönyökben őrzék a liget bejáratait... Közbe-közbe megeredt az eső, boldog-boldogtalan sietett a kocsmák oltalmazó födele alá, mikor pedig az ég áldása megszűnt, vakmerő nép csoportok, kik az usussal föl nem hagynak semmi áron, nagy számmal özönlék el a ligetet és mulattak — amint éppen lehetséges volt — a szabad ég alatt...”

—i—y: HETI TÁRCZA (... MÁJUS 1-E ...) [Tárca]

Századunk, 1869. máj. 2., 2. évf. 101. sz. 2. lap.

A régi Pesten május 1-ét a polgár is ünnepelte. Erről helyszíni rajz kora reggel a Városligetben: „Ott ballag a becsületes kiskereskedő az anyjokkal és két gyerekkel. Ma május 1-je lévén, a boltot egy órával később nyitja ki, s nyolczig itt mulat a ligetben... Mellettök egy kegyeletes iparos vándorol élte párjával, kinek május 1-je veressel van bejegyezve kalendáriomába, amiért ma nem is dolgozik. Hozott magával eledelt egész napra, bort is. Kiterítik a fűvön a fehér abroszt, s azon azán úgy esik a hideg sült, hogy... még a Károlyi gróf is megirigyelné. Egy-egy ábrándos szabólegény beelégzik azzal, hogy végig nyújtózkodik a pázsiton. A terézvárosi polgár kétkerekű equipageon hajt végig...”

RÉTHY LAJOS: MÁJUS ELSEJÉRŐL. [Tárca]

Vasárnapi Ujság, 1869. máj. 9., 13. évf. 19. sz. 260. lap.

Csevegés. Rossz idő volt, hideg. „A fővárosi közönségből mégis volt elég már napföjlöttkor a városerdőben.” (Érdemes figyelni a legszerényebb megnyilatkozásokra is május 1-ről, azokból az időkből, amikor még nem volt a munkásság hivatalos ünnepe. Az iparos ifjúság u. i. tartotta akkor a hagyományos ősi népi ünnepet: Éjszaka vagy már este kivonultak csoportosan a pesti Városligetbe és ott várták be a hajnalt.)

Az 1867—1872 ÉVEK FELDOLGOZOTT MAGYAR IDŐSZAKI SAJTÓJA

NAPILAPOK

(Megjelentek hetenként legalább háromszor)

- Magyar Polgár (Kolozsvár) Szerk.: K. Papp Miklós (Szébal) 1867—1872.
Magyar Újság (Pest) Szerk.: 1868. Böszörményi László, majd Simonyi Ernő, 1869. Irányi Dániel, 1870. Simonyi E. 1871—
Helfy Ignác. (Szébal) 1867—1872.
Gyorsposta (Pest) Szerk.: Áldor Imre. (Szébal) 1871—1872.
Ellenőr (Pest) Szerk.: Csernátóny Lajos (1872-ig szélb. majd korm.) 1869—1872.
Haladás (Pest) Szerk.: Pázmándy Dénes (Pártonk. bal.) 1872.
Bihar (Nagyvárad) Szerk.: Súlyom Fekete F. 1870 — Juhász Gyula, 1872 — Hollósy Lajos. (Balk.) 1867—1872.
Debreczen (Debrecen) Szerk.: Oláh Károly és Borostyáni Nándor. (Balk.) 1869—1872.
A Hon (Pest) Szerk.: Jókai Mór. (Balközép) 1867—1872.
Hazánk (Pest) Szerk.: Podmaniczky Frigyes, P. Szathmáry Károly (Balk.) 1868—1869.
Kelet (Kolozsvár) Szerk.: Szász Béla (Kormányp.) 1870—1872.
Szabad Sajtó (Pest) Szerk.: Csáky Gyula, Hatala Péter. (Pk. bal.) 1872.
Delejtű (Pest) Szerk.: Pázmándy Dénes (Pártonk. bal.) 1872.
Századunk (Pest) Szerk.: Úrváry Lajos (Balk. Korm.) 1868—1869.
Budapesti Közlöny (Pest) Szerk.: Salamon Ferenc (Hivatalos lap) 1871.
Pesti Napló (Pest) Főszerk.: Kemény Zsigmond (Korm.) 1867—1872.
Szabad Egyház (Pest) Szerk.: Prileszky Tádé, Hatala P. (Korm.) 1871—1872.
Magyar Politika (Pest) Szerk.: Kecskeméthy Aurél (Korm.) 1872.
Reggeli Lapok (Pest) Szerk.: Milassin Vilmos (Kormánypárti) 1872.
Esti Lap (Pest) Szerk.: Pálffy Albert. (Korm.) 1870.
Reform (Pest) Szerk.: Rákosi Jenő (Korm.) 1870—1872.
Omnibus (Pest) Szerk.: Balázs Sándor. (Korm.) 1871.
Aradi Lapok (Arad) Szerk.: Asbóth János, Oldal J., Tabajdi K. (Korm.) 1868—1869.
Korunk (Pest) Szerk.: Kemény Gábor. (Korm.) 1872. 1867.
Szegedi Híradó (Szeged) Szerk.: Nagy Sándor (Korm.) 1868—1871.
Magyar Állam (Pest) Szerk.: Jósika K., Hornegg L. (Ókonzeratív) 1870—1872.
Kolozsvári Közlöny (Kolozsvár) Szerk.: Sándor József (Korm.) 1867—1872.
Alföld (Arad) Szerk.: Környei J., Tiszti L., Bánhidya B. (Balk., majd Korm.) 1867—1872.
Alföldi Hírlap (Debrecen) Szerk.: Telegdi László (Korm.) 1867—1872.
Nagyvárad (Nagyvárad) Szerk.: Báttaszéki Mihály, Rác Lajos (Pk.) 1871.
Szabad Sajtó (Pest) Szerk.: Tóvölgyi Titusz (Szébal.) 1869.

POLITIKAI HETILAPOK

(Megjelentek hetenként legfeljebb kétszer)

- Munkások Újsága (Pest) Szerk.: Kunsági, Berman G. (A Bp. Munkás Egylet lapja) 1868.
Arany Trombita (Pest) Szerk.: Tancsics Mihály, Sassy Árpád (Az Ált. Munkás Egylet Közlönye is volt) 1869.
Általános Munkás Újság. (Pest) Szerk.: Külföldi Viktor (az Ált. Munkás Egylet lapja) 1870.
Testvériség. (Pest) Szerk.: Politzer Zsigmond (az Ált. Munk. Egyl. lapja) 1871.
Tiszavidéki Újság (Szeged) Szerk.: Bakay Nándor (Közgazdasági és munkás ügyekkel foglalkozott) 1869—1870.
A Nép Szava (Pest) Szerk.: Mészáros Károly (Szélb. utóbb rovat a munkás ügyről) 1868—1872.
A Nép Zászlója (Pest) Szerk.: Áldor Imre (Szébal.) 1868—1870.
Szabadság Mint a Nép Zászlója (Pest) Szerk.: Tóvölgyi Titusz. (Szélb.) 1871—1872.
Zászló (Pest) Szerk.: Madarász József (Szébal) 1869.
Typographia (Pest) Szerk.: Buschmann F., 1870 — Sauerwein G., 1872 — Ács M. (Nyomdász munkáslap) 1869—1872.
Szabad Magyarország (Pest) Szerk.: Bényey István (Szébal) 1870—1872.
Szabad Polgár (Pest) Szerk.: Hollós László (Szébal) 1871.
Martius 15. (Pest) Szerk.: Szini Károly (Szébal). 1867—1868.
1848 (Pest) Szerk.: Toldy István (Antiklerikális pk.) 1868.
Szombati Lapok (Pest) Szerk.: Simonyi Ernő (Szébal) 1872.
Népfelség (Pest) Szerk.: Szini Károly (Szébal) 1872.
Zászló (Pest) Szerk.: Madarász József (Szébal) 1869.
Igazmondó (Pest) Szerk.: Jókai Mór (Balközép) 1868—1872.
A Nép Újsága (Pest) Szerk.: Ferenczy Sándor (Korm. tám.) 1872.
Magyar Néplap (Pest) Szerk.: Ilméry Kis I., Mészáros K., Pászthory Zsigmond (Korm. tám.) 1867—1872.
Képes Népújság (Pest) Előbbi társalapja. 1868.
Hirmondó (Pest) Szerk.: Komócsy József (Korm.) 1868—1872.
Politikai Népújság (Pest) Szerk.: Ilméry Kis István (Korm.) 1868.
Közvélemény (Pest) (Röpvívek) Szerk.: Jámbor Pál. (Pk. bal.) 1870—1871.

Népbarát (Pest) Szerk.: Vas Gereben (Korm.) 1867.
 Politikai Újdonságok (Pest) (A Vasárnapi Újság társalapja) Szerk.: Nagy Miklós. 1867—1872.
 Heti Posta (Pest) Szerk.: Kazár Emil (a Hazánk s a Külföld társalapja) 1867—1872.
 Pesti Hírlap (Pest) Szerk.: Frankenburg Adolf (a Magyarország. és a Nagyvilág társalapja) 1867.
 Pesti Hetilap (Pest) Szerk.: Áldor Imre, 1868—Csukási József (u. az mint előbbi) 1867—1869.
 Ország-Világ (Pest) Szerk.: Vértesi Arnold (a képeslap pol. társalapja) 1871.
 Kákai Heti Krónikája (Pest) Szerk.: Kecskeméthy Aurél (Korm.) 1870—1871.
 Székely Hírlap (Marosvásárhely) Szerk.: Horváth Gáspár (Korm.) 1870—1872.
 Békés (Gyula) Szerk.: Hajóssy Ottó (Korm.) 1869—1871.
 Nemere (Brassó) Szerk.: Kenyeres Adolf (Korm.) 1871.
 Heti Krónika (Pest) Szerk.: Földy Géza és Toldy István (Magyarorsz. és a Nagyvilág társalapja) (Korm.) 1872.
 Testvér (Pest) Szerk.: Zombory Lipót (Korm. tám.) 1872.
 Nagyvárad Lapok (Nagyvárad) Szerk.: Sipos Árpád. (Korm.) 1870.
 Katholikus Néplap (Pest) Szerk.: Füssi Tamás (Klerikális) 1871—1872.
 Népújság (Eger) Szerk.: Luga László (Klerikális) 1870—1871.
 Egri Népújság (Eger) Szerk.: Luga László (Klerikális) 1872.

ÉLCLAPOK

Savanyú (Pest) Szerk.: Dadai Géza (Nyomdászlap) 1870.
 Revisio (Szeged) Szerk.: Angyal Gyula. (Nyomdászlap) 1870.
 Lámpás (Pest) Szerk.: Szini Károly. (Szélbal) 1870—1871.
 Ludas Matyi (Pest) Szerk.: Mészáros Károly (Szélbal) 1867—1872.
 Csodabogár (Pest) Szerk.: Tóvölgyi Titusz (Szélbal) 1871—1872.
 Körmös Ferkó (Pest) Szerk.: Bényei Gábor (Szélbal) 1870.
 Papagály (Pest) Szerk.: Benedek Aladár. 1870.
 Bolond Miska (Pest) Szerk.: Tóth Kálmán 1867—1872.
 Hétfejű Sárkány (Pest) Szerk.: Ilméri Kiss István (Szélbal). 1867.
 Bús Vitéz Fekete Levese (Pest) Szerk.: Bús Vitéz. 1867.
 Buzogány (Eger) Szerk.: Jovánovics János. 1867—1868.
 Denevér (Ungvár) Szerk.: Turner Ferenc. 1867—1869.
 Pecsovics (Pest) Szerk.: Ormódy Bertalan (Szélbal) 1867—1868.
 Ústökös (Pest) Szerk.: Jókai Mór (Balközép) 1867—1872.
 Borsszem Jankó (Pest) Szerk.: Ágai Adolf (Korm.) 1868—1872.
 Darázs (Szeged) Szerk.: Lévy Ferenc (Korm.) 1870.
 Mátyás Deák (Pest) Szerk.: Kúthen (Klerikális) 1872.

VEGYES TARTALMÚ KÉPES HETILAPOK

(A csillaggal jelzettekét lásd a pol. hetilapoknál is.)

Vasárnapi Újság (Pest) Szerk.: Nagy Miklós (Balközép?) 1867—1872.
 Hazánk s a Külföld (Pest) Szerk.: Szokoly Viktor, Kazár Emil. (Balk.?) 1867—1872.
 Magyarország és a Nagyvilág (Pest) Szerk.: Vértesi Arnold, 1870—Ágai Adolf (Balk.?) Korm.) 1867—1872.
 Képes Világ (Pest) Szerk.: Vértesi Arnold, 1871—Kis József (Pk. bal) 1867—1872.
 Ország-Világ (Pest) Szerk.: Vértesi Arnold (Szélbal) 1871.
 A Nép Zászlója (Pest) Szerk.: Áldor Imre (Szélbal) 1868—1870.*
 Szabadság Mint a Nép Zászlója (Pest) Szerk.: Tóvölgyi Titusz (Szélbal) 1871—1872.*
 A Nép (Pest) Szerk.: Jósika Kálmán (Klerikális) 1870.
 Mulattató (Pest) Szerk.: Pászthory Zsigmond (a Magyar Nép társalapja, korm.) 1870—1872.
 Tarka Világ (Pest) Szerk.: Áldor Imre (Szélsőbal?) 1869.
 Képes Népújság (Pest) Szerk.: Ilméri Kis I. (Korm.) 1868.*

SZÉPIRODALMI ÉS DIVATLAPOK

Fővárosi Lapok (Pest) Szerk.: Vadnai Károly. 1867—1872.
 Új Világ (Pest) Szerk.: Benedek Aladár. 1869—1870.
 Budapesti Szemle (Pest) Szerk.: Csengery Antal és Lónyay Menyhért. 1867—1869.
 Regélő (Pest) Szerk.: Beniczky Irma. 1867—1868.
 Családi Kör (Pest) Szerk.: [Szegfy] Emilia, 1870—1872.
 Nefelejts (Pest) Szerk.: Friebeisz Ferenc. 1870—1872.
 Szépirodalmi Közlöny (Pest) Szerk.: Benedek Aladár. 1870.
 Magyar Bazar (Pest) Szerk.: Szabó Rikárd. 1871.
 Figyelő (Pest) Szerk.: Szana Tamás, 1871—1872.
 Bokréta (Pest) Szerk.: Gyárfásné Puteani Natália. 1872.
 Erdély (Marosvásárhely) Szerk.: Tolnai Lajos. 1871.

SZAKLAPOK

Typographia (Pest) Szerk.: Buschmann F., 1870 — Sauerwein G., 1872 — Ács M. (Nyomdász munkáslap) 1869—1872.
 A Honvéd (Pest) Szerk.: Bethlen Olivér, Halász Károly. 1870—1871.
 Katonai Közlöny (Pest) Szerk.: Kápolnai István, 1870—1871.
 Községek Újsága (Pest) Szerk.: Ilméri Kis István. 1870—1871.
 Haladás (Pest) Szerk.: Schwarz Gyula. 1871.
 Keresztyén Család (Pest) Szerk.: Kovács A., Farkas J. 1872.
 Új Magyar Sion (Pest) Szerk.: Frankl V., Zádori János 1870—1871.
 Prot. Tudományos Szemle (Pest) Szerk.: Ballagi Mór. 1870—1871.
 Korszellem (Pest) Szerk.: Szilágyi Virgil. 1870—1872.

A KÖNYVÉSZET

feldolgozása túlnyomórészt Petrik Géza: Magyar Könyvészetének 1860—1875-i kötete alapján történt, az 1867—1872 között megjelent anyagból. Ezen túlmenő adatok jobbára csak annyiban szerepelnek, amennyiben ez időszaki munkák későbbi lenyomatai.

ILLUSZTRÁCIÓK MUTATÓJA

- Táncsics Mihály Tömö utcai házának udvara, a mai állapotában.* (MTI Foto.)
Ebben a kis épületben lakott Táncsics Mihály 1844-től a Tömö utcában. (MTI Foto.)
Táncsics Mihály arcképe 1872-ből. (Acélmetszet. Grund V. nyomása, Budapest.) Megjelent Művei-nek 1. kötetében. Bp. 1873.
Táncsics Mihály arcképe. (Haske fametszete. Vasárnapi Újság, 1868, 11. sz. p. 8.)
Táncsics Mihály. (Virághegyi rajza. Ludas Matyi, 1869. p. 124.)
Táncsics Mihály trombitása. (Virághegyi rajza. Ludas Matyi, 1869. p. 333. Fametszet.)
 (A karikatúra utal Sassy Árpádra, az Arany Trombita gyenge szerkesztőjére.)
Az Arany trombita, a Munkások Újsága és a Testvériség címfejei 1868—1871-ből.
Bergheer színháza a Felső Dunasoron. (Ismeretlen művész karikatúrája a Bolond Miska 1869. április 18-i, 16. számából 640.)
 A rajz az 1869-ben az országgyűlési választások balközép és szélsőbal választási agitációját gúnyolja ki. Ugyanebben az időben vendégszerepelt Pesten Bergheer gépszínháza a Felső Dunasoron, a Renz cirkusz mellett, amelynek műsorán szellemek és kísértetek szerepeltek. (Az alsó kép közepén Jókai Mór.)
Egy alkotmányos audientia hű képe. (Virághegyi rajza a Ludas Matyi 1869. augusztus 1-i, 30. számából, p. 236.) Aláírása: Vagyis azon érdekes jelenet, midőn Wenckheim belügyminiszter ő excellentiája a pozsonyi munkások küldöttségét méltóztatott elfogadni.
Czéh-lakozás. (Jankó János rajza. Képes Világ, 1869. évf. p. 624—625. Színes műlap. A. Decker litográfiája.)
A kovácsok strike-ja. (Pollák Zsigmond festménye. Vasárnapi Újság, 1873. évf. p. 380.)
A német vándorló legény Magyarországon. (Ismeretlen művész karikatúrája. Képes Népújság, 1868 12. sz. p. 96.)
A vándor legény és az irnok. (Ismeretlen művész karikatúrája. Az Űstökös, 1860 évf. p. 70.)
Részlet a Péter és Pál sorozatból. (Ismeretlen művész karikatúrája. Az Űstökös, 1872 évf. p. 18—19.)
Inas-sors:
 a) A mester és az inas. (Ismeretlen művész karikatúrája. Az Űstökös, 1860 évf. p. 85.)
 b) A cipész inas. (Jankó János rajza. Hazánk s a Külföld, 1868 24. sz. p. 376.)
 c) Pál, az inas. (A Péter és Pál sorozatból. Ismeretlen művész karikatúrája. Az Űstökös, 1872 évf. p. 18—19.)
 d) A mesterlegény ponyvolában. (Ismeretlen művész karikatúrája. Heti Posta, 1869, 15. sz. p. 114. Az élet és fotográfiaiak sorozatból.)
 e) A mester és az inas. (Ismeretlen művész karikatúrája. Az Űstökös, 1872 évf. p. 104.) A magyar klasszikusok sorozatból.)
A „hístoriasz.” (Jankó János rajza. Hazánk s a Külföld, 1868 évf. p. 254.) (Pesti életképek VIII. sorozatból.)
 A mesterlegény ponyvafüzeteket szemlél.
Ipari munka:
 a) Hajóépítés Megyeren. (Telepy Károly festménye. Vasárnapi Újság, 1907. I. köt. p. 187. — A festmény a hetvenes években készült.)
 b) Könyvnyomda-hirdetés. (Képes Újság, 1859 évf. p. 108.)
 c) Szedők terme. (Zombory G. rajza után. Vasárnapi Újság, 1863 évf. p. 16—17.)
 Heckenast nyomdájának (Franklin Társulat) szedőterme az Egyetem utcában.
Farkas István gazdasági gépgyárának hirdetése. (Pesti Napló, 1868 évf. május 10. sz. Hátsó oldal.)
Úvegjűvők a bihari Fekete erdőben. (Ismeretlen művész metszete. Hazánk s a Külföld, 1866. II. kötet. p. 787.)
Gázvezetési készülék. (Ismeretlen művész fametszete. Vasárnapi Újság, 1863 évf. p. 205.)
Beton építésmód. (Munkások Újsága, 1868 évf. p. 87.) (A háttérben a túlsó oldal átütése rontja a képet.)
A mariavölgyi palakő termelése és ipara. (Képsorozat a Vasárnapi Újság 1865 évfolyamából p. 149.)
Szolesvai aranyosok az Aranyos mellett. (Ismeretlen művész fametszete Körner: Vaterländische Bilder aus Ungarn und Siebenbürgen c. könyvből. Leipzig, 1858. II. rész, p. 33.)
Felvidéki (Selmec-vidéki) bánya belseje. (Ismeretlen művész fametszete Körner: Vaterländische Bilder aus Ungarn und Siebenbürgen c. könyvből. Leipzig, 1858 I. rész. p. 161.)
Farsangi kép. (Ismeretlen művész rajza. Borsszem Jankó, 1872. Január 28.-i számából. p. 90.)
Mit öhajtunk! c. könyv címlapja 1870-ből.
Az első pesti munkágyűlés plakátja.
Farkas Károly egykorú arcképe. (Foto.)
A hűtlenségi per vádlottjai. (Egykorú fénykép felvétel.)
Marx Károly arcképe. (Metszet.) (Magyarország és a nagyvilág, 1871. 48. sz.)
Marx Károly az „Internationale” főnöke. (megjelent ugyanott)

BETŰRENDES NÉVMUTATÓ

- Ábrányi Emil 83, 85
 Ábrányi Kornél, ifj. 5, 13, 65, 85
 Ács M. 91, 92
 Ágai Adolf 38, 92
 Áldor Imre 14, 47, 60, 91, 92
 Aldrich Bailey Tamás 84
 Angyal Gyula, E. — 62, 92
 Arany János 3
 Arany László 10, 11, 82, 83
 Asbóth János 91
 Asztalos 21
 Bakay Nándor 8, 18, 20, 28, 29, 30, 91
 Bakcsi Ferenc 54
 Balázs Sándor 5, 59, 60, 91
 Ballagi Aladár 59
 Ballagi Mór 92
 Balogh Gyula 64
 Bánhidy B. 91
 Barcs (Barts) József 18, 19, 52, 72
 Báttaszéki Lajos 65
 Báttaszéki Mihály 91
 Bay Arthur 19
 Bebel, 40, 58
 Becker Ernő 27
 Becker Filep 40
 Benedek Aladár 11, 12, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 92
 Beniczky Irma 92
 Bényei Gábor 92
 Bényey 81
 Bényey István 41, 91
 Beöthy László 5
 Bercsényi 29
 Bérczi 64
 Berman G. 91
 Bethlen Olivér 92
 Birányi Ákos 4
 Bismarck 58
 Blanc 4
 Bonaparte, Louis (III. Napoleon) 10, 54
 Borostyáni Nándor 14, 31, 43, 46, 54, 91
 Borsodi László 87, 88
 Böszörményi László 68, 91
 Bródy Zsigmond 83
 Bús Vitéz 92
 Buschmann F. 91, 92
 Buzogány 64
 Byron 55
 Cabet 9
 Cantu Cesar 44
 Chatterton Vilmos 54
 Chevalier (Chlavaier) Mihály 19, 20
 Csák Kálmán 89
 Csáky Gyula 91
 Cseh András 34
 Csengery Antal 92
 Csernátony Lajos 51, 91
 Csiky Károly 66
 Csukási József 84, 92
 Czukelter J. F. 64
 Dadai Géza 89, 92
 Darmay Viktor 12, 78
 Darwin 71
 Deák Farkas 5
 Deák-párt 7, 68
 Degré Alajos 85
 Dezső Bálint 34
 Dienes Lajos 72
 Dobsa Lajos 4
 Dux Adolf 38
 Dühring 28
 Ehrenfeld dr. 19
 Elliot, 84
 Emilia 92
 Endrődy Sándor 76
 Engels 4, 9
 Eötvös József 38
 Eötvös Lajos 64
 Ertl Károly 19
 Farkas J. 92
 Farkas Károly 7, 8, 24
 Favre 44
 Ferenczy Sándor 42, 91
 Flourens Gusztáv 40
 Fourier 9
 Földy Géza 40, 92
 Frankel Leó 7, 14
 Frankenburg Adolf 92
 Frankl V. 92
 Friebeisz Ferenc 92
 Friedmann Bernát 41
 Fritz József 66
 Führer Ármin 30
 Füssi Tamás 92
 Gaál József 5
 Gegus Dániel 79
 Gerandoné, De — 52, 66
 Gerendás Ferenc 26
 Ghyczy 68
 Gonda László 8, 22
 Goróve 21
 Gottschall 20
 Göcseji Gyula 36
 Gubody Sándor 42
 Gutenberg 63
 Gvadányi 5
 Gyárfásné b. Puteani Nathália 71, 92
 Gyöngyösi 69
 György Aladár 8, 39, 40, 55, 67
 György Endre 8, 30, 32, 54, 55
 Györi Vilmos 59
 Gyulai Pál 21, 60, 68
 Hajdú Lajos 63
 Hajóssy Ottó 92
 Halász Károly 92
 Hatala Péter 91
 Heine 83
 Helfy Ignác 14, 44, 45, 46, 47, 55, 91
 Herkő Péter 77
 Hermann Ottó 14, 50, 56
 Hiador = Jámbor Pál
 Hindy Árpád 42
 Hollós László 91
 Hollósy Lajos 91
 Horn Ede 6, 7, 20, 42, 66, 71
 Hornegg L. 91
 Hornig Károly br. 40
 Horváth Boldizsár 36
 Horváth Gáspár 92
 Höke Lajos 59
 Hugo, Viktor 83
 Irlinger Antal 8, 24
 Illyésy György 71
 Ilmery Kis István 91, 92
 Imrefi János 74, 75
 Irányi Dániel 8, 23, 31, 43, 51, 67, 91
 Jámbor Pál 12, 39, 77, 84, 91
 Jankai József 73
 Jankay 37
 Jankovicsné Reményi K. 43
 Jasi István 87
 Jókai Mór 3, 5, 6, 9, 13, 14, 17, 20, 21, 26, 62, 68, 85, 91, 92
 Jósika Kálmán 91, 92
 Jósika Miklós 5
 Jovánovics János 92
 Juhász Gyula 91
 Justh István 35
 Kállay István 59
 Kálmán Farkas, 12, 78
 Kápolnai István 92
 Kapus András 65
 Karácsonyi György 59
 Károgó 72
 Kászonyi Dániel 15, 58, 86
 Kazár Emil 92
 Kecskeméthy Aurél 91, 92
 Kemény Gábor 91
 Kemény Zsigmond 14, 69, 91
 Kenedi Géza 81
 Kenesey Kálmán 41
 Kenyeres Adolf 92
 Kevelof Miklós 59
 Kevitzky Lajos 18
 Kis Bögös 12
 Kiss József 12, 81, 92
 Kisfaludy Károly 5
 Klythus = Jámbor Pál
 Kobak Antal 70
 Komáromy Mihály 56, 57
 Komócsy József 74, 91
 Kontra Lajos 76
 Kossuth Lajos 4, 12, 14, 21, 35, 87
 Kovács A. 92
 Kovács István 30
 Kovács Pál 5
 Környei J. 91
 Kövy Zsigmond 51
 Kretovics József 7, 22, 23, 27, 29, 38, 65, 87

- Kúnsági 73, 91
 Kuthen (Barina Vendel) 92
 Kuthy Lajos 5
 Külföldi Viktor 7, 8, 24, 30, 91
 Kűsther Tamás 52
 Laboulay 51
 Lassalle 9, 10, 18, 19, 20, 28, 32, 44, 51
 84, 85
 Lévay Ferenc 92
 Lauka Gusztáv 5, 74
 Liebknecht 7, 58
 Liptay Pál 6, 7, 8, 10, 17, 20, 51, 52,
 53, 61, 65, 66, 67, 71
 Lissegeray 56
 Lónyay Menyhért 92
 Losonci László 35
 Ludvígh János 18
 Luga László 92
 Lukács Béla 13, 60, 61, 85
 Lukács Gyula 10, 58
 Lukács Móric 4
 Madarász 21, 68
 Madarász József 91
 Madarász László 38
 Malomsoki József 27
 Manuel Ödön 59
 Marikovszky Gábor 81
 Marosi Szilárd 19
 Marx 4, 8, 9, 12, 25, 29, 39, 40, 54, 57
 Medgyes Lajos 74, 81
 Mészáros Károly 36, 91, 92
 Mihók Sándor 17
 Mike Antal 40
 Milassin Vilmos 91
 Mindszenty Gedeon 80
 Mocsáry Lajos 67
 Molnár Antal 72
 Nagy Bögös = Kálmán Farkas
 Nagy Ignác 5
 Nagy Miklós 92
 Nagy Sándor 91
 Nagy Tamás 61
 Náray Iván = Benedek Aladár
 Németh Albert 73
 Nuszholcz Károly 68
 Oberwindler 25
 Oláh Károly 91
 Oldal J. 91
 Ollivier 53
 Ormádi József 87
 Ormódi Bertalan 92
 Owen 4
 Pálffy Albert 91
 Pálffy Dénes, ifj. 71
 Papírrágó 76, 77, 80
 Papp Miklós, K. — 91
 Pászthory Zsigmond 91, 92
 Pázmány Dénes 91
 Petőfi Sándor 78
 Pintér Jenő 11
 Podmaniczky Frigyes 91
 Politzer Zsigmond 7, 22, 28, 37, 91
 Prileszky Tádé 91
 Prohonyi Géza 19
 Proletár 79
 Rácz Bálint 86
 Rácz Lajos 91
 Rácz Mihály 79, 83
 Radó Béla 70
 Rajner Pál 43
 Rákosi Jenő 43, 91
 Rapay Mihály 67
 Raspe Frigyes Vilmos 43
 Reguly 10
 Réthi Lajos 72, 90
 Richter 58
 Roscher 28
 Rubin Albert 67
 Saint Simon 28, 30
 Salamon Ferenc 91
 Sándor József 42, 91
 Sárközy Szeraf Ferenc 10, 36, 88, 89
 Sassy Árpád 8, 22, 23, 33, 38, 91
 Scherr, J. 52
 Scholtzissa Árpád 89
 Schultze-Delitzsch 7, 9, 10, 17, 18, 19,
 20, 28, 32, 48, 51
 Schwarz Gyula 92
 Scott, Russel 57
 Sichermann Emánuel 46
 Simonyi Ernő 43, 91
 Sipos Árpád 91
 Sólyom Fekete F. 91
 Staubert Ödön 61
 Stern Vilmos 67
 Strobél 22
 Szabó József 19
 Szabó Rikárd 92
 Szajkó János 68
 Szalay J. 90
 Szalay József, id. 59
 Szana Tamás 92
 Szász Béla 91
 Szathmáry Károly, P. — 91
 Szatmári Károly 72
 Széchenyi István 3
 Szegfi Mór 86
 (Szegfy) Emilia = Emilia
 Szemere Bertalan 12
 Szidi 38
 Szigligeti Ede 59, 60
 Szilágyi Virgil 92
 Szini Károly 34, 47, 91, 92
 Szmolényi Nándor 8, 22, 62
 Szokoly Viktor 92
 Szöllösy Antal 70
 Szvoboda Lajos 8, 28, 29, 31
 Tabajdi K. 91
 Táncsics Mihály 4, 5, 7, 8, 9, 10, 32,
 33, 34, 35, 36, 37, 38, 47, 67, 91
 Telegdi László 91
 Teleki Emma gr. = De Gerandoné
 Thaisz Elek 45
 Tisza 68
 Tisza-párt 6, 7
 Tiszti L. 91
 Tokaji Nagy Gábor 12
 Toldy István 5, 13, 85, 91, 92
 Tolnai Lajos 3, 5, 12, 13, 92
 Tompa Mihály 12
 Torkos László 74
 Tótfalusi Kis Miklós 63
 Tóth Endre 79
 Tóth Kálmán 92
 Tóth Vilmos 43
 Tótvölgyi Titusz 5, 13, 14, 44, 45,
 91, 92
 Töhötöm 37
 Törs Kálmán 6, 14, 27, 37, 48
 Turner Ferenc 92
 Ugron Gábor 13, 57, 58
 Urváry Lajos 91
 Vadnai Károly 92
 Vailland Edgár 40
 Vajda János 3, 4, 28
 Vámbéry 10
 Várady Gusztáv 73
 Varga Katalin 61, 62
 Vas Gereben 3, 5, 92
 Vasvári 4
 Veres-Beniczy Hermin 71
 Vértesi Arnold 5, 13, 92
 Vidacs János 6
 Vidats család 72
 Vízay Imre 62, 64
 Weisz Béla 20, 54
 Weisz József 30
 Wenckheim Béla br. 25
 Zádori János 92
 Zágonyi György 24
 Zathureczky Sándor 63
 Zlinszky István 42
 Zombory Lipót 92

TARTALOMMUTATÓ

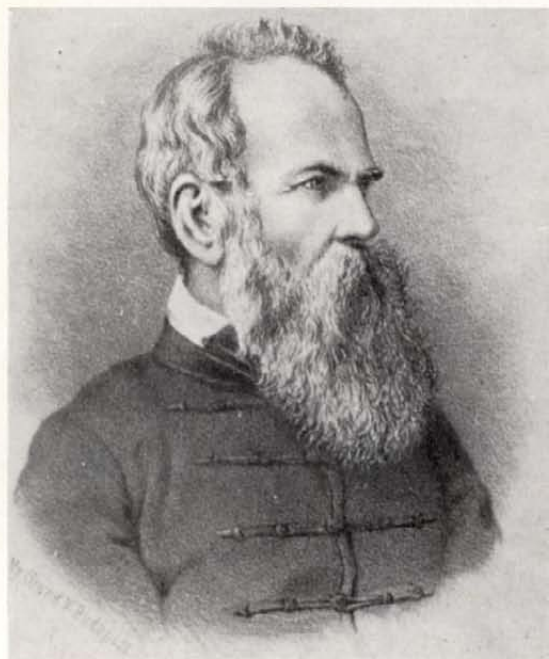
Bevezető	3
Munkásmozgalom — polgári irányítással	17
Jókai Mór és a munkások	21
Az Általános Munkásegylet és a szociáldemokrácia	22
A pozsonyi munkásküldöttség a belügyminiszternél. 1869	25
A munkáskérdés elméletéhez	26
Lakáskérdés	31
Táncsics Mihály írásai a munkásügyről	32
Írások Táncsics Mihályról	34
Munkássajtó, munkásműveltség	38
Az I. Internacionáléről	39
Munkaadók a munkabérről, munkáshiányról	41
A magyar munkásmozgalom üldözése, a hűtlenségi per. 1871—1872.	43
Munkásügy külföldön	51
Londoni tárcák a munkásmozgalomról 1871—1872	56
A rabszolgaságról	58
Személyes emlékezések a jobbagység harcaira, elbeszélések a jobbagyfelkelésekről	58
Színház, kritika	59
Munkásélet:	60
I. A bányászéletről	60
II. Nyomdászélet	62
III. Az ipari tanulókról	65
IV. Magyar iparoslegények külföldön	66
V. A mezei munkásokról	67
VI. A női munkáról	70
VII. Munkások Magyarország minden részén	71
Versek a munkások, szegények, elnyomottak jelenéről, harcáról és győzelméről:	73
I. Eredeti versek	73
II. Műfordítások	83
Regények, elbeszélések	85
Munkásírók zsengei	86
Írások május elsejéről	90
Az 1867—1872 évek feldolgozott magyar időszakai sajtója	91
Illusztrációk mutatója	93
Betűrendes névmutató	94

Tancsics Mihály Tömő-utcai régi lakóháza és rejtkehelye
az abszolutizmus alatt, mai állapotában (Foto MTI)

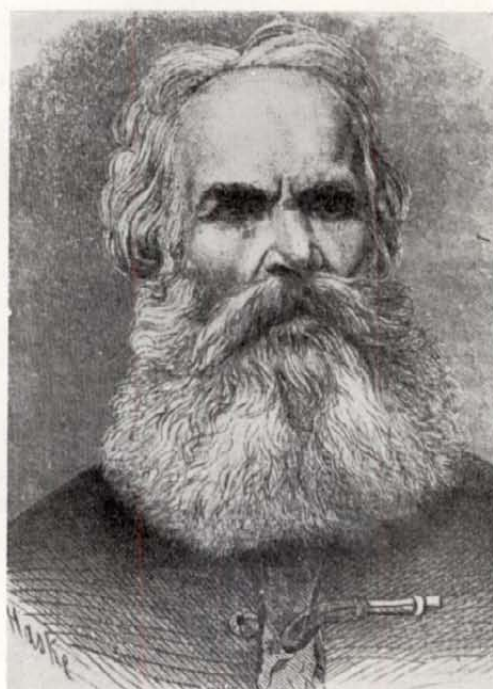

Tancsics Mihály Tömő-utcai házának udvara, mai állapotában
(Foto MTI)

1873-ban

TÁNCICS MIHÁLY

1868-ban

Tancsics Mihály elhagyja börtönét
(1869)
(Virághegyi rajza)

Tancsics Mihály trombitása. 1869.
(Homatezet. Virághegyi rajza)

Ludas Matyi: Miska bácsi, miért szól olyan hamisan ez az arany trombita?
Tancsics: Mert gyenge a legény, aki fújja.
(Virághegyi rajza)

Pest, 1869. július hó 3. 25-ik szám Első évfolyam.

ARANY TROMBITA.

MUNKÁSOK UJSÁGA
megjelenik minden szombaton.

Harckészlet Irada Egy évfolyam 25 kr., hat hónap 12 kr., három hónap 7 kr., egy hónap 4 kr. — Adó nélkül kapható. — Az új évfolyam megkezdésével a lezárt évfolyamok ára 25 kr., a lezárt évfolyamok ára 12 kr., a lezárt évfolyamok ára 7 kr., a lezárt évfolyamok ára 4 kr.	Leptékeztetés Tancsics Mihály	Kiadó hivatal Kiadóhely: Pest, Váci utca 12. sz. — Adó nélkül kapható. — Az új évfolyam megkezdésével a lezárt évfolyamok ára 25 kr., a lezárt évfolyamok ára 12 kr., a lezárt évfolyamok ára 7 kr., a lezárt évfolyamok ára 4 kr.
---	---	--

Munkás-közösség: Keresetes János, Szociális Nándor, Erdős János
Kiadóhely: Pest, Váci utca 12. sz.

21. szám. PEST, július 19. 1868. I. évfolyam.

Munkások Ujsága.

Hetilap a társulás, ipar, kereskedelem és földművelés érdekei képviselőjére. A buda-pesti munkásnyelvet közlője.

A „Munkások Ujsága” megjelen minden vasárnap. — Előfizetési díj: egész évre 4 ft., félre 2 ft., negyedére 1 ft. — A lap keddi és szerdai kiadása a buda-pesti munkásnyelvet helyiségben (Dietrichy kert) található fel. — Hirdetési díj: 3 határozottan, vagy a megkötés 5 kr. — Egyenletlen 10 kr.

Vasárnap, márcz 26. 1871. 8. Szám. Első évfolyam.

TESTVÉRISÉG.

A magyarországi munkások közlönye.

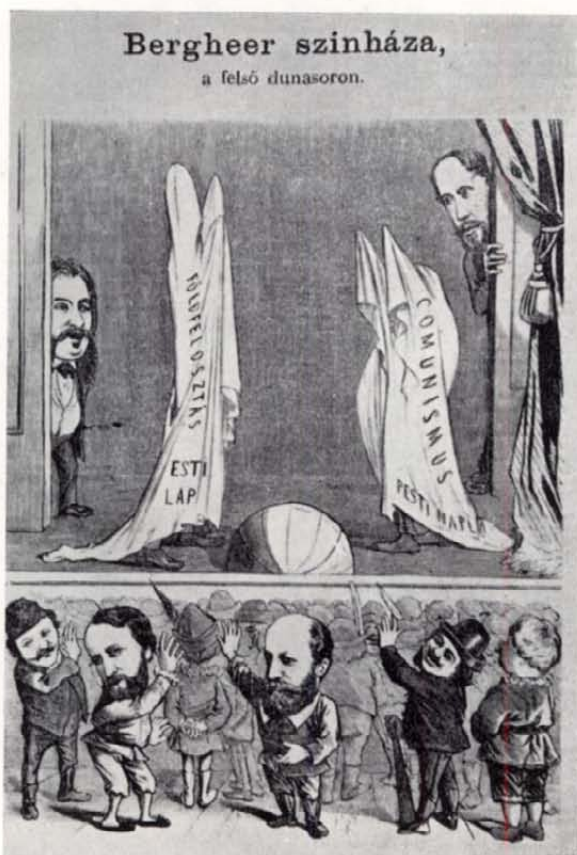
Megjelen hetenkint egyszer: vasárnapon. Előfizetési ár: Poston negyedévre 40 kr.; vidéken 50 kr.; egyes példány ára: 3 kr.

Az első magyar munkáslapok címei (1869—1871)

Wenckheim belügyminiszter feltett kalappal és szivarozva fogadta a pozsonyi munkások küldöttségét.

(Virághegyi rajza 1869)

Jókai, Madarász, Tisza Kálmán és más „balpárti” vezérek az 1869-i választáson állítólag felidéztek a „földosztás” és a „communismus” szellemét.

(Egykori karikatúra)

„Czéh-lakozás” (1869)

(Jankó János rajza. Színezett könyvomat)

„A kovácsok strike-ja” (1873)

(Pollák Zsigmond „házankfia” festménye)

Gúnyrajz a német vándorlegényről (1868)

Magyar vándorlegény és német hivatalnok az abszolutizmus idején (1860)

Útnak induló vándorlegény és bátyja, a juratus (1872)

Cipész-legény (1869)
(Karikatúra)

„Ki ver fel álmaimból...?”
A mester felveri reggeli álmából inasát (1860)

A cipész-inas (1868)
(Jankó János rajza)

Cipész-mester és inasa
(1872)

Cipész-inas (1872)

Német vándorlegény a ponyvaárusnál (1860)

(Jankó János rajza)

Hajóépítés Megyeren a 70-es években
(Telepy Károly olajfestménye)

17-18-20 18-19-21

Maglódinger Gyűjtemény.
vándorló Pesti, Jánosfalvi, és más. T. m.

Werfer Károly,
KÖNYVNYOMDÁJA
"GUTTENBERGHEZ"

Pest, Földesstr. gr. Nákó-házak 10-ik szám alatt.

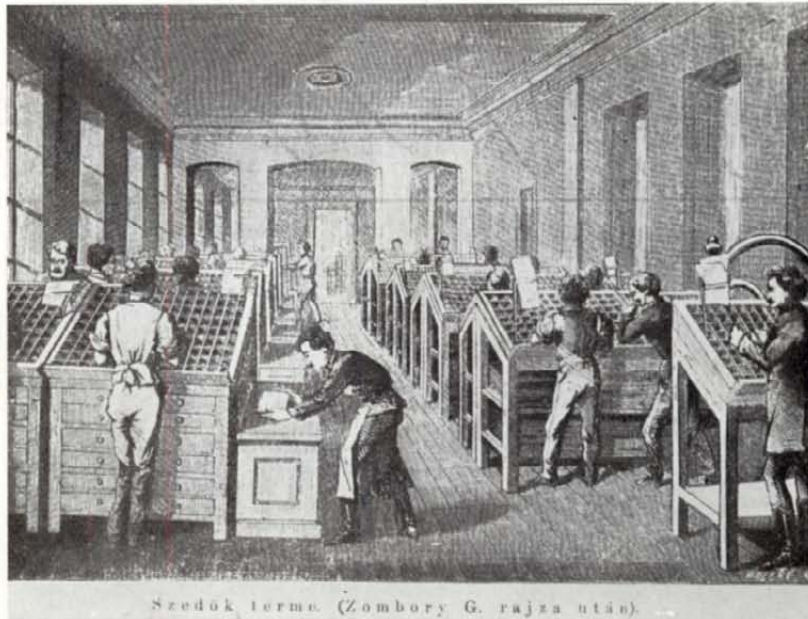
Elvállal mindennemű tudományos, szépirodalmi, képes és díszmunkát; valamint művészi és kereskedelmi munkák színes, aranyozott, vagy fekete nyomását: egyszerű és művészi folyóiratok, és napilapok kiállítására is teljesen föl van szerelve. E nyomdával egyesült

HASKE és TÁRSÁNAK

fémestés, dombornyomás, acél-, réz- és kőmetszés műintézte, készíti a elvállal: acél-
metszet, olajfestés és színesnyomat képeket, mindennemű dísz- és éknyomatot, arca-
képeket, válókát, színesítést, színesnyomatokat, látogatógépeket sat. sat. a mindent a
megrendelés szerint fekete vagy színes nyomásban. Készíti továbbá műlencsék és
színesítők.

PEST 1858. NYOMATOTT WERFER KÁROLYTAL FÖLDORÁBOR NAKÓ-HÁZ 10. SZÁM.

Könyvnyomda hirdeti a gyors-sajtóját (1859)

Szedők terme. (Zombory G. rajza után).

A Heckenast (Franklin Társulat) nyomda szedőterme az Egyetem-utcában
(1863)

FARKAS ISTVAN

gazdasági gépgyára.

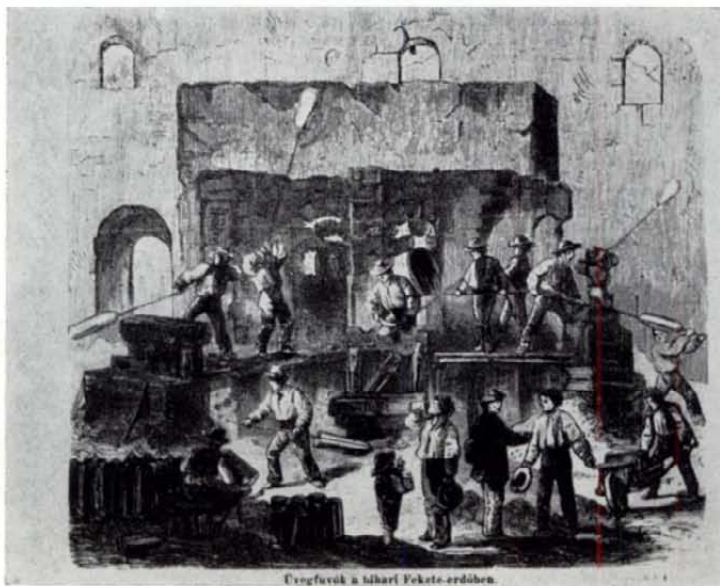
Ajánlja a t. cz. gazdasági gépeknek a már több években keresettől, eddig legjobbnak ismert Hencsman-féle szelvény-gépeket mindenféle nagyságú és, ugyanint 2, 3, 4 és 6 lo-
vegre az utóbbi tisztító és szártoló szerkesztéssel ellátva a lehető legújósabb árákon.

Ugyanígy igen csillogó szűrő- és tisztító rostákat különféle alakú árákon. — Garret féle 11, 13 és 15 soros vető-gépeket, kapáló és töltőgépeket a többi mellett, nemkülönben a mellékelt ábra szerinti uszató, szuhanyósó, vízemelő-gépeket, mely a birka mosásnál a gyors tisztítás megkönnyítésére az eddig feltalált mindenféle rostosított szerkezet leggyorsabb és legjobb, ugyancsak gépek tisztítására, tavak tisztítására is igen jól lehet használni.

Melynek következtében látor vagy, k. mindazon t. cz. gazdasági gépek, kik gyáramban hálózat helyeken, mintemint a fenn megnevezett gépekre mint olyanokra, a helyeknek használatára már ajtó előtt van, azonos megrendelést a tükör képekkel, melyek az 188. számú évi miatt, mint a műt. v. v. is előfordult, a kéni megrendéseknek elveget tenni nem lehet.

Farkas István,
gazdasági gépgyár-tulajdonos
Pesten, állás ut. 8. szám.

Mezőgazdasági gépek hirdetése (1868)

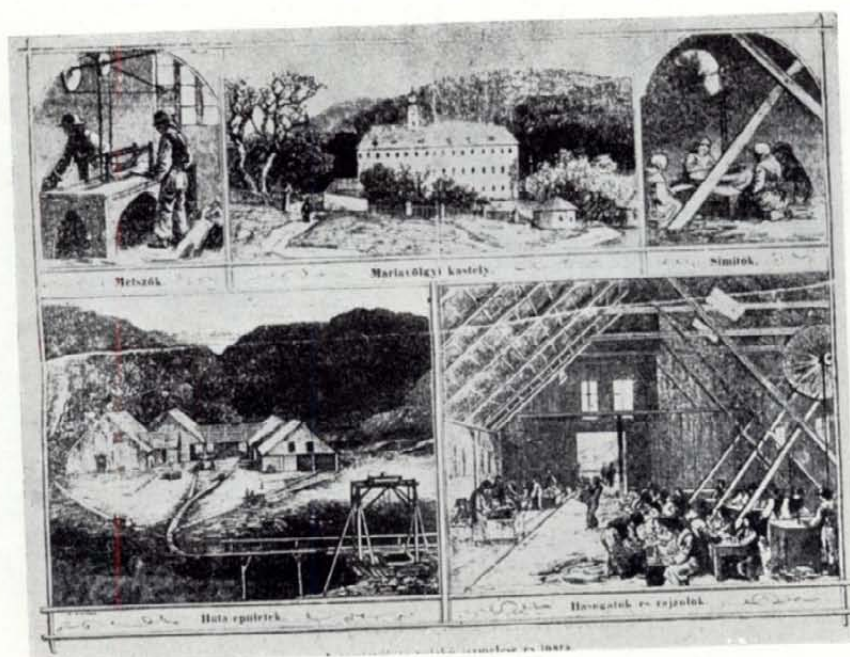
Üvegfüvők a Bihar-megyei Fekete erdőben (1866)

Gázvilágítás szerelése (1863)

Beton építésmód (1868)

A máriavölgyi palakő termelése és feldolgozása (1865)

Geldwäscherei am Aranyos bei Szolcsóva.

Szolcsvai aranyosók az Aranyos folyó mellett (1858)

Selmec-vidéki bánya belseje (1858)

Farsangi kép.

Szobalány. — Jaj, nagyságos asszony, ilyen szép ruhája senkinek sem lesz a bálo, tudom alóságos tündérújjak varrták!

Ngos asszony. — Gondolod? . . . (A tükörbe néz. Borsszem Jankó, a híres bűvész intésére, nagyságos asszony meppillantja a tündérújjak birtokosát — a virasztástól és munkától elalétt varrólánnyt.)

Úrinő, szobalánya — és a varrónője (1872)

Mit óhajtunk!

Egy szó a munkáspárttól

a magyar országgyűléshez

a magyarhoni munkásegyletek részéről a képviselőháznak benyújtott
kérvények felvilágosítása és megerősítése érdekében

kiadja

JHRLINGER ANTAL.

PEST, 1870.

Kéziratos kiadás. A Magyar Munkáspárt kiadása.

Az első magyarnyelvű munkásmozgalmi
kiadvány címlapja (1870)

Felhivás!
Pest-Buda, Ó-Buda, Új-Pest, Kábfánya és vidéke összes lakosait egy
f. hó 20-án azaz Szt István napján d. u. 4 órakor
Pesten, kerepesi úton levő gázgyár
előtti téren tartandó
népgyűlésre
tisztellel meghívja az e czégra alakult bizottság.
Tárgy: 1) Lakáshíjny. 2) Munka kérdés. 3) A közhatalmi joggyűlésok tartása.

Auf
sämmtliche Bewohner von Pest-Ofen, Alt-Ofen, Neu-Pest, Steinbruch
und Umgebung
u der am 20. d. M., Nachm. 4 Uhr
als am St. Stefanstage auf der Kerepeser-Strasse vor dem Gasmeter
bestehendes Volks-Versammlung

Volks-Versammlung
zu welcher alle eingeladen sind
TAGESORDNUNG: DAS COMITEE.
Wohnungsnoth,
Arbeiterfrage,
Die weitere Abhaltung von Volksversammlungen.
Apost. Unterschr. Adolf Böttcher. Volksversammlung des kerepesi Gaseres. Auszug 1870.

Az első fővárosi munkásgyűlés plakátja
(1869)

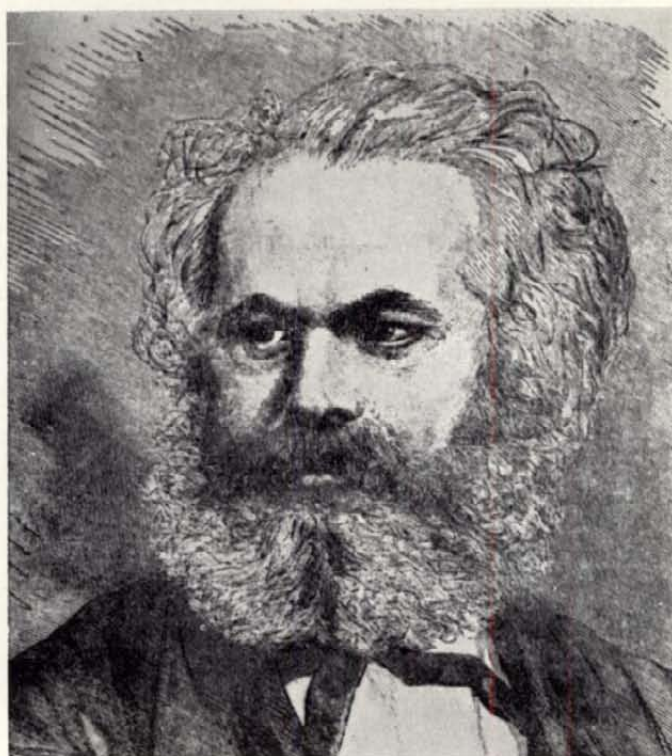

Farkas Károly
(Egykorú fénykép)

A „hütlenségi per” vádlottjai (1872)

(Egykorú fénykép)

Marx Károly legrégebb hazai arcképe (1871)

(Fametszet)

Marx Károly,

az „Internationale” főnöke.

Talán nem volt még név, mely oly gyorsan s oly végzetes módon híressé, vagy talán hírhedté lett volna, mint az „Internationale.” A párisi kommunista lázadással kapcsolatban hangzott föl először hangosan e név s azóta folyton olvasható hiriapokban, röpiratokban és könyvekben, láthatók hatásai majdnem minden európai államban, mialatt a kormányok makaes haczra készülnek ellene. Bűvös hatásu név ez, melyet dobogó kebelvel hangoztat a munkás osztály s mindaz, ki a társadalom mostani rendjében nem találhatja boldogságát s melyre borzongva gondol a tehetős polgár, ki képzeletében már fölforgatva látja az évezredek óta fennállott rendet s uralomra jutva az „Internationale” eszményi kormányát.

Az utóbbi évek eseményei megtanítottak arra,

Ismertető cikk Marxról és az Internacionaleról (1871)

СВОДКА

ЖИЗНЬ РАБОЧИХ И РАБОЧЕЕ ДВИЖЕНИЕ В ВЕНГЕРСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

1867—1872

В Венгрии крупная промышленность начала развиваться только во второй трети 19. века, более крупное развитие ее началось лишь после 1867 года. Интерес к западной крупной промышленности и вместе с тем к пролетариату в венгерской литературе можно проследить с тридцатых годов прошлого столетия прежде всего в путевых записках и в фельетонах. С пятидесятых годов заводы и их рабочие, городской пролетариат появляется уже и в романах и в рассказах. Венгерско-австрийское соглашение 1867 года, отделенное существование венгерского государства способствовало размаху венгерского капитализма — какой-то вид ложно-конституальности дал возможность рабочим как-то организоваться. Были основаны рабочие газеты, в которых простые рабочие первыми формулировали по-венгерски учение классовой борьбы, цели, стремления рабочего класса. Странствующие ремесленники в своих письмах описывали и в буржуазной печати свои впечатления о более развитых капиталистических западных странах. Буржуазные публицисты также наблюдали развитие индустрии и знакомили читателей с западным и венгерским рабочим движением и с I. Интернационалом. Кроме еще слабых рабочих газет дело угнетенных представляется прежде всего газетами так называемыми „крайней левой“, независимой партии, но их симпатии не переходят тех пределов которые их читатели — мещане, зажиточные крестьяне, ремесленники имеющие избирательское право — терпят еще. Несмотря на все это, и в это время создавалось ценная публицистическая литература, особенно в связи с так наз. „процессом государственной измены“, которым государственная власть хотела раздавить зарождающееся рабочее движение. Замечательные стихотворения говорят о судьбах пролетария вообще и в частности об интеллигентах — пролетариях. В некоторых рассказах и романах — так например у Йокаи Мор, известного романиста того времени — и даже на сцене, хотя и в очень неловкой и даже искаженной форме — появляется промышленный рабочий и шахтер. В 1872 году полиция уничтожает первые зачатки венгерского рабочего движения, в 1873 г. мировой экономический кризис на долгое время парализует венгерский капитализм, так что рабочее движение и связанная с ним литература до девяности годов лишь медленно развивается. Эта книга содержит библиографию изображения в венгерской литературе жизни рабочих и рабочего движения за период с 1867 года до 1872 года, главным образом газетные и журнальные статьи, так как в тогдашнем жалком положении дела венгерского книгоиздательства и литературные работы появлялись по большей части в прессе. Парижская Коммуна подпадает также под этот период, но ввиду того что в венгерской литературе она обрела очень значительный и богатый отклик, автор обработал ее уже ранее в отдельной библиографии (то же издание, 1951 года)

SOMMAIRE

VIE OUVRIÈRE ET MOUVEMENT OUVRIER DANS LA LITTÉRATURE HONGROISE

1867—1872

En Hongrie, le développement de la grande industrie ne commence qu'au second tiers du 19e siècle, et notamment après 1867. L'intérêt pour la grande industrie capitaliste de l'Occident et par conséquent pour le prolétariat se reflète dans la littérature hongroise seulement dès les années trente du 19e siècle, d'abord dans des relations de voyage et des feuilletons; après 1850 l'usine et ses ouvriers, le prolétariat des villes figurent déjà dans des romans et des nouvelles. Le compromis austro-hongrois de 1867, l'existence d'un État hongrois séparé contribuait à l'essor du capitalisme hongrois; un simulacre de démocratie bourgeoise offrait aux ouvriers une possibilité — bien que restreinte — à l'organisation. Des journaux ouvriers ont été fondés: ici, de simples travailleurs formulèrent en hongrois les premiers les enseignements de la lutte des classes, écrivaient sur les buts et les aspirations de la classe ouvrière; des compagnons ambulants écrivaient des lettres mêmes dans la presse hongroise sur leurs expériences dans les pays capitalistes développés de l'Occident. Des publicistes bourgeois observaient également les progrès faits par l'industrie, renseignaient sur le mouvement ouvrier de l'Occident et de la Hongrie, sur la Ire Internationale. En dehors des journaux ouvriers encore faibles, ce sont surtout les journaux du parti de l'indépendance, les „extrêmes gauches“ qui représentent la cause des pauvres et des opprimés — cependant, leurs sympathies ne peuvent franchir les limites tolérées par leurs électeurs (en majeure partie des petits bourgeois, artisans et petits paysans), puisque 6% à peine de la population entière possédait le droit de vote. Néanmoins, une littérature journaliste intéressante se forma à cette époque, et surtout lors du soi-disant „procès de haute trahison“ à l'aide duquel le pouvoir voulait étrangler le mouvement ouvrier naissant. Des poèmes remarquables parlent du sort du prolétaire en général, et du prolétariat intellectuel. Les mines, l'ouvrier paraissent dans des nouvelles et dans plusieurs romans (ainsi chez Mór Jókai, le romancier le plus significatif de cette période) et même sur la scène — même si dans une forme maladroite et contrefaite. Cependant, en 1872 la police écrase les premiers germes du mouvement ouvrier hongrois; en 1873 la crise mondiale paralyse pour longtemps le capitalisme hongrois, de sorte que le mouvement ouvrier et la littérature reflétant celui-ci ne se développent jusqu'aux ans quatre-vingt-dix que très lentement. Cette bibliographie contient les descriptions littéraires de la vie ouvrière et du mouvement ouvrier hongrois entre 1867—1872. Ses sources sont surtout des journaux et des périodiques, étant donné que par suite de l'état précaire de l'édition en Hongrie, les ouvrages littéraires ont paru pour la plupart dans la presse. La Commune de Paris, bien qu'elle appartient à cette période, n'est pas mentionnée ici, parce qu'en vue de son riche écho dans la littérature hongroise, l'auteur l'avait traitée déjà précédemment séparément (même édition, 1951).